DOCTRINA
NVMORVM VETERVM

CONSCRIPTA

A

IOSEPHO ECKHEL

THESAVRO CAESAREO NVMORVM, GEMMARVMQVE VETERVM, ET REI ANTIQVARIAE
IN VNIVERSITATE VINDOBONENSI DOCENDAE PRAEFECTO.

PARS II.

DE MONETA ROMANORVM.

VOLVMEN V.

CONTINENS

NVMOS CONSVLARES ET FAMILIARVM
SVBIECTIS INDICIBVS.

EDITIO SECVNDA.

VINDOBONAE
SVMPTIBVS FRIDERICI VOLKE
MDCCCXXVIII.

putaverim. Hunc deinde tractatum excipient numi Augustorum, Caesarum, tyrannorum, qui partis hujus II. generatim sumptae partem alteram constituunt.

CONSPECTVS VOLVMINIS V.

SECTIO I.

De numis consularibus.

SECTIO II.

De numis Familiarum.

Prolegomena ad numos Familiarum.

DOCTRINA

NVMORVM VETERVM.

MONETAE ROMANORVM

PARS I.

COMPLECTENS

NVMOS CONSVLARES ET FAMILIARVM.

Numos consulares dicimus, qui stante republica, quo tempore consules principatum tenuere, signati sunt, neque cujuspiam familiae R. nomen inscriptum praeferunt. Familiarum numos appellamus, qui insignes sunt nomine gentis, vel familiae Romanae, quorum plerique tempore reipublicae, non pauci tamen etiam sub Iulio Caesare, IIIviris, et Augusto malleum subivere. Lubet praemonere, numorum consularium doctrinam suapte jejunam ac sterilem pauca objicere philologiae commodis profutura, et si qua sunt digniora, molestis ponderis, valoris, aetatis disquisitionibus implicari, in quibus cum plerumque unis conjecturis pugnandum sit, operam dabo, ut neque praecipua ejus capita lectori sint ignota, neque ejus ad utiliora, amoenioraque properantis fatigem patientiam. Quod si ampliores is commentarios requirat, habebit, quibus se penitus proluat, fontes a me semper adcurate indicatos.

SECTIO I.

DE NVMIS CONSVLARIBVS.

CAPVT I.

Numorum Romanorum, tum consularium origo et antiquitas.

Quae de Saturno et Iano rei monetariae in Italia auctoribus tradunt Eutropius, Athenaeus, Macrobius, Isidorus, quoniam fabulis illigantur, prudens praetereo. Primam monetae signatae aetatem, et metalli modum edixit Plinius [a]): *Servius rex primus signavit aes. Antea rudi usos Romae Timaeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde et pecunia appellata.* In hanc quoque sententiam Cassiodorus [b]): *Servius rex monetam in aere primum impressisse perhibetur.* Difficile fuit, in his longinquae vetustatis tenebris certi quid adferre. Quare mirum non est, Plinium, qui ab aliis tradita plerumque compilavit, et ipsum variare. Nam alibi ad Numam monetae initium refert [c]). *Docuimus, quamdiu populus R. aere tantum signato usus sit. Sed et alia vetustas aequalem urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Numa collegio tertio aerariorum fabrum instituto.* Etiam Suidas Numam auctorem monetae ferreae et aereae facit [d]).

Monetam vetustissimam fuisse signatam nota pecudum, atque inde factum nomen *pecuniae*, mox ex Plinio vidimus, atque idem alibi [e]): *Servius rex ovium boumque effigie primus aes signavit.* In genere Ovidius [f]):

Cetera luxuriae nondum instrumenta vigebant,
Aut pecus, aut latam dives habebat humum.
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Secundum quod Plinius [g]): *Hinc et lo-*

a) L. XXXIII. §. 13. b) Var. form. L. VII. c) L. XXXIV. §. 1. d) in Ἀσσαρια. e) L. XVIII. §. 3. f) Fast. V. 279. g) L. XVIII. §. 3.

cupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos; pecunia ipsa a pecore appellabatur. Et jam olim Cicero [a]): *multaque ditione ovium, et boum, quod tunc erat res in pecore et in locorum possessionibus, ex quo pecuniosi, et locupletes vocabantur.* Adde Varronem [b]): *aut bovem, aut ovem, aut vervecem habet signum.* Idem alibi [c]): *et quod aes antiquissimum pecore est notatum.* Et paullo infra: *Est scientia pecoris parandi, ut fructus quam possint maximi capiantur ex ea, a quibus ipsa pecunia nominata est. Nam omnis pecuniae pecus fundamentum.* Et inter exteros auctores Plutarchus loquens de Romanorum moneta [d]): και των νομισματων τοις παλαιοτατοις βουν επεχαραττον, ή προβατον, ή συν, *et numis vetustissimis bovem, vel ovem, vel suem insculpserunt*, quod si verum, tria haec animalia Romanis non modo in monetae typos, sed et sacrificia Suovetaurilia servierunt.

Haec nobis scriptores veteres de monetae R. seu antiquitate, seu primaevis typis memoriae prodita reliquere. Eo conspirant omnes, vetustissimam gentis monetam fuisse aeneam, idque confirmant numi superstites, ut dicetur. Aliud fuisse institutum non modo Graecis remotioribus, sed et Siculis, et nationibus ipsi Romae conterminis, quarum numi antiquissimi fuerunt aurei et argentei, recentiores aenei, disputavimus in Prolegomenis generalibus cap. VIII. Sintne ex numis Romanis, qui supersunt, aliqui aetati Servii synchroni habendi, aut ea non admodum recentiores, examinabimus capite II. §. 3, quo loco examinabimus quoque, utrum verisimile sit, vetustissimam Romanorum monetam fuisse pecude signatam.

CAPVT II.

De moneta aenea Romanorum.

Cum, ut vidimus, Romani in feriunda moneta ab aere sint auspicati, ab hujus metalli moneta commode initium faciemus. Necesse vero est, materiam aliquanto uberiorem in plures articulos dispescere.

---

a) De Rep. L. II. apud Non. Marcell. b) de Vit. pop. Rom. L. I. c) de R. R. L. II. c. 1. d) in Poplic. et in Quaest. Rom.

§. I.

De asse et ejus partibus.

Fuit as Romanis congeries ponderis distributus in partes XII., quae dicebantur unciae. Dixere Latini *as*, et *assis*, et *assarius*, unde Graecorum *ἀσσάριον*, ut ex denario *δηνάριον*. Synonyma assi fuere *libra*, *libella*, *pondo*. Cum as moneta secundum primum Servii institutum librali pondere feriretur, in totidem haec quoque uncias divisa fuit, et habentur numi copiosi non assis modo, sed et partium aliquot. En schema divisi in partes assis tam ponderis, quam monetae:

						Notae in numis.
As	—	continet	12	uncias.		I.
Deunx	—	—	11.	—		—
Dextans	—	—	10.	—		—
Dodrans	—	—	9.	—		—
Bes	—	—	8.	—		—
Septunx	—	—	7.	—		—
Semis	—	—	6.	—		S, vel oooooo
Quincunx	—	—	5.	—		ooooo
Triens	—	—	4.	—		oooo.
Quadrans	—	—	3.	—		ooo
Sextans	—	—	2.	—		oo
Sescuncia	—	—	1½.	—		—
Vncia	—	—	1.	—		o
Semuncia	—	—	½.	—		—

Ceterum as apud Romanos non solum spectato pondere, et moneta solidum quoddam fuit et integritas, sed etiam spectatis intervallis, mensuris liquidorum, haereditate etc. En singulorum exempla:

Pes Romanus dividebatur in XII. pollices. At Columella pluribus locis pedem, tanquam as esset, dividit in uncias. Sic: *dupondio, et dodrante altus sulcus*, pro: duobus pedibus, novem pollicibus. *Habet in latitudinem pars prior dupondium semissem, pars posterior quatuor pedes*, pro: pedes duos et pedes duos et dimidium. S. Hieronymus *literarum uncialium* meminit [a]), quod haberent unciae, seu pollicis magnitudinem. Et Livius [b]): *tri-*

a) Praef. in Iob. b) L. V. c. 24.

umvirique ad id creati terna jugera et septunoes viritim diviserant.

Ex mensuris liquidorum *sextarius* erat instar assis, divisus proinde in 12 uncias, quae et *cyathi* vocabantur. Igitur duo cyathi sextans, tres cyathi quadrans etc. quo facile explicatur illud Martialis [a]):

Quincunces et sex cyathos bessemque bibamus,
Caius ut fiat, Iulius et Proculus,

nempe cyathos 19 pro numero literarum, quae sunt in *Caius, Iulius, Proculus.* Erat autem sextarius sexta pars congii, unde etiam nomen traxit, et congius mensura, quae liquidum 10 librarum pondere continebat, ex quo insignium potorum celebrata nomina *bicongiorum*, et qui his plus adebant, *tricongiorum*, qua in laude spectatos quosdam heroas enarrat Plinius [b]).

Haereditas tota consuetis formalis vocabatur *as;* hinc *ex asse haeres*, seu ex tota haereditate, *ex quadrante, besse etc.* Cicero [c]): *Testamento facto mulier moritur. Facit haeredem ex deunce et semuncia Caecinam, ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri, Aebutio sextulam adspergit.* Quae partes omnes collectae uncias XII., seu assem, seu totam haereditatem efficiunt.

De usuris semissibus, quincuncibus, quae similem unciarum rationem sequuntur, vide jureconsultos veteres, ac praecipue cl. Dupuy [d]).

Ad assem et partes, prout fuere moneta, ut revertamur, diximus supra, aeneos primum librali pondere fuisse signatos, quod modo veterum testimoniis comprobamus. Ait Plinius loco saepe a nobis in causa numorum consularium citando [e]): *Librales, unde et nunc libella dicitur, et dupondius, appendebantur asses*, et paullo infra: *librale autem pondus aeris imminutum bello Punico primo.* Gellius agens de tempore, quo XII. tabulae conditae sunt [f]), *nam librariis assibus*, inquit, *in ea tempestate populus usus est*, Festus [g]): *Grave aes dictum a pondere, quia deni asses, singuli pondo librae, efficiebant denarium ab hoc ipso numero dictum.* Et Dionysius Halicarnassensis [h]), ἦν δε ἀσσαριον χαλκεον νομισμα, βαρος λιτριαιον, *erat autem as aeneum numisma, librali pondere.* Vnde saepe apud auctores aeris gravis poena, vel mulcta, vel aliter. Livius de Camillo [i]): *Absens XV. millibus gravis aeris damnatur*, et alibi: *denis millibus gravis aeris etc.* quo nomine asses semper intellige. Ex quo molestum monetae R. pondus etiam in summa non maxima potes colligere, sic ut teste Livio [k]) aes grave etiam plaustris ad aerarium conveheretur. Cumque ob molem in arca reponi non posset, teste Varrone [l]) *stipabatur* in aliqua cella, quo minus spatii occuparet, unde etiam dictum *stips*, et inde *stipendia.*

A *Pondo*, quod fuit assi synonymum, ducitur *dupondium.* Varro [m]): *Dupon-*

a) L. XI. epigr. 37. b) L. XIV. §. 28. c) pro Caecina c. 6. d) B. L. T. XXVIII. p. 734. e) L. XXXIII. §. 13. f) L. XX. c. 1. g) in Grave aes. h) L. IX. p. 586. i) L. V. c. 32. k) L. IV. c. 60. l) de L. L. Lib. IV. m) de L. L. Lib. IV.

dius a duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium dicebatur, id ideo, quod as erat libram pondo. Ab asse composita sunt *tressis*, seu tres asses, *octussis, octas*, 8 asses, *decussis, vicessis, centussis*, 10, 20, 100 asses. A *decussis* est *decussare*, nempe, ut est apud Columellam, lineas transversas ducere ad formam τȣ X, et arbores in quincuncem disponere dixit Cicero a), nempe ad formam τȣ V.

Quamdiu as numus librale pondus obtinuit, sequitur, eandem etiam rationem secutas assis partes sic ut v. g. semis appenderet solidas sex uncias, sextans duas etc. Numos ipsos differimus in §. IV.

De vero librae veteris Romanae pondere multa a recentioribus sunt disputata. Teste Plinio b) justum erat denarios 84 e libris signari. Fuere autem denarii obvia Romanorum moneta argentea. Idem cum Plinio adfirmat Scribonius Largus c): *aeque enim in libra denarii* 84 *apud nos, quot drachmae apud Graecos incurrunt.* Atque iisdem fere verbis Celsus d). At juxta praecepta Barrei e) fuere in libra Romana denarii 96, quorum singuli grana 75 appendunt, atque adeo fuerunt singuli $\frac{1}{8}$ unciae. Et secundum haec libra Romana vetus aequivalet unciis $12\frac{1}{2}$ librae Parisinae granorum 7200. Quod Plinius aliique adserunt, ex libra denarios 84 juste signari, iis, ait, verbis indicari, imperatum monetariis, ut pro singulis libris argenti rudis repraesentarent denarios 84, denariis duodecim, qui a vera libra deficiunt, inde deductis, quibus supplerentur detrimenta metalli per ipsum opus, et sumptus in monetarios faciendi, et lucrum faceret aerarium principis. Atque in hoc sensu libra monetaria erit tantum granorum Parisinorum 6300. Alii, qui libram veram, et monetariam non distinguunt, aliud librae verae pondus statuunt. Ex his tres tantum recentiores nominabo. Eisenschmidio est libra vera grannorum Parisinorum 6240, seu unciarum $10\frac{5}{6}$ f) Nauzeo granorum Paris. 6144, de cujus calculo vide infra cap. IV. Barrei doctrinam de duplice libra late impugnat cl. Dupuy, sic ut profiteatur, docentibus numis libram veterem fuisse granorum 6300 g), ex quorum dictatis quilibet, quod e re visum fuerit, eligat.

§. II.

De assis deminutione.

Diximus, Romanos inde a principio aere rudi usos, inde a Serv. Tullio rege aere signato, sic ut as moneta ejusdem cum asse librali esset ponderis. At

---

a) De Senect. c. 19. b) L. XXXIII. §. 46. c) ad Callistum. d) Epist. ad Natalem. e) Mem. B. L. Tom. VIII. p. 372. et Tom. IX. hist. p. 86. f) de Ponderib p. 33. g) B. L. Tom. XXVIII. p. 647.

non perpetua fuit haec lex, de qua infracta haec docet Plinius a): *Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est. Librales, unde etiam nunc libella dicitur, et dupondius, appendebantur asses. Quare aeris gravis poena dicta - - - Servius rex primus signavit aes. Antea rudi usos Romae Timaeus tradit. Signatum est nota pecudum, unde et pecunia appellata. - - - Argentum signatum est anno urbis CCCCLXXXV. Q. Fabio consule, quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris aeris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio et semisse. Librale autem pondus aeris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factae lucri, dissolutumque aes alienum. Nota aeris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum navis, in triente vero et quadrante rates. Quadrans ante teruncius vocatus a tribus unciis. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti, placuitque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Nota argenti fuere bigae atque quadrigae, et inde bigati, quadrigatique dicti. Mox lege Papiriana semunciales asses facti.*

Locum Plinii totum recitavi propterea, quoniam hic basis est ac fundamentum, quo omnis doctrina de assis ejusque partium deminutione nititur, et ad quem ab omnibus, qui hanc monetam judicio exercent, provocatur. Cum Plinio conjunge Vitruvium b), Maecianum, et Pompejum Festum. (in *Grave aes*, et *Sextantarius.*)

Ex his ergo Plinii verbis varius conficitur status monetae Romanorum aeneae saltem usque ad aetatem imperatorum.

I. As libralis, seu XII. unciarum. Duravit a Ser. Tullio usque in tempora belli Punici I., quod coepit V. C. 490 ex computu Pighii. Denarius, numus argenteus, quinquennio ante hoc bellum feriri coeptus, permutabatur denis assibus libralibus, unde et nomen accepit.

II. As sextantarius, seu II. unciarum. Coepit hic status fervente bello Punico I., duravitque usque in dictaturam Q. Fabii Maximi, quam is inivit V. C. 537.

III. As uncialis, seu I. unciae, inde a Q. Fabio dictatore usque ad legem Papiriam, incertum quando, et a quo Papirio latam. Vocabulum *mox*, quo Plinius utitur, hunc statum non admodum porrigit. Ab eo tempore constitutum, ut denarius assibus XVI. permutaretur.

IV. As semuncialis, seu dimidiae unciae, inde a dicta lege Papiria.

Traditae huic a Plinio doctrinae non pauca videntur adversari, ac I. quidem experientia ipsa; nam exstant in variorum museis asses obvii, iique haud dubie Romani, qui uncias 11, 10, 8 etc. appendunt, item semisses pondere unciarum 5, 4 etc. sic in proportione

a) L. XXXIII. §. 13. b) L. III. c. 1.

de trientibus, quadrantibus, sextantibus, uncialibus. Ex quo manifestum, assem nequaquam repente, ut Plinius docere videtur, sine ulla media imminutione ad duas uncias redactum. II. Vt resp. asse ad duas uncias redacto quinque sextas in aeris alieni solutionem apposuit lucro, ita tantundem decessit privatis, atque hujus iterum dimidium asse sextantario ad unam unciam artato, denique hujus etiam dimidium constituto asse semunciali. Ergo qui anno V. C. 490 habuit 60000 aeris in foenus datos, is sese repente ad 10000 aeris redactum vidit, annis postea 47 ad 5000, ac non multo post per legem Papiriam ad 2500. An verisimile est, quantum decessit pondere, tantum aucto rerum venalium pretio divites sic ad paupertatem, et pauperes ad extremam miseriam detrudi, quin remp. funditus everti contingeret? III. Quoniam denarius valebat 10 asses librales, et in libra fuere 84 denarii docente hoc quoque Plinio [a]), tum et Celso, et Scribonio Largo paragrapho praecedente citatis, necesse est, spectato valore fuisse tum argentum ad aes, ut 1 ad 840. Quantumcunque priscos Romanos pauperes statuamus, et nobilis metalli egenos, an verisimilis usque adeo divergens ratio argentum inter et aes? Istud cum ab omni veri specie abhorrere plerisque jure videretur, creditum multis, denarios flatos tum, cum librales adhuc essent asses, majoris fuisse ponderis; quin eo progressus est Savotus, ut non dubitaret conjicere, denarium ex primaevo instituto fuisse uncialem, imminutumque subinde analoge cum aere, sic ut serius ex uncia duo, tres, quatuor etc. denarii ferirentur [b]). Mitto, neminem auctorum istud liquido adserere, et parum commode, aut tuto confirmari verbis Plinii: *ratione sestertiorum, qui TVNC erant* [c]), aut Varronis, quem citat Carisius [d]). At jure quaerimus, qui factum, ut, ex quo tempore opibus numismaticis avide inhiamus, nullus sese praetensi ejus ponderis denarius, aut ponderis analogi quinarius sestertiusve in conspectum dederit? Intelligo, fusi fuere, et ad novae legis denarios redacti. At cur non etiam ex eadem causa fusi asses, semisses, quadrantes veteris rationis, quorum magnam copiam habemus superstitem? aut si eadem lex denarios veteres conflari jussit, an eadem valuit quoque in eos, qui jam tum in exterarum gentium manibus fuere, et jam tum perditi, et sub terra occultati, et aliquando in lucem emersuri? IV. At multo magis mirum, quod sequitur. Denarius, qui primum valebat asses X. librales, seu 120 uncias, intra annos non plurimos valuit asses semunciales 16, seu uncias 8. Non impugno postremam hanc rationem, quae utique modum non excedit, nimirum denario, qui fuit $\frac{1}{7}$ unciae, fuisse permutatas uncias 8 aeris monetae. Verum quis facile concoquet, exiguo temporis spatio a summo pretio ad tantam vilitatem prolapsum argentum?

Sisto intra has difficultates, quae

a) L. XXXIII. §. 46. b) Med. ant. part. III. c. 7. c) L. XXXIII. §. 13. d) Inst. gram. L. I.

hanc Plinii orationem exercent, cum plures aliae praesto sint, quas viri eruditi docte ac subtiliter moverunt. Habuit tamen suos etiam patronos, qui auctoris mentem explicare adlaborarunt, quo tamen parum hactenus eruditis fuit satisfactum. Inter eos cumprimis memorandus Harduinus a). Ceterum nequaquam longius huic de assis imminutione, et ponderum doctrinae immorari est animus, non quod ad extricanda tot ambigua et difficultates labores supterfugiam, quae tantae sunt, ut Frölichius ipse examen istud majoris esse operae, et aliarum virium, quam suas ipse agnosceret, nimium sane modeste, profiteretur b), quam quod fatentibus ipsis Italis, qui, quod id genus numis abundant, plus ad eruendam veritatem habent subsidii, post tot eruditorum conatus et pericula parum hactenus fuit profectum, quod ipsum Eminent. Zelada in sua de numis uncialibus epistola conqueritur. Cui volupe est, ex copiosis spissisque voluminibus variantia antiquariorum judicia cognoscere, nam vix alia causa magis adsidue et obnixe est disputata, adeat Alciatum c), Budeum d), Savotum e), Gronovium f), deinde Porcium, Camerarium, Snellium, Ios. Scaligerum, quorum commentarii exstant Tomo IX. collectionis Gronovianae, Bouteroüe g), Montfaucon h), Harduinum i), Wachterum k), Passerium l), at praecipue insignem libellum Eisenschmidii m), cui junge praeclaros commentarios Barrei n), Arbuthnotii o), Dupuy p), Oderici q). Reliquum est, ut numos ipsos, qui assis aut partium notas exhibent, repraesentemus.

§. III.

Characteres monetae aeneae consularis.

Vetus est doctrina, eaque cum auctoritate, tum experientia confirmata, asses eorumve partes, quo praestant pondere, eo esse antiquiores. Duce hac regula Passerius multo labore *Chronicon numarium* texuit r), in quo numorum Italicorum pondus a graviore in levius vergens descripsit. Ex quo canone ut facile intelligimus, qui numi, saltem qui certi Romani sint, aliis an-

---

a) Ad locum cit. Plinii, et Oper. sel. p. 185. b) Animadv. in num. urb. p. 56. c) de Pond. et mens. d) de Asse. e) Méd. ant. f) de Sestert. g) Recherch. cur. inde a pag. 70. h) Antiq. Suppl. Tom. III. p. 89. i) l. mox. c. k) Archaeol. num. l) Paralip. in Dempster. m) de Pond. et mens. n) Mem. B. L. T. VIII. p. 372, et Hist. T. IX. p. 86. o) Tabulae ant. num. p) B. L. Tom. XXVIII. p. 647. q) Saggi di Cort. T. VIII. p. 158. r) Dempster. Paralip. p. 193.

tiquitate praestent, sic de vera eorum aetate nihil certi potest constitui, donec ad indicatos a Plinio imminutiones delabamur, ad quas epochas si velimus attendere, intelligemus, asses sextantarios non posse praevertere circiter annum V. C. 495, unciales annum 537, at semunciales lege Papiria invectos ab uno annorum consequentium, qui definiri nequit, ortum ducere.

Quaesitum, possintne nonnulli gravis aeris numi, qui supersunt, in ipsum Servii regnum aliqua veri specie promoveri? Enimvero, si aetatem solum spectes, non magnopere istud repugnaret. Servii mors figitur ad annum V. C. 218. Habemus numos Rhegii et Messanae signatos circa annum V. C. 276, atque hos adhuc antiquitate praestant numi inscripti Zancles nomine, ut praeteream numos Cauloniatarum, aliosque civitatum vicinarum ab remotissima antiquitate cognitos. Verum obstat auctoritas Plinii, aliorumque, quos capite I. citavi, diserte adfirmantium, siquidem tanti facienda sunt ea testimonia, primam Romanorum monetam fuisse pecude signatam, cum tamen, quos vetustissimos habemus, et certe Romae signatos numos, nullum pecudi cubile praebeant, dempto unico, quem in assibus recensebo, eoque, ut colligere licet, non maximae vetustatis. Deinde si qui essent ejus aevi, eos esse librales oporteret, si asses sunt, aut, cum assis sunt partes, esse ponderis analogi ad assem libralem. Verum hactenus as Romanus libralis conspectus non est, et ex partibus assis unicum a Passerio video citari trientem, qui uncias IV. appendat. Interim ut, quod verum videtur, edisseram, vereor, ut auctorum oratio, adfirmantium, vetustissimam monetam fuisse pecude insignitam, ac propterea dictam pecuniam, continuo videatur admittenda, vel ideo, quia qui restant numi antiquissimi Romani, eam non confirmant, cumque alio loco idem Plinius, tum Ovidius et Macrobius, quorum testimonia sectione proxima citabo, diserte doceant, in vetustissima Romanorum moneta fuisse una parte caput Iani, altera navim, eamque doctrinam late confirment numi, licere mihi putabo, sententiae priori negare fidem, et per cognitam enucleationum etymologicarum licentiam longius arcessitam arbitrari. Haud gravate largiar, pecuniam duci a pecore, at non aeque dedero, eam propterea sic appellatam, quia pecoris illi nota impressa fuit, sed quia pecunia in pecoris locum quasi successit, et qui multas in arca pecunias condidit, perinde beatus, est habitus, quam qui olim pecore abundavit, praeclare istud explicante Livio, cum de Massylis ait [a]): *Familiae aliquot cum mapalibus pecoribusque (ea pecunia illis est) persecuti sunt regem.* Atqui et Columellae possum auctoritate niti, quo teste [b]) *nomina pecuniae et peculii tracta videntur a pecore, quod non solum veteres possederunt sed adhuc apud quasdam gentes unum usurpatur divitiarum genus*, non ergo a signis monetae impressis.

---

a) L. XXIX. c. 31. b) L. VII. in praef.

Forma antiquissimorum hujus classis numorum, perinde ac aliorum, est rotunda. Passerius tamen inter numos, et in hanc classem recepit massas quasdam aeneas oblongas, quae distinctae punctis, seu globulis pondus et valorem sibi videbantur indicare [a]). Hunc etiam vocavit massam aeneam justi voluminis forma parallelogrammi, in cujus una facie expressus bos, alteram faciem virga instar spinae mediam dividit globulis item distincta [b]). Passerium praeivit Molinetus, qui similem laminam, utrinque bovis imagine insignem, in monetae loco putavit [c]). Similia tamen monumenta aenea utrum vere liceat monetam dicere, adfirmare non ausim, ut dixi in Prolegomenis ad numos Italiae mediae. Exstant tamen non pauci, quos numos tuto dixeris, crassiusculi, et figurae ovalis: qui hinc clavam, illinc unciarum notas globulos offerunt. In moneta etiam putantur monumenta quaedam quadrilatera, ex quibus longe illustrissimum est, quod servatur in museo emin. cardinalis Stephani Borgiae inscriptum ROMANOM, et quod infra cap. VI. §. IV. describam. Alia quoque quadrilatera dedere Molinetus [d]), et Passerius [e]). Verum dubitare item licet, utrum haec quatuor laterum artefacta veram habeant monetae rationem, etsi Suidas, sed satis perfunctorie, meminerit τετραγωνε νομισματος, *quadrati numi* [f]), ac multo etiam magis, utrum sine dubio monetae Romanae partem constituant.

Qui gravioris sunt ponderis, fusi sunt omnes, neque enim malleo opus adeo exstans, quale numi hi offerunt, peragi potuisset. Assibus imminutis abolita fusio, et res monetaria malleum respexit.

Non satis commode a majoribus nostris inter asses Romanos, et urbium Italicarum discretum. Plus ad hoc examen criterii attulere Passerius, et emin. Zelada. Satis constat, Volaterranos, Tudertes, Iguvinos, Hadrianos suos quoque et justi ponderis habuisse asses, docente istud urbis nomine ipsis numis inscripto. Livius non uno loco memorat, Italiae populos, varia aetate a Romanis victos, aeris gravis poena a victoribus multatos, cujus exempla varia recitat Passerius [g]). Ergo non omnes continuo id genus numi, qui, quod illiterati sunt, natales suos reticent, Romanorum moneta habendi. Certissimum Romani commatis indicium faciunt typi. Asses enim in antica offerunt caput Iani, semisses Iovis, trientes Palladis, quadrantes Herculis, sextantes Mercurii, unciae iterum Palladis, et omnes in aversa proram navis. Et vero fuisse hos typos Romanae monetae proprios, demonstrant asses eorumque partes, qui deinceps imminuti familiarum Romanarum nomina, scriptumque juxta ROMA praeferunt, et

---

a) Dempst. Paralip. p. 159. b) ibid. p. 160. c) Mus. Genov. p. 47. d) l. c.
e) Dempst. Paralip. p. 160. f) in Στατηρ. g) Dempst. Paralip. p. 156.

iisdem utrisque typis insignes in extrema usque reip. tempora perdurant, nam et aenei ipsius Sex. Pompeji hinc Iani caput, illinc proram navis ostentant. Istud cum experientia ipsa certum sit, mirum profecto, fuisse antiquarios, qui typos hos statos fixosque historiae invitos applicuere. Exemplo esto Begerus, qui cum vel solos Fulvii Vrsini numos contendendo experiri facile potuisset, hos typos esse ponderi adcommodatos, malebat eos historiae subjicere. Sic ubi notam Ꞇ Aburii sextantem explicat a), ait, eo indicari, quod refert Livius, C. Aburium fuisse inter IIIviros ad Masinissam missos, tum Mercurio anticae notari deum amicitiae et foederis, navis aversae profectionem maritimam, perinde quasi non omnes sextantes in antica Mercurium, in aversa navim ostentarent. Novi, non paucos in catalogis numos aeneos in hanc numorum classem conjici, qui typos ab his diversos exhibent, at novi etiam, quod jam ab aliis est animadversum, non omnes numos, qui gentis Romanae nomen enunciant, Romanos esse putandos. Iam enim satis compertum, eorum multos Panormum, Paestum, aut aliorsum pertinere, quod in singularum urbium moneta comprobavimus. Idem sentiendum de aeneis gentium Cloviae, Oppiae, aliarumque, qui, ut dicemus, commatis peregrini indicia omnia praebent. Hi omnes si, ut oportet, excludantur, exiguus supererit numerus eorum, qui aliam legem sequantur, quosque dubitare nequeas monetae urbis inserendos. Iuvat eorum brevem catalogum ex Thesauro Morellii componere:

Caput Vulcani, pone S *et tres globuli.* Ӿ C. CASSI. ROMA. *Prora navis, juxta* S *et tres globuli.* Semis gentis Cassiae.

ROMA. *Caput Iani.* Ӿ CN. BLASIO. CN. F. *Victoria stans d. malleum tropaeum statuit.* As gentis Corneliae.

Caput Iani. Ӿ L. MVRENA. *Victoria stans tropaeum coronat.* As gentis Liciniae.

NVMAE. POMPILI. ANCI. MARCI. *Capita jugata Numae et Anci.* Ӿ C. MARCI. CENSO. ROMA. *Prora navis.* As gentis Marciae.

Capita Herculis et Mercurii instar Iani conjuncta. Ӿ L. RVBRI. DOSSEN. *Prora navis, juxta templum distylum, intra quod ara cum ovo et serpente.* As gentis Rubriae.

Caput Iani. Ӿ P. TE. *Gemini lactentes.* As forte gentis Terentiae.

En ex tanto numero numerum sane ignobilem. Vt ergo legis instar, quae nonnisi rarissime fallit, haberi possit, esse numos Romanos, qui typis supra memoratis sunt praediti, ita vix dubitem, eos, qui abludunt, fere semper alteri populo, etsi ignoto, tribuendos. De numis copiosis aureis, argenteis, aeneis qui ROMA inscriptum habent, et aliis sunt typis, utrum moneta Romana putandi sint, agetur infra.

Valorem pecuniae aeneae indicant notae adstitutae, sic ut assem faciat nota I, semissem S, reliquum agmen

a) Observat. p. 38.

numero globulorum, qui unciae sunt indices, definiatur. Nota X. decem asses, seu decussem notat in moneta aenea, nam in argentea alium eadem nota habet explicatum. Eadem signa, et eadem significatione, insident etiam numos urbium Italicarum, et magnae Graeciae, semperque aeneos tantum, quin in ipsam Hispaniam pervasere capta in numis Cordubae, aliarumque sede. Desivere deinde cum rep., ut tamen compareant iterum in moneta Neronis, in qua observavi notas II. I. S., quibus notari dupondium, assem, semissem, ad ipsos hos numos monebo. Globuli comparent etiam in numis Agrigenti, Himerae, Centuriparum, Syracusarum, aliarumque Siciliae urbium non aeneis tantum, sed et argenteis, quibus, ut non impugnavero notari valorem monetae, quod censuerat princeps Turris Muciae [a]), parum tamen adhuc de valoris ejus progressione sumus eruditi. In numo gentis Cassiae paullo supra citato vidimus S, notam semissis, additis tribus globulis. Decidere non ausim, utrum globuli hi, tanquam totidem unciae, insuper addendi sint ad semissem, sic ut efficiant uncias 9, seu dodrantem, quemadmodum videmus etiam in argenteis Syracusarum notas ⁘XIII., an vero signa sint monetariorum nobis incognita, perinde ac in numis familiarum videbimus globules, aut puncta literis alphabeti vario situ ac numero adstituta.

§. IV.

Catalogus monetae aeneae consularis.

Hujus classis numos copiosos ac confertos edidere Claudius Molinetus [b]), Arigonius, Passerius [c]), ac nuperrime em. card. Zelada. Binis postremis adfusam his numis lucem liberaliorem grati debemus, quod plus ἀκριβείας et artis criticae ad explorandam eorum naturam attulere. Nos hoc loco describemus eos tantum, quos causa typorum esse Romanos satis tuto licet conjicere, servato ponderis decrescentis ordine.

Decussis.

Caput Palladis, pone X. ✠ *Prora navis, superne* X. (Arigoni Vnc. 34. Zelada Vnc. 38.)

Victoria in citis bigis d. elata flagellum, superne X, *inferne* ROMA. ✠ *Prora navis, superne* X. (Arigoni Vnc. 41. Karat. 46.)

Hi decusses, seu 10 assium numi reliquis ut mole et volumine, ita et raritate praestant. Non tamen sunt in an-

---

a) Aggiunta II. p. 97, et IV. p. 227.

b) Cabinet de la biblioth. de la Ste Genev.

c) Dempst. Paralip.

tiquissimis putandi, nam in eos graviter imminuendo fuisse saevitum, ipsum pondus demonstrat.

Tripondius.

Caput Palladis, *pone* III. ✠ *Prora navis*, *superne* III. (Arigoni Vnc. 12. Zelada Vnc. 10 drachm. 5½.

Dupondius.

Caput Palladis, *pone* II. ✠. *Prora navis*, *superne* II. (Zelada Vnc. 6 drachm. 1½, alius Vnc. 5 dr. 1½.)

As.

Caput Iani. ✠ *Prora navis*, *superne* I. Maximi ponderis cognitus Passerio Vnc. 11½ et inde deorsum usque ad drachmas duas.

Caput Palladis galeatum adversum. ✠ *Taurus stans*, *superne* I, *inferne* ROMA. Vnc. 8. dr. 1 apud eminent. Zelada, et in museo Genov.

Adstituta lineola I numos hos indubitatos asses facit, et secundum hanc regulam vidimus mox, tripondium nota III, dupondium II definiri. Haec lineola saepe ipsi Iani capiti media insidet, habetque in assibus recentioribus non raro speciem remi non satis explorata causa.

Typus in assibus fere perpetuus: hinc *caput Iani*, illinc *prora navis*. Argumentum istud, tum et causam plures attigere auctores veteres. Macrobius [a]): *Hic igitur Ianus cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio, et ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum, et rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneravit, cum primus quoque aera signaret; servavit et in hoc Saturni reverentiam, ut quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur, quo Saturni memoriam in posteros propagaret. Ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleae lusu, cum pueri denarios in sublime jactantes*, capita aut navia *lusu teste vetustatis exclamant.* Eadem cum Macrobio narrat etiam Aurelius Victor [b]). Ovidius ex Iano sciscitatus [c]):

Multa quidem didici; sed cur navalis in aere
Altera signata est, altera forma biceps?

istud a bono deo responsum tulit:

Causa ratis superest: Tuscum rate venit in amnem
Ante pererrato falcifer orbe deus. --
At bona posteritas puppim servavit in aere,
Hospitis adventum testificata dei.

Similia docet Plutarchus [d]). Draco Corcyrensis haec de Iano [e]): πρωτον δε και ϛεφανον ἑυρειν, και σχεδιας, και πλοια, και νομισμα χαλκουν πρωτον χαραξαι. διο και των κατα την Ελλαδα πολλας πολεις, και των κατα την Ιταλιαν και Σικελιαν ἐπι του νομισματος ἐγχαραττειν προσωπον δικεφαλον, και ἐκ θατερου μερους ἠ σχεδιαν, ἠ ϛεφανον, ἠ πλοιον. *Ianum vero primum invenisse*

a) Saturn. L. I. c. 7. b) de Orig. gent. Rom. sub init. c) Fast. L. I. c. 229. d) Quaest. Rom. e) ap. Athenaeum L. XV. p. m. 692.

coronam, *rates*, *et navigia*, *et numum aeneum primum cudisse. Multas ergo urbes cum Graecas*, *tum Italicas Siculasque numis insculpsisse caput geminum*, *et ex altera parte aut ratem*, *aut coronam*, *aut navigium.* Similia refert Eustathius [a]). Numum urbis Graecae aut Siculae cum his utrinque typis nullum habemus. Qui superant, Romani haud dubie sunt. Secundum Plinium [b]) tum, cum as ad sextantarium decidit, *nota aeris* (assis) *fuit ex altera parte Ianus geminus*, *ex altera rostrum navis*, *in triente vero et quadrante rates.* Parum istud vere et concinne secundum numos, nam iidem typi jam exstant in assibus, qui sextantarios aetate multum praecedunt. Deinde non intelligo discrimen, quod is in rostro navis assium, et rate trientis et quadrantis constituit, cum in omnibus his sit prora navis eadem semper forma et partium compage, etsi idem discrimen propinet etiam Festus [c]).

As alter a solitis receptisque typis discedit. Quoniam secundum veterum testimonia, quae capite I. recitavi, antiquissima Romanorum moneta pecude insignis fuit, credi posset, assem hunc inter initia rei Romanorum monetariae referendum. Verum non addicit pondus, quod eum demptis quatuor fere unciis inferiore loco constituit.

Deunx, *Dextans*, *Dodrans*, *Bes*, *Septunx.*

Tot unciarum, quot haec nomina enunciant, sive pondere, sive valore neque Romanum, neque Italicae urbis numum signatum habemus, nisi forte numum gentis Cassiae, cujus §. III. memini propter notam S additosque tres globulos inter dodrantes referre velis.

Semis.

Caput Iovis, *juxta* S. ☧ *Prora navis*, *superne* S. Vnc. $5\frac{1}{2}$ et deorsum usque ad 1 drach. (Passeri, Zelada.)

Nota semissis est S, pro hac, sed rarissime in semissibus urbium Italicarum sex globuli. Typus in Romanis non variat. Pauci illi semisses familiae nomine notati, qui alio sunt typo, videntur verius extra urbem signati, quales sunt inscripti triplici nomine: CN. DOMI. M. SILA. Q. CVRTI. vel: T. POM. in numis gentis Pompeiae.

Quincunx.

Caput Apollinis laureatum, *pone* Г. ☧ ROMA. *Dioscuri in citis equis*, *infra quinque globuli.* (Mus. Caes.)

Passerius quincuncem nullum recitat, neque ullum cum epigraphe ROMA memorat emin. Zelada. Forte neque hic, quem ex museo Caesareo descripsi, numus est in urbe signatus, secundum ea, quae dicentur infra cap. VI. §. 3.

Triens.

Caput Palladis, *juxta* 4 *globuli.* ☧ *Prora navis*, *juxta* 4 *globuli.* Pondere analogo.

Alios trientes inscriptos ROMA quaere infra capite VI. §. 3.

---

a) Ad Odyss. E. v. 251. b) L. XXXIII. §. 13. c) in Ratitum.

Quatuor globuli trientem, seu quatuor uncias testantur. Caput Palladis in trientibus perpetuum, etiam in iis, qui familiae nomen addunt. Morellius in nonnullis cum hoc typo tres tantum globulos vidit, sed malim credere, horum unum aevo extritum oculos fugisse.

Quadrans.

Caput Herculis, juxta 3 *globuli.* ✠ *Prora navis, juxta tres globuli.* Pondere analogo.

Alios quadrantes inscriptos ROMA vide infra capite VI. §. 3.

Tres globuli certa quadrantis, seu assis in 4 partes divisi nota, et Herculis caput typus perpetuus.

Sextans.

Caput Mercurii, juxta duo globuli. ✠ *Prora navis, juxta duo globuli.* Pondere analogo.

Alios sextantes inscriptos ROMA vide infra capite VI. §. 3.

Duo globuli nota constans sextantis, seu sextae partis assis, et typus Mercurius.

Vncia.

Caput Palladis, juxta globulus. ✠ *Prora navis, juxta globulus.*

Alios unciales inscriptos ROMA vide infra cap. VI. §. 3.

CAPVT III.

De moneta argentea Romanorum.

§. 1.

De exordiis monetae argenteae, ejusque divisione.

Annum, quo Romae feriri argentum coepit, dilucide indicat Plinius [a]): *Argentum signatum est anno urbis CCCLXXXV. Q. Fabio cos. quinque annis ante primum bellum Punicum.* Est hic annus Varronis. In eandem aetatem incidit, quod refertur in Liviana epitome libri XV. *Tunc primum populus R. argento uti coepit.* Ab his diversus abit Varro, quem citat Carisius, *numum ar-*

a) L. XXXIII. §. 13.

genteum conflatum primum a Servio Tullio dicunt; is quatuor scriptulis major fuit, quam nunc est. Sed major hoc loco habenda fides Plinio et Livio, quam Varroni. Minus aberrat Chronicon Alexandrinum, quod argenteae monetae exordium adsignat annum V. C. 481. Syncellus et Chronicon Prosperi eam regnante Ptolemaeo Philadelpho orsam statuunt, sed qui limites laxi sunt. Apud Eusebium est biennii prochronismus, cui initium signati Romae argenti est annus V. C. 483 a).

Divisa fuit in *denarium*, *quinarium*, *sestertium*, sic ut quinarius esset dimidium denarii, sestertius quinarii. *Libellam* etiam in moneta argentea numerat Varro b): *Numi denarii decuma libella, quod libram pondo as valebat, et erat ex argento parva.* Vnde Plautus in Pseudolo c): *Tibi libellam argenti nunquam credam*, et simile in Captiveis d). De praeterea hac libella praeter auctoritates nihil habeo, quod commemorem. Nam hactenus id genus numuli reperti non sunt. Interiisse creduntur, quod nimis essent graciles et angusti voluminis. Enimvero cum sestertii, qui asses duos cum dimidio valuere, tam arto sint compendio, quam esse minuti voluminis oportebat esse numos, qui assem unum valebant? Tamen reperti sunt, et exstant in museo Caesareo et alibi argentei Atheniensium, Tarentinorum, aliorumque, qui levioris sunt ponderis, quam cujus secundum statutam rationem libella esse debuerat. Quam vero deinde minutas esse oportuerat *sembellas* et *teruncios*, quam quoque varii in moneta argentea numerant? Bouterovius veterum testimonia secutus libellae, sembellae, et teruncii typos proposuit e), sed testatur ipse pagina praecedente, sibi eos numquam conspectos. Quod monendum duxi, ne quis conspectis his typis in fraudem inducatur.

Hanc monetae argenteae in denarios, quinarios, sestertios divisionem ab auctoribus memoratam ipsi etiam numi superstites comprobant. Habuisse Romanos numum vere argenteum denarios C. adpendentem, ex S. Epiphanio, Herone Alexandrino, Maximo, aliisque probat cl. Dupuy Gallus f). Non nego, istud ex citatis auctoribus manifesto erui, sed haec testimonia tanti videntur putanda, quanti absurda reliqua, quae praeterea eodem loco iidem auctores commemorant, et quae cum hactenus dictis, et aliorum graviorum auctorum testimoniis aperte pugnant. Ejus certe ponderis neque Graecus unquam, neque Romanus numus argenteus est conspectus. Graecorum mina, et Romanorum libra argenti congeries fuere drachmarum, et denariorum, non ipsae pecunia vera.

---

a) In Chronico. b) de L. L. Lib. IV. c) Act. II. sc. II. v. 34. d) Act. V. sc. I. v. 27.
e) Rech. cur. p. 85. f) B. L. T. XXVIII. p. 652.

§. II.

De denario, ejusque pondere, ac notis.

Denarius nomen traxit a *denis assibus*, quibus adhuc libralibus, cum primum argentum feriri coepit, permutabatur. Ita enim Plinius post enarratum monetae argenteae exordium [a]: *et placuit denarium pro decem libris aeris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio ac semisse*, videlicet: permutari. Asse circa annum V. C. 537 ad unciam redacto, *placuit*, verba sunt Plinii eodem loco, *denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis.* Servavit igitur denarius vetus suum nomen, etsi cessante appellationis causa. Nodos, qui hanc Plinii doctrinam impediunt, supra cap. II. §. II. non quidem exsolvi, sed indicavi.

Ad pondus denarii quod attinet, repetenda hic, quae supra cap. II. §. 1, cum de librae veteris pondere agerem, commemoravi. Nimirum testibus Plinio, aliisque, quos ibi citavi, fuisse in libra denarios 84. Fuisse vetustiores denarios recentioribus pondere auctiores, nullo idoneo argumento probari potest. Qui dictum pondus amplius excedunt, eos esse monetam peregrinam habendos, dicetur infra cap. VI. §. 2.

Ex dictatis veterum denarius pondere aequiparatus est drachmae Atticae, quorum testimonia collegit Eisenschmidius [b], aliique. Plinius [c]: *Drachma Attica denarii argentei habet pondus.* Idem [d]: *Talentum Atticum X. VI.* (denariorum sex millibus) *taxat M. Varro.* Atqui fuere in talento Attico 6000 drachmarum. Idem adserunt Celsus et Scribonius Largus ab Eisenschmidio citati. Et videas passim ab scriptoribus, quando monetam Graecam cum Romana contendunt, denarium, vel quod eodem redit, quatuor sestertios pro drachma accipi. Ejus promiscui usus infinita suppetunt exempla, quorum illustriora aliquot recitabo infra §. V., quae causa fuit, cur nonnulli auctores Latini drachmam Graecorum, etsi valde improprie, appellent denarium, cujus §. sequente exempla dabimus. Sed enim etsi popularis sententia, usuque promiscui commercii idem denario et drachmae pondus constituerunt, compertum tamen post accuratum Eisenschmidii [e] et Barrei [f] examen, drachmam Atticam nonnihil esse denario graviorem, et habere se ad denarium, ut 112 ad 100, vel proxime, ut 9 ad 8. Et vero eandem rationem deprehendi etiam collatis ad bilancem tetradrachmis Atticis cum denariis Augusti, ut prolixius adverti ad monetam argenteam Athenarum, ut adeo non modo auctoritates a viris eruditis adlatae, sed

---

a) L. XXXIII. §. 13. b) de Ponder. sect. I. c. 3. c) L. XXI. §. 109. d) L. XXXV. § 40. e) l. c. f) B. L. Mem. Tom. VIII. p. 372.

ipsa etiam experientia ex moneta populorum publica capta drachmae ad denarium veram rationem stabiliat. Sed haec, quam dixi, ratio tantum valet ad denarios, qui stante rep. aut saltem imperante Augusto signati sunt; nam deinceps, praecipue inde a Nerone, octavam fere ponderis partem amisere, quanquam et hos usus tyrannus, qui adsueta veris praehabet, drachmae aequiparare pergeret.

Nota denarii fuit X vel ✕. Diximus supra cap. II. §. 3, eandem notam in aenea quoque moneta adhibitam ad indicandum pondus X. assium; at eadem in denariis indicat valorem X. assium, quibus fuisse permutatum denarium paullo supra diximus. Pro hac in numis gentium Atiliae, Aufidiae, Iuliae, Titiniae, Valeriae ponitur XVI., quo numero haud dubie indicatur valor denarii XVI. assium, ad quem eum fervente bello Punico II. dictatore Q. Fabio redactum supra docuimus. Ex quo visum antiquariis non paucis, denarios nota XVI. insignes sub illud bellum, quo lata ea lex, signatos, paullo post ad veterem notam X reditum, quod quidem neque adfirmare, neque negare certa ratione ausim; etsi verisimilius putem, monetarii arbitrio permissum, utramvis notam mallet. Nam ut nota X adludit ad nomen denarii numo inditum, sic nota XVI. ad ejus valorem. Enimvero denarii Valerii Flacci vetustioris formae, qui, ut omnia indicia manifestant, uno eodemque tempore sunt signati, alii X, alii XVI. praeferunt.

Quod attinet ad typos denariorum, et quae aetas horum vetustissimis, qui supersunt, possit adsignari, quoniam utraque haec doctrina cum numis quoque familiarum connectitur, opportunius in his persequemur. Id unum observo, secundum Plinium [a]) *notam argenti fuisse bigas atque quadrigas, et inde bigatos quadrigatosque dictos.* Istud de magna parte verum, at magna pars alios habet typos. *Bigatorum* meminit quoque Tacitus [b]), et saepe Livius, cum praedam Hispaniensem et Cisalpinam enumerat, quae testimonia dedimus in Prolegomenis ad numos Hispaniae.

---

a) L. XXXIII. §. 13. b) de Morib. Germ.

§. III.

De quinario, ejusque notis.

Nomen quinarii jam ipsum indicat, numum sic appellatum fuisse denarii dimidium, quod et confirmatur auctoritate Plinii paragrapho praecedente citati, tum et instituto ad bilancem examine. De ejus valore dicere supersedeo, quia is analogus semper fuit valori denarii.

Ejus nota fuit V, nimirum quod quinque asses valeret. In nonnullis, ut in quinariis gentis Egnatuleiae, est Q, nempe litera ἀρχαιζουσα Quinarii.

In quinariis antiquissimis, ut et sestertiis, iidem fuere typi, qui in denariis, nempe: *Caput Palladis galeatum alatum.* X ROMA. *Dioscuri equites.* Serius Victoria perpetuus ejus typus evasit, jam partem anticam occupans, jam in aversam trajecta, varioque ea habitu, jam stans, jam sedens, jam tropaeum statuens, jam quidquid aliud peragens. Ex tanto quinariorum superstitum numero aliis esse typis paucissimos video, nempe quos Cordius, Mettius, Papius, et Sestius cuderunt. Quin et eandem legem obtinent quinarii Augustorum aevo signati, raro alio, quam Victoriae, typo, ut adeo is huic monetae argenteae classi velut proprius jure sit existimandus. Istud cum verum sit, quam quod est verissimum, non possum sine stomacho legere Vaillantii, Havercampi, aliorumque inconsultas conjecturas, qui cum Victoriam in quinariis expressam vident, continue victoriam ipsam, cujus causa ejus imago monetae illata, ariolantur, praecipue cum et certum numorum genus *Victoriati*, de quibus mox agemus, dicerentur, unde arguimus, usum et consuetudinem, non relatam aliquam victoriam hunc typum praescripsisse, quemadmodum vetus institutum et usus proram navis in aeneis signavit.

Molesta mihi semper visa oratio Plinii, quam opportune hoc loco in judicium vocamus, cujus verba sunt [a]): *Livius Drusus in tribunatu plebis octavam partem aeris argento miscuit. Qui nunc* Victoriatus *appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic numus ex Illyrico advectus mercis loco habebatur. Est autem signatus* Victoria, *et inde nomen.* Quaero abs te, mi Secunde! ubi gentium percussus hic numus argenteus? Non sane in Illyrico, nam numos in hoc tractu Victoria signatos ignoramus. Sed neque tu istud ais, sed ex Illyrico advectos. Prosequamur iter abs te indicatum. Vltra Illyricum ex Italia tendenti est Macedonia. Ea regio abundat Victoriatis Alexandri et Philippi, at non argenteis, sed aureis. Non hic potes opponere, memoratos cum hoc typo argenteos temporis injuria interiisse; nam cum praedicas, Victoriatum

a) L. XXXIII. §. 13.

mercis loco habitum, necesse est, eum hac aetate fuisse copiosum, et obvium; sin istud, non poterat non justus eorum numerus ad nos pervenire, quando tanto numero Victoriatos aureos regum Macedoniae habemus superstites. Nescio, utrum quantacunque Plinii auctoritas, cujus oracula non raro fallunt, certe in hoc de moneta R. tractatu Oedipum saepe requirunt, certam possit experientiam elevare. Nisi igitur aut lapsum memoria, aut ignavum hoc loco velimus dicere Plinium, verisimile est, illustrem hunc scriptorem, qui per duriorem orationem sibi saepe tantum uni intellectus est, spectato solum Victoriae typo numos peregrinos ex Macedonia per Illyricum adventitios cum Romanis argenteis voluisse componere.

At quosnam Plinius numos Romanos argenteos Victoriatorum nomine intelligit? non certe denarios, quorum paullo altius typos recitavit: *nota argenti fuere bigae atque quadrigae.* Fuisse sic appellatos quinarios, diserte colligo ex Volusio Maeciano, etsi et hic, Plinium haud dubie ducem secutus, Victoriatos peregrinum numum loco mercis fuisse adserat. Ita hic loquens de asse: *Victoriatus nunc tantundem valet, quantum quinarius olim, ac peregrinus numus loco mercis, uti nunc tetradrachmum, et drachma habebatur. Denarius primo asses decem valebat, unde et nomen traxit. Quinarius dimidium ejus, id est: quinque asses, unde et ipse vocatur. Nunc denarius sexdecim, victoriatus et quinarius octo asses valet.* En victoriatum ejusdem ponderis ac valoris cum quinario, solo tantum nomine diversum. Argumentum aliud satis, ut puto, aperte sufficit Cicero [a]). Refellens hic objectum crimen propter portorium vini institutum sic ait: *itaque Titurium Tolosae quaternos denarios in singulas vini amphoras portorii nomine exegisse, Croduni Porcium et Numium ternos victoriatos, Vulchalone Servaeum binos sestertios.* Memorat hoc loco Cicero denarios, victoriatos, sestertios. Nisi quinarii sunt, quos victoriatos appellat, cui erunt monetae R. generi contribuendi, cum aliam monetam argenteam non habuerint Romani, praeterquam denarios, quinarios, sestertios? Ex his ergo, et quoniam probavimus, Victoriam proprium fuisse quinariorum typum, patet, cum victoriatos legimus, quinarios esse putandos.

Posteaquam haec scripseram, forte in binos Livii locos incidi, ex quibus collegi, jam ab hoc unos eosdemque numos jam Illyrios, jam Victoriatos dici. Refert is uno loco [b]), in praeda victi Gentii Illyrici regis fuisse argenti signati *denarium tria millia, et centum viginti millia Illyrii argenti.* Altero loco narrat [c]), Claudium in triumpho de Istris tulisse *denarium tercenta septem millia et victoriatum octoginta quinque millia septingentos duos.* Mira enimvero in his dictatis confusio. Memorat primum denarios. At cujus hi gentis fuere moneta? non utique alterius, quam Ro-

a) Pro Fonteio c. 5. b) L. XLV. c. 43. c) L. XLI. c. 13.

manae. Vocabulum enim denarius, ut constat, totum Latinum est, at Graecorum numus huic analogus fuit drachma. Si ergo denarii hi fuere moneta Romana, sequitur, captam ex hostico praedam constitisse pecunia commatis Romani per Illyricum Istriamque sparsa, et sequitur etiam, pecuniam Romanam jam ea aetate, nempe circa annum V. C. 577, quo Claudii triumphus agebatur, inter gentes externas valuisse. Quod deinde ad argentum Illyrium et victoriatos attinet, credo, ex iis, quae proxime disputavimus, satis liquere, utrovis vocabulo perinde intelligendos quinarios, atque istud tanto luculentius, quia a denariis coepit Livius, quos deinde proxime sequuntur quinarii. At enim num probari quadam veri specie potest, valuisse monetam Romanam per Illyricum ea aetate, qua maxime ejus civitates propria pecunia usas constat, quod, ut alias demam, probant drachmae Apolloniae, et Dyrrhachii, incredibili, quod omnibus vulgo notum, numero signati? Nihil profecto in his video, quod apte cohaereat. Illud unum me puto posse conjicere, denarios Livio καταχρηστικως fuisse dictos numos externos drachmae pondere, quia denarius Romanorum pro drachma Graecorum rependi fuit solitus, quo modo is quoque talenta et denarios in Achaeorum moneta posuit [a]), aut quo modo Quinctilianus narrat, Evathlum a Protagora Abderite rhetoricam decem millibus denariorum didicisse [b]), deinde dictum Livio Illyricum argentum, vel victoriatos illos numos externos, qui dimidiam drachmam appenderunt, cujus valoris reipsa fuerunt Romanorum quinarii, quos vocatos fuisse etiam victoriatos, et ex causa supra allata etiam in quodam sensu Illyrios diximus. Quam inique saepe vocabulum *denarius* alienis populis et temporibus fuerit a scriptoribus tributum, ejus aliqua exempla capite sequente §. II. dabimus. Atqui expertus sum etiam, Livium, cum numorum vocabula, eorumque valorem ac pondus commemorat, auctorem non esse ἀκριβεστατον, praecipue cum praedae ab hostibus captae rationem init, cujus luculentum exemplum dedimus in moneta Attica, secutus haud dubie commentarios confectos ab iis, quibus rei monetariae negotium non satis fuit perspectum.

---

a) L. XXXIV. c. 50. b) Instit. L. III. c. 1.

§. IV.

De sestertio, ejusque notis.

Sestertius, vel sesquitertius numus dictus, quod valeret asses duos cum dimidio. Fuit adeo quarta pars denarii, et dimidium quinarii, habuitque cum his, si quando valorem mutari contigit, fatum commune, ut diximus. Est numus monetae argenteae R. tenuissimus, si praetensam libellam demas, de qua supra egimus.

Nota sestertii est IIS, indicio, singulos valere asses duos et semissem, qui quater sumpti conficiunt denarium. In noto Hadriani numo inscripto RELIQVA. VETERA etc., tum et in aliis veterum monumentis, librisque editis scribitur HS, nempe lineola utramque assis notam colligante. Sic et per denariorum notam X vidimus supra trajectam virgulam, ut sit ✕, quo modo et Oscenses Hispaniae pro IIVIR. in numis scripsere HVIR.

Typi. *Caput muliebre galeatum alatum, pone* IIS. ✕ *Dioscuri equites, infra* ROMA. Cum aliis typis alium hactenus antiquioris formae non reperi. Et vero ut in moneta Romana obvii sunt denarii et quinarii, ita sestertii non admodum parabiles. Inter familiarum numos tantum duos hactenus vidi, unum gentis Cordiae, qui sestertius ex pondere colligitur, alterum Sepulliae, qui insuper notam IIS in nonnullis praefert, habentque typos novae legis, ut ad singulos dicetur.

§. V.

De ratione veterum numerandi in sestertiis.

Numus sestertius ut pondere ignobilis, ita, quod omnis fere Romanorum numerandae pecuniae ratio sestertiis peragebatur, magis quam denarius, quinariusque in vulgus est cognitus. Eam rationem hoc loco compendio proponere lubet stabilitam auctoritate et testimoniis veterum, quin animus sit, nullo, quantum ad institutum numismaticum pertinet, emolumento ejus causas copiosius rimari, quod pridem vario successu praestitere alii, quicunque de ponderibus veterum disseruere. Hic in sestertiis numerandi modus fuit triplex:

I. Si legatur *sestertius*, vel in plurali *sestertii*, atque adeo in genere masculino, tot intelligendi erunt numi sestertii, quot in numero indicantur unitates.

Sic: *decem*, *centum sestertii* totidem numos sestertios indicant, quorum quivis quartam partem denarii valet.

II. Si legatur *sestertium* in genere neutro, in plurali *sestertia*, subaudire oportet *mille*, vel *millia*. Ita *decem sestertia* sunt *decem millia sestertia*. Hujus rationem sic expedit Gronovius [a]): Romani commenti sunt libram quandam diversam a vulgari stathmica, quae continet 100 denarios, atque adeo 400 sestertios, respondens minae Graecorum 100 drachmas complexae. Cum autem sestertius ex notione nominis in se contineat asses, vel libras duas cum dimidia, inde efficientur 250 denarii, seu 1000 sestertii. Quare cum legitur *decem sestertia*, monet subaudiri debere: pondera, vel pondo, nempe, quae dixi, commentitia. Haec libra sestertia satis commode ex veteribus eruitur. Narrat Livius [b]): inter Carthaginienses et Romanos de permutandis captivis sic convenisse, ut in singula capita darentur *argenti pondo bina et selibrae*. Idem narrat Plutarchus in Q. Fabio Maximo, qui eandem summam sic Graece effert: *δραχμας πεντηκοντα και διακοσιας*, *drachmas quinquaginta et ducentas*. Ergo libra una argenti aequiparata est 100 denariis, seu drachmis, et 250 denarii librae sestertiae. Quidquid erit de hoc Gronovii invento ingenioso sane atque erudito, istud certum ex innumeris veterum locis, sestertium sic in neutro positum in mille ducendum esse. En insigniora aliquot exempla. Ait Cicero ad Atticum [c]), et ad Q. fratrem [d]): *Tribunicii candidati jurarunt, se arbitrio Catonis petituros, apud eum* IIS *quingena deposuerunt*. Iuxta allatam regulam legi debet: *sestertia quingena millia*. Et vero sic legendum esse probat Plutarchus in Catone minore [e]), qui eandem summam modo computandi Graeco sic effert: *παραβαλεσθαι δραχμων ἑκαςον ἀργυριυ δεκα δυο ἡμισυ μυριαδας*, *ut persolvat unusquisque drachmarum argenti myriades duodecim cum dimidia*. Vocabulum Graecum *μυριας* indicat decem millia, et drachma vulgo aequiparatur denario. Iam *δεκα δυο μυριαδες δραχμων* sunt drachmae 120000, quibus si addatur *μυριας ἡμισυ*, seu 5000, exsurgit, numerus 125000; haec multiplicata per quatuor conficiunt numerum sestertiorum 500000, nempe summam, quam Cicero simpliciter vocat IIS *quingena*.

Alterum illustre exemplum offert Plutarchus [f]): *θεας δε μυσικας ἀξειν ἀπο συστερτιων τριακοσιων τριακοντα τριων, και δηναριων τριακοσιων τριακοντα τριων, ἐτι τριτημοριυ προσοντος· τυτο δε κεφαλαιον ἐςι ὀκτω μυριαδες δραχμων, και δραχμαι τρισχιλιαι πεντακοσιαι ὀγδοηκοντα τρεις, και δυο ὀβολαι*. Recte istud interpres Xylander vertit: *simul ludi magni voti* 333000 *numum et* 333 *denariis*, *triente*. *Haec summa quadrat* 83583 *drachmis et* 2 *obolis*. Ergo secundum ea, quae docuimus, multiplicentur Plutarchi sestertia 333 per 1000, et dabunt numos ses-

a) De Sestert. b) L. XXII. c. 23. c) L. IV. ep. 5. d) L. II. ep. 15. e) pag. m. 781. f) in Fabio Max. p. m. 176.

stertios 333000, et hi divisi per 4 dabunt

denarios - - - - - - - -	83250
his addantur denarii - - -	333
et prodibit summa drachmarum - - - - - - - -	83583

a Plutarcho dictata. Additur τριτημοριον, *triens*, nempe denarii, quem Plutarchus recte duobus obolis definit; nam cum denarius et drachma eodem veteribus essent loco, et obolus pars sexta drachmae, necesse est, trientem denarii fuisse 2 obolos.

In marmore, quod edidit Hannibal Olivierus a), dicitur C. Titius testamento dedisse DECIES. CENTENA. MILLIA. NVM. hac lege, ut ex usuris SESTERTIORVM. CCCC. per singulos annos detur populo epulum, et ex usuris SESTERTIORVM. DC. quinto quoque anno munus gladiatorium. Vides, divisas has summas multiplicandas per mille, ut summa totius sortis decies centenorum millium numorum conficiatur.

Ejusmodi summae vocari solent *simplae* propter *amplas*, de quibus mox. Et hac computandi ratione Romani progressi sunt usque ad millionem.

III. Milliones alia ratione expresserunt, quae, ut melius intelligatur, eruditionis causa nonnulla sunt praenotanda. Has summas vocamus *amplas*, seu *amplos millenarios*, ut distinguantur a simplis, de quibus continuo actum, et indicantur praepositione adverbii amplificativi *decies*, *centies*, *millies*. Haec adverbia naturam substantivorum induunt accessione articuli *hoc decies*, aut adjectivi, ut apud veteres saepius legimus: *decies plenum*, *decies laxum*, *sestertium*, *amplum*. Sestertius ex natura sua est nomen adjectivum; hinc legitur: *sestertius pes*, *sestertius numus*, *sestertium milliare*. Vnde fit, ut το sestertius apud antiquos in omnes fere casus flexum, et cum substantivis *decies millies* concordans reperiatur. Valerius Maximus: *qui decem arbuscularum umbram tricies sestertii summa compenses*. Suetonius in Caesare: *sexagies sestertio margaritum mercatus est*. Tacitus: *bis et vicies millies sestertium donationibus Nero effuderat*.

Cum legeris: *decies sestertium*, *centies sestertium*, *millies sestertium*, aut: *ter millies*, *vicies septies millies* etc., semper subaudi: *centies millies*. Raro enim Romani conceptis verbis summam integram perscripserunt, sed pro: *decies centies millies sestertium* simpliciter dixerunt: *decies sestertium*. Haec legendi ratio copiosis potest exemplis comprobari. Seligam tantum aliquot.

Plutarchus in Antonio: *των φιλων τινι μυριαδας εκελευσε πεντε και εικοσι δοθηναι· τουτο Ρωμαιοι* ΔΕΚΙΕΣ *καλουσι*, *amicorum cuidam myriades jussit quinque et viginti* (nempe drachmarum, seu denariorum) *dari. Istud Romani DECIES vocant*. Denarii 25 multiplicati per 10000 efficiunt denarios 250000, hi rursus per 4 multiplicati, ut sestertiorum numerus emergat, praebent 1000000, seu decies centena millia.

a) Marm. Pisaur. n. 43.

Martialis [a]): *Si dederint superi decies mihi millia centum*, et versu postremo: *Aut vive, aut decies, Scaevola, redde deis.* Eodem modo Cicero in Verrinis eandem summam jam *decies* IIS, jam *decies centena millia* IIS vocat.

Hadrianus imp. populo R. aes ingens alienum remisit. Praeclari hujus facti memoria signata est in ejusdem Hadriani numo, in quo legitur: RELIQVA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA. Idem factum insculptum est marmori apud Gruterum [b]), sed plene perscriptum: SESTERTIVM. NOVIES. MILLIES. CENTENA. MILLIA. N.

Notae sestertii IIS saepe, ac praecipue in marmoribus addi solet litera N, qua *numus* indicatur. Millenarius numerus saepe definitur virgula numerum tegente; sic $\overline{\text{X}}$ indicat *decem millia*, aut virgulae loco additur M, nempe littera ἀρχαικὰ millenarii. Si numerus tantum signis his est expressus, saepe difficile est discernere, utrum summa simpla, an ampla intelligatur, v. g. si scriptum sit; HS. $\overline{\text{X}}$., utrum enunciari debeat: *sestertia decem millia*, an: *sestertium decies centies millies.* Notandum enim, tam simplam, quam amplam summam iisdem notis concipi solitam esse, et ipsis olim Romanis divinandum saepe fuisse, et in judiciis ad fraudes ansam praebuisse. Luculentum ejus testimonium refert Suetonius in Galba: *Liviae mortuae testamento paene ditatus est* (Galba) *IIS namque quingenties - - quia notata, non perscripta erat summa, haerede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne hoc quidem accepit.* Livia ergo per notas scripsit IIS. D. Ergo divinandum fuit, an hae notae quingenties sestertium, (quingenties centies millies) an quingenta sestertia (quingenta millia) designent. Vnde fraus Tiberii. Sed plerumque ipsae peristases facilem exitum praebent. Exemplo esto, quod refert Gellius [c]): *Equus Alexandri regis et capite et nomine Bucephalas fuit. Emptum Chares scripsit talentis tredecim, et regi Philippo donatum. Aeris nostri summa est IIS. CCCXII.* Ipsa ratio docet, non intelligendos hoc numero numos sestertios 312. Quis enim credat, sonipedem tam generosum, et formae inusitatae in regis stabula venditum tam levi pretio, quod, ut ex §. sequente patebit, vix esset florenorum nostrorum 23, aut scutorum Romanorum circiter 11. Sed et ratio docet, non posse intelligi summam amplam; nam multiplicando 312 per 100000 prodirent sestertii 31200000, qui conficerent circitur florenos nostrates 2340000, scutorum R. 1170000 in unius, quod incredibile, equi sumptus. Ergo intelligenda summa simpla, secundum quam 312 multiplicata per 1000 dant summam sestertiorum 312000, seu florenos nostros 23400. Legi etiam sic debere, eruitur ex addita summa Graeca: *talentis tredecim.* Cum talentum contineat 6000 drachmarum, resoluta in has talenta 13 efficiunt drachmas 78000, hae multiplicatae per 4, ut

a) L. I. epigr. 104. b) pag. 10. c) L. V. c. 2.

habeantur sestertii, exhibent eundem, quem erueram, numerum 312000. Simili saepe interpretatione juvandi auctores veteres suppressis millenariis, ut cum Plinius opes reip. enumerat [a]), aut cum longitudinem orbis terrarum metitur [b]), quae exempla brevitatis causa praetereo.

§. VI.

De valore sestertii comparate ad monetam hodiernam.

Stabilita apud Romanos ferre unica in sestertiis numerandi ratione necesse cumprimis est, sestertii valorem relate ad nostram monetam explorare, ut quamlibet a veteribus proditam summam probabili quodam modo liceat aestimare. Hic valor ut secundum omnem ἀκρίβειαν obtineri possit, necesse foret, penitus nobis constare, quae fuerit olim aeris ad argentum ratio, et quae argenti ratio ad ipsas res venales, quae ut ab argenti sive majore abundantia, sive caritate perpetuo alternantibus omnino pendet, sic multo difficilius ad rationem nostrae aetatis exigi potest, qua omnia dissimilia, nihil veteris sive instituti, sive naturae experimur. Vnum ergo superest, ut sestertium ex pretio intrinseco, sive quantum pro eo monetae nostrae rependi solet, aestimemus.

Atque etiam in hac aestimatione rei veteris interpretes magnopere variant. Missis veteribus, Hosto, Agricola, Budeo, aliisque, qui sestertium ex moneta sui temporis Hispanica, Gallica, Belgica aestimant, cujus nunc ratio aut abolita est, aut fere ignota, eorum, qui nostram propius aetatem contingunt, calculos proferam.

Norisius notas IIS. IIII. N. legit: *IV. millia sestertia numum*, idque explicat: *nempe scutatos Romanae monetae centum* [c]). Idem infra 100000 numum comparat 2500 scutatis [d]), et alibi diserte ait, denarium Iulio Rom. comparari [e]). Ergo scutatus Rom. sestertios 40, denarios 10 valebit, cumque in scuto sint 10 Iulii, vel 100 Bajocchi, valebit denarius Iulium unum, vel 10 Bajocchos, atque adeo sestertius 2½ Bajocchos, qui efficiunt in moneta Austriaca circiter grossum, vel 3 cruciferos, in denario 12. Eodem calculo usum video Hannibalem Olivierium [f]), et Morcellum [g]).

Harduinus in variis Plinii sui locis, ut Tom. II. p. 742 in nota 12, componit 10 sestertios cum libra Gallica, vulgo *livre*. Quoniam haec secundum hodiernam rationem aequivalet monetae nostrae 22 cruciferis et paullo amplius, erit sestertius circiter 2½ cruciferorum, denarius 8¼ aut 9.

Eisenschmidius sestertium 2 solidis

---

a) L. XXXIII. §. 17. b) L. II. §. 12. c) Cenot Pis. diss. I. c. 2. d) Ibid. c. 3. e) Ibid. diss. II. c. 4. sub. fin. f) Marm. Pisaur. p. 136. g) de stilo inscript. p. 85.

Gallicis, vulgo *sous*, taxat, qui efficiunt in moneta nostra cruciferos $2\frac{1}{4}$ et in denario cruciferos 9.

Brotierus in nota ad Tacitum Tom. I. pag. 98 sestertios 300 ad 58 libras Gallicas redigit. Ergo libram valent sestertii 5 et paullo amplius; ergo in moneta nostra sestertius circitur cruciferos $4\frac{1}{2}$ denarius 18.

Arbuthnotius sestertium fere ad 2 denarios Anglicos, *pence*, cogit [a]). Est adeo sestertius secundum nos cruciferorum $4\frac{1}{3}$ denarius $17\frac{1}{3}$.

Tam varia cum adverterem, atque secum pugnantia eruditorum judicia, necesse duxi, sepositis auctoritatibus experientiae arbitrium permittere vocato in judicium monetariae nostrae officinae integerrimo Augusti denario adpendente grana Parisina 75, quod ipsum pondus denariis consularibus constituunt Eisenschmidius et Barreus. Et patuit, tantum in eo inesse argenti, quantum 18 cruciferis nostris rependitur, et quod sequitur, sestertium valere cruciferos $4\frac{1}{2}$, qui efficiunt in moneta Rom. circiter Bajocchos 4, in Gallica solidos 4, in Anglica denarios seu *pence* quasi duos, quae singula si in 4 ducas, habebis valorem denarii. Ex quo apparet, ad hanc rationem Arbuthnotium proxime, Brotierum penitus accessisse. Monendum tamen, hoc pondere et valore esse tantum denarios consulares, in utroque sensim deficientibus denariis Augustorum, ut supra dictum. Confer etiam, quae de hoc argumento disseruimus Vol. I. in Prolegomenis generalibus capite IX., quo loco Graecorum pondera, qualia fuere *talentum*, *mina*, *drachma etc.* eorumque valorem examinavimus.

CAPVT IV.

De moneta aurea Romanorum.

§. I.

De exordiis monetae aureae, pondere, valore.

De moneta aurea haec Plinius [b]): *Aureus numus post annum LXII. percussus est, quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis, quod effe-*

a) Tabulae ant. num. tab. X. b) L. XXXIII. §. 13.

cit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. Post haec placuit denarios XL. signari ex auri libris, paullatimque principes imminuere pondus, minutissime Nero ad XLV. Ergo cum ex eodem Plinio constet, argentum signari coeptum V. C. 485, auri signati initium capiendum ab anno V. C. 547 fervente tum bello Hannibalico. Denarii hi quoque καταχρηστικως a Plinio passim vocantur, quod argenteorum non quidem pondus et valorem, sed fere volumen habuere. Etiam Arrianus memorat δηναριον χρυσουν και αργυρουν a). Et Petronius b): *Pro calculis enim albis ac nigris aureos, argenteosque habebat denarios.*

Pondus denarii aurei sic ex cognito jam pondere denarii argentei eruit Barreus c): Teste Plinio ex libra argenti percussi sunt denarii 84. Quoniam horum singuli adpendebant grana Parisina 75, haec ducta in 84 dabunt summam granorum ad libram monetariam requisitorum, nempe 6300. At cum constet ex eodem Plinio, ex libra auri signatos denarios 40, si 6300 dividas per 40, habebis numerum granorum singulis aureis debitum, nempe $157\frac{1}{2}$. Patet ex hoc, denarium aureum duorum argenteorum pondus excedere granis $7\frac{1}{2}$. Ex quo consequitur, inde a Nerone, sub quo ex auri libra denarii 45 feriri coepere, pondus aurei fuisse granorum 140.

Valuit apud Romanos aureus perpetua lege denarios 25, idque sic, ut qua ratione sive auctum est, sive imminutum aurei pondus, augeretur etiam, vel imminueretur pondus denarii. Dictus aurei valor multiplici testimonio comprobatur. Definite Zonaras d): δυναται δε παρα Ρωμαιοις δι εικοσι και πεντε δραχμας χρυσουν νομισμα εν. *Apud Romanos viginti quinque drachmae aureum numum unum efficiunt.* Idem docuit Xiphilinus e). Luciano aurei 30 aequivalent drachmis 750 f), ergo aureus unus drachmis seu denariis 25. Narrat Suetonius g), Othonem excubanti cohorti viritim divisisse aureos, et Plutarchus, qui idem factum refert, Graece dixit: χρυσουν εκαστῳ διανεμων, *aureum singulis dividens* h). Quod hi aureis, hoc Tacitus sestertiis definivit i): *ut cohorti vigilias agenti viritim centenos numos divideret.* Sed 100 sestertii aequales 25 denariis. Suetonius de Domitiano k): *addidit et quartum stipendium militi aureos ternos*, vel, ut alii legunt, *aureis ternis*, nempe ternis aureis quartum adjecit. Eandem summam in drachmis exhibet Zonaras l): *cum singulis militibus septuagenae quinque drachmae solverentur centenas dari jussit.* Secundum haec intelligendus est Martialis m), cum sibi ad annos 57, quos vixerat, optat accedere adhuc bis novennos, ut perageret vitae tres aureos. Vixisset igitur tum annos 75, quot nempe denarios efficiunt aurei tres.

---

a) Peripl. Erythr. T. I. p. 28. b) Satyr. c. 33. c) B. L. Hist. T. IX. p. 88. d) L. X. c. 36. e) ex Dionis libro LV. f) in Pseudolog. g) in Othon. c. 4. h) in Galba p. m. 1062. i) Hist. L. I. c. 24. k) Cap. VII. l) L. XI. c. 19. m) L. X. epig. 24.

Plerique auctores moderni rationem auri ad argentum, qualis fuit apud Romanos veteres, statuunt ut 1 fere ad 12, sic ut pro auri libra rependerentur 12 argentei. Huic rationi non magnopere repugnat experientia; nam pro aureo, qui pondere fuit duplus denarii cum aliquo excessu, rependebantur denarii 25. Comparate ad nostram monetam aureus Iulii Caesaris, vel Augusti adpendit aureos Hungaricos vel Hollandicos 2 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{4}$ decrescente sensim in sequentibus Augustis pondere, ut diximus. Hanc apud veteres auri ad argentum rationem variis temporibus variam copiosius illustratam vide ab erudito Dupuy [a]), et quae praeterea diximus in Prolegomenis generalibus Vol. I. cap. IX.

Monetae aureae Romanae originem et progressum non multos abhinc annos explicare adnisus est cl. Nauze in dissertatione peculiari, qua sibi proposuerat, pondus librae R. ex Plinio, numisque Romanorum aureis definire [b]). Cum hoc viri eruditi tentamen unum ex postremis sit, quae super hoc argumento comparuere, ad haec adprobatum sit a summae viro auctoritatis Barthelemyo, qui suam illi operam hac in causa commodavit, placet, ejus dictata enucleatius proponere, idque tanto lubentius quod eadem opera universus monetae aureae status ac fortuna, qualis stante rep. fuit, ob oculos ponitur. Adjiciam postremo, quae ipse in eodem argumento observanda duxero.

Quoniam moneta aurea apud Romanos inde a prima sua origine, quae fuit V. C. 547, varias est vices passa, eam Nauzeus in VIII. epochas dividit, quas sibi videbantur suggerere numi ipsi aurei varia aetate signati, et ad bilancem vocati. Hos omnes Barthelemyus ex museo regio suppeditavit admissis in consortium numis aureis Pembrockii, qui pondus suum in granis Anglicis in catalogo adjectum exhibent; addidit etiam tempora, quibus singuli numi cusi videbantur, quod cumprimis ad figendas epochas necessarium fuit. En harum progressum.

* * *

Epocha I. ab anno V. C. 547 ad 560. Adpendebat scrupulus Romanus, quorum 288 in libra fuere, grana Parisina 21$\frac{1}{3}$.

Hanc rationem Nauzeus constituit ex sequentibus aureis:

Caput Martis galeatum barbatum, pone ↓X. quod scribitur pro LX. *in aliis* XXXX, *in aliis* XX. X ROMA. *Aquila insistens fulmini.*

Variat in his pondus pro ratione inscripti numeri, sic:

LX adpendit circiter
grana - - - - 63.
XXXX circiter - - 41.
XX - - - - - - 20$\frac{1}{2}$ verius 21$\frac{1}{3}$.

His numis tanquam basi nititur Nauzeus, quo comprobet, libram R. veterem fuisse granorum Parisinorum 6144. Argumentum vero sic instruit secutus

a) B. L. Tom. XXVIII. p. 687. b) B. L. Tom. XXX. Mem. p. 359.

Harduinum similia jam olim docentem [a]):

Nota inscripta XX indicat valorem sestertiorum XX. (ex sua hypothesi.)

Atqui et scrupulum auri valebat sestertios 20. (Plinius.)

Ergo hic quoque numus cum nota XX fuit pondere scrupuli aurei.

Iam vero in libra vetere fuere scrupula aurei 288. (nam fuit scrupulum 24 pars unciae.)

Ergo si 288, sive totum numerum scrupulorum in libra ducas in grana Parisina $21\frac{1}{3}$, quo pondere est hic numus, habebis pondus librae veteris granorum 6144.

Sequitur, numum cum nota XXXX valuisse duplum, et numum LX triplum prioris, sive tot sestertios, quot enunciat numerus inscriptus. Item numum XXXX causa analogiae, cum integer adhuc esset, adpendere debuisse grana $42\frac{2}{3}$, et numum LX. grana 64.

Ad eandem epocham revocat Nauzeus aureum Cornelii Blasionis ex museo regio, typo cognito Bacchi a Pallade coronati, quia circiter grana $106\frac{2}{3}$ adpendit.

Consequitur denique, per hanc epocham fuisse rationem auri ad argentum, ut 1 ad $17\frac{1}{7}$. Nam cum scrupulum auri valuerit sestertios 20, seu denarios 5, scrupula 288, seu tota libra auri, valuere denarios 1440. Iam vero ex Plinio constat, ex libra argenti signatos denarios 84, ergo si 1440 dividas per 84, quotus $17\frac{1}{7}$ docet, pro libra auri repensas fuisse argenti libras $17\frac{1}{7}$.

* * *

Epocha II. ab anno V. C. 560 ad 620. Signati tum ex libra aurei 48, pondere singuli granorum 128. Hanc comprobat sequentibus aureis:

Caput Iani gemini imberbe. X ROMA. *Duo milites hastati stantes porcam bacillo contingunt, quam vir genuflexus tenet.* Est granorum circiter 128. (Mus. reg.)

Alius similis, sed quinarius. Granorum 64. (Pembrock.)

ROMA. *Caput Palladis galeatum alatum.* X C. SERVEILI. M. F. *Dioscuri in diversum equitantes.* Granorum circiter 131. (Pembrock.)

Protome juvenilis galeata hastata. X NERVA. *Septa comitiorum etc.* V. gentem Siliam. Granorum 128. (Pembrock.)

Ratio tum auri ad argentum, ut 1 ad $14\frac{2}{7}$. Nam cum tota libra vetus ex sententia Nauzei adpenderit grana 6144, si haec dividas per numerum granorum 128, quem adpendunt hi numi, dabit libra tota aureos 48. Iam vero cum teste Plinio aureus valuerit denarios 25, aurei 48 multiplicati per 25 respondebunt spectato valore denariis 1200, qui si dividantur per 84, quot nempe denarii ex libra signati sunt, quotus $14\frac{2}{7}$ docebit, libram auri repensam fuisse libris argenti $14\frac{2}{7}$.

* * *

Epocha III. ab anno V. C. 620 ad 635. Signati tum ex libra aurei 45 pondere singuli circiter granorum 136. Hanc legem Nauzeus ex numo unico sancit:

M. FOVRI. L. F. *Caput Iani.* X

a) Opp. sel. p. 190.

PHILI. ROMA. *Roma galeata stans tropaeum coronat.* Est granorum 135. (Mus. reg.)

Iuxta methodum, quam sub epocha praecedente dictavi, reperies rationem auri ad argentum, ut 1 ad 13 cum aliquo excessu.

* * *

Epocha IV. ab anno V. C. 635. ad 650. Signati tum ex libra aurei 42, pondere singuli circiter granorum 146.

Vnicus item hanc legem Nauzeo stabilit.

Caput Iovis. ✠ CN. LENTVL. *Aquila fulmini insistens.* Granorum circiter 146.

Eadem methodus docebit, fuisse tum rationem auri ad argentum ut 1 ad 12$\frac{1}{2}$.

* * *

Epocha V. ab V. C. 650 ad 717. Signati tum ex libra aurei 40, pondere singuli granorum 153$\frac{3}{5}$.

Liberalior ad hanc stabiliendam numorum copia, quos, quia jam cogniti, obiter cito:

C. Clodii typo Vestalis — *Numonii Vaalae* — *Arrii Secundi* — *L. Cestii et C. Norbani* — *Metelli Pii* cum *Crasso Iuniano*, tum *Iulii Caesaris*, *IIIvirorum*, *Sex. Pompeji*, aliorumque ejus aetatis, qui cum integri sunt, adpendunt grana 153 cum aliquo excessu.

Reperitur tum ratio auri ad argentum, ut 1 ad 11$\frac{12}{21}$, aut fere ratio duodecima.

Magnam Nauzeo molestiam facessunt numi Sullae dictatoris ob auctius pondus. Sunt hi:

L. SVLLA. *Caput Veneris, prae quo stans Cupido cum palmae ramo.* ✠ IMP. ITER. *Guttus et lituus inter duo tropaea.* Est granorum 202. (Pembrock.)

L. MANLI. PRO. Q. *Caput Palladis galeatum alatum.* ✠ L. SVLLA. IMP. *Sulla in quadrigis triumphalibus ab advolante Victoria coronatus.* Est granorum circiter 202. (Mus. reg. Pembrock.)

A. MAN. --- *Caput juvenile galeatum.* ✠ SVLL. IMP. *Sulla eques pacificatoris habitu.* Est granorum 204. (Pembrock.)

Ex auctiore pondere consequitur aureos 30 fuisse ex libra cusos. Quod cum sit praeter morem hujus epochae, censet Nauzeus Vaillantium secutus, esse istud numorum genus ex iis, quos Lucullus Sullae nomine in Peloponneso feriundos curavit, ut auctor est Plutarchus in Lucullo. Causam vero augmenti confert in Sullam liberalitatem in milites, et magnificentiam adfectantem. En alium ponderis analogi:

HO. VIRT. KALENI. Notus denarius gentium Fufiae et Muciae. Sed is, de quo agimus, est quinarius AV. granorum 104$\frac{1}{2}$.

Ex causa ponderis analogi Nauzeus hunc item quinarium in Sullana moneta putat, et conjicit cusum a Caleno et Cordo Sullae monetariis, postquam is ex Graecia reversus in urbem est.

* * *

Epocha VI. ab anno V. C. 717 ad 767, seu excessum Augusti. Signati tum ex libra aurei 41, pondere granorum 149$\frac{6}{7}$.

Confirmat hanc legem copiosis M. Antonii, ac praecipue Augusti numis. Tamen in numis Petronii Turpiliani, Durmii, et Aquillii Flori, aliisque, quos signatos novimus V. C. 734, pondus

habetur auctius, granorum 153, 154, quin et 156.

Fuit ergo tum ratio auri ad argentum, ut 1 ad $11\frac{6}{7}$.

* * *

Epocha VII. a morte Augusti ad extremos Neronis annos.

Facto ad bilancem examine compertum, verum esse, quod docuit Plinius, paullatim principes imminuisse aurei pondus, signatis ex libra aureis 42, 43, 44.

* * *

Epocha VIII. ab extremis Neronis ad extremos Caracallae annos. Signati tum ex libra aurei 45, pondere singuli granorum $136\frac{8}{15}$.

Ejus legis experimentum praebent numi ipsi, non tamen sine exceptione. Nam numi Domitiani, Nervae, Trajani primo ejus biennio cusi adpendunt grana 140, atque his plura, quin et 145.

A quo tempore aurei 45 ex libra signati sunt, ex libra argenti signati fuere denarii 96. Si ergo 45 ducantur in 25, (quot nempe denarios valuit aureus unus) factum 1125 si dividatur per 96, quotus $11\frac{2}{3}\frac{1}{2}$ dabit proportionem inter aurum et argentum, quae est fere, ut 1 ad 12.

Inde a Caracalla aureorum pondus sic vagatur, ut ad nullam eos legem reducere potuerit Barthelemyus. Sub Constantino M. invecti sunt solidi aurei, sed quorum ratio a praesente instituto aliena, et de qua copiose agit cl. Dupuy [a]).

* * *

Exposita hac eruditi Nauzei doctrina mearum est partium, quantum ea secundum artis nostrae praecepta niti possimus, arbitrari, digno sane operae pretio. Agitur enim verum librae veteris pondus, agitur ratio varians auri ad argentum, agitur variorum numorum hujus classis aetas adhuc controversa, agitur denique universus status monetae aureae Roma adhuc libera. Quae omnia si hoc Nauzei tentamine legem sic accepere, ut dubitandi amplius locus non relinquatur, confiteri necesse est, illustre beneficium in artem nostram hac opera collatum. Verum sunt non pauca, quae diffidere his legibus cogunt, quaeque me judice magis adhuc videntur stabilienda, antequam in legem ire possint. En horum nonnulla, de quibus arbitretur lector.

I. Consulares antiquissimos putat aureos, qui notas arithmeticas LX, XXXX, XX offerunt, eosque epochae primae subjicit, quod nimirum sub ipsum monetae aureae exordium signati sunt. At vero haec doctrina disperit, si verum est, quod plerique nunc existimant, praeclaros hos numos in moneta Romana putandos non esse, et habendos potius magnae Graeciae, aut Siciliae sobolem. Causam adferunt, non modo quod operis in iis summa elegantia ejus ingenium soli satis ex numis ipsis cognitum penitus referat, atque hae regiones numos aureos non exiguo numero dederint, verum etiam, quod satis constat, hos, de quibus agimus, numos

a) B. L. Tom. XXVIII. 698.

in vetere Lucania, Apulia, et finitimo tractu, tum et Sicilia fere tantum reperiri, minime vero Romae, et per ejus vicina. At quorsum inscriptum numo peregrino ROMA? Nimirum et inscriptum ΡΩΜΗ legimus in numis Locrorum Epizephyriorum, Thessalorum, et Alexandrinis M. Antonii, quo sane instituto hi populi aut suam in Romanos fidem, aut se iis obnoxios testati sunt. Magis res patebit ex numo aeneo, quem infra recitabimus, cum epigraphe ΡΩΜΑΙΩΝ, qui certe Neapoli Campaniae cusus est. At cur inscriptum Latine in urbe Graeca? quasi non et remotissimi Philippopolitae Thraciae, Caesarienses Cappadociae, Antiochenses Syriae, Graeci omnes, neque Romanorum coloni, Latine nonnunquam suos inscripsissent numos. Sane cum verisimile dixerim, magnae Graeciae, vel Siciliae haec deberi numismata, pronissimum erat, ab ejus incolis per ipsam viciniam adsciri Romanorum idioma, vel quod vellent victori sese populo adcommodare, vel quod percupere Romanos intelligebant, ut non modo eaedem leges, sed et lingua per Italiam valerent. Atque eadem ex causa numeri quoque Latini Graecis suffecti, non solo hoc in urbe Graeca exemplo, nam et in numis Syracusarum et Mamertinorum legitur XIII. XII. in numo Centuriparum XI., ut e converso notas arithmeticas Graecas legimus in numis Romanis gentis Volteiae, aliarumque. Quod si urbes magnae Graeciae, etiam quae coloniae R. non fuerunt, poterant more Romanorum monetae suae aeneae imprimere globulos, quibus ejus valor indicaretur, nescio, cur non et Romanis notis potuerint insignire numos suos aureos, per quas eorum valorem respectu numerum vilioris metalli, sed suorum, indicarent. Et vero si inscriptum ROMA demas, nullam aliam potest Nauzeus commemorare auctoritatem, quae Romanam hos numos monetam comprobaret. Docuit Plinius, monetam argenteam ratione ponderis divisam fuisse in denarios, quinarios, sestertios, aeneam in asses, semisses etc. nonnullorum etiam ex his typos definivit, at ne verbo quidem monetam quoque auream ratione ponderis trifariam divisam, quam divisionem hi, de quibus agimus, numi offerunt, aut quibus fuerint typis insignes, testatus est.

Idem existima de numis, quos in epocham II. tribuit, in quibus hinc caput Iani, illinc ROMA, et milites cum porca. Morellius, aliique numum hunc gentis Veturiae numis inseruerunt, quod in horum aversa simillimus est typus, quo indicatur ritus, quo Romani foedus inire consueverunt, de quo agemus in numis ejusdem gentis. At esse numum gentis Veturiae, certum non est, nam abest ejus nomen. Deinde typus foederis Romani Romanum etiam numum non arguit; nam idem est etiam in numis Acerrarum Campaniae, quin et in Samniticis, quos percussos esse credimus bello sociali ab acerrimis Romae hostibus. At vero operis elegantia, quae in his numis summa est, et Graecae artis illecebras penitus spirans, conjicere facit, in eodem eos solo prognatos, quo praecedentes diximus. Sane utrique artis sunt perfectioris, quam

illa fuit, cum maxime fuit in urbe provecta, nedum V. C. 547, quod testari ipse possum, cum in museo Caesareo eorum sex exstent exemplaria.

Quod si ergo verisimilis eruditis videatur haec mea aliorumque sententia, aureos hos numos commatis Romani non esse, quoniam his, ceu fundamento, totum Nauzei systema nititur, necesse est etiam, quaecunque his superstruxerat, in praeceps agi. Falsum enim erit I., inscriptas notas XX., XXXX etc. indicare totidem numero sestertios Romanos, II. falsum etiam, pondus librae veteris esse granorum 6144. III. per epocham primam fuisse rationem auri ad argentum, ut 1 ad $17\frac{1}{2}$, quam quidem unquam obtinuisse apud Romanos etiam tum, cum angustissimae eorum res fuerunt, nullo argumento evicerit, certe non inde ab anno V. C. 547, in quem signati auri initium confertur, quo jam totam fere Italiam Siciliamque tenuere. Si non fallit calculus eruditi Dupuy, cujus nunc rationes expendere non vacat, fuit tum utriusque metalli ratio, ut 1 ad 15 a).

II. Expendenti modum, quo usus est Nauzeus ad figendam descriptorum numorum aetatem, facile patebit, arbitrarium plerumque esse et fallacem. En nonnulla super hoc dubia. Numos binos typo Iani gemini, quorum levior adpendit grana 64, gravior 128, in epocham II. confert. At non video, cur non aequo jure in epocham I. conferri possint. Grana 64 adpendere etiam debuit ex mente Nauzei numus epochae I. inscriptus LX, et cum numus alter granorum 128 hujus sit duplus, cum eidem sese rationi adcommodet, ejusdem etiam epochae praebebit sese patientem. Non potuisse vero aureos hujus aetatis ejus esse ponderis, nullo unquam argumento comprobaverit. Non igitur certe disjungendi, quos ponderis ratio sociat.

Vetus querela, in figenda numorum cum consularium, tum familiarum aetate, quod notis chronologicis fere carent, in vado nos plerumque destitui. Satis quidem in ea definienda animorum fuit Vaillantio et Havercampo, sed consilii parum, nimirum quod unis nixi fuere conjecturis plerumque arbitrariis, saepe falsis. Placuit his IIviris, sive ope typorum, sive ab inscriptis familiarum nominibus stabilire aetatem, et quod sequitur, etiam pondus cuivis aetati debitum. Ratione huic contraria Barthelemyus et Nauzeus ex pondere numorum aetatem eruunt, id est, ignotum ignoto stabiliunt. Quinarium aureum Caleni et Cordi signatum V. C. 671 contendunt, quod pondus habet analogum ad denarios aureos Sullae, atque inde arguunt, utrumque fuisse monetae a Sulla praefectum, et e Graecia cum imperatore reducem eodem perrexisse pondere ferire numos, quo fuere numi Sullae dicti Luculei. Non adverterunt viri eruditi, denarios Caleni et Cordi argenteos ejusdem argumenti, et quod sequitur, synchronos, esse omnes serratos,

a) B. L. Tom. XXVIII. p. 651.

atque adeo remotius illis aevum tribuendum, ut dicetur in tractatu de numis familiarum cap. XVI.

III. Satis apparet etiam, tentatam in epochas divisionem, tum et praescriptum singulis pondus minus prospere comprobatum, neque sperandos facile laetiores in hoc argumento progressus. Primae enim quatuor epochae quam sunt misere steriles numorum, cum tamen ad firmandas hujus naturae leges multorum sit opus subsidio? atque si eos praeterea excludas, quos esse commatis peregrini gravis est conjectura, vix unus alterve in singulas epochas restabit, atque etiam hos si negavero esse ejus aetatis, quae praetenditur, quo istud pacto comprobabit Nauzeus? Intelligo, pondere numi. Sed hoc ipsum est, in quod inquirimus. Si enim alioršum de aetate numi certi non sumus, qua quaeso fiducia adseri potest, numos qualiscunque aetatis hoc vel illo fuisse pondere? Atque ut demus etiam, paucissimis iis numis, qui supersunt, suam esse aetatem recte adsignatam, si iis forte accidit, quod saepe alias factum ipse fatetur, ut per causam aliquam, cujus exempla mox dabimus, vel excedant pondere, vel deficiant, quam deinde parum horum potest auctoritati tribui? Magis explicata ratio in quatuor postremis epochis, quod numi plus abundant, et qui ad eas absque dubio pertinent. Sed legem ponderis, quae in plerisque commode addicit, non pauci per intervalla graviter turbant. Sic cum numis epochae V. grana 153¼ adsignat, numi Sullani ejusdem epochae grana 202, quin et 209 adpendunt, quarta debiti ponderis parte auctiores. Cum numis epochae VI. debeantur grana 149⅞, numi Augusti signati V. C. 734 adpendunt grana 153, quin et 156. In epocha VIII. debitum aureorum pondus praetenditur granorum 136$\frac{8}{17}$, at numi Domitiani, Nervae, et Trajani imperium inchoantis in grana 140 usque 145 valent. Quomodocunque hanc inconstantiam excuset Nauzeus, nam quae adfert, imbecilla sunt, et necessitate arcessita, istud certum, veram ponderis in aureis legem difficulter posse reperiri, sive ejus caussam in monetarios conjicias jam olim in servando pondere minus religiosos, sive in aetatis injurias numis damnosas, sive in magistratus ponderi addentes vel dementes. Atque haec praecipua causa est, cur in pondere librae veteris ope denariorum sive aureorum, sive argenteorum definiendo tantopere varient eruditi, de quo dissidio egi supra capite II. §. 1.

Possunt haec, quae ad elevandum hujus doctrinae meritum modo disputaveram, sufficere, et consulto abstineo calculis arithmeticis, quos praeterea ad enervandos Nauzei calculos paraveram, cum quod hi in praesente causa nimium sese late porrigunt, tum quod in hac causa inde ab Alciato pugnatum calculis, qui nunquam desunt novae doctrinae patronis, sed qui ad plenam obscurae hujus doctrinae cognitionem nondum hactenus suffecere. Duplex tamen est emolumentum, quod ex hoc Barthelemyi et Nauzei tentamine percipimus, primum quod numorum aureorum pondus, etsi non κατ' ἀκρίβειαν, tamen quale proxime fuerit, ex hoc catalogo tenemus, deinde

quod inde perspicimus, quis fuerit stante republica monetae aureae status, de quo quae disputanda supersunt, in proximum articulum differo.

§. II.

Sitne moneta aurea stante rep. ex lege ordinaria signata.

Catalogus numorum aureorum praecedente articulo propositus disputandi mihi materiem obtulit, sitne revera, quod adhuc a nemine in dubium vocatum reperio, moneta aurea tempore reipublicae ex lege ordinaria signata. Dubitandi causam praebet insignis paucitas numorum hujus metalli, quae ut manifestius appareat, placet eos, qui reip. temporibus tribuuntur, in syllabum cogere usque ad Iulium Caesarem deductos.

Horum duo sunt genera:

I. inscripti solo ROMA, quos vide in numis epochae I. et II.

II. inscripti familiae nomine, *Cornelii Blasionis*, *C. Servilii*, *Nervae*, *Furii Phili*, *Cn. Lentuli.* Hactenus citati omnes signati feruntur ab anno V. C. 547. usque 650. Deinceps usque ad I. Caesarem: *Cl. Clodii*, *Numonii*, *Arrii*, *Cestii*, *Metelli*, *Sullae*, *Fufii Caleni.*

En tibi totum hactenus cognitum numorum consularium aureorum agmen, sed neque istud sincerum, nam inde eximendi I. ii, quos primos citavi solo ROMA inscriptos, qui verius sunt moneta peregrina, ut verisimile dixeram articulo praecedente. II. ii, quorum forte aetas verius in tempora I. Caesaris, vel IIIvirorum cadit, quam enim iis adsignat Nauzeus, arbitraria saepe est, et solis nixa conjecturis. III. ii, qui forte adulterini sunt. Nolo in virum summum Barthelemyum parum officiosus labem adspergere ejus vel adcurationi, vel peritiae, quam quis ignorat? verum quos majore numero ex museo Pembrockiano recitat, non vidit ipse; nemo vero negabit, inter numos ejus musei aeri incisos exhiberi numismata aliqua valde suspecta. Quod si Frölichius, vir artis nostrae scientissimus, potuit nonnullos aureos consulares, quos in Catalogo cimelii Vindobonensis indicavit [a]), agnoscere genuinos, quos indubitatum est esse spurios, facile etiam illustri ejus musei auctori potuit aliquid humanitus accidere. Hos ergo omnes si ex modico consularium aureorum numero praeterea eximas, vix denarius eorum numerus, qui omnium consensu reip. aevo debeantur, supererit. Cum ergo tam pauci sint hujus generis aurei, quos inde ab anno V. C. 547 usque ad principatum I. Caesaris, sive saeculo uno cum dimidio signatos certo agnoscimus, an poterunt

---

a) Pag. CLIV.

hi idoneum praestare argumentum, lege quadam ordinaria signatos sub consulibus aureos? Darem lubenter istud, si vel paucorum hujus classis numismatum copiosa exstarent exemplaria, ut copiosa exstant in moneta argentea, at vero numi omnes aurei, quos consulum aetati jure tribuimus, aut rarissimi sunt, aut, ut appellare solemus, unici, quae sane parsimonia tam parum favet monetae ordinariae, praecipue in tanto imperio, ut etiam propalam videatur repugnare.

Ergo, inquies, auro certa lege signato caruit respublica? Intelligo, si istud adsero, adversabitur quippe agmen eruditorum, quorum, quod sciam, usque nemini de cusis tum lege ordinaria aureis obortum dubium, obtendetur oraculum Plinii nequaquam de re monetaria Persarum, Indorum, Garamantum, sed Romanorum, et domestica sua disserentis. Acquiesco, modo probabilis adferatur ratio, quid sit, quod in tanta imperii majestate, atque a tot annis vix paucos ejus aevi habeamus residuos? Interiere scilicet temporis injurias experti. At quae tempori in unum istud genus irarum causa, quando aureis Philippi II. Macedonis, qui saeculo uno ac dimidio praetensam signati in urbe auri aetatem praevertunt, ac mox Alexandri M. et Lysimachi sic pepercit, ut nondum nobis per copiam ac vilitatem molesti esse desinant? Sed mittamus majora haec regna: at supersunt copiosi aurei Syracusarum, Tarenti, ac remotissimae Cyrenes, signati omnes multo ante dictam aurei in urbe saeculi epocham, atque harum civitatium ditio quotacunque tandem portio vasti Romanorum imperii? Ergo aurei I. Caesaris, Sex. Pompeji, Bruti, Cassii, IIIvirorum, potuerunt evadere interitum, qui praecesserunt proxime, non potuerunt? Quod justius fuit aptiusque tempus feriundi auri, quam cum L. Scipio victo Antiocho M., aut Cn. Pompejus victis Mithridate, et Tigrane totius Asiae opes urbi infudere? At argentei utriusque adfatim exstant, aureus nullus. Si cui mirum videbitur, in ea urbis potentia, iisque opibus aurum in re monetaria neglectum, is miretur etiam, idem institutum, quantum hactenus experientia constat, placuisse Atheniensibus, quorum perspecta potentia, et facultates, nullo tamen eorum hactenus cognito aureo, et placere hodieque praepotenti Sinarum imperio.

Ad Plinii oraculum quod attinet, in quo maxima auro fiducia, quaeso, si scriptori praestantissimo adeo explorata fuit signati auri epocha, cur in unis aureis dissimulavit commemorare typos, quibus ii insignes fuere, aut eorum in partes divisionem, harumque nomina, quando haec omnia in moneta argentea, aeneaque indicare non neglexit? Cur Livius, qui diserte signati primum Romae argenti meminerat a), cum ad indicatum a Plinio auri exortum deventum est, ne minimam quidem signati tum auri mentionem injecit? Cur nemo scriptorum veterum, cum ejus aetatis res gestas refert, numi aurei Ro-

a) Epit. L. XV.

mani meminit? quanquam etsi ejus aliquod extaret testimonium, istud aliud non probaret, quam auctorem προληπτικως loqui potuisse, et tum unum valorem spectasse, velut Dionysius Halicarnassensis de collatis sub Tarquinio Superbo viritim decem drachmis meminit a), et e converso refert Seneca, philosophum Cynicum ab Antigono Asiae rege petiisse denarium b), et Curtius c), Alexandrum M. singulis captivis Graecis terna millia denarium dari jussisse, et alibi singulis quinquaginta sestertia d), quo tempore neque denarii, sestertiive exstitere, neque si jam exstitissent, agniti per Asiam fuissent, at Plutarchus, qui idem philosophi Cynici factum refert, diserte et vere δραχμην dixit e). Simili modo cum auctores veteres, qui saepe in hac causa parum fuere ἀκριβεις, auream videntur monetam indicare, dubium non est, aut aurum rude, aut signatum peregrinum esse intelligendum. Sic cum narrat Appianus f), Camillum captis Vejis conflatum ex pecunia a Romanis collata (ἀπο τωνδε των χρηματων) aureum craterem Delphis dedicasse, certum sane est, eum aut falsum dixisse, aut nomine χρηματων aurum rude voluise intelligi. Capti Veji V. C. 358, at secundum disertum Plinii testimonium, quo uno maxime nituntur monetae aureae patroni, aurum Romae signari coeptum V. C. 547. Curatius Plutarchus, qui idem factum perhibet, non χρηματα, sed κοσμον γυναικων, *mundum muliebrem* in aurei crateris fabricam collatum adserit g). Enimvero video, Romanos juxta auctores veteres, ac praecipue Livium, cujus testimonium in hac causa omnibus praestat, ante epocham Plinianam, seu V. C. 547 in sumptibus faciendis auro adpenso sic usos, ut numerato. Quo pacto Capitolium a Gallis redemerint, adpenso nempe auro, vulgo notum. V. C. 544 premente Hannibale, et succumbente aerario aurum factum a senatoribus liberaliter fuit in sumptus belli collatum, quem Livii locum mox enucleatius proponam. Anno post, seu V. C. 545 magis premente pecuniae penuria *aurum vicesimarium, quod in sanctiore aerario ad ultimos casus servabatur, promi placuit* h). Facile ergo, quod pecuniae vicem praestitit, pecunia dici potuit etiam post tempus, quo aurum signari coeptum statuit Plinius.

Quaeri denique potest, cur ne unum quidem habeamus consularem aureum a Trajano restitutum, quando non paucos imperatorios aureos ab eodem restitutos habemus, qui tamen in restituendis numis non typorum modo, sed et metalli rationem habuit? Ex quo subit suspicari, eodem tempore, quo I. Caesari multa delata sunt jura, eidem et in aurum lege ordinaria feriundum jus permissum, quod deinde per ejus aetatis licentiam retentum fuit ab iis, qui proxime successere, Sex. Pompejo, Bruto, IIIviris, aliisque, paucos vero

---

a) L. IV. c. 43. b) de Benefic. L. II. c. 17. c) L. V. c. 5. d) L. VIII. c 6. e) Apophthegm. p. 182. f) de reb. Ital. Vol. I. p. 38. edit. Schweigh. g) de vitando ære alieno p. 828. h) Liv. L. XXVII. c. 10.

eos aureos, quos jure inter consulares referimus, extraordinariis quibusdam casibus deberi, quos praeter multa alia ignoramus, quamquam in promptu sit ratio, cur exstent Sullae aurei, etsi et hi rarissimi, cognita nimirum ejus dictatoris potentia et fastu. Quid quod ex lege ab ipso hoc Sulla lata satis id, de quo agimus, evincitur. *Lege Cornelia*, refert Vlpianus a), *cavetur, ut qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos numos adulterinos flaverit, falsi crimine teneri.* Si aurum tum lege ordinaria signatum fuit, cur lex *aurum* tantum enunciat, non vero numos aureos, perinde ac mox argenteos? Quod si cui istud in rep. institutum minus videatur credibile, ejusque sibi velit certiorem adferri causam, is idem agat, ac si causam sibi dari velit, cur ratione contraria inde a Claudio Gothico usque ad Diocletianum moneta argentea fere signari desierit, cum interim auream solita lege ac copia ferire liberet. Multi sunt in re antiquaria nodi vindice quidem digni, sed qui eos explicaret, nondum adfuit deus. Atque haec omnia eo dissserueram, non quo Plinium velim mendacii, aut inconsultae orationis arguere, verum quo eos, qui Plinii velint causam tueri, ultro invitem, ut proferant majore numero numos, qui ex certis indiciis consulari aetati debeantur.

Non dissimulabo auctoritates alias monetae aureae patronis amicas, nimirum Pomponii et Ciceronis ipsius. Secundum Pomponium b): *IIIviri monetales aeris, argenti, auri flatores* constituti jam sunt circa annum V. C. 465. Cicero in epistola scripta ad Trebatium circa annum V. C. 700 ait: *Treviros vites censeo; audio, capitales esse, mallem auro, argento, aere essent* c). Tum libro III. de Legibus c. 3, quod opus biennio post Fabricio lucem vidisse videtur, hanc legem sancit: *aes, argentum aurumve publice signanto.* Parum moror Pomponium, cujus oratio, etsi veram demus, interpretatione certe molliendа est, quam dabimus infra in numis familiarum cap. IV. Gravior auctoritas in utroque Ciceronis testimonio, ex quibus, etsi illud per jocum fuderit, in altero legem arbitratu suo ferat, patet tamen, auctorem ad receptum domi institutum adlusisse. Tamen hic mihi scrupulus minus molestus, cum non negem signatum sub consulibus aurum, sed lege ordinaria signatum pernegem. Dubium etiam movere posset Livius, quo teste M. Valerius Laevinus cos. V. C. 544 cessante tum ob belli Hannibalici pertinaciam aerario his verbis patres est cohortatus: *aurum, argentum, aes signatum omne senatores crastino die in publicum conferamus* d), ex quibus verbis liquere videatur, jam tum Romanos auro signato usos. At facile probavero, in his Livii verbis vocabulum *signatum* nequaquam ad aurum, sed ad aes tantum, aut forte etiam argentum esse referendum. Ejus causam habeo duplicem. Primum, si *τo signatum* ad aurum quoque pertinet, sequetur, jam anno V. C. 544 Romanos passim moneta aurea usos, at tum abjicienda erit

a) Digg. L. XLVIII. tit. 10. §. 9. b) de Orig. jur. leg. 2. c) L. VII. ep. 13. d) L. XXVI. c. 36.

auctoritas Plinii, nonnisi anno V. C. 547 coeptum Romae signari aurum adserentis. Deinde eundem, quem dixi, sensum fuisse Livio intentum, ex verbis mox consequentibus elucet. Nam cum definit Laevinus, quantum ex triplici hoc metallo singulis patribus relinqui possit, aeris tantum *signati* meminit, reliquum censum in *facto* tantum auro argentoque peragit: permittendam nimirum singulis sancit unciam auri in annulos sibi et conjugi, et bullam filio, libram argenti in ornamenta equi, salinum, patellamque deorum, at *aeris signati quinque-millia.* Apertius alibi Livius mentem suam explicat, quando de iisdem agens temporibus Hannibalicis L. Valerium tribunum pl. in haec verba loquentem inducit: *cautum erat, quo ne plus auri et argenti* facti, *quo ne plus* signati *argenti et aeris domi haberemus* a). Quorum verborum significationem nitide tradit Isidorus b): *tria*, inquit, *sunt genera argenti et auri et aeris, signatum, factum, infectum. Signatum est, quod in numis est, factum, quod in vasis et signis, infectum, quod in massis.* Signatum Graeci dixere *ἐπισημον*, ut Aelianus c), et scholiastes Euripidis d): *κυρεως ἐπισημον ἀργυριον το κεχαραγμενον, και ἀσημον το μη κεχαραγμενον; παρασημον το παρακεχαραγμενον.*

Ceterum etsi Romanos ea aetate a feriundo auro fere abstinuisse statuamus, non tamen Romae defecit moneta aurea cum tanto numero peregrina illata fuerit. Aureos intelligo Philippeos, seu Philippi II. Macedoniae regis nomine insignes, quorum quanta copia Romam migraverit, en ex uno Livio luculenta exempla, etsi in numis quoque Philippi jam memorata. Invexit Quinctius ex Graecia redux in triumpho Philippeos 14515 e), Scipio Asiaticus victo Antiocho M. 140000 f). M. Fulvius in triumpho de Aetolis 12422 g). Cn. Manlius victis Gallograecis 16320 h). Tantam summam in urbem infudit rapina publica a solo Livio, eoque misere manco indicata, quantam tulerit privata et repetita, tum et inter Romanos Graecosque commercium? Quae de hoc pecuniae peregrinae in urbe usu dixi, eximie confirmantur verbis Pompeji Festi i): *etenim solebant* (Romani) *jam inde a Romulo numis auri atque argenti signati ultramarinis uti, id quod publicae et privatae rationes commentariorum docent.* Refert Lactantius k), Sibyllam a Tarquinio Prisco pro libris IX. fatidicis petiisse trecentos Philippeos. Non moror ridiculum, ut videri possit, parachronismum, quo Tarquinius et Philippus Amyntae conjunguntur. Sed istud certe indicare auctor cetera non *ἀπαιδευτος* voluit, quo tempore Romani propriam monetam auream non habuere, usos externa. Ergo si jam altiore aetate Romanis praesto fuere numi

---

a) L. XXXIV. c. 6. b) L. XVI. 17. c) Var. hist. L. I. c. 22. d) ad Hecub. v. 379.
e) L. XXXIV. c. 52. f) L. XXXVII. c. 59. g) L. XXXIX. c. 5. h) L. XXXIX. c. 7.
i) in Patres. k) de fals. relig. c. 6.

peregrini, atque his monetae propriae vice usi sunt, quanto his plus abundabant deinde, quando eversorum regnorum thesauros in urbem derivaverant?

CAPVT V.

Catalogus numorum consularium.

Quos huic classi tribuo numos, F. Vrsinus, Vaillantius, Morellius inter incertos familiarum reposuere. Malo praesentem eis sedem adsignare, quod praestare existimo, cum sint certi consulares, incerti familiarum, eos loco certo, quam incerto recenseri.

Aureos aeneosque hoc loco frustra quaesiveris. Et quidem aureos inscriptos ROMA, quoniam Romanos non puto, in sequens caput conjeci. Aeneos commatis Romani, eosque certos consulares, recitavi supra capite II. §. 4. Reliquos aeneos inscriptos ROMA, sed neque hos me judice numos Romanos, eodem capite VI. proponam. Quare de solis hic mihi numis argenteis secundum triplicem eorum divisionem sermo.

Denarii.

Caput muliebre galeatum alatum, pone X. Ж *Dioscuri equites, infra* ROMA.

Videntur hi denarii omnium antiquissimi, et signati sub ipsum monetae argenteae exordium. Nam primum satis constat, ex denariis illos antiquitate praestare, qui in antica offerunt caput, quale descripsi, de cujus significatione agam in tractatu de numis familiarum. Deinde praevertunt aetatem, antequam mos signandae in numis familiae esset invectus. Denique idem utrinque typus est in quinariis antiquissimis, nam hi serius, ut dicetur, Victoria insigniri coeperunt. Dioscuros fuisse familiaria vetustissimorum Romanorum numina, satis docet vel ipsa popularis jurandi formula *Mecastor*, *Aedepol.*

* * *

Caput muliebre galeatum alatum, pone X. Ж *Diana in citis cervorum bigis, in area lunula. — Diana in equorum bigis. — Victoria in citis bigis, in omnibus inferne* ROMA.

Hos aetate posteriores conjicio, quando omissis Dioscuris alii typi in partes aversas fuere admissi.

* * *

Caput Apollinis laureatum, infra quod fulmen. X *Iuppiter fulminator in citis quadrigis.*

Caput Iovis laureatum. X *Victoria tropaeum coronans variantibus per aream jam literis, jam sigillis, inferne* ROMA.

Hi iterum denarii aetatem sequiorem praeferunt, aliis jam etiam anticae typis. De capite Apollinis, hoc loco Vejovis, agetur in gente Caesia, Fonteia, aliisque.

* * *

Caput muliebre galeatum alatum, pone X, *infra* ROMA. X *Mulier galeata clypeis insidens s. hastae innititur, ante eum lupa gemellos lactat, in area hinc et illinc avis volans.* Pondus argenti variat. Restitutus item a Trajano.

In hujus denarii aversa Vrsinus vidit Faustulum pastorem cum pico avi miraculum lupae considerantem, eumque adeo a Sex. Pompeio Fostlo cusum opinatur, quia in ejus denario similis naturae thema objicitur. Istud jam eo falsum, quod figura sedens nequaquam vir est, sed mulier, mammis, ut tres integerrimi musei Caesarei commonstrant, liberaliter instructa. Haec eadem causa redarguet Perizonium, qui figuram sedentem Martem dixit in consortio Martiae lupae, et Martii pici a). Aliud placuit Havercampo b), cui figura sedens est imago Romae, hos autem denarios signatos fuisse a Romanis tempore belli socialis, lectumque ab iis hunc typum, quo jactarent praerogativam suam prae aliis Italiae populis ejus belli auctoribus, memorando imperium summum, quod Romulo augurium captanti vultures significarunt, et urbem suam lactatis per prodigium gemellis deorum numine fundatam. In hac sententia istud displicet, quod causam hujus typi a bello sociali petit. Non sane Titus bellum istud respexerit, in cujus numis aureis inscriptis COS. VI. idem hic ad omnes apices typus comparet, quorum tres varii sunt in museo Caesareo. His adde alium non admodum diversum, quem Morellius in incertis tab. II. lit. B. sistit, et qui haud dubie sub imperatoribus signatus est. Cum typus hic varia aetate monetariis placuerit, certum videtur, eum sumptum a celebrata quadam deae Romae statua, (nam esse Romae effigiem collati tot alii numi invicte arguunt) cujus explicatio plana est ac obvia; nempe exhibetur Roma illustri prodigio et auspicato condita, quod indicatur cum gemellis miraculo nutritis, tum advolantibus vulturibus. Quod utrumque meritum cum toties a Latinis scriptoribus jactari videamus, justum etiam argumentum artificibus suffecit.

Quinarii.

Caput muliebre galeatum alatum, pone V. X *Dioscuri equites, infra* ROMA.

Simillimi sunt hi quinarii denariis illis, quos paullo ante vetustissimos dixi, nisi quod pondere horum sunt dimidii,

a) Diss. III. p. m. 255. b) Famil. incert. p. 160.

id genus in museo Caesareo decem, qui a drachma cum semisse usque ad drachmam sensim decrescunt. In catalogo d'Ennery pag. 137 citatur similis aureus quinarii forma, sed sine addito ROMA.

Savotus, et post eum alii, cum a veteribus majus viderent argenti pretium respectu aeris proditum, quam sibi ullo pacto verisimile videretur, de quo egimus cap. II. §. 2, suspicati sunt, vetustissimos denarios fuisse ponderis auctioris, cumque hos, quos coram descripsi, excedere pondere viderent, eos referre in ipsa monetae argenteae incunabula non dubitavere. Iis deinde sociarunt alios argenteos ejusdem fere ponderis inscriptos ROMANO, de quibus infra. At praeterquam quod judicium istud una conjectura nititur, aperte repugnat fabrica, quae, cum in numis consularibus, quos antiquissimos novimus, spectata elegantia mediocritatem vix adsequatur, in his est summae, et vere Graecae artis. Vnde verisimile videtur, signatos in Campania, aut alia Graeciae M. plaga, pondere ad rationem monetae suae accommodato, neque adeo mirum, esse rationis diversae a Romana. Restitutum a Trajano mirum non videatur, nam numi hi etsi peregrini, tamen Romae fuerunt obvii, et cum in iis expressum Romae nomen legeretur, poterant monetae R. accenseri. Sed de restituto singulari hoc numo vide Sectione II. cap. XVII.

* * *

Caput Martis galeatum cum tenui lanugine. ✠ ROMA. *Caput equi frenatum, pone harpa.* AR. II. III. (Mus. Caes.)

Caput Martis galeatum cum tenui lanugine, pone clava. ✠ ROMA. *Equus currens, superne clava.* AR. II. (Mus. Caes.)

Caput Apollinis laureatum. ✠ ROMA. *Equus currens.* AR. II. (Mus. Caes.)

Numi hi similis sunt cum praecedentibus ponderis, similis elegantiae. Perperam ergo ad officinam Romanam revocantur. Ad haec caput equi, aut equus liber currens typi sunt a certa moneta R. prorsus extorres, at obvii in numis, qui Panormo Siciliae tribui solent, quosque in hujus gaza descripsi. Similes etiam typos offerunt numi aenei, quos continuo recitabo.

§. III.

Numi peregrini AENEI *inscripti* ROMA.

Caput Martis galeatum. ✠ ROMA. *Caput equi frenatum, pone harpa.* AE. III. (Mus. Caes.)

Caput Apollinis laureatum. ✠ ROMA. *Equus currens.* AE. III. (Mus. Caes).

Similes utrinque typos in praecedentibus argenteis vidimus. Sunt laboris delicatissimi.

* * *

Caput muliebre corona turrita redi-

mitum. ✕ ROMA. *Vir nudus eques d. flagellum citato cursu vectus.* AE. III. (Mus. Caes.)

Caput juvenile galeatum. ✕ ROMA. *Canis gradiens.* AE. IV. (Mus. Caes.)

Caput Herculis imberbe leonis exuviis tectum. ✕ ROMA. *Pegasus volans, superne clava.* AE. III. (Mus. Caes.)

Fabrica perelegans, typi aeneae Romanorum monetae ignoti, voluminis modus, quod in numo II. est perexiguum, hos etiam numos aliorsum avertunt. Numus III. minus exquisiti laboris in Corcyram insulam invitat, cujus numi Herculem et Pegasum saepe ostentant.

* * *

Caput Apollinis laureatum. ✕ ΡΩΜΑΙΩΝ. *Bos dimidius cum facie humana, cui insertum astrum.* AE. III. (Pellerin Suppl. II. p. 23.)

ΡΩΜΗ. (*retrograde*) *Caput Palladis.* ✕ *Apis* AE. II. (Pellerin Rec. I. p. 61.)

Numus prior ad causam meam insignis. Ejus simillimum spectatis typis, volumine, metallo, fabrica, omnibus, ex museo suo edidit cl. Neumanus a), quem solum inscriptum ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ a priore discernit. Ergo Neapolitani Campaniae honoris causa Romanorum nomen, in quorum erant potestate, pro suo inscripserunt, nisi forte, tanquam cives essent Romani, Romanos se vocaverunt. Numus alter, etsi Romae nomen inscriptum praefert, Romae tamen numus, quod nemo non videt, certe non est, ejusque adhuc incerta patria. Ergo utrinque probatur, urbes Romanis subjectas Romae nomine in moneta sua usas, atque ut libuit, jam Graece, jam Latine.

* * *

1. *Caput Apollinis, pone* L Γ. ✕ ROMA. *Dioscuri equites, infra 5 globuli.* AE. II. (Mus. Caes.)

2. *Caput muliebre incertum, pone 4 globuli.* ✕ ROMA. *Hercules stans d. clavam Centaurum crinibus arreptum retrorsum trahit, juxta 4 globuli.* AE. max. mod. (Morelli, Mus. Caes.)

3. *Caput muliebre apri exuviis tectum, pone 3 globuli.* ✕ ROMA. *Bos currens, infra quem serpens, superne 3 globuli.* AE. max. mod. item II. et III. formae. (Mus. Caes.)

4. *Lupa gemellos lactans, infra 2 globuli.* ✕ ROMA. *Aquila florem rostro stringens.* AE. I. (Mus. Caes.)

5. *Caput Solis adversum radiatum, juxta globulus.* ✕ ROMA. *Luna cum duobus astris, in medio globulus.* AE. II. (Mus. Caes.)

6. *Caput Vulcani, pone forceps, omnia intra lauream.* ✕ *Caput Solis adversum radiatum, juxta globulus.* AE. II. (Mus. Caes.)

De numis his quid vere statuendum sit, difficile decidere. An monetam Romanam existimabimus? Suadere istud sane videtur additum ROMA. Sed satis hactenus vidimus, hoc adjecto vocabulo non semper officinam urbis probari. Ad haec numi Romani, qui pondus indicant, multum diversos, eosque certos habent typos, ut dixi

a) Num. pop. p. 12.

cap. II. §. 3. Quibus ego motus rationibus malim numos exteros putare, urbibus Italiae seu Romae mentione, seu typis Romam respicientibus, et Romanos rerum dominos observantibus. Ad nonnullos aliqua observanda.

Numum I. jam recitavi cap. II. §. 4, quo loco adverti, nullum hactenus quincuncem, qui certo Romanus sit, compertum. Adde testimonium emin. card. Zeladae in epistola catalogo suo praefixa pag. 15. *Quincuncem nullum habeo Romanum, et nullum se talem vidisse adfirmant, qui plurimos id generis numos tractarunt.* Quae quidem indicia causam meam praeclare juvant.

Numus II. loco promulgatus mole sua est spectabilis. Supervacaneum est inquirere, quae sit haec Herculis cum Centauro pugna, quia saepius illi cum formis bimembribus negotium fuit.

Numi III. loci cetera similes mire in pondere divergunt; nam postremus quadrans vix octavam prioris partem conficit. Neque tamen utriusque aetas admodum distare videtur. En novos in ponderum doctrina laqueos. In typorum explicatione non mihi cum viris eruditis convenit. Frölichius [a]) et Havercampus [b]) caput anticae esse Iunonis Sispitae dixerunt; quin et Wachterus numos hos a quopiam gentis Thoriae signatos censet, quia denarii L. Thorii similes utrinque habent typos [c]). Verum ego in binis illaesis musei Caesarei numis nequaquam exuvias capri Sispitae debitas, sed apri video, lucalento rictu, dente, auribus, setis inde a collo procurrentibus, neque istud soli mihi visum, sed et Scipioni Maffeio teste eodem Wachtero. Interim difficile est adsequi, quae sit haec mulier cum insolito hoc capitis cultu. Typus aversae haud dubie est mythologicus, nimirum Bacchus taurus ex Iove serpentem ementito et Proserpina natus, de quo consule jam dicta in dissertatione de tauro cum facie humana Campaniae numis subjecta.

§. IV.

Numi peregrini inscripti ROMANO, *vel* ROMANOM.

Caput Palladis, pone clava, vel cornucopiae, vel pharetra. X ROMANO. *Victoria stans lauream oblongo palmae ramo adligat, in area* ⌘ *vel* HH *vel* MM, *vel* ΩΩ, *vel* Σ *vel* Λ. AR. II. (Mus. Caes. Pellerin Rec. I. p. 61, Dutens Explic. p. 54. Beger T. I. p. 359.)

Caput Herculis imberbe diadematum, juxta collum clava et exuviae leonis

a) Animadv. p. 59. b) in Fam. Morell. p. 476. c) Archaeol. num. p. 142.

Ɀ ROMANO. *Lupa gemellos lactans.* AR. II. (Musei Caes.)

ROMANO. *Caput Apollinis.* Ɀ *Equus saliens, superne astrum.* AR. (Beger l. c. p. 358.)

Caput Martis galeatum barbatum. Ɀ ROMANO. *Caput equi frenatum, pone spica.* AR. (Mus. Caes.)

ROMANO. *Caput Palladis.* Ɀ ROMANO. *Aquila insistens fulmini.* AE. fere I. (Mus. Caes.)

Caput Palladis. Ɀ *Epigraphe varia,* ROMANO. ROMAN. ROMN. (Mus. Caes. et Neumann.) ROMΛΛ. (Mus. Caes.) ROMAAC. (Hunter tab. 46. n. VII.) ROMΛΛOC. (Mus. Caes.) OMAΛOC. (Oderici Num. Graec. p. 32.) *Caput equi frenatum.* AE. III.

De terminatione in NO, quae in his numis legitur, tum et de eorum patria jam egi volumine I. in dissertatione Campaniae numis conjuncta. Ad typos quod attinet, numus II. Herculem cum gemellis a lupa nutritis jungit. Typus hic uberius illustrabitur in numis Antonini Pii antiquitatem Romanam restituentibus. In numo III. videtur hinc Apollo, illinc equus, qui propter radiantem superne stellam Soli sacer est putandus. Aliorsum vero constat, Soli equos fuisse sacros, et sacrificatos, et variis in regionibus ejus honori ex publico nutritos. Sic Rhodios, apud quos praecipuus fuit Solis cultus, quotannis quadrigas Soli consecratas in mare abjecisse, quod is tali curriculo credebatur circumvehi mundum, refert Festus [a]). In numo IV. hinc caput Martis, illinc equus dimidius. Ad Romana hic typus sacra pertinet. Refert Festus [b]), *Equiria ludi, quos Romulus Marti instituit per equorum cursum, qui in campo Martio exercebatur.* De equo dicto Octobri, qui singulis annis Marti in campo Martio immolabatur; vide eundem Festum (*in October equus*) et quae ad hunc Festi locum erudite disserit Gaspar Odericus [c]). Kal. Ian. a consule Iovi Soli equum sacrificari solitum, narrat Laur. Lydus [d]).

Numi, quos postremos proposui, eo differunt, quod eorum plerique pro solito ROMANO vocabula offerunt a ROM quidem incipientia, sed varie deinde desinentia, ut vidimus. Cl. Odericus legere sibi in suo visus est OMAΛOC, ut supra dictum, eumque hujus fiducia inscriptionis tribuit Temno Aeolidis urbi, et hoc vocabulo conjicit indicari Temni conditorem. Verum facile mihi persuadeo, ex numo suo excidisse literam primam R, eumque revera eundem esse cum altero musei Caesarei inscripto ROMAΛOC. At enim quam statuemus varianti huic inscriptioni significationem? Cum re eam Romana connectendam facile patet. Quod ad insolentem variumque exitum attinet, haud aberravero, si hos quoque signatos existimo a Campanis Oscis, in arte quidem monetaria praestantibus, nam elegante omnes sunt opere, sed qui linguam seu Graecam, seu Latinam corrupere.

* * *

Aquila expansis alis fulmen ungui-

---

a) In Equus. b) in Equiria. c) de numo Oreitirigis p. 45. d) de Mensib. in Ian.

bus stringit. X ROMANOM. *Pegasus volans.* AE. praegrandis moduli formae quadrilaterae.

Illustre istud cimelium, quod ex opulento museo suo mecum communicavit em. S. R. E. cardinalis Stephanus Borgia, olim pro vera sua magnitudine pictum explicatumque stiti in mea Sylloge I. p. 90. Causa epigraphes ROMANOM vix esse opus Romanum putandum, sed a vicina quapiam gente, Romanis tamen subjecta, signatum, late disserui in Volumine I. hujus operis, et dissertatione singulari Campaniae numis adnexa. Adpendit hodiernae librae Romanae libras IV. uncias IX. Typi nimo vagi nihil ad causam idoneum suppeditant.

MONETAE ROMANORVM

PARTIS I.

SECTIO II.

DE NVMIS FAMILIARVM.

PROLEGOMENA
AD
NVMOS FAMILIARVM.

CAPVT I.

Iudicium de utilitate numorum familiarum.

En arcto compendio hujus numorum classis praestantiam, et utilitatem. Cum ajo, passim in iis occurrere deorum dearumque non communium modo, sed et domesticorum nomina et imagines, sacros ritus eorumque apparatum, vetera urbis decora, facta, et instituta, res domi forisque praeclare gestas, insignia exterorum de majestate imperii judicia, leges a majoribus latas, magistratuum varios modos, et tributos singulis honores, ludorum auctores et solennia, effigies illustrium in rep. virorum, tum etiam nonnullorum regum exterorum, aedificia publica sacra et profana, gentium R. vera et incorrupta nomina, dignitates, adoptiones, varium linguae veteris usum et scribendi modum, denique in non paucis opus perelegans Graeco ingenio, manuque dignum, haec, inquam, de hac numorum classe cum praedico, facile quivis intelliget, quanta illi subsidia ad historiae, juris veteris, rituum sacrorum profanorumque, mythologiae, grammaticae, iconologiae, variaeque eruditionis perfectiorem intelligentiam, quin ad artium etiam liberalium majora incrementa conferant. Sed de hoc argumento copiose jam disseruit magnus Spanhemius per totum suum de praestantia numorum opus, et singulari libello Frölichius, sed qui intra artiores limites constitit.

At sunt* in eadem hac classe non pauca, quae rei antiquariae studiosos illi subirasci, aliasque praehabere nu-

morum classes cogunt. Neque istud injuria. Ac primum quidem in tanta hujus generis numorum copia, quae post protractum eorum incredibilem ex terrae visceribus numerum necdum defecit, nimium exigua in potiore parte varietas, aut in levissimis tantum, capita partis adversae saepe vaga et incerti explicatus, et eodem frequenter vitio laborantes typi partium aversarum, tum vero, quod caput mali est, nulla in iis, aut rarissima aetatis indicia, quae maxime in numis concupiscimus, et quae si desunt, vitam quodammodo veteribus monumentis deesse putamus. Quae causa est, cur in paucissimis, qui saeculum V. C. octavum praecedunt, noverimus, quorum sint nomina numis his inscripta, cum gentis nomen cum omnibus, qui ex ea originem traxere, et qui per omnes annos in magistratibus potuerunt esse constituti, fuerit commune. Ex hac labe profecta tot conjecturarum examina, quas per vim obtrusere commentatores illi, quibus indecorum visum, plenumque pudoris, aliqua sese ignorare profiteri. Ex eadem causa reperiri hactenus ratio non potuit, qua classis hujus numi secundum aetatis successionem disponerentur, relicto solo ordine alphabetico, necessario illo quidem, sed quo voluptas omnis, quam naturalis partium series oculis subjecta efficit, e medio tollitur. Denique haec numorum classis exhausta jam potest videri, et jam potuit videri diu. Enimvero inde a Fulvio Vrsino, qui abhinc duo fere saecula praeclarum suum de Familiis opus edidit, quam pauci ad nostra usque tempora numi novi, et quos ille non vidisset, emerserint, in aperto est, quo nomine intelligo novam aliquam gentem aut familiam, aut typum principem nondum cognitum, nequaquam vero minuta per aream sigilla, aut typos sive per fraudem, sive lapsum monetariorum permutatos, quae sola saepe novum quidpiam suppeditant, sed quae vel negligimus, vel aspernamur.

Commemoratis iis, in quibus universum hujus classis agmen et excellit, et deficit, ad ipsos familiarum numos explicandos aggrediamur. Nihil tamen amplius de triplice eorum metallo, pondere, valore attingimus, quae omnia communia habent cum numis consularibus, de quibus egimus sectione I.

CAPVT II.

De nominibus in numis familiarum.

De hoc argumento exstat liber singularis auctoris veteris inscriptus: *de nominum ratione*, qui novem libris Valerii Maximi conjungi solet, a nonnullis, licet perperam, ipsi Valerio tributus. Ex recentioribus egregiam in eo operam posuere Onuphrius Panvinius, et Carolus Sigonius editis praeclaris commentariis *de nominibus Romanorum*, quos vide in volumine II. thesauri Graeviani, quibus adde locupletem, ut in singulis argumentis numismaticis, sic et in hoc, Spanhemium [a]). Postremus idem argumentum erudite tractavit Henricus Cannegieterus in libro *de mutata Rom. nominum sub principibus ratione*. At de toto gentium familiarumque R. agmine insigniter meritus est Ioannes Glandorpius in opere, cui titulus praefigitur: *Onomasticon historiae Romanae*. Hos fontes, qui causam penitius nosse volet, adeat. Nihil enim amplius hoc loco tractabitur, quam quantum lucis nomina his numis inserta postulabunt.

In Romanis fuere *gentes* et *familiae*, et sic quidem, ut familiae tanquam species sub gente comprehenderentur. Festus [b]): *Gens appellatur*, *quae ex multis familiis conficitur*. Secundum haec habemus gentem Corneliam, ejusque familiae sunt Blasiones, Cethegi, Dolabellae, Lentuli, Scipiones, Sisennae etc. Confirmantur haec testimoniis veterum, quorum complura recitat Sigonius [c]). En bina: Suetonius ait [d]): *Imagines et elogia universi generis* (Sulpicii) *exsequi longum est*, *familiae* (Galbae) *breviter attingam*. Livius [e]): *P. Scipio Nasica tribunos appellavit*, *orationemque habuit plenam veris decoribus*, *non communiter modo Corneliae gentis*, *sed proprie familiae suae*.

Civium Romanorum, aut qui civitate donati fuere, tria plerumque fuere nomina, *praenomen*, *nomen*, *cognomen*, ut: Publius Cornelius Scipio. Servis unicum tantum indultum. Vnde apud Iuvenalem [f]): *si quid tentaveris unquam hiscere*, *tanquam habeas tria nomina*. His nonnunquam additur quartum, quod *agnomen* dicitur. Haec omnia his verbis definit vetus grammaticus, quem citat Sigonius [g]): *Vocabulorum*, *quibus Romani capita recensebant*, *quatuor genera sunt*, praenomen, *quod nomini gentilicio differentiae causa praeponitur*, *ut*: Publius. Nomen, *quod originem gentis declarat*, *ut*: *Cornelius*. Cog-

---

a) De Praest. num. T. II. p. 21. b) in Gens. c) de nom. Rom. c. 4. d) in Galba c. 3. e) L. XXXVIII. c. 58. f) Sat. V. 126. g) l. c. cap. 2.

nomen, *quod nominibus gentilicüs subjungitur, ut*: Scipio. Agnomen, *quod extrinsecus addi solet ex aliqua ratione, vel eventu quaesitum, ut*: *Africanus*. In eandem sententiam scripsit etiam Valerius. Sed veteres dixerunt etiam cognomen, quod re ipsa fuit agnomen. Ejus in L. Calpurnio Pisone Frugi exemplum habemus apud Ciceronem. Ait is de hoc Pisone [a]): *At in quem virum? qui tanta virtute, atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem invenire nequam neminem posses, solus tamen* Frugi *nominaretur. Quem cum in concionem Gracchus vocari juberet, et viator quaereret, quem Pisonem? quod erant plures*: cogis me, *inquit*, dicere inimicum meum, Frugi. *Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset, qui uno* cognomine *declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset etc.* Sed haec ratio florente tantum rep. obtinuit. Diversa fuit sub regibus, et principio reipublicae, diversa iterum sub imperatoribus, et jam sub ipso Augusto variari coeptum. Serius nihil amplius veteris moris retentum.

§. I.

De praenomine.

Constituti praenominis causa praecipua, ut, qui in singulis familiis commune et nomen et cognomen habuere, aliquo modo distinguerentur. Ejus usus ad captandam quoque gratiam valuit docente istud Horatio [b]): *Quinte, puta, aut Publi* (*gaudent praenomine molles auriculae*). Eorum ad triginta collegit Sigonius [c]), quem numerum jam confecit Varro [d]), ex quibus ea solum repraesentabo, quae in numis nostri thematis habentur.

AP.	Appius.	P.	Publius.
A.	Aulus.	Q.	Quintus.
C.	Cajus.	S. SEX. etiam	
CN.	Cnaeus.	SX. in Quinctia	Sextus.
D.	Decimus.	SER.	Servius.
L.	Lucius.	S. SP.	Spurius.
NV.	Manius.	TI.	Tiberius.
M.	Marcus	T.	Titus.
N.	Numerius.	VOLVSVS.	

a) Pro M. Fonteio c. 13. b) L. II. sat. V. 32. c) l. c. cap. 3. d) Val. Maximus.

Pauca ad haec praenomina observanda:

C. et CN. tam pronunciata, quam scripta fuere ut G. et GN. nempe propter adfinitatem literarum C et G, quas item cognatas appellat Plutarchus [a]). Istud non modo ex vetere grammatico Diomede tenemus, quem citat Sigonius [b]), sed confirmatur etiam a Graecorum usu, qui nunquam scripsere Καιος et Κναιος, sed Γαιος et Γναιος. Et secundum hanc rationem legimus in numis Oscae Hispaniae G. CAESAR. In celebri, et perantiquo sepulcro Scipionum legitur GNAIVOD. pro CNAIO.

NV aliud non est, quam sigla complectens literas MAN. et repertum, ne confunderetur cum M, quod *Marcum* notat.

N. Numerius unius familiae Fabiae praenomen est, atque istud peregrinum Malevento adventitium, ut referunt Festus [c]), et Val. Maximus [d]). Tamen cum nonnullis etiam aliis fuisse commune, observat Spanhemius [e]).

S. solum dubitare nonnunquam facit, sitne explendum legendo *Sextus*, an *Spurius*. Ejus exemplum offerunt numi gentis Afraniae. Sed in gente Postumia certo legendum *Spurius*, ut in hac dicetur.

VOLVSVS, praenomen gentis Valeriae, quam vide.

§. II.

De nomine.

Nomina gentilicia in IVS exivere. Ejus causam inde petit Sigonius, quod, ut existimat, omnia gentium nomina fuerunt instar patronymicorum. Sic a Iulo ductos Iulios, ab Aemilio Aemilios, a Pompone Pomponios, a Calpo Calpurnios etc. more etiam Graecorum, apud quos e. g. Aeacides dicti fuere omnes, qui ab Aeaco descenderunt.

Haec de terminatione in IVS regula in nonnullis non tam fallit, quam fallere videtur. Nam in hac ipsa familiarum classe habemus Norbanum, Caecinam, Betilienum, Allienum, Satrienum, qui aliter desinunt. At indubitatum fere est, non fuisse haec nomina gentilicia, sed cognomina, vel agnomina, ignorari autem nomina ipsa, quia placuit Romanis, alios ex nomine gentis, alios ex cognomine tantum compellare. Sic Cicero in orationibus, alibique semper dicit *Caesar*, nunquam *Iulius*, contra semper *Pompejus*, nunquam *Strabo*. Quin fuere etiam, qui de

a) Quaest. Rom. b) de nom. Rom. c. 3. c) in Numerius. d) de rat. nom. e) Tom. II. p. 26.

se semper omisso gentis nomine locuti sunt. Nunquam Agrippa se dixit, scripsitve *Vipsanium*, sed *M. Agrippam*, atque hinc historici, ut receptus in his illisve ferebat mos, sola etiam tantum cognomina prodidere. Quare cum legimus nomen hominis Romani aliter, quam in IVS desinens, cognomen erit putandum, et nisi de gentis nomine aliorsum constet, certum teneamus, gentilicium moris soliti nomen non defuisse quidem, sed ignorari. Sed haec quoque lex ad florentis tantum reip. tempora valet, quae sequiore aetate variavit.

§. III.

De cognomine, et agomine.

Vt familias distinxere praenomina, sic gentes cognomina. Necesse vero fuit, natis cuivis genti per connubia prolibus totidem etiam stirpes enasci, quas iterum aliquo nomine oportebat ad vitandam confusionem discerni. Narrat Livius a), anno V. C. 442 in una gente Potitia fuisse familias XII., in iisque puberes ad XXX. Ducebantur vero cognomina ex causis variis cum honestis, tum turpibus, ut a sapientia: Sempronius *Sophus*, Laelius *Sapiens*, aut e contrario: Iunius *Brutus*. A moribus, Tarquinius *Superbus*, Fabius *Gurges*, Aufidius *Lurco*. Ab arte: Fabius *Pictor*. A studio rei rusticae: Cornelius *Lentulus*, Calpurnius *Piso*, Tullius *Cicero*, Licinius *Stolo*. A capta regione, vel urbe: Servilius *Isauricus*, Marcius *Coriolanus*. Omitto causas alias, quas videsis in Sigonii tractatu capite III., tum praecipue apud Spanhemium b).

Agnomina reperta cum ob causam similem, ut a familiis familiae distingueretur, tum etiam nulla necessitate honoris, aut ludicri ergo collata, ut: Calpurnius Piso *Frugi*, Cornelius Scipio *Africanus*, Cornelius Lentulus *Spinther*, Caecilius Metellus *Pius*.

§. IV.

De nominibus per adoptionem.

Romani adoptati sic in adoptantis gentem transivere, ut susceptis omnibus ejus nominibus suae gentis nomen postponerent, sed productum in ANVS.

a) L. IX. c. 29. b) Tom. II. p. 59.

Sic Aemilius Paullus a P. Cornelio Scipione adoptatus dictus est P. Cornelius Scipio *Aemilianus.* C. Octavius subinde Augustus, adoptatus a Caesare dictatore evasit C. Iulius Caesar *Octavianus*, et sic in numis: A. LICINIVS. NERVA. SILIAN*us*, et: T. QVINCTIVS. CRISPINVS SVLPICIANVS. Saepe tamen ab hac lege discessum. M. Iunius Brutus is, qui Caesarem interfecit, adoptatus a Q. Servilio Caepione appellatus est Q. Caepio *Brutus*, retento nempe familiae suae cognomine, cum Q. Servilius Caepio *Iunianus* dici debuisset. Sic et Scipio, qui in Africa adversus Caesarem stetit, adoptatus a Q. Caecilio Metello Pio dicitur in numis: Q. Metellus Pius *Scipio*, non *Cornelianus*. Neque tamen in usurpandis nominibus, in quae successere, admodum fuisse religiosos constat. Idem Brutus adoptatus saepe in numis dicitur tantum: BRVTVS. IMP., et P. Clodius adoptatus a Fonteio ad vitae finem P. Clodius dici perexit. Productum etiam per adoptionem cognomen, ut ex Marcello *Marcellinus*, vide in numis Lentuli Marcellini gentis Corneliae.

§. V.

De mentione patris, et avi.

Patris, atque etiam avi nonnunquam mentionem in his numis legas, ut: P. CRASSVS. M. F. aut: C. ANNI. T. F. T. N. id est: *Titi Filius Titi Nepos*, qui mos apud Graecos quoque obtinuit, ut: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΤΟΥ. ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ. *Alexandri Neoptolemi F.* in numis Alexandri I. regis Epiri, item: ΖΕΥΞΙΣ. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ. ΤΟΥ. ΑΜΥΝΤΟΥ. *Zeuxis Apollonii F. Amyntae N.* in cistophoro Laodicensi apud Pellerinium a). Alius modus efferendi patris nomen, sed nonnihil ambiguus, est e. g. REGVLVS. F. id est: *Filius*, de quo vide, quae dicentur in gente Curiatia.

---

a) Rec. II. p. 40.

CAPVT III.

De magistratibus in numis familiarum.

Horum varii in hac classe memorantur tam sacri, quam profani. Eccos:

Magistratus sacri.

PONT. MAX. in numis Lepidorum Aemiliae.

P. VENTIDI. PONT.

M. ANT. AVG. in numis M. Antonii. — Q. CORNVFICI. AVGVR. — M. SILANVS. AVG. gentis Iuniae.

L. LENTVLVS. FLAMEN. MARTIALIS. Corneliae.

L. CALDVS. VIIVIR. EPVL. Coeliae.

Magistratus profani.

SVLLA. COS. RVFVS. COS. Corneliae, et Pompejae.

P. LENT. C. MARC. COS. Corneliae, et Claudiae.

DOM. COS. ITER. Domitiae.

ALLIENVS. PROCOS. — ANNIVS. PROCOS. — Q. CAEPIO. BRVTVS. PROCOS. Iuniae. — MAGN. PROCOS. Pompeiae. Proconsules frequenter memorantur in numis peregrinis.

M. AQVINVS. LEG. Caeciliae. — M. SERVILIVS. LEG. etc.

P. CARISIVS. LEG. PROPR. vel: LEG. AVGVSTI.

PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT. EX. S. C. Pompeiae.

L. CESTIVS. PR. — A. HIRTIVS. PR. — L. REGVLVS. PR. Livineiae, quas literas alii legunt PR*aetor*, alii PR*aefectus*.

BALBVS. PROPR. Corneliae. — M. CATO. PROPR. Porciae.

C. CLOVI. PRAEF. — L. PLANCVS. PRAEF. VRB. Munatiae.

P. FOVRIVS. CRASSIPES. AED. CVR. — M. PLAETORIVS. AED. CVR. — P. HVPSAEVS. AED. CVR. Plautiae. — A. PLAVTIVS. AED. CVR. — GALB. AED. CVR. Sulpiciae.

M. FANN*ius* L. CRIT*onius* AED. PLEB. — MEMMIVS. AED.

Q. LVTATI. Q. id est: Q*uaestor*, qui magistratus in his numis obvius.

TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. Q. DESIG. — Q. VOCONIVS. VITVLVS. Q. DESIGN.

NERI. Q. VRB. *Quaestor* VRB*anus*. Neriae.

PISO. CAEPIO. Q. AD. FRV. EMV. *Quaestor* AD. FRV*mentum* EMV*ndum*, Calpurniae, Serviliae.

L. MANLI. PRO. Q. id est: PRO. Q*uaestor*, et sic in pluribus.

L. GELL. Q. P. Gelliae. — M. NERVA. PROQ. P. Liciniae. — M. SILA-

NVS. AVG. Q. PROCOS. Iuniae. Vide plures similes, eorumque explicationem in Cocceia, et alibi.

LENT. CVR. X. F. EX. S. C. id est: CVRator denariorum Flandorum. Corneliae.

IIVIR. vel IIIIVIR. A. A. A. F. F. nempe IIIviri, vel IIIIviri monetales, de quibus capite sequente.

His adde, etsi magistratus non sit:

IMP. titulus obvius. — IMP. ITER. Sulla, Sex. Pompejus.

CAPVT IV.

De IIIviris, et IIIIviris monetalibus.

Qui fuerint inde a Servio Tullio, primisque reip. temporibus rei monetariae praefecti, et quo magistratus nomine, memoriae proditum non est. Quando instituti fuerint IIIviri monetales, deinceps ex numis abunde cognitì, unus memorat Pomponius a): *constituti sunt eodem tempore - - - et IIIviri monetales aeris, argenti, auri flatores, et IIIviri capitales, qui carceris custodiam haberent etc.* Ex mentione *capitalium* etiam aetatem monetalium adsequimur. Ait Livius in Epitome libri XI. *Triumviri capitales tunc primum creati sunt*, quod incidit circiter in annum V. C. 465. Si verum est, quod de IIIviris monetalibus refert Pomponius, cum addat, quoque *argenti* et *auri*, quando teste Plinio argentum nonnisi V. C. 485, et aurum multo serius signari coepit, sequitur, Pomponium aut locutum προληπτικῶς addendo utrumque nobile metallum, aut latam quidem tum eam legem, sed exsecutionem spectato auro argentoque dilatam.

IIIvirorum monetalium per jocum meminit Cicero in epistola ad Trebatium b): *Treviros vites censeo; audio capitales esse, mallem auro, aere, argento essent.* Scripta est haec epistola circa annum V. C. 700, quo tempore Trebatius I. Caesarem sectatus prope Treviros Galliae Belgicae stetit, unde lusus in voce *Treviri* sensus duplicis.

Fugit Vrsinum testimonium Pomponii, quando opinatus est, IIIviros Ciceronis tempore, vel paullo ante creatos fuisse c). At nihil molestius Vaillantio, qui cum alias adsereret d), IIIviros non fuisse institutos ante I. Caesaris

---

a) De Orig. jur. leg. 2. §. VI. b) L. VII. ep. 13. c) in Gente Cornel. tab. I. d) in praef.

dictaturam, alio loco a) V. C. 667. a Mario Gratidiano praetore creatos statuit, atque idem variis per opus suum locis sui omnino oblitus passim IIIviros monetales agnoscit in numis, qui ejus ipsius confessione multo ante tempora Gratidiani percussi sunt. Vt omnes tres sententiae una consistere non possunt, sic prima certe falsa tam ex oratione Pomponii, quam citata Ciceronis epistola, in qua, quinque saltem ante Caesaris dictaturam annis scripta, jam hos memorari IIIviros vidimus. Quod vero de Gratidiano memorat, nihil ad praesentem causam pertinet. Plinii verba sunt b): *Miscentur aera falsae monetae. Alii e pondere subtrahunt - - Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicaverit.* Cicero, qui idem factum refert c), legem a Mario latam ait, *ut res numaria de communi sententia constitueretur. Iactabatur enim*, continuat idem sed quae sententia eruditis videtur intrusa, *temporibus illis numus, sic ut nemo posset scire, quid haberet.* Nihil in utroque auctore de praepositis modo IIIviris, tantum fraudibus cautum.

Cum hactenus tres numero essent, I. Caesar, qui magistratuum numerum auxit, ut pluribus posset referre gratiam, unum addidit. Factum istud haud dubie V. C. 709, nam in hujus primum anni numis ad hunc dictatorem pertinentibus pro IIIviris notantur IIIIviri, ut patebit ex hujus moneta. Narrat Suetonius de I. Caesare d): *Praeterea monetae, publicisque vectigalibus peculiares servos praeposuit.* Quam orationem ut conciliemus cum certis numorum testimoniis, qui auctum potius IIIvirorum numerum, quam ademptam iis monetae praefecturam, servisque traditam eloquuntur, dicendum erit, Caesarem servis non monetae signandae negotium, sed monetae publicae signatae custodiam mandasse, quod ipsum ibi in spreti patrii moris exemplis refertur, cum, quod quaestorum fuit in servos transtulit. IIIIviri etiam scribi perrexerunt in numis IIIvirorum R. P. C. nomine signatis. Amplus deinde hiatus, magistratu monetali per sequentes proxime annos nomen suum in moneta publica reticente. Ternarium numerum restituit Augustus docente istud primum Dione, cujus verba infra recitabo, deinde numis. Quo istud anno factum, tuto adfirmari nequit. Aquillius, Caninius, Durmius, Petronius, quorum numi signati sunt V. C. 734, aut proximis, sese IIIviros appellant. Vtrum anteriore quopiam anno haec mutatio contigerit, ignoratur.

Quo loco Romae fuerint hi monetae praefecti narrat Dio ad annum V. C. 741 e). Postquam enim dixisset, Augustum ex equitibus legisse XX viros, qui obitis primum inferioribus muneribus adspirare deinde ad senatoriam dignitatem possent, inter eos etiam praeter IIIviros capitales enumerat τὰς τρεῖς,

a) Pag. 388. b) L. XXXIII. §. 46. c) Offic. L. III. c. 20. d) Cap. 76. e) L. LIV. §. 26.

τυς το τυ νομισματος κομμα μεταχειριζομενυς, *tres signandae monetae negotium gerentes.* Iam vero cum referente Tacito a) Tiberius petierit a patribus, ut Nero Germanici F. *munere capessendi XXviratus solveretur, et quinquennio maturius, quam per leges, quaesturam peteret*, constet autem, ut Lipsius ad hunc ipsum Taciti locum probat, non licuisse adire quaesturam ante aetatis annum saltem vigesimum quintum, eo ipso, quod quinquennium Neroni demptum volebat, colligimus, jam aetatis anno XX. licuisse adire XXviratum monetalem. Vnde recte Ovidius, cum vitam suam describit, ait b):

Coepimus et tenerae primos aetatis honores,
Eque VIRIS quondam pars TRIBVS una fui,

quo munere exacto: *Curia restabat etc.* sed cui Musarum otium antetulit. Ex quo patet, qui IIIvir monetalis fuit, eundem et XXvirum potuisse dici, ut revera in marmore Sponii legitur XXVIRO. MONETALI c). Fuit igitur XXviratus, etsi magistratus inferior, sed tamen talis, per quem ad majores in rep. honores enitendum fuit, quod non modo ex citato Taciti loco vidimus, sed etiam ex Dione docemur narrante d), a Claudio jussos L. Iunium Silanum, et Cn. Pompejum Magnum generos suos inter XX. viros magistratum gerere, iisque sero tandem permissum, ut quinquennio maturius ceteros magistratus peterent. Adde marmora bina a Marinio e), et Grutero f) vulgata, quorum illud Iulium Proculum, hoc Q. Hedium post recitatos alios illustres magistratus in fine vocat IIIVIRum A. A. A. F. F. Constat autem, marmora in recensendis magistratibus plerumque servare ordinem temporum, sic ut, quos quis postremos obivit memorentur primi, a quibus vero coepit, postremi. Quare mirum non est, nobilissimarum gentium nomina inter IIIviros monetales legi, qui et ipsi, ut vidimus, XXviris contributi fuere. Et secundum haec explicandi haud dubie sunt denarii:

Caput Octaviani. ✕ TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIIIVIR. Q. DESIG.

Caput I. Caesaris. ✕ Q. VOCONIVS. VITVLVS. Q. DESIGN.

nempe Sempronius, et Voconius fuere IIIIviri monetales, et in hoc magistratu constituti, et jam ad quaesturam designati hos curarunt denarios feriundos.

Annuum fuisse hunc magistratum passim adfirmant Vaillantius, et Havercampus. Posterior sic in praefatione g): *neque anni unius spatium excedebat.* Sed haec temere adserta nullo potuere argumento stabilire, quin quanto sese incommodo statuenda hac lege obligaverint, apparet ab anxio conatu, quo ex laqueis sibi a Mescennio IIIviro objectis evadere nititur Havercampus h), de quo vide, quae in numis Augusti anni V. C. 738 disseram.

---

a) Ann. III. c. 29. b) Trist. L. IV. el. X. v. 33. c) Misc. p. 189. d) L. LX. §. 5.
e) Iscriz. Alban. p. 54. f) pag. 417. 5. g) pag. 9. h) pag. 279.

Magistratus hic indicatur addito III-VIR, vel inde a I. Caesare: IIIIVIR. In denario Cossutii: C. COSSVTIVS. MARIDIANVS. A. A. A. F. F. id est: *Auro Argento Aeri Flando Feriundo.* In aeneis Augusti obvium: IIIVIR. A. A. A. F. F. Quanquam verisimile sit, non semper additam a IIIviris magistratus sui mentionem, ut dicetur capite sequente.

Notandae adhuc formulae: IIIIVIR. PRI. FL. in Flaminia, id est: PRI*mus* FL*avit*, etsi hanc esse veram explicationem, spondere nolim, ut in ejus gentis numis dicetur. Item: IIIVIR. A. P. F. in aureis Livineiae, et Mussidiae, id est: *Auro Publice Feriundo*, melius visum Khellio: *Ad Pecuniam Feriundam* a). Quorsum referendum A. PV. vel ARG. PVB. vel P. A. vel EX. A. P. vel EX. A. PV. scripta in area denariorum Luciliae, Tituriae, Sentiae, Critoniae, Fabiae, Fonteiae, quo indicatur, materiam signandae monetae ex publico praebitam. Praeter morem est: LEN. CVR. X. FL. EX. S. C., quo docemur, eos, quibus monetae cura commissa fuit, etiam CVR*atores* X. (denariorum) FL*andorum* dictos.

Augustum sibi adrogasse jus cudendae monetae aureae et argenteae, aere senatui permisso, in quo successoribus praeivit, ipsi inspecti imperatorum numi satis docent, et nos prolixe docuimus in Voluminis I. Prolegomenis generalibus cap. XIII. At cur Havercampus propterea IIIviros distinguat, et alios adserat fuisse Augusti, alios senatus, non satis video. Quin apparet ex numis aeneis, in quibus ad nomina IIIvirorum perpetuo additur A. A. A. F. F., uni eidemque IIIviro jus fuisse tam in aureos, et argenteos Augusti nomine, quam aeneos senatus nomine feriundos, atque istud rite comprobatur exemplo M. Sanquinii, qui aeque argenteos cum Augusti capite, atque aeneos addito S. C. flavit, qui scopulus cum advertisset Havercampum, scite declinavit periculum adserendo b): *cusos fuisse diversis temporibus, cum non potuerit uno eodemque anno et Caesaris, et senatus IIIvir existere.* At hoc ipsum erat probandum, et sola nititur conjectura. Secundum hanc suam distinctionem utriusque ordinis IIIvirorum catalogum nectit c), sed plenum sphalmatis, et conjecturis; nam inter hos adlegit L. Antestium Graccum, cujus tamen denarios ipse in commentariis fatetur cusos tempore belli Punici II., C. Caninium Gallum ex una Goltzii merce cognitum etc.

IIIvirorum, aut cujuscunque magistratus nomina numis Romanis imperante Augusto inscribi desivere. Vix credam, ultra annum V. C. 740 horum aliquem monetae amplius insertum, ut patebit ex numis Augusti.

Dabimus nunc catalogum IIIvirorum monetalium stante rep. et IIIIvirorum I. Caesare, et IIIviris R. P. C. rerum potitis, sed in quo eos tantum comprehendo, qui IIIviri vel IIIIviri dignitatem addunt; nam de aliis, qui eam omittunt, minus certi sumus, fuerintne

a) Supplem. ad Vaill. p. 8. b) pag. 373. c) in Praef. p. 11.

monetae praefecti, ut dicetur capite sequente.

IIIviri monetales:

MV. ACILIVS. IIIVIR.
T. CARISIVS. IIIVIR.
CALDVS. IIIVIR. Coeliae.
RVFVS. IIIVIR. Cordiae.
P. FONTEIVS. P. F. CAPITO. IIIVIR.
GETA. IIIVIR. Hosidiae.
L. PAPIVS. CELSVS. IIIVIR.
Q. SICILIVS. IIIVIR.

IIIIviri monetales.

L. AEMILIVS. BVCA. IIIIVIR.
C. COSSVTIVS. MARIDIANVS. A. A. A. F. F.
L. FLAMIN. CHILO. IIIIVIR. PRI. FL.
L. REGVLVS. IIIIVIR. A. P. F. Livineiae.
L. MVSSIDIVS. T. F. LONGVS. IIIIVIR. A. P. F.
TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIIIVIR. Q. DESIG.

IIIIviros monetales, qui his successere, quaere ad calcem numorum Augusti.

CAPVT V.

An ad solos IIIviros pertinuerit monetae negotium.

Vaillantius potestatem feriundae monetae non modo cum consulibus, praetoribus urbanis, aedilibus curulibus et plebejis, tribunis plebis, sed et cum IIIviris mensariis, sacris conquirendis, donis persequendis, aedibus reficiendis etc. communicat. Huic liberalitati acerrime adversatur Havercampus, propterea quod, ut ait a), liquido constet, in urbe ad solos quaestores urbanos, et praecipue IIIviros, et IIIIviros monetales eam curam pertinuisse, quam ille regulam per totum opus suum ad fastidium inculcat. At cum contrariis sese exemplis non uno loco premi videret, eam aliquoties mitigat docendo v. g. ad numum: P. GALB. AED. CVR. S. C., extraordinariam cudendae monetae potestatem aedili datam b). Ad numum M. Marcelli, et Cn. Domitii ait c):

a) Praefat. p. 7. b) pag. 405. 443. c) pag. 91.

patet cusum fuisse V. C. 585, quo simul aediles curules fuerunt. Alibi omnes denarios nomine Pansae inscriptos ab hoc signatos adserit, cum esset consul V. C. 711, etc. Sed quod idem ante benigne induiserat, mox iterum antiquat. Sic cum olim concederet [a]), M. Scaurum, et P. Hypsaeum in aedilitate signasse numos, istud iterum pernegat [b]). Eodem modo, quod C. Clodio aedili non invitus permisit [c]), mutata sententia rursum adimit, addito: *aedilium non erat signare pecuniam* [d]). Taedet plura consarcinare exempla. Adeo praestiterat, non ferre legem, quam legislator ipse toties cogitur infringere.

Credo, distinctione obvia omnem posse difficultatem tolli. Negari nequit, fuisse IIIviris demandatam monetae feriundae curam. At cum videamus, numis persaepe inscriptos praetores, aediles curules, et plebejos, quaestores, aliosque, eo existimo indicari, his seu in belli usus, seu ludos, seu frumentum emundum, seu reficiendas aedes, seu expeditionem bellicam etc. ex aerario suppeditatum argentum, ab his traditum IIIviris monetalibus signandum suo praetorum, aedilium etc. nomine. Istud perspicuum fit eo, quod tum frequenter addi solet S. C. vel: EX S. C. Quod cum factum, IIIviri monetales aut solum praetoris, aedilis etc. nomen in numo expressere, aut illi suum quoque addidere, cujus exemplum illustre, et forte unicum sufficit denarius, qui hinc inscribitur: C. COPONIVS. PR*aetor* S. C., illinc: Q. SICINIVS. IIIVIR. Eadem ratione quaestores provinciales jam suum ipsorum nomen solum, jam una proconsulis sui memorant, ut in denariis Anniae hinc: C. ANNI. T. F. T. N. PROCOS. EX. S. C. illinc: Q. TARQVITI. P. F. *Quaestor.* Hinc est, quod juxta Fannium, et Critonium aediles plebejos adscriptum videamus, P. A., nempe: P*ublicum* A*rgentum*, ex publico ad frumentum emundum erogatum, ex quo cusi denarii aedilium nomine, qui, cum superioris ordinis essent magistratus, poterant ad imperata facienda adigere IIIviros monetales, quorum magistratus primus erat ad altiorem capessendum gradus.

Ex quibus colligo, certos nos esse non posse, nomine in his numis signato notari IIIvirum monetalem, nisi cum vel tria conjuncta leguntur nomina, ut: AP. CL. T. MA. Q. VR. vel: C. F. L. R. Q. M., quo modo vetustioribus reip. temporibus IIIviros notari solitos verisimile est, vel additur IIIVIR, vel IIIIvir, aut denique instrumenta proponuntur ad feriundos numos adhiberi solita, ut in gente Carisia. Qua in re video, parum saepe fuisse circumspectos antiquarios, qui, cum primum nomen solitarium nulla addita magistratus mentione conspexere, plerumque in eo IIIvirum monetalem viderunt, quod vel ex solis I. Caesaris nondum dictatoris numis refellitur, in quibus saepe aliud non scribitur, quam CAESAR, quem fuisse tum IIIvirum monetalem vix quispiam probaverit.

a) Pag. 8. b) pag. 640. c) pag. 94. d) pag. 654.

Quod in Caesaris numis fallit, fallere etiam in aliis potest. Omnium vero minime videntur esse nomina IIIvirorum, cum additur, S. C. vel EX. S. C. Istud eo patescit magis, quod in numis iis, quos ab adductis mox exemplis satis certum est a IIIviris cusos, nunquam videre licet IIIVIR. aut IIIIVIR. EX. S. C. Quare ubi ea nota additur, signum est, nomine inscripto notari alium magistratum, cujus quidem mentio raro omittitur.

Ex quo consequitur, omnibus his omissis, qui alterius sunt magistratus, quorum ingens est copia, pauca pro tanto denariorum numero restare nomina, quae in IIIvirorum monetalium catalogum legi possint. Sane si IIIviris permissum fuisset, constante lege, ac pro libitu nomine suo ferire monetam, magis varia sese eorum nomina deberent nobis offerre, non solum quod inde ab anno V. C. 465, quo eorum conlegium diximus esse constitutum usque ad ipsum Augusti imperium, post quem nulla amplius eorum leguntur nomina, atque adeo per tria fere saecula monetae signandae erant praefecti, verum etiam quod eodem tempore fuere tres diversi, et anno exacto, si modo verum est, quod adserit Havercampus, tres alii ad monetae negotium admoti fuere. At vero integris jam duobus saeculis, ex quo primum a Goltzio, et Vrsino familiarum numi collecti, et in lucem dati fuere, vix unus alterve denarius prolatus est, qui IIIvirum novum, et antehac ignotum sisteret. Ex quo saepe suspicari subiit, jure, an injuria, alii viderint, non constanter Romae ac certa quadam lege, et quotannis cusam fuisse monetam, verum sive cum prior deficeret, sive cum bella ingruentia, aut extraordinarii quidam apparatus praesentem, ac majore quidem copia monetam flagitarent, tum ex S. C. demandatam praetoribus, aedilibus, quaestoribus novae monetae feriundae provinciam. Quam sententiam non obscure videtur confirmare incredibilis numerus unius generis denariorum ab *uno* Calpurnio Pisone, aut Antonio Balbo, aut Roscio Fabato, aliisque signatorum, quibus musea omnia referta sunt. Quin et delatum hoc extra ordinem negotium videntur indicare denarii Cn. Lentuli, qui idem argumentum continent, sed quorum alii inscribuntur: CN. LEN. Q*uaestor* EX. S. C., alii: LEN. CVR*ator* X*ariorum* FL*andorum* EX. S. C. Exemplum signatae in usum belli Mithridatici monetae Lucculleae dabo capite sequente.

Havercampus, qui, ut diximus, in re monetaria omnia IIIviris, nihil aliis indulsit, eam tamen imperante I. Caesare octo praefectis subjecit, qua veri specie, dicetur in numis gentis Cestiae.

CAPVT VI.

An, et a quibus extra urbem signati numi Romani.

Cum ex lege ordinaria in urbe tantum moneta rep. integra feriretur, factum nonnunquam aut casu, aut certa aliqua ratione, ut externus quoque malleus numos fingeret, quos Romanos, et familiarum jure dixeris, quia spectato pondere, et typis Romanum modum servant, et ab inscriptis familiarum nominibus Romanos se palam profitentur. Casui tribuas copiosos numos per causam bellorum civilium necessario peregre flatos, quos inter numeraveris denarios Metelli Scipionis, qui V. C. 707 in Africa bellum adversus Caesarem instauravit; neque enim feriri poterant in officinis urbis, quas Caesar tenebat. Iam vero biennio ante per similem causam signati foris denarii inscripti: L. LENT. C. MARC. COS., nempe L. Lentuli, et C. Marcelli consulum, quos Caesar transito Rubicone una cum Pompejo excedere Italia, et in Graeciam transferre bellum coepit. Signatos Apolloniae Illyrici, verisimile est, praeferente facem Cicerone. Narrat is in epistola ad Plancum [a]): *hujus* (Capitonis) *propinquus fuit T. Antistius, qui cum sorte quaestor Macedoniam obtineret, neque ei successum esset, Pompejus in eam provinciam cum exercitu venit.* Postquam deinde excusasset Antistium, cur a Pompejo ad Caesarem non transiverit pergit: *cum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere, cum praefuisse, neque possum negare adfuisse, sed non plus duobus aut tribus mensibus.* Eodem modo per varias urbes Graecas signatos fuisse numos Bruti, et Cassii, ipsa eorum tempora manifeste docent, cujus facti certa proferam exempla in numis hujus Bruti. Huc etiam quodammodo pertinet, quod ad versum Virgilii 684 libri VII. *quos dives Anagnia pascis*, notat Servius: *dives Anagnia, aut fertilis, aut alludit ad historiam. Nam Antonius Augusti sorore contempta, postquam Cleopatram duxit uxorem, monetam ejus nomine in Anagnia civitate jussit fieri.* Istud si verum, necesse est, officinam Anagniae constitutam fuisse aliquo tempore ante, quam inimicitiae Antonii et Octaviani in apertum bellum erumperent. Adde denarios Labieni Roma-

a) L. XIII. ep. 29.

norum hostis, item quinarios Antonii inscriptos LVGVD*unum*.

Ex certa aliqua ratione alibi signatos numos docet Plutarchus [a]). *Sulla*, inquit, *Luculli opera nunquamnon est arduis in rebus usus, sicut etiam in cudendo numismate. Maximam enim ejus numismatis partem, quod ad bellum Mithridaticam est in Peloponneso factum, Lucullus signavit, a quo Lucullea est dicta.* Sed neque deficiunt testimonia numismatica. Oscae Hispaniae signatos denarios, et quidem ex S. C. a Lentulo Spinthere, et Domitio, ex singulorum numis patebit; idem apud Emeritam Lusitania factum a P. Carisio legato Augusti, in hujus denariis dicetur. Taceo exempla alia, ex quibus idem factum erui potest.

Non uno loco monet Havercampus, denarios, qui vocabulum ROMA. juxta scriptum non habent, extra urbem fuisse percussos, cui legi refutandae non inhaerebo, cum quod multis eam locis aperte fallere constet, tum quod vir eruditus ejus immemor non raro ipse aliud docet, cujus exemplum luculentum habes in Egnatuleia.

Cum pecunia in provinciis signabatur, ea cura haud dubie ad quaestores pertinuit, quod et Ciceronis verbis mox laudatis confirmatur, ac tum a quaestoribus idem fuit constitutum, quod in urbe a IIIviris. Nam aut sua tantum inscripsere nomina, aut proconsulis, seu propraetoris, cum quibus in provinciam missi sunt, aut nomen suum junxere cum nomine proconsulis. Hujus exemplum offerunt numi gentis Anniae, in quibus hinc: C. ANNIVS. PROCOS., illinc: Q. TARQVITI. Q*aestor*.

CAPVT VII.

De epigraphe in numis familiarum.

Nomine epigraphes intelligo, quidquid literarum cujuscunque modi et explicatus in his numis occurrit. Ejus multiplicem rationem in plures paragraphos dispesco.

a) In Lucullo p. 492.

§. I.

Epigraphes lex ordinaria.

Praecipuam ejus partem constituunt inscripta familiarum nomina. De magistratus vocabulis, quae saepe adduntur, egimus capite III.

Inscribitur familia aut solo cognomine, ut: KALENI. in Fufia, aut solo nomine gentili, ut NERI., aut nomine, et cognomine, ut: PETILLIVS. CAPITOLINVS, aut praenomine, et nomine, ut: A. HIRTIVS, aut praenomine, et cognomine, ut: L. SVLLA, aut junctis omnibus tribus nominibus, ut: L. MESCINIVS. RVFVS. Postremus hic casus, et frequentius quidem in denariis vetustioribus, cum legem obtinet, ut cognomen scribatur in antica ut: COTA, praenomen et nomen in aversa, ut: M. AVRELI., atque tum semper tria nomina sunt conjungenda ad unam eandemque personam pertinentia. Perperam igitur Havercampus denarium, in cujus antica est GRAC., in aversa: L. ANTES., in duas personas dividit, nempe in Sempronium GRAC*cum*, et L. ANTES*tium*, cum sit unius L. Antistii Grac - - quomodocunque hoc cognomen explendum sit, ut in hac gente dicetur. Sane generalis haec regula uno alterove tantum loco fallere videtur, reipsa non fallit. Sic in denario, in cujus antica est: LAECA, in aversa: P. MAE. ANT., antica haud dubie quidem ad gentem Porciam pertinet, ut aversa ad Maeniam, sed is aut subaeratus est, aut temere permutatae sunt matrices. Idem existima de numo Morelliano, in quo hinc est RVFVS, illinc Q. POMPONI. MVSA, nimirum perperam conjunctus est Pomponius Rufus cum Pomponio Musa ut typos Morellianos inspicienti continuo patebit.

Si in una numi facie, et in una eademque linea scribatur praenomen et nomen familiae, tertium, aut etiam nonnunquam quartum nomen, quod sequitur, non sunt nomina alterius gentis, sed cognomina ejus gentis, cui adduntur. Haec regula non observata in fraudem impulit. Sic Havercampus epigraphen C. TER. LVC. legit: C. *Terentius*, *Lucretius*, cum legendum sit: LV*Canus*, nempe cognomen Terentiae, ut in hac dicetur. Sic idem epigraphen P. MAE. AVT. (vel ANT.) ME. explicat: *P. Maenius*, *Autronius*, *Metellus*, cum sint nomina unius personae P. Maenii Antiatici Me - - - ut advertam infra in gente Maenia.

ROMA saepe familiarum nominibus additur, et quidem in denariis vetustissimis, et vetustioribus; in iis, qui sunt reip. inclinantis, abesse solet. Ait Vaillantius [a]), et sexcentis locis Havercam-

a) Praef. §. VI.

pus, eam vocem additam indicare numum in urbe signatum, omissam in provincia. Haec lex jam primum eo fallit, quod, ut dixi, in numis recentioris aevi ea vox abest; deinde nescio, cur numi, etsi in provincia, tamen a magistratu Romano signati, non potuerint se Romanos profiteri, quando moneta Romana sine dubio fuerunt, praecipue cum, ut sectione I. cap. VI. vidimus, in numis etiam peregrinis vox ROMA non raro legatur, nimirum quo populi subjecti suum cum urbe dominante nexum voluerunt testari.

§. II.

Compendia scripturae.

Compendiis scripturae usi sunt Graeci aeque, ac Romani, neque in numis modo, sed et marmoribus inscribendis. Eorum ratio non una, ut sequentes modi indicabunt.

Per siglas.

Omitto minus arcta compendia pluribus literis constantia, et vel tironibus cognita, ut: DICT. — AED. CVR. — TR. MIL. etc. aut trita illa P. R. — S. C. Obvium etiam est COS. pro CONS. omisso N ἀρχαϊκῶς. Sic in marmore pervetusto; COSOL. CESOR, pro CONSVL. CENSOR [a]). Minus obvia sunt alia, in quorum plerisque sensum tenemus certum, in nonnullis tamen ambiguum, et necdum satis exploratum. Vocatur autem *sigla* vel *siglum* scriptura, quae vocabulum sola ejus litera principe absolvit.

A. A. A. F. F. A*uro* A*rgento* A*eri* F*lando* F*eriundo*, in obviis aeneis Augusti, et in denario Cossutii.

A. C. A*bsolvo* C*ondemno*, Cassii Longini.

AN. XV. PR. H. O. C. S. AN*norum* XV. PR*aetextatus* H*ostem* O*ccidit*, C*ivem* S*ervavit*, Aemilii Lepidi.

A. P. F. — A. PV. — ARG. PVB. — EX. A. P. Has formulas explicui supra capite IV.

C. F. L. R. Q. M. in denario, quem Morellius in gente Fabia recitat. Quorum his literis IIIvirorum nomina indicentur, incertum.

D. P. P. D*ei* P*enates*, Sulpicii.

D. S. S. explicatione ambigua. Vide Cassiam, et Quinctiam.

F. P. R. F*ortuna* P*opuli* R*omani*, Arrii.

G. P. R. G*enius* P*opuli* R*omani*. Cornelii Lentuli.

G. T. A. G*enius* T*utelaris* A*fricae*, Caecilii Metelli.

---

a) Piranesi Monum. Scip.

I. S. M. R. *Iuno Sispita Magna Regina*, Thorii.

L. D. *Libero Damno*, Coelii.

O. S. C. *Ob Cives Servatos*, Aquillii.

P. P. *Penates*, Fonteji.

Q. C. M. P. I. *Quintus Caecilius Metellus Pius Imperator*.

Q. P. *Quaestor Propraetore*, secundum alios: *Quaestor Provinciae*. Vide, quae de harum lectione literarum diximus Vol. IV. p. 248.

S. C. D. T. sensu incerto, Volteji.

S. F. sensu incerto, Petillii.

V. *Vti*, vel *Veto*. Incertum. Cassii Longini.

Per monogrammata.

Nomine monogrammatis intelligimus literas sic colligatas, ut unus earum ductus pluribus sufficiat. Ejus exempla in hac numorum classe sunt obvia, defecere sub Augustis, revocata in monetam infimi saeculi, et Gothorum Italiae regum, deinceps in numis, et sigillis medii aevi potissimum valuere. En maxime illustria in numis nostri argumenti exempla, quae in aere incisa exhibet adnexa tabula aenea, et hoc loco explicantur.

1. Pro VR in denariis gentis Aburiae.

2. Pro MAN., quibus literis indicatur praenomen Manii, in numis Aciliae, Aemiliae, Aquiliae.

3. Pro TV in vocabulo Vale*tu*do, Aciliae.

4. Pro VT in numis Aeb*ut*iae.

5. Pro NT, in vocabulo Po*nt*, Aemiliae.

6. Pro ANTE. in numis Antestiae.

7. Pro AL in vocabulo B*al*bus, Antoniae.

8. Pro L. APuleius.

9. Pro AT., in numis Atiliae, pro TA in vocabulo Lime*ta*nus, Mamiliae.

10. Pro AVFidius.

11. Pro AVRelius.

12. Pro METellus gentis Caeciliae.

13. Pro AP. in vocabulo APollo, gentis Caesiae.

14. Pro CALPurnius.

15. Pro VD in vocabulo Cla*ud*ius, gentis Claudiae.

16. Pro ALD, in vocabulo C*ald*us, gentis Coeliae.

17. Pro CRITonius.

18. Pro NATVL. gentis Egnatuleiae.

19. Pro CN. FOVLvius.

20. Pro TVB*ero* gentis Hostiliae.

21. Pro TIL. in numis Hos*til*iae.

22. Pro ITAL*ia*, gentis Muciae.

23. Pro VETurius.

24. Pro IB in V*ib*ia.

25. Pro ΠA in Fabia.

26. In tribus his formis includuntur literae constituentes vocabulum Roma. Prima exstat in denariis Marciae, altera in semisse musei Caesarei, tertia obvia in denariis Calpurnii Pisonis Frugi.

§. III.

Archaismi.

Archaismus est vetus loquendi, scribendive ratio, quae sensim exolevit. Ejus multa vestigia in numis Graecis, et Latinis. Sed in Latinis post Augustum raro reperias. Quare de his hoc loco commodissime agitur. Consistunt autem archaismi nostri argumenti I. in forma literarum, II. in verbis vario modo scriptis.

I. De literarum forma haud multa erunt observanda. Neque enim in his innovare tam libuit Romanis, quam istud placuit Graecis. Quare et pauca erunt exempla, quae ex numis potui conferre, neque multo plura reperiet is, qui eorum numerum augere ex marmoribus, aut monumentis aeneis vetustissimis volet. Non enim continuo diversam literae formam dixero, si quis lineae ductus aliquanto plus, minusve porrigatur, inclinetur, incurvetur. Pauca specimina habes in tabula aenea paullo altius proposita, quorum nunc domicilia, in quibus habitant, indicabo.

A.

Num. 1. Exstat in numis consularibus aeneis et argenteis musei Caesarei. Consulares autem, ut alias, hoc loco et deinceps voco eos numos, qui stante republica, et consulum dominatu signati sunt, neque familiae nomen inscriptum offerunt, et plerumque familiarum numos aetate praecedunt. Exstat etiam in insigni aureo consulari ejusdem musei cum typo foederis porca percussa initi. Extra numos comparet in vetustissima inscriptione sepulcrali, quam vulgavit Lanzius in suo *Saggio di lingua Etrusca* Tomo I. pag. 162, et in aere expressam dedit tabula II. num. XIII.

Num. 2. Hanc formam non raro reperi in aeneis consularibus. Non differt a praecedente, nisi quod lineola media alteri adfixa cruri deorsum vergit.

Num. 3. In lineolae locum succedit punctum inter duo crura positum, qui modus non modo Romanis altiore aevo placuit, ut videre est in eorum assibus consularibus, quin et nonnullis denariis consularibus, sed et vicinis Volscis, ut docet tabula aenea musei Borgiani abhinc annos X. reperta, et inscriptionem Volscam continens.

Num. 4. Lineola media in formam v curvata cum utroque latere jungitur. Obvius est hic modus non modo in assibus consularibus, sed etiam hujus classis argenteis, quin et in denariis Atilii Sarani.

Num. 5. Excepi hanc formam ex asse gentis Saufeiae, quem dedit Morellius. Differt a modo primo, quod linea media per crus dexterum continuatur.

G.

Num. 1. Ejusdem omnino cum tertia alphabeti litera formae. Sed ejusdem etiam formae fuit Γ in vetustissimo Graecorum alphabeto testibus numis antiquissimis Agrigenti, et Gelae, inscriptis: AKPACANTOΣ, et CEΛAΣ, neque adeo dubium, hanc formam a Graecis fuisse petitam. Atqui constat de affinitate literae C cum Γ Graecorum, et G Latinorum. In inscriptionibus Romanis antiquissimis raro videas scriptum C pro G. Comparet sic in columna rostrata Duillii, ut: CARTACINIENSIS pro CARTHAGINIENSIS. Ad numos quod attinet, hanc formam non reperi in numis consularibus seu argenteis, seu aeneis. Invaluit tamen serius; nam legitur in denariis M. Lepidi: TVTOR. RECIS pro REGIS, et passim in denariis M. Antonii AVCVR pro AVGVR, item in quibusdam denariis Livineii Reguli, et Sulpitii Galbae.

Num. 2. Hujus formae G occurrit saepe in aureis argenteisque M. Antonii, ut videre praecipue est in ejus numis legionariis.

L.

Num. 1. Obvia forma in assibus, et denariis gentis Atiliae, tum et aliis. Sic etiam perantique scribitur Lambda alphabeti Graeci, et vidimus eandem formam in numis Etruscis, Samniticis, Oscis.

Num. 2. 3. Nolim adfirmare, utramque hanc formam valere literam L, istud tamen certum esse positam pro L nota arithmetica, significante *quinquaginta*, ut patet ex numeris, qui sunt obvii in denariis gentium Claudiae, Crepusiae, Mariae, Calpurniae Pisonis, aliarumque. Vide, quae de his formis jam disputavimus Sectione I. cap. VI. pag. 45. Nota numeri 3 in alphabeto Etruscorum, et in pervetusta tabula aenea Graeca musei Borgiani ponitur pro *Chi*.

P.

Vterque hic modus obvius in numis tam consularibus, quam familiarum. Ejusdem formae est etiam Π vetustius alphabeti Graeci.

V.

Hanc literam semper sibi constare video, praeterquam in denariis Pomponii Musae, in quibus vocabulum MVSA semper praefert V, ex cujus sinistro crure superne lineola procurrit, et quod singulare est, abest haec lineola ab V verborum HERCVLES, et MVSARVM, quae iisdem denariis inscripta leguntur. Fueritne istud factum ex certa aliqua linguae causa, an ex sola monetarii privata libidine, plane ignoro.

* * *

II. Archaismos in scribendis verbis offerunt exempla sequentia:

AI. pro AE. sic: AIMILIA, CAISAR. Item CONCORDIAI in Vinicia.

EI pro I, cum haec vocalis producitur, sic: PREIVER*num*, in Plautia, DEIDI*us* — PREIMVS in Memmia, OPEIMI*us*, SERVEILI*us* — LEIBERTAS in Cassia, et alibi. Insolentius est CASSEI*us* pro CASSI*us*, quia I in hoc verbo corripitur; sed scripsere etiam veteres *ubei*, *ibei*, *sibei* pro *ubi*, *ibi*, *sibi*, quamvis I in his vocabulis corripiatur etiam.

H aspirata exclusa. Sic in denariis Flaminiae antiquae formae constanter CILO, at in junioribus sub I. Caesare CHILO. — PILIPVS in Marcia, TRIVMPVS. in Papia. TAMPILVS in Baebia. GRACCVS in Sempronia. YPSAE. pro HYPSAEVS in Plautia. Aspirandi licentiam copiosius invaluisse circum tempora Ciceronis, patet ex Catulli carmine 84, et Quinctiliano. (Instit. L. I. c. 9.) Sed vide, quae notabo ad denarios Clodii Pulchri.

K pro C, ut: PALIKANVS, in Lollia. KALENI in Fufia.

O pro AV, sic FOSTLVS. pro FAVSTVLVS. in Pompeja, quanquam in multis vocabulis O pro AV fuerit νεωτερισμος, sic qui olim fuere Claudii, serius facti sunt Clodii, de quo vide plura infra in gente Claudia.

OI pro OE, ut: COIL. in Coelia.

OV pro OE, sic: CLOVLI. in Cloulia. Item OV pro V, ut: FOVLVI*us*, FOVRI*us*.

Q pro C, sic QVM pro CVM, in Antestia.

V pro Y, ut: ERVC. in Considia, SIBVLLA in Manlia.

V pro I, ut: MAXSVMVS in Egnatia.

XS pro X solo, ut PAXS in Aemilia Bucae, ALEXSANDREA in Aemilia Lepidi, AXSIVS — MAXSVMVS in Egnatia. Sic et HOC. SAXSVM in pervetusto monumento Scipionum, et passim alibi exempla alia.

Vocales, cum longae sunt, duplicatae, sic: VAALA in Numonia, et FEELIX in Cornelia Sullae.

Consona simplex, quam duplicavit posteritas; ut in SISENA, CINA, SVLA, RVFVS, PILIPVS. Romani olim non geminabant semivocales docente istud Quinctiliano [a]).

§. IV.

De solitariis literis alphabeti.

In hac numorum classe res obvia, videre solitarias alphabeti literas plerumque Latini, rarius Graeci, per numi aream vagantes. Quorum denarii eas

---

a) Iustit L. I.

pascant, longum foret recensere, et inutile. Commemorabo tantum varios modos, deinde verisimilem apud veteres earum usum.

Hae literae jam anticam, jam aversam insident ea lege, ut, quam semel partem iisdem monetarius destinaverat, eam constanter retineret. Variarunt tamen stationem numi Herennii, et Antonii Balbi.

In aliis, quae literae sunt in antica, eaedem redeunt in aversa. Vide numos Cornelii Lentuli Marcelli F., Crepereii, L. Iulii Caesaris, Poblicii, Titurii.

In aliis Latinae cum Graecis variant. Vide denarios Corn. Lentuli Marcelli F., et C. Fabii, et quinarios Catonis.

In aliis partem anticam occupant variantes literae, aversam notae arithmeticae, ut in numis Iulii Silani.

Variant literae cum notis arithmeticis in denariis Naevii Balbi.

Iunguntur plures literae nulla certa ratione, ut: MA. — CE. etc. in Iulia Bursionum.

Opulentiora musea nonnullorum integrum habent alphabetum. In museo Caesareo plenus est numerus in denariis Aelii Balae, Antonii Balbi, Cornelii Scipionis Asiagenis, Herennii, Iunii Silani, Thorii. Quo loco juvat advertere, postremam literam constanter habitam X, quae sequuntur Y et Z, in peregrinarum loco habitis, quae lex denariis Cassii Caeiciani, de quibus mox, invicte comprobatur. Legitur tamen Y in denariis Plautii Hypsaei scripto YPSAE., pro quo deinde in aliis HVPSAEVS. Fuit ergo alphabetum Latinorum literarum XXI. Ergo Athenodorus philosophus, quando auctor fuit Augusto, ut est apud Plutarchum a), ne quid iratus antea statueret, quam XXIV. elementa apud se repeteret, alphabetum Graecorum respexit.

Singularis est modus in numis Cassii Caeiciani, et M. Servilii. In Cassianis utraque numi facies aliquam literam ostentat, sed antica exhibet literas alphabeti priores, aversa posteriores, sic ut prima litera jungatur cum ultima, secunda cum penultima, tertia cum antepenultima etc. Idem peragitur in Servilianis, sed cum alphabeto Graecorum. En harum seriem ex solo fere museo Caesareo additis paucis Morellianis.

Numi Cassii.

Antica.	*Aversa.*
A	X
B	V
C	T
D	S
E	R
F	Q

Numi Servilii.

Antica.	*Aversa.*
Ω	A
X	C Morelli.
Φ	D
Υ	E
Τ	F
Ρ	H
Μ	N

a) In Apothegm.

H	O	Α	O	
K	M	K	P	
		Θ	R	Morelli.
		H	S	

Cum nihil in arte nostra videatur temere negligendum, observo etiam globulos, quorum unus, duo, tres, etiam quatuor saepe has literas, velut planetas sui satellites, stipant, quod sane non absque ratione factum, nam, ut praecipue videre est in denariis L. Iulii Caesaris, quo numero, aut situ sunt in antica, eodem et in aversa comparent. Ejusmodi globuli obvii sunt in numis Cassii Caeiciani, Cloulii, Coelii, Corn. Scipionis Asiagenis, C. Fabii, Man. Fonteji, Fundanii, Herennii, L. Iulii Caesaris, Sentii.

Literae hae solitariae sub extremum Romae liberae tempus jam exolevere. Sane in numis, quos certo constat saeculo VIII. urbis conditae signatos, vix amplius comparent. Eas adhuc ostentant nonnulli gentis Mettiae imperante I. Caesare cusi aliique ejusdem Caesaris inscripti: COS. TERT. DICT. ITER.

Ad harum usum literarum quod attinet, qui sobrie de iis judicavere, in eo conveniunt omnes, fuisse adhiberi solitas ad notandam matricum diversitatem, et opus singulis officinis injunctum distinguendum, cujus vicem muneris in aliis subierunt notae arithmeticae, aut adstituta modica sigilla, de quo utroque agetur in sequentibus. Qui aliter de his sensere, certissime offenderunt, quos inter en tibi Vaillantium, cujus judicia saepe temere, atque irreverenter projecta si potes sine stomacho legere, mirabor indulgentiam. Habes ex infinito numero exempla aliquot prae aliis strepera. In quinario gentis Cloulae adstitutum Iovis capiti F interpretatur *Feretrius*. Darem istud, si elementum hoc in omnibus exstaret. At vel unum museum Caesareum pro F offert D, E, K, N, O, S, T, X. Valeat igitur bonus, et opimus Feretrius. Novi, Vaillantium, ut plerumque alias, Pighii sententiam secutum. Verum quam veniam damus Pighio, cujus adhuc aetate vacillabat ars nostra, an dabimus etiam Vaillantio? Vnicum, quod citavi museum tot offert variantium literarum exempla; an haec ipse videre non potuit in urbe sua, quae inde a centum, et amplius annis tota numismatica est? In denariis Coelii Caldi solitariam H legit *Hispaniensis*, nimirum quod signati essent ex vectigalibus Hispaniae, et in simili altero το M. *Manubialis*. Habet museum Caesareum similium Coelii denariorum plenum fere alphabetum, qui si praesto fuissent viro perspicaci, etsi neque sibi opulenta musea deerant, quam tum habuisset patentem exercendi ingenii campum? In denariis Aelii Balae literam C explicat *Corsicus*, at pro C in aliis aliae sunt literae, quarum integrum fere alphabetum habet iterum museum Caesareum. Ad numum gentis Claudiae, in quo legitur LXXIIII., advertit, similes denarios cusos ex tributo regis Hieronis, quod erat pondo argenti LXXIIII. Ergo non vidit denarios id genus alios,

in quibus XV. CXXXXII. et infiniti numeri alii? Aliud illustre exemplum vide infra in Lucretia. Nolo commemorandis his absurdis laborem inutilem impendere, quorum jam plura collegit Liebeus [a]). Eodem modo literas solitarias in numis quoque Graecis explicare saepe adortus, quam inanes plerumque falsasque propinaverit conjecturas, patebit ex commentariis nostris.

Cum ergo ex iis exemplis, quae principio proposui, manifestum sit, id genus notas in numerum tantum discrimina valuisse, qui mos hodieque in multis officinis monetariis obtinet, possumus legis instar hanc ferre sententiam:

Literae alphabeti, notae arithmeticae, minuta sigilla tum tantum ad numi explicatum pertinent, quando ea constantia sunt in omnibus, et nulli obnoxia varietati.

Notas arithmeticas, de quibus articulo sequente, et sigilla προληπτικως legi incluseram, cum eadem horum sit ratio, et ne eandem cramben frequentius cogar recoquere. Secundum haec tenemus causam τȣ X. vel XVI. in denariis, et τȣ Q. vel V. in quinariis. Graecum Φ capiti Philippi regis Macedoniae in denariis gentis Marciae perpetuo adstitutum commode pro principio nominis Φιλιππȣ habetur. Sic pes in Furia gente ad cognomen Crassipedis, malleus in Poblicia ad cognomen Malleoli etc. sine dubio adludunt. Cum haec variant, quemadmodum in omnibus his tribus modis, ac praecipue per denarios Pisonum, supra quam credi possit, variant, notae sunt monetariorum, et diversarum matricum. Ejusdem generis notae mirum etiam saepe differunt in numis Graecis, ac cumprimis in aureis Philippi II., Alexandri M. et Lysimachi, quas qui quadam veri specie explicare volet, aut nemo erit, aut cui caput tribus Anticyris insanabile est.

§. V.

De notis arithmeticis.

Pro literis alphabeti, de quibus continuo egimus, in denariis aliis occurrunt notae arithmeticae. Earum causa, et usus idem, quem literarum diximus, et hae quoque postremis reip. temporibus omitti coeptae. Habentur in Cossutia, Crepusia, Iunia Silanorum, Mamilia, aliisque, ac praecipue Pisonum Calpurniae. In Axia, et Maria Capitonum, quae notae sunt in antica, repetuntur in aversa, quod idem factum cum literis diximus.

Scribuntur sic: VII. XV. LXXXXIIII. CXVIII. etc. In his observandae notae ⊥ vel Ѱ, quae non raro occurrunt, praecipue in denariis Pisonum, et Ti. Claudii. Hujus formae elementa posita pro L, nempe nota numeri quin-

a) Goth. num. p. 222.

quagenarii, satis probavi Sectione I. cap. VI. §. 1. In denariis Ti. Claudii numero saepe praeficitur A, ut: A. V. — A. XV. — A. CXXIII. incerta causa.

Vt literae Graecae, sic et numeri in his numis habentur, sed in unius gentis Volteiae, ut: E. IB. KE. KZ. ΞB. OΘ. etc.

CAPVT VIII.

De typis in numis familiarum in genere.

In tanta numorum hujus classis copia a tot variis magistratibus, et per varias causas signatorum necesse est, multiplices esse typos. Ea varietas habetur tantum in argenteis, nam aenei statos suos typos habent [a]), aurei usque ad I. Caesaris aetatem vix exstant [b]). Ago autem hoc loco tantum de varietate in typis principibus, non in typis ἀδιαφοροις, de quibus agemus infra.

Pars antica, ut in Graecorum numis, constanter caput aliquod offert seu numinis, seu genii, seu regis, seu personae cujuspiam illustris, pars aversa omnis generis argumenta. Vtriusque partis typi aut capti sunt ex indole aetatis, quemadmodum denarii vetustiores certos suos habuere typos, ut dicemus alias, aut ex temporibus, ut Bruti, Cassii, et conjuratorum numi libertatem amant praedicare, aut pro arbitrio magistratuum, qui eos sive in numinis, quod maxime observabant, sive in gentis suae gloriam praescripsere. Multa argumenta sunt vaga, neque causas offerunt certas, cur hic, illeve his potius typis prae aliis uti voluerit, in quae qui curiosius inquirunt, inanes plerumque, ac saepe frigidas conjecturas ad legentium fastidium propinant. Exemplo sit typus Victoriae. Constat, Victoriam fuisse proprium quinariorum typum, etiam quando victoria relata non est, ex quo dicti fuere Victoriati. Constat etiam, stetisse Romae aedes Victoriae sacras, eamque non in bello modo, sed et pace observatam, neque solum ob impetratum beneficium, sed etiam speratum. Quis igitur typum similem in numo omnibus notis chronologicis destituto ad certam quandam victoriam aliqua veri specie poterit referre? Multi denique sunt typi non satis suis attributis discreti, quod cumprimis saepe in capitibus anticae usuvenit, multi explicatus ambigui, et hactenus infeliciter tentati, et forte desperati.

Atque haec princeps causa fuerit,

a) Sect. I. c. II. §. 3. b) Sect. I. c. IV. §. 1.

cur commentarios suos temperaverint Vrsinus et Patinus, et cum verisimile nihil dicere possent, tum maluerint nihil potius dicere, quam infirmis conjecturis augere operis molem. Aliud visum Vaillantio, *audacior ego*, inquit [a]), *nihil omnino intactum mihi relinquendum existimavi, ne studiosos rei antiquariae veluti frustra hiantes dimitterem.* Quo simul constituto nihil est in isto numorum genere explicando, quod non attentet, nihil tam planum ac simplex, ceu in area numi litera, numerus, sigillum, in quo non dignum aliquid animadversione videat; nam dixerat alibi [b]): *nihil enim in denariis sine causa apponitur.* Ergo cum Victoriam videt, novit indicare victoriam, propter quam ea in numo proponitur, cum caput Apollinis, indicantur ludi Apollinares, cum Cereris, Cerialia, cum Magnae Matris, Megalesia, ipsum adeo annum, quo singuli numi cusi sunt eorumque auctorem tam confidenter definit, tanquam haec omnia numi ipsi disertis verbis eloquerentur. Eodem exemplo Havercampus opus suum de familiis a Morellio digestis ad eam, quam videmus, molem promovit, quae sola absterrere hujus possit scientiae studiosum, qui cum magnam partem versatur in refutando Vaillantio, ac deinde suas prodit conjecturas non raro aeque infirmas, atque ad fastidium verbosas, fecit, ut pro unis binas habeamus misere exhauriendas. Si pudebat eruditos IIviros, aliqua se nescire profiteri, oportuerat meminisse, vel ipsum illud, scire, quid sciri nequeat, magnam esse scientiae partem, et Socratem, ut est apud Tullium [c]), ideo ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quod id unum se scire est professus, se nihil scire.

Varia aetate varii placuere typi, de quibus nunc agere supersedeo, quia argumentum istud plenius persequar infra capite XVIII., in quo agam de chronologia numorum familiarum.

Haec in genere de typis praefari visum. De singulis agetur in numis ipsis, tum etiam per capita proxime sequentia.

CAPVT IX.

De capitibus partis adversae.

Deorum dearumque capita cum ex lineamentis, tum attributis plerumque satis cognoscimus. Lineamenta cum adcurate expressa non sunt, nam attri-

---

a) Praefat. §. VIII. b) Tom. I. p. 293. c) Acad. quaest. L. I. c. 4.

buta nonnunquam cum pluribus sunt communia, dubium saepe relinquunt, an caput laureatum, et barbatum Iovis sit censendum, an Neptuni, an Aesculapii, qui omnes et barbam promiserunt, et lauro se induerunt. Quin et sexus nonnunquam difficulter discernitur. Caput juvenile hedera coronatum, utrum Bacchum, an Baccham dicas, minus saepe expeditum. Dubitatur ab antiquariis, sitne caput galeatum, quod est in denariis Satrieni, Martis, an Palladis. Videmus etiam attributa, quae certis diis saltem ex recepto more non competunt, ut diadema datum Apollini pro laurea in denario Coponiae. Romana superstitio, cum virtutes, et vitia consecravit, geniorumque exercitum aluit, in iis fingendis non modo vagis usa est attributis, sed etiam in his ipsis parum sibi constans fuit. Sic caput Libertatis, Concordiae etc. variis videmus modis effictum, aut etiam idem capitis cultus, eadem oris lineamenta pluribus diis geniisve tribuuntur inter se maxime diversis. Quare nisi adscripta ipsa sint nomina, jure saepe dubitabis, an laureatum mulieris caput Salutis sit, an Fidei, an Concordiae. Quae hic commemorare operae pretium visum, ne in definiendis incertis his capitibus, quod operose et inutiliter fecere alii, operam perdamus. Quamobrem gratam me multis rem facturum confido, si catalogum proposuero eorum capitum, quae spectato cultu ad plures possunt deos referri aut genios, aut quae minus certam habent appellationem.

Capita virilia.

Caput juvenile diadematum cincinnis ad perpendiculum dependentibus, in Caecilia. Istud Havercampus dei Triumphi censet a), et probat ex numis Claudiae, et Fabiae, in quibus ad simile caput additur T, nempe Triumphi litera princeps. Verum hi denarii sunt Goltziani. Caput simile in Marcia, et Pomponia dicit Apollinis, cui sententiae favere videtur denarius Valeriae, in quo simili capiti imminet astrum.

Caput juvenile laureatum cincinnis ad perpendiculum dependentibus addito HO*nos*, in Fufia.

Caput laureatum barba in cincinnos contorta, et ad perpendiculum pendente, in Caecilia. Vaillantio Neptuni videtur, Havercampo Iovis Terminalis, quia tridens abest, et in aliis similibus ejusdem gentis juxta est caput aquilae cum sceptro. In Memmia propter simile caput legitur QVIRINVS.

Caput diadematum barba, et capillis in cincinnos contortis, et ad perpendiculum pendentibus, in Terentia. Alii Quirinum, alii Iovem Terminalem dicunt.

Caput juvenile diadematum alatum, in Calpurnia. Havercampus dei Termini dicit nulla certa ratione.

Caput juvenile laureatum alatum, pone tridens, in Iulia Bursionum. Havercampus Triumphum dicit, Vrsinus et

a) Pag. 46.

Vaillantius Mercurii. Vtrumque minus verisimile. Vide mea ad hunc numum observata.

Caput diadematum barbatum alatum, in Titia, incertum cujus.

Caput juvenile diadematum cum capillis instar Apollinis cum, aut sine astro, in Coponia. Propter astrum Havercampus Apollinis putat, Vaillantius Tiburti Tiburis conditoris.

Caput juvenile nullo alio cultu, adscribitur HONORI in Durmia.

Caput laureatum tantum, instar Apollinis, addito HONORIS, in Lollia. Caput simile, sed retro tropaeum, addito TRIVMPHVS, in Papia.

Caput juvenile nudum capillatum ceu Apollinis, retro sceptrum, in Livineia. Havercampus Apollinis regis dicit, Vaillantius, genii P. R. Res incerta.

Caput diadematum barbatum, pone sceptrum, addito Genius P. R., in Cornelia Lentulorum.

Caput barbatum tectum galea, cui palmae ramusculus adfigitur, in Veturia. Simili galea tegitur Virtus, de qua articulo sequente.

Capita muliebria.

Caput nudum nullo cultu, nisi quod capilli retro in nodum ligantur. Iuxta legitur MONETA in Carisia, LIBERTAS in Cassia et Iunia, PIETAS in Iunia, SIBVLLA in Manlia.

Caput cum solo tutulo, quo nomine intelligo fasciolam, quae supra frontem turget, quamque nimbum dicere possis, de quo alias. Sic Venus passim in numis I. Caesaris fingitur. In Egnatia collo inhaeret Cupido. Propter simile caput in Plaetoria legitur MONETA. In gente Annia ea vox quidem non additur, sed adstituta in plerisque bilanx Iunonem Monetam commode indicat. Additur LEIBERTAS in Cassia, et Cornelia. PIETAS in Herennia, SALVS in Iunia Silanorum.

Caput laureatum tantum, scripto juxta SALVTIS in Acilia, FIDES in Licinia, CONCORDIA in Vinicia. Havercampus caput simile in Cassia, et Considia Libertatis putat. Exstat et simile caput in adversa parte numorum Pomponii Musae, quod alii Musae caput, verius Musarum matris alii putant.

Caput laureatum cum tutulo. Sic comparet Venus Erycina in Considia. Venerem Victricem eo in Aemilia indicari putat Havercampus.

Caput diadematum. In Cestia et Plautia Vaillantio, et Havercampo Venus est, ut et caput illud, quod cum diademate satis lato comparet in Iulia apud Morellium Tab. 3. n. VIII.

Caput velatum cum, aut sine tutulo, qui nullo discrimine jam adest, jam omittitur, juxta CONCORDIA in Aemilia, Didia, Fonteia, Mussidia, LEIBERTAS in Cassia, VESTA in Cassia. Iunonis Monetae ab Havercampo dicitur in Crepusia, et Mamilia nullo idoneo argumento. In Rubria videtur Iunonis ob adstitutum pone sceptrum.

Caput velatum laureatum cum modio in vertice, in Iunia. Havercampus dicit Pietatis, et nullam rationem adfert.

Caput pampino redimitum, in Cassio. Havercampus deae Liberae dicit. Haec eadem est cum Proserpina. Dubito, sitne haec unquam pampino usa.

Caput corona querna redimitum offert Venus in nonnullis Iuliae.

Caput tectum pileo instar Atalantae in numis Aetolicis, in Antonia et Plancia. Non satisfaciunt variorum de hoc conjecturae.

Caput, *cujus crines pluribus filamentorum circulis colligati sunt*, in Carisia, et Valeria. Censetur Sybillae nulla idonea causa.

Caput tectum galea cui palmae ramusculus adfigitur. In Aquillia juxta scribitur VIRTVS. Simile caput est in Axia, Iulia L. Caesaris, Licinia, Lutatia, Minucia, Poblicia. Esse muliebre, docet addita inauris in Carisia, et Manlia. Simile caput est in Veturia, sed cum luculenta barbula. At constat etiam, Romanorum genios, ut olim Tiresiam, variasse sexum. Sane Honos, quem praecedente articulo virum vidimus, in numo Galbae inscripto HONOS. ET. VIRTVS stat cultu muliebri. Idem passus est Bonus Eventus, ut videbimus in denariis Scriboniae.

Caput muliebre galeatum alatum. Esse caput Palladis, capite sequente probare contendam.

* * *

Aliqua etiam de capitibus regum, virorumque illustrium memoranda. Cum videris capita Quirini, Numae, Anci, primorum Romae regum, aut Bruti primi consulis, Ahalae, aliorumve, qui prima reip. aetate vixere, ea a posteris memoriae, aut observantiae causa numis illata teneto. Nam iis illi temporibus vixerunt, quibus aut nulli adhuc signati numi, aut nonnisi aenei. At neque numi, qui exhibent capita L. Sullae, Pompeji Rufi, Pompeji M., aliorumque, quorum aetas in extrema reip. tempora incidit, coaevi sunt iis, quorum exhibentur capita, sed a filiis in patrum memoriam signati. Quod ut rei monetariae praefectis permissum, ita vetitum, viventis caput in numis proponere, quod istud omni aevo regium, et principatus certissimum indicium est habitum. Primus erat I. Caesar, cui istud ex S. C. indultum fuit, ut observabimus ad ejus numos, atque istud etiam ex S. C. permissum fuisse Pompejo, adserit Patinus a), sed qua auctoritate? Deinceps nullo quidem, quod constet, permissu publico istud sibi jus sumpsere Sex. Pompejus, M. Antonius, et L. Antonius fratres, M. Lepidus, Octavianus, atque ipse libertatis amicus M. Brutus. Sunt etiam in his numis capita regum exterorum, Philippi IV. Macedonis, et Bocchi Numidae, sed qui propter gloriam domesticam ex alieno traducti fuere a Marcio Philippo, et Cornelio Fausto Sullae filio, ut in horum denariis dicetur.

* * *

Catalogum deorum dearumque, qui in his numis occurrunt, et quo fuerint habitu, hoc loco describere supervacaneum puto, quia Romanae mythologiae in plerisque cum Graeca convenit, et quae illi sunt propria, per ipsos numos docentur, et peti poterunt ex in-

a) Ad Suet. pag. 66.

dice huic volumini subjecto. Huc tamen distuli controversiam de capite muliebri galeato alato, de quo mihi continuo sermo.

CAPVT X.

De capite muliebri galeato alato.

Inde a principio signati argenti partem ejus adversam occupavit caput muliebre galeatum alatum, idque non in denariis modo, sed et quinariis, et sestertiis, paullatim etiam aliorum deorum imagines admissae, denique post saeculi ab urbe condita VII. dimidium penitus neglectum est. Esse caput deae Romae primi artis nostrae magistri constanter credidere, tantumque valuit una auctoritate nixa opinio, ut multorum eam annorum intervallo nemo in dubium vocaret, et in sua singuli Roma, velut religione obstricti, confidenter acquiescerent. Primus abbas Olivierius ausus est inveteratum judicium impugnare, praeclaris usus ad fidem faciendam argumentis [a]). I. Nihil, ait, probare adjectam saepe capiti vocem ROMA, nam illam jungi etiam capiti Apollinis in Caecilia, Fabia, Postumia, Herculis in Cornelia, Saturni in Memmia etc. II. In nullo vetere monumento, quod certam dat Romae effigiem, qualia sunt plurima, praecipue in numis, ejus deae galea alata est. III. In numis, quos Samniticos statuimus, et signatos tempore belli socialis, simile habetur caput. An vero jurati Romae hostis genium urbis inimicae sua in moneta signaverint? Haec argumenta satis per se valent ad aspernandam veterem sententiam. Superest, ut, cujus caput illud sit deae effigies, quod facere neglexit praeclarus Olivierius, constituatur.

Ajo, esse Palladem. Hanc quo minus agnoscerent antiquarii, vetabant, credo, adstitutae alae. At non reflexere animum, aut idoneis monumentis destituti nescivere, Palladi frequenter additas fuisse alas, easque illi jure competere. Mitto insignes gemmas, quae Minervae galeae alas addunt, apud Begerum [b]), et Zanettum [c]), etsi hic, quo saepe hodieque peccari videmus, Alexandrum M. pro Pallade dixit. Mitto etiam eam sic propositam

a) Saggi di Cort. Tom. IV. p. 133. b) Thes. Brand. T. I. p. 49. c) Dactyl. num. 2.

in numis urbium longius ab urbe Roma distantium, ut Morgantiae Siciliae [a]), Syracusarum [b]), Camarinae Siciliae [c]). At habes caput galeatum alatum in copiosis numis vicinae Graeciae M., Thurii, Metaponti, Veliae, in quibus nemo erat hactenus, qui praesentem Minervam inficiaretur. Ingreditur etiam alata in insigni numo aureo regis Agathoclis [d]), et in numo insulae Neae prope Lemnum [e]), et alatam exhibet insignis numus Domitiani cum mentione consulatus XVII., qui est in museo Caesareo. Quam alatam docent monumenta, comprobant etiam veterum testimonia. Cornutus de Pallade [f]), πτερωτη παρεισαγεται, δια το ὀξυῤῥοπον και ἀμεταβολον των πραξεων, *alata fingitur, quod ea negotia, quae suscipit, celerrime procedant, nec ullo modo impediri queant.* Nolo recoquere, quas auctoritates alias ad citatum Agathoclis numum commemoravi. Est nimirum Minerva Victrix, aut Minerva Victoria, quam cumprimis Athenis nomine Νικηφορυ, aut etiam Νικης cultam fuisse, in Athenarum moneta aenea large ostendi. Ergo in argentea quoque Romanorum moneta, cum Palladem alatam conspicimus, Victrix intelligenda est. Atque hanc videtur respexisse Cicero, cum ait: *Minerva quinta Pallantis, - - - cui pinnarum talaria adfigunt* [g]). Nemo miretur, adeo singularem Palladi a Romanis, et constantem honorem habitum, cum eam publice ipsi Iunoni praelatam voluerint, quo de argumento latius agam in numis Vespasiani ad annum V. C. 824.

CAPVT XI.

De geniis.

Secundum deos, deasque proximum locum obtinent genii, quo nomine intelligo I. imagines regioni, populo, urbi tributas, sive illae aliud non fuerint, quam allegoriae ad significandam provinciam, urbemve ex earum indole, causisque inventae, sive illis revera coelestes quidam, sed inferioris ordinis praesides sunt intellecti. II. Virtutes, ut: clementiam, fidem, pietatem etc.

a) Princ. Turr. Muc. in num. Sib. b) Ibid. Tab. LXXIV. n. 9. c) Paruta tab. 123. n. 8. d) Mus. Caes. e) Pellerin Rec. III. p. 88. f) de Nat. deor cap. 20. g) de nat. deor. L. III. c. 23.

aut quaecunque in bonis putantur, neque in nostra semper potestate sunt posita, ut: fortunam, honorem, libertatem, salutem, triumphum, valetudinem. III. Vitia, et mala, ut: pallorem, pavorem, febrim etc. Haec et similia, quorum in veterum monumentis icones videmus, non nudas semper fuisse προσωποποιΐας, sed coelestis naturae habita; inde patet, quod eorum honori aedes sacrae perinde ac diis ipsis constitutae fuerunt. Harum aliquas, Virtuti, Honori, Menti, variaeque Fortunae dedicatas recensent Cicero [a]), Plutarchus [b]), et Iuvenalis [c]):

> *Quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum*
> *Majestas; etsi funesta pecunia templo*
> *Nondum habitas, nullas numorum ereximus aras,*
> *Vt colitur* Pax, *atque* Fides, Victoria, Virtus,
> *Quaeque salutato crepitat* Concordia *nido.*

Vide plura exempla in P. Victoris libro de regionibus Romae. Huc pertinet, quod ad fratrem Quintum scripsit Tullius [d]): *Quare quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas, et in deorum numero collocatas vides etc.* Atque hoc modo non Romani solum, sed et Graeci sic Olympum novis colonis, diis sane secundum Plautum minutis et patelariis, implevere, ut jure apud Lucianum conquereretur Momus [e]), neminem jam majoribus, veteribusve diis velle sacrificare, sed hecatombas proponere Virtuti, Naturae, Fato, Fortunae recens coelo illapsis, at ambrosiae, et nectaris sextarium jam mina emi propter convivarum promiscuam multitudinem. Quanquam ferenda fuit quodammodo superstitio, quae virtutibus honores divinos impertivit; verum quae alia major insania, quam quae vitia, morbos, larvas diis aequiparavit? Quae quidem religio veteribus ipsis altiore quadam mente praeditis indigna, et intoleranda visa est. Testis lex, quam Quiritium sapientissimus sanxit [f]): *Ast olla, propter quae datur homini adscensus in coelum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem earumque laudum delubra sunto. Nec ulla vitiorum sacra solennia obeunto.* Quae deinde verba paullo infra sic explicat [g]): *Bene vero, quod Mens, Pietas, Virtus, Fides consecratur manu, quarum omnium Romae dedicata publice templa sunt, ut, illa qui habeant (habent autem omnes boni) deos ipsos in animis suis collocatos putent. Nam illud vitiosum Athenis, quod, Cylonio scelere expiato, Epimenide Crete suadente, fecerunt Contumeliae fanum, et Impudentiae. Virtutes enim, non vitia consecrare decet. Araque vetus stat in palatio Febris, et altera Esquiliis Malae Fortunae detestataeque, quae omnia ejusmodi repudianda sunt.* Laudat continuo Salutem, Honorem, Opem, Victoriam, Spem a Calatino consecratam, Fortunam hu-

a) De Nat. deor. II. 23. b) de Fort. Rom. p. m. 318. 319. c) Sat. I. v. 112. d) L. I. epist. I. §. 10. e) Concil. deor. sub fin. f) de Legib. L. II. c. 8. g) Cap. 11.

jusce diei, et Respicientem, Fortem Primigeniam. Addere poterat exempla externa, Impietatis, et Nequitiae aras, Ἀσεβειας και Παρανομιας, a Dicaearcho quodam publice erectas a), Veracitatis, Ἀδδηφαγιας in Sicilia delubrum b). Quanquam non deerant veteribus speciosae causae, quae instituti insaniam excusarent. Sunt apud Lacedaemonios, ait Plutarchus c), *non Timoris modo, verum Mortis etiam, Risusque, atque aliorum ejusmodi affectuum templa. Timorem autem venerantur, non quod, sicut quos alios detestantur genios, noxium putent, sed quod remp. cumprimis timore contineri arbitrantur.* Valerius Maximus, quo loco tria Febri in urbe erecta templa enarrat, addit, eam ad minus nocendum templis cultam d). Vide similia apud Plinium e). Sed enim argumentum istud in prolixam dissertationem patens has commetariorum angustias fastidit. En catalogum geniorum ex numis familiarum contextum secundum triplicem divisionem, quam proposui, qui maximis potest accessionibus augeri, si addatur geniorum agmen in serie imperatorum propositum, sed qui sunt alterius loci.

Genii regionum, urbium, populorum.

Africa. Genius stans miro cultu, addito G. T. A., vel caput muliebre elephanti exuviis tectum, in Caecilia Metelli.

Alexandrea in Aemilia Lepidi.

Hispania in Postumia.

Italia in Fufia.

Roma in Fufia. Ejus effigies obvia in numis imperatorum, ut Neronis etc. etiam in Graecis.

Genius P. R. Caput barbatum diadematum, pone sceptrum, addito G. P. R., aut ipse barbatus sedens seminudus, d. cornucopiae, s. hastam, in Cornelia Lentuli Spintheris. Obvius est etiam in numis autonomis sub imperatoribus signatis, qui sunt in incertis Morellii Tab. II. addito GENIVS. P. R. At ubi se insinuavit adulatio, induit lineamenta imperatoris, qui tum fuit. Ejus exempla videbis in Augusto ad annum V. C. 734, et in Galba.

Boni genii.

Bonus Eventus, in Scribonia.

Clementia, in Sepullia.

Concordia, in Aemilia, Fonteia, Didia, Mussidia.

Fides, in Licinia.

Fortuna P. R. Caput muliebre diadematum addito: F. P. R. in Arria. *Fortunae Antiates*, et *Fortuna Redux*, in Rustia.

Honos, in Durmia, et Lollia, junctus cum Virtute, in Fufia et Mucia.

Lares sedentes, in Caesia.

Libertas, in Cassia, Iunia, Cornelia, Farsuleia.

Pax, in Aemilia Bucae.

Pietas, cum vel sine ciconia, in Caecilia, Iunia, Herennia. Stans cum attributis, in denariis L. Antonii.

Salus, in Acilia, et Iunia Silani.

---

a) Polyb. hist. XVII. 35. b) Athenaeus L. X. p. m. 416. c) in Agide et Cleom. p. m. 808. d) L. II. c. V. §. 6. e) H. N. L. II. p. 72.

Sors, in Plaetoria.
Triumphus, in Papia.
Valetudo, in Acilia.
Virtus, in Aquillia. De ejus cultu vide supra capite IX. in capitibus mulierum. Iungitur cum Honore in Fufia, et Mucia.

Mali genii.

Pallor, et *Pavor*, in Hostilia. Nulla praeterea alia ejus generis absurda in numis.

CAPVT XII.

De typis laudum domesticarum testibus.

Vetus est labes, et in Romanis pervulgata, in generis antiquitate ambitiosius gloriari, et si qua merita propria deficiunt, majorum virtute, ac laudibus pensare. Sit haec vanitas ferenda, cum vera sunt, quae jactantur, at cum falsa, et ementita, aut saltem nulla certa ratione, sola plerumque nominis adfinitate nixa, tum demum hominem arcessitis per vim laudibus stolide tumentem jure ridemus. Tametsi quaestuosae saepe fuere hae nugae; nam cum Iulius Caesar se Veneris abnepotem tulit, quod ipse non credidit, istud illi profuit apud rudem populum, *qui stupet in titulis, et imaginibus*, atque eodem consilio Severus imperator se M. Aurelio pridem mortuo adoptandum dedit, ut olim dicetur. Eam in populo insaniam jam risit si quis alius sanus Cicero, *quanquam*, ait [a]), *his laudationibus* (funebres intelligit), *historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quae facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, et a plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus, ut si ego me a M. Tullio esse dicerem, qui patricius cum Serv. Sulpicio consul anno X. post exactos reges fuit.* Dixerat palam I. Caesar in laudatione funebri amitae Iuliae: *amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus conjunctum est, nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater, a Venere Iulii, cujus gentis familia est nostra* [b]). Haec prodigia cum illustriores reip. familiae et venditarent publice, et credi cuperent, ne-

a) In Bruto c. 16. b) Suet. in Caes. c. 6.

quaquam mirum, ea a scriptoribus, ac praecipue poetis, qui opulentiorum fortunam sectari solent, publicis literarum monumentis fuisse propagata. Sic Horatius Maecenatem Tyrrhenis regibus inseruit [a]), Pisones a Numa Pompilio deduxit [b]), Virgilius Memmios, Sergios, Cluentios a vetustissimae memoriae Mnestheo, Sergesto, Cloantho derivavit [c]). Plura similis vanitatis exempla vide in numis M. Iunii Bruti. Quid vero magis ridiculum oratione D. Hieronymi, narrantis, sua adhuc aetate exstitisse Romae Toxotium quendam, qui ab Aenea et Iuliis sanguinem traxerit, ejusque uxorem Paulam a Gracchis, et Agamemnone genus ducere? Vide haec laxius exposita apud Spanhemium. [d]). Certe majori horum parti, qui vili prognati origine, subinde potentiam opesque consecuti sunt, recte adplicaveris illud Iuliani Aug. [e]) *καὶ τοι πως οὐκ ἄτοπον, μαγειρον μεν, ἢ σκυτεα, και ναι μα Δια κεραμεα τινα, χρηματα ἐκ της τεχνης, ἢ και ἀλλοθεν ποθεν ἀθροισαντα, μη δοκειν ἐυγενη, μηδε ὑπο των πολλων ἐπονομαζεσθαι τουτο το ὀνομα· ἐι δε ὁ τουτου παις διαδεξαμενος τον κληρον ἐις τους ἐκγονους διαπορθμευσειε, τουτους δε ἠδη μεγα φρονειν, και τοις Πελοπιδαις ἢ τοις Ηρακλειδαις ὑπερ της ἐυγενειας ἀμιλλασθαι; et sane quomodo non sit absurdum, coquum, vel sutorem, aut si mavis figulum quempiam, cum opes sive ab arte, sive aliorsum collegit, nondum tamen putari nobilem, neque apud vulgus nominis esse conspicui; at ubi hujus filius successor haereditatem in nepotes transmiserit, hos continuo insolescere, et cum Pelopidis et Heraclitis de nobilitate contendere?*

Dixi haec causa numorum hujus classis, in quibus, qui eos malleo subjecere, saepe antiqua gentis suae decora ostentant, quae si ex cyclo mythico deprompta sunt, suapte fallunt, sin ex prima rei Romanae aetate, oppido suspecta possunt haberi. Fabulosa sunt: Iulii a Venere orti, in quorum numis perpetuus haec amorum dea typus, Antonii ab Antone Herculis socio ducti, cujus causa leo in M. Antonii IIIviri numis signatus putatur, Mamilii a Mercurio et Vlysse oriundi, ex qua causa utriusque imago in Mamiliorum monetam vocata. Suspecta sunt: Calpurnii et Pomponii a Numa profecti, ob quod Numam in denariis exhibent; M. Iunius Brutus, is, qui Caesarem occidit, a Bruto, qui reges ejecit, ortus, propter quod hujus ille effigiem in numis jactat, qua de vanitate in hujus moneta late agetur. Quae ut vera esse possunt, sic, quod urbis exordia Cimmeriis sunt tenebris involuta, pro veris adfirmari nequeunt. Nam, ut ex vetere auctore Clodio refert Plutarchus [f]), vetusta Romanorum acta, cum urbs a Gallis exscinderetur, sunt abolita; quae vero nunc manibus teruntur, conscripta fuere a nonnullis in gratiam certorum hominum in nobilissimas familias et gentes, a quibus alienissimi sunt, penetrantium.

Aliter se res habet, cum decora pe-

---

a) Carm. L. III. od. 29. b) de Arte v. 291. c) Aen. V. 117. seq. d) Diss. XII. p. 348. e) Orat II. p. 81. f) in Numa sub init.

tuntur ex viciniore aetate, et veritati historicae magis amica, ut cum Manlii Torquati in numis proponunt torquem, Marcelli Iovem Feretrium, Aemilii Lepidum tutorem regis Ptolemaei, Faustus caput Bocchi Numidarum regis, et Iugurtham vinctum, quae fuere patria Sullae laudes. Quae facta illustria cum ex certa historia deprompta sint, fidem certam obtinent, eoque delectant magis, quod, quae narravit historia, oculis picta objiciunt.

CAPVT XIII.

De typis cum adlusione ad nomen.

Non raro in hac numorum classe videmus, ab iis, qui eos feriundos curavere, seu toto typo, seu sigillo aliquo solitario ad familiae nomen adludi, quod sane unus urbanus jocus leporque suaserit, perinde atque in Plutarcho legimus [a]), Ciceronem Siciliae quaestorem dono argenteo, quod diis dedicaturus erat, priora duo nomina *M. Tullius* inscribi, et juxta cicer insculpi curasse, quod esset vice cognominis *Ciceronis*. Eodem modo Graeci quoque in numis suis non quidem ad nomina inscripti magistratus, sed ipsarum urbium saepe adlusere. Sic Selinuntii Siciliae in iis finxerunt folium selini, Sidetes Pamphyliae malum Punicum, Graecis σιδη, Cardiani Thraciae cor, Graecis καρδια, Clides insulae Cypro vicinae clavim, Graecis κλεις, Melii Cycladum malum, atque istud adeo securi, ut saepe urbis mentione abstinerent, satis eam hoc lusu indicatam existimantes, ut fecisse Ciceronem vidimus. Quin et in numis infimi aevi Leonis I. Aug. typo leonis ad nomen adlusum est. Idem hodieque in scutis nobilium obtinere nemo est, qui ignoret, quae propterea Galli *armes parlantes* commode appellant. En harum in numis praesentibus praecipua exempla:

Malleus capiti Virtutis imminens, in Poblicio *Malleolo*.

Malleus alterius formae, dictus *Acisculus*, in Valerio *Acisculo*.

Flos, in Aquillio *Floro*.

Pes humanus, in Furio *Crassipede*.

a) Vita Cicer. sub init.

Phaethontis sorores in *larices* mutatae, in Accoleio *Lariscolo*.

Murex, ex quo *purpura* confit, in Furio *Purpureone*.

Septem *triones*, in Lucretio *Trione*.

Saturnus, in Sentio *Saturnino*.

Musa stans, in Pomponio *Musa*.

CAPVT XIV.

De sigillis solitariis.

Vt praeter epigraphen principem habentur in his numis literae, aut numeri solitarii, sic etiam praeter typum principem minuti per aream typi, quos sigilla solitaria appello. Petuntur ex omnibus tribus regnis, re sacra, militari, domestica, quacunque, mira varietate, praecipue in gente Papia, Roscia, Calpurnia, et plerumque insigni in arcto volumine artificio, suntque Romani, qui Graecorum omnia imitari solebant, numos Syracusarum, Neapolis Campaniae, Philippi II., Alexandri M., Lysimachi, in quibus eadem sigillorum frequentia, haud dubie imitati. De eorum causis idem esto judicium, quod de causis literarum epithetarum, de quibus egi capite VII. §. 4. Cum sigillum in uno eodemque numo constanter idem est, ac invariatum, tum illud sive typi, sive familiae causa, quae numum feriit, additum non dubitemus. Ita ciconia additur capiti Pietatis, cujus est symbolum. Pes humanus, aut murex comparent in numis Furiae per causas, quas capite praecedente exposui, etsi sunt aliqua significationis ignotae, aut ambiguae, ut avis in denariis Fabiae, aut mus in denariis Ti. Quinctii. Cum variant, sunt, sicut literae solitariae, indicia variarum matricum, ac tum nonnisi rarissime aliquem cum numo ipso nexum habent, qualem v. g. facit tabella inscripto PAPI. in numis gentis Papiae, ad indicandam legem Papiam.

CAPVT XV.

De typis permutatis.

Frequenter accidit in moneta Romana, ut pars numi unius jungeretur cum parte numi alterius. Ejus exempla copiosa reperiuntur in numis imperatorum. At neque rara sunt in hac numorum classe. En pauca specimina, neque enim non obvia sunt in singulis museis.

C. EGNATVLEI. C. F. *Caput Apollinis, infra* Q. ✕ T. CLOVLI. *Victoria tropaeum coronans.* Quin subaer. (Mus. Caes.)

Male cum adversa Egnatuleii sociata est aversa Clulii, ut collati utrique denarii docent.

RVFVS. S. C. *Caput Iovis.* ✕ Q. POMPONI. MVSA. *Mulier stans d. clavam, s. personam.* (Morelli in Pomponia.)

Antica pertinet ad Q. Pomponium Rufum, aversa ad Q. Pomponium Musam, ut videre est apud Morellium.

Caput muliebre laureatum, retro lyra ✕ L. SCIP. ASIAO. (*sic*) *Iuppiter fulminans in citis quadrigis.* (Mus. Caes.)

Adversa petita est ex denariis P. Clodii, qui est apud Morellium in gente Claudia Tab. II. num. 1. Aversa nota ex denariis Scipionis Asiagenis.

Communis praeceptorum nostrae artis sententia est, similes permutationis casus tribuendos oscitantiae monetariorum, matrices nonnunquam alienas temere supponentium. Demus, istud accidere facile potuisse, cum in eadem officina numi diversorum hominum cusi fuere, et quidem aut eodem tempore, aut saltem annis non magnopere divergentibus, quae labes obvia est in numis Titi, et Domitiani. At quid, cum tempora nimio distant, ut in numo ex hic descriptis tertio, cujus antica debetur aetati IIIvirorum, ut dicetur in numis Clodii, aversa anno V. C. 564, qui IIIvirorum aetatem saeculo integro cum semisse praecedit? Ajunt, ab incuriis operis arreptam veterem matricem, quae in officina servabatur, et novae rationis numo inique sociatam. Dura enimvero ratio, ac nonnisi effugii necessario quaesiti loco putanda. Nolo tamen illam vexare morosius. At qua quaeso ratione explicabunt numos, quos continuo describam:

SVLLA. COS. *Caput Sullae dictatoris.* ✕ BRVTVS. *Caput barbatum Bruti primi consulis.* (Morelli in Corn. tab. IV. lit. A.)

Q. METEL. PIVS. *Caput laureatum barbatum.* ✕ CAESAR. *Aeneas Anchisen efferens.* (Morelli in Caecil. tab. II. lit. E.)

MAG. PIVS. IMP. ITER. *Caput Nep-*

tuni. X IMP. ITER. *Tropaeum.* (Morelli in Pompeja Tab. I. lit. D.)

Adversa numi primi est ejus denarii, quem Q. Pompejus Rufus in memoriam Sullae et Pompeii Rufi cos., avorumque suorum Romae signavit. Aversa ad eos denarios pertinet, quos M. Brutus caeso dictatore tempore illati sibi a IIIviris belli procul ab urbe feriundos curavit. Quae ergo fortuna matrices tantis inter se intervallis distantes sociavit.

Adversa numi II. est eorum pars numorum, qui signati sunt a Metello Scipione tempore belli, quod is in Africa adversus Caesarem instauravit. Aversa est ex cognitis denariis I. Caesaris. In hoc numo Havercampus certam matricum permutationem videt. At quo istud pacto verisimile, cum Caesaris, et Scipionis officinae oppido distarent, illiusque numi haud dubie ferirentur in urbe, hujus in provincia Africa sibi obnoxia? Ad haec Caesaris id genus denarii videntur praecedere tempus, quo imperium Scipio in Africa obtinuit; nam eorum, qui Caesare jam dictatore signati sunt, alia fere est forma, et inscriptionis lex. Quod existimat Havercampus, direptis Scipionis castris ejus monetae matrices in Caesareanorum manus devenisse, et istud hujus erroris monetariis occasionem dedisse, in frigidis conjecturis puto, cui nemo cordatus facile adsensum dederit.

Adversa numi III. est ex numis Sex. Pompeji in Sicilia cusis, aversa ex numis M. Antonii in Oriente haud dubie, et caeso quidem jam Pompejo percussis. Quo igitur pacto matrices sic distantes, et inimicae idem contubernium nactae sunt?

Manifestum est igitur, fortuitam matricum permutationem a viris eruditis praetensam tam facile permittendam non esse. Adverto, numos id genus hybridas fere semper aliqua sui parte peccare; aut enim sunt subaerati, ut numus citatus Egnatuleii, aut sive in inscriptione, sive fabrica aliquid est hiulcum pravumque a prototypi tenore abludens, ut in producto Scipionis Asiagenis numo. Reliqui, quos descripsi, utrum ejusdem sint farris, judicabunt ii, qui illos possident. Ex quo licet colligere, clandestinarum potius officinarum partus habendos, eorum vero non paucos, quando magis sunt inconcinni, in barbarorum plagiis putandos, de quibus egi Vol. IV. pag. 176, et quod consequitur, hos populi numismatici abortus inique ad philologiae crisin advocari. Qua in re graviter video deliquisse Havercampum, qui, cum animum non adverteret, in descripto supra Sex. Pompeji numo partem aversam ad M. Antonium pertinere, adserere non dubitavit, Sex. Pompejum ter fuisse adclamatum imperatorem [a]). Ergo quoties familiae se numus offert, qui in aversa typum habet, quem hactenus cum antica sociatum non vidimus, fraudem jubeo continuo suspicari. Quae quidem diligenter observata multis te

a) Pag. 338.

molestiis expedient. Etenim nihil est in arte nostra adeo firmum ratumque, quod mendax istud, atque impurum numorum genus, si fidem habebimus, non planissime evertat. En tibi luculentum ejus exemplum. Cum persuasum mihi esset literas alphabeti solitarias in familiarum numis sub extrema reip. tempora negligi coeptas, obturbavit quinarius gentis Sestiae a Morellio loco III. propositus, qui in antica pone Iovis caput elementum A comite globulo offert. At constat, cognitos omnes L. Sestii numos per bellum civile Bruti et Cassii signatos. Attentius cum in rem inquirerem, patuit mala ejus numi causa, nam partem anticam male fugitivam apprehendit, retraxitque herus Titurius Sabinus, ut collati ejus numi docent. Addo denique alium alterius modi:

C. EGNATVLEI. C. F. *Caput Apollinis, infra* Q. X MAN. ACILIVS. III-VIR. VALETV. *Valetudo stans.* (Liebe Gotha. num. p. 229.)

Est denarius, cum tamen pars antica non exstet, nisi in quinariis. Vtrum bis peccaverit monetarius, an falsarius, is inquirat, qui numi fabricam, et an subaeratus sit, an non, coram potest inspicere.

CAPVT XVI.

De numis serratis.

Agimus hoc loco de numis, quorum ora exterior in serrae modum incisa est, unde et *serrati* dicti, non nostro quodam artis vocabulo, sed hoc jam a Tacito notati, cum de Germanis veteribus scribit [a]): *Pecuniam probant veterem, et diu notam*, serratos, *bigatosque.* Ingens exstat numorum hujus modi copia, sed in hac tantum familiarum classe, suntque tales denarii tantum; quinarii, aut aurei, aeneive nondum observati. Quae fuerit hujus causa instituti, indagandum. Verisimilis est eorum sententia, qui istud factum censent propterea, ut ope hiantis introrsum orae subaerati facilius discernerentur, et ars difficilior evaderet iis, qui monetae adulterandae institutum professi sunt. Enimvero credibile est, non aliam ob causam, quod refert Tacitus,

a) De morib. Germ. c. 5.

id numorum genus Germanis fuisse probatum, quam quod prae aliis suspicione latentis intus aeris caruit, uti et praetulere bigatos veteres, quia vetus moneta argentea, cujus typus potior fuerunt bigae, et argenti purioris fuit, et ponderis justioris, quam quo tum pecunia Augustea signabatur. Reperit tamen cupiditas, cui nihil non pervium, etiam hos numos adulterandi modum; nam ejus generis aliquot sunt exempla in museo Caesareo, et alibi, quae pertusa pellicula latens ignobile metallum produnt. Quam causam esse putant, cur fallente hac quoque cautione ad veterem modum sit reditum. Dixi, sententiam hanc esse verisimilem; nam certam spondere non ausim. Continuo enim videbimus, ex numis una eademque aetate signatis alios fuisse serratos, alios non item; deinde si addita serra fuit ad detegendam fraudem in denariis, mirum videatur, cur eadem cura non etiam impensa fuerit quinariis, qui item fuere argentei, et in quos non minore rabie saevitum ab impostoribus. Accedit denique, modum contrarium in numis regum Syriae observatum; nam ex his argenteus nullus est serratus, at fuit tempus, quo aeneos in serrae modum finxerunt. Vt ergo hujus apud Syros instituti causa certe non fuit metus, ne pecunia corrumperetur, sic etiam apud Romanos alia potuit ejus intercedere causa, quam ignoramus, et forte alia non fuit, quam unum arbitrium, et novandi libido, quam deinceps retinuere alii, alii non item. Quid quod unus idemque magistratus aliis denariis suis serram addidit, in aliis abstinuit. Sic serrati sunt denarii Egnatii, qui mulierem bigis vectam exhibent, at non illi, qui alios habent typos, etsi omnium eundem esse auctorem Egnatium ipsa epigraphe doceat. Idem etiam conjicio ex numis Papiae, et Prociliae. Adverto denique, si qui ejusdem speciei sunt serrati, serratos esse omnes qui ad eam pertinent. Ita serrati sunt omnes Papii cum typo gryphi currentis, omnes Procilii cum typo Sispitae in bigis, omnes Antonii Balbi, Scipionis Asiagenis, verbo omnes, quorum mox catalogum habebis. Si qui ex his serrati non sunt, certum habeto, aut esse spurios, aut subaeratos, aut semibarbaros, et quod sequitur, aut clandestine, aut certe nulla magistratus Romani auctoritate percussos, quorum omnium plura exempla sunt in museo Caesareo.

Restat examinandum, quo tempore hic modus coeperit, et quo desiverit. Quod antequam exsequar, lubet eorum catalogum ex solo museo Caesareo praefigere. Vtrum praeter hos, quos describam, alii adhuc exstent serrati, ignoro; nam auctores nostri, qui aut catalogos numorum confecere, aut iconismos proposuere, hanc memorare peristasin plerique neglexerunt.

Catalogus numorum serratorum.

Afrania. Numus: M. AFRA. ex solo museo Caesareo cognitus. Eum vide infra loco suo descriptum.

Antonia. Denarii L. Balbi omnes.

Aquillia. Denarius: VIRTVS. III-VIR, in X MAN. AQVIL. MAN. F. MAN. N. SICIL.

Aurelia. Denarii L. Aurelii Cottae omnes.

Claudia. Denarii: TI. CLAVD. TI. F. AP. N. serrati omnes.

Cornelia. Denarii L. SCIP. ASIAG. serrati omnes.

Crepereia. Denarii ejus omnes serrati.

Domitia. Vide in Licinia.

Egnatia. Denarii: C. EGNATIVS. CN. F. CN. N., sed ii tantum, in quorum aversa sunt bigae.

Fufia et *Mucia.* Inscripti KALENI. CORDI. omnes.

Hosidia. Denarii ejus omnes ejusdem legis.

Licinia. Denarii omnes, quorum aversa in segmento inferiore exhibet IIviros L. LIC. CN. DOM. variante magistratu tertio in antica, quos omnes in gente Cosconia descriptos vide, serrati sunt.

Manilia. Denarii cum typo Vlyssis omnes.

Maria. Denarii C. Marii Capitonis omnes.

Memmia. Denarii: L. MEMMI. GAL. serrati sunt omnes, sed inscripti: L. C. MEMIES. L. F. GAL., et semibarbari, serrati non sunt.

Naevia. Denarii C. Naevi Balbi omnes.

Papia. Denarii, in quorum aversa gryphus currens.

Poblicia. Denarii: C. POBLICI. Q. F. typo Herculis leonem suffocantis.

Postumia. Denarii tantum ii, qui inscribuntur: A. POST. A. F. S. N. ALBIN.

Procilia. Denarii tantum ii, in quorum aversa Iuno Sispita bigis invehitur.

Roscia. Ejus denarii serrati omnes.

Sulpicia. Denarii: C. SVLPICI. C. F. typo scrofae jacentis serrati omnes.

Vettia. Serrati omnes.

Volteia. L. Volteji Strabonis serrati.

De serratorum initio et progressu haec eruo. Sub initia signati Romae argenti percussi certe non sunt. Constat, primis his temporibus familiarum nomina monetae inscripta non fuisse. At serratum hactenus non vidi, qui harum aliquam non admisisset. Vetustissimi, quorum possimus aetatem indicare, sunt Scipionis Asiagenis, signati anno V. C. 564. Eadem tempora, aut forte altiora, videntur exigere denarii Liciniae et Domitiae, quod plura continent vetustioris rationis argumenta, ut dicetur in Cosconia. Subinde per intervalla signatos, et quidem adhuc post dimidium saeculi ab urbe condita VII., probat non modo elegantia, et novitas typorum, sed etiam quod satis liquido constet denarios Postumiae signatos circa annum V. C. 650, Muciae post annum 653, Aquilliae post annum 655, ut infra ad singulos observabitur. Vltra haec tempora deinceps certum nullum. Inde a I. Caesare nullus amplius ejus modi conspiciendus. Quare neutiquam audiendus Bouterovius, cum adserit, eos signatos inde a M. Antonio IIIviro, ut ejus fraudibus occurreretur denariis ferrum miscentis a). Et nescio, qua scientia adserere potuerit cl.

a) Recherch. cur. p. 98.

Beauvais, reperiri serratos cum capitibus I. Caesaris, M. Antonii, et Augusti [a]). Ipse sane horum nullum serratum hactenus vidi.

CAPVT XVII.

De numis restitutionum.

Magna est numorum copia omnis metalli, in quorum aversa memoratur aliquis imperatorum adjecto post omnes ejus titulos vocabulo REST., rarius plene RESTITVIT. Eos antiquarii appellare solent *numos restitutos*, mallem *numos restitutionum*, quia, ut dicetur, *το* REST. non in omnibus numum restitutum, sed restitutum aliud indicat. In istud numorum genus commentati sunt omnes artis nostrae magistri, omnium liberalissime cl. le Beau dissertatione in VI. partes tributa, quarum tres priores exstant in Memoriis inscriptionum Tom. XXI. p. 333, posteriores Tom. XXIV. p. 151.

Antequam ad ejus vocabuli explicationem aggredior, necesse duco, similium numorum catalogum praemittere, in quo componendo sequentes mihi leges praefixi. I. Eos secundum tria metalla enumerabo addito restitutoris nomine. II. Adsidue monebo, qui ex numis his sua habeant archetypa, qui non, aut si qua in re ab archetypo deficiant. III. Inseram etiam numos Augustorum et Caesarum, sine quibus judicium in hoc examine exerceri nequit. IV. Solos tantum numos certae fidei adferam, et quos testes idonei viderunt, probaveruntque. Negligam igitur eos omnes, quorum praeco unus est Mediobarbus, cujus quidem jam auctoritati detraxit laudatus le Beau, sed tamen, ut videtur, justo plus indulsit. At quod in erudito hoc Gallo jure culpaveris, est, quod numos quosdam singulares ex museo regio non suo testimonio, sed Harduini, aliorumque refert, cum tamen ejus interesset, de numorum, in quos tanto nisu commentatus fuerat, fide esse securum, eosque coram inspicere.

a) Hist. abr. Tom. III. p. 425.

§. I.

Numi restitutionum argentei.

Sunt omnes opus Trajani, dempto numo D. Trajani, in quo legitur restitutor Hadrianus, et numo M. Antonii IIIviri, quem restituerunt M. Aurelius, et L. Verus. In aversa numorum omnium a Trajano restitutorum legitur scripta in orbem epigraphe: IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST., quam adeo deinceps repetere necesse non duco.

Numorum hujus classis omnium, dempto citato Hadriani, habemus archetypa cum restitutis plene conspirantia, si levissima in uno, alterove discrimina demas.

Numi consulares.

Caput Iani imberbe laureatum. ⵜ *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen intorquet, s. sceptrum, Victoria habenas moderante, inferne* ROMA, *literis introrsum hiantibus.* (Mus. Caes. editus olim a Neumanno Num. Pop. P. II. p. 181.)

Prototypon proposui Sectione I. cap. VI. §. 2, a quo solo pondere deficit. Vide, quae de hoc denario notabo infra.

Caput Palladis galeatum alatum, pone X, *infra* ROMA. ⵜ *Mulier galeata clypeis insidens s. hastae innititur; ante eam lupa gemellos lactans, in area superne, et utrinque prora navis.* (Vaillant in incertis. Morelli in incert. fam. tab. I. lit. H. Pembrock Part. III. tab. 93. M. C. de Vitzai.)

Vide archetypon Sectione I. cap. V., sed in hoc pro duabus navium proris sunt totidem aves advolantes, incerta hujus discriminis ratione.

Numi familiarum.

Aemiliae. *Caput Vestae velatum, ante quod simpulum, pone corona.* ⵜ M. LEPIDVS. AEMILIA. REF. S. C. *Basilica Aemilia.* (le Beau.)

Caeciliae. *Caput Pietatis, prae quo ciconia.* ⵜ Q. C. M. P. I. *Elephas loricatus.* (Morelli.)

Archetypa nobis cognita lorica carent.

Carisiae. MONETA. *Caput muliebre.* ⵜ T. CARISIVS. *Incus, pileus Vulcani, forceps, malleus.* (Panel ex le Bret Mem. Trevoux.)

Cassiae. Q. CASSIVS. VEST. *Caput muliebre velatum.* ⵜ *Templum rotundum, intra quod sella curulis, in area hinc urna, illinc tabella, cui inscriptum* A. C. (Morelli.)

Claudiae. MARCELLINVS. *Caput virile imberbe nudum, pone triquetra.* ⵜ MARCELLVS. COS. QVINQ. *Templum 4 columnarum, ad quod vir velatus, et togatus accedit tropaeum gestans.* (Morelli.)

Cornelia. AVGVSTVS. *Caput Au-*

gusti. ☓ COSSVS. CN. F. LENTVLVS. *Statua equestris viri galeati d. tropaeum tenentis, in ejus basi prora navis.* (Mus. Caes. Morelli.)

Ejusdem. AVGVSTVS. COS. XI. *Caput laureatum.* ☓ M. AGRIPPA. COS. TER. COSSVS. LENTVLVS. *Caput Agrippae corona turrita intextis navium rostris redimitum.* (Morelli.)

Ejusdem. *Lentuli Marcellini.* Vide in Claudia.

Cornuficiae. *Caput Cereris.* ☓. Q. CORNVFICI. AVGVR. IMP. *Vir velatus, et togatus stans d. lituum coronatur ab adstante Iunone Sispita.* (Morelli.)

Didiae. Ejus numus citatur a Bimardo, (ad Iobert. T. I. p. 287.) et Beauvais (Hist. abr. T. I. p. 198.)

Horatiae. COCLES. *Caput Palladis galeatum alatum, pone* X. ☓ *Dioscuri equites, infra* ROMA. In alio *infra Dioscuros caput humanum.* (Morelli.)

Iuniae. LIBERTAS. *Caput Libertatis.* ☓ BRVTVS. *Consulis processus inter duos lictores praeeunte accenso.* (Morelli.)

Livineiae. *Caput virile nudum imberbe.* ☓ L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Modius inter duas spicas.* (Theupoli.)

Lucretiae. *Caput Solis radiatum.* ☓ L. LVCRETI TRIO. *Luna inter septem triones.* (Morelli.)

Mamiliae. *Protome Mercurii, pone* E. ☓ C. MAMIL. LIMETAN. *Vlysses gradiens, cui adblanditur canis.* (Morelli.)

Marciae. Auctoribus Bimardo, et Beauvais. (ll. cc.)

Mariae. CAPIT. LXXV. *Caput Cereris, prae quo flos.* ☓ C. MARI. C. F. S. C. *Colonus arans, superne* LXXV. (Morelli.)

Memmiae. C. MEMMI. C. F. QVIRINVS. *Caput barbatum laureatum.* ☓ MEMMIVS. AED. CERIALIA. PREIMVS. FECIT. *Ceres sedens d. spicas, s. facem, pro pedibus serpens.* (Morelli.)

Minuciae. Auctoribus Bimardo, et Beauvais. (ll. cc.)

Norbani. C. NORBANVS. *Caput Veneris, pone* CCIII. ☓ *Spica, fasces cum securi, caduceus.* (le Beau ex Rothelin.)

Numoniae. C. NVMONIVS. VAALA. *Caput imberbe nudum.* ☓ VAALA. *Miles vallum castrorum oppugnat, binis intus illud defendentibus.* (Vrsinus, Pellerin Mel. I. p. 192.)

Pompeiae. M. PIVS. IMP. ITER. *Caput Cn. Pompeji inter lituum et urceum.* ☓ PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT. EX. S. C. *Fratres pii parentes efferunt.* (Catal. d'Ennery p. 335.)

Rubriae. DOSSEN. *Caput Iovis, pone sceptrum.* ☓ L. RVBRI. *Lentae quadrigae, ex quibus superne avolat Victoria.* (Morelli.)

Ejusdem. DOS. *Caput Iunonis velatum, pone sceptrum.* ☓ L. RVBRI. *Idem typus.* (Morelli.)

Ejusdem. DOS. *Caput Palladis.* ☓ L. RVBRI. *Lentae quadrigae, ex quibus superne defixa Victoria in citis bigis vecta.* (Morelli.)

Scriboniae. LIBO. BON. EVENT. *Caput muliebre fascia redimitum.* ☓ PVTEAL. SCRIBON. *Puteal, ex quo pendent duae lyrae, et encarpi.* (Pembrock P. III. tab. 93.)

Sulpiciae. L. SERVIVS. *Caput nu-*

dum modice barbatum. ☧ *Viri duo nudi hastati stantes imminente capiti astro.* (Morelli.)

Titiae. *Caput diadematum alatum cum barba prolixa.* ☧ TITI. *Pegasus volans.* (Morelli.)

Tulliae. *Caput Palladis galeatum alatum, pone* ROMA. ☧ M. TVLLI. *Victoria in citis quadrigis s. palmae ramum, in area corona, et* X. (le Beau ex Rothelin.)

Valeriae. ACISCOLVS. *Caput Solis radiatum, pone malleus.* ☧ L. VALERIVS. *Luna in citis bigis.* (Morelli.)

Ejusdem. ACISCVLVS. *Caput juvenile diadematum imminente astro, pone malleus.* ☧ L. VALERIVS. *Europa tauro vecta.* (Mus. Caes.)

Ejusdem. *Protome Victoriae cum caduceo.* ☧ C. VAL. FLA. IMPERAT. EX. S. C. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* (Catal. d'Ennery p. 161.)

* * *

Iulii Caesaris. *Caput Veneris.* ☧ CAESAR. *Aeneas Anchisen gestans.* (Morelli.)

Ejudem. *Instrumenta pontificalia.* ☧ CAESAR. *Elephas serpentem calcans.* (Morelli.)

Augusti. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum.* ☧ *Sella curulis, super qua corona.* (le Beau ex Rothelin.)

Recedit ab archetypo, quod in hoc sellae inscriptum est: CAESAR. DIC. PER.

Ejusdem duos alios vide supra in Cornelia.

Agrippae. Vide supra in Cornelia.

Numus restitutoris Hadriani.

DIVVS. TRAIANVS. PATER. AVGVSTVS. *Caput Trajani.* ☧ IMP. HADRIAN. DIVI. NER. TRAIAN. OPT. FIL. REST. *Hadrianus stans ad aram sacrificat.* (Catal d'Ennery pag. 334. Mangeart pag. 53.)

Numus a M. Aurelio, et L. Vero restitutus.

M. Antonii IIIviri. ANTONIVS. AVGVR. IIIVIR. R. P. C. *Triremis.* ☧ LEG. VI. *Aquila legionaria inter duo signa militaria, in area:* ANTONINVS. ET. VERVS. AVG. REST. (Morelli.)

Differt ab archetypo, quod in hujus antica legitur tantum ANT. AVG., at in restituto plene ANTONIVS. AVGVR.

§. II.

Numi restitutionum aurei.

Hi quoque omnes restitutorem habent Trajanum dempto sexto, quem restituit Titus, sed quem ipsum suspectum putat le Beau. Epigraphe in his quoque: IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST.

Omnium horum aut nulla prorsus exstant archetypa, aut si quod simile exstat, notabile inter utrosque intercedit discrimen, ut ad singulos observabimus.

* * *

Iulii Caesaris. C. IVLIVS. CAES. IMP. COS. III. *Caput nudum calvum.* In aliis: DIVVS. IVLIVS. *Caput laureatum, et in nonnullis juxta cometa.* ℞ *Venus seminuda, et aversa stans sinistro cubito columnae innixa d. galeam, s. hastam transversam, pro pedibus clypeus.* (Mus. Caes. Morelli Impp., le Beau.)

Horum numorum archetypon non exstat, ut in moneta hujus Caesaris ad ejus numos restitutos monebo.

Ejusdem. DIVVS. IVLIVS. *Caput laureatum.* ℞ *Mulier alata gradiens d. vestem a poctore ad os adducit, s. caduceum, pro pedibus serpens.* (Ibid.)

Deest archetypon. Vide, quae ad hunc quoque numum loco citato monebo.

Augusti. *Epigraphe varia. Caput vario cultu.* ℞ AEGYPTO. CAPTA. *Crocodilus.*

Archetypon hujus aversae obvium est in argento, in auro nondum repertum. Neque etiam ulla ex ter varia capitis inscriptione, quam citat le Beau, in argenteis cum hoc aversae typo sub Augusto signatis reperitur. Ergo in his non numus, sed Aegypti captae memoria est restituta. Numum hunc in argento restitutum videre potes apud Morellium, (Impp Tab. XVII. n. 40.) sed hic museum non citat. Reliquum numi explicatum vide in numis Augusti.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.* ℞ *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* (Morelli., Mus. Farnes.)

Desideratur prototypon. Explicatur ibidem.

Tiberii. TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.* ℞ *Mulier sedens d. hastam, s. ramum.* (Liebe pag. 439.) Alium addito in antica IMP. VIII. citat Harduinus ex museo Colbert.

Ejusdem. *Alius similis, sed restitutore Tito.* (Vaillant.) Sed hunc numum, ut dixi, in suspectis putat cl. le Beau.

Obvia sunt hujus numi archetypa aurea in moneta Tiberii, tamen in horum aversa praeterea legitur PONTIF. MAXIM.

Claudii. TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. *Caput laureatum.* ℞ CONSTANTIAE. AVG. *Mulier sedens d. pateram, s. cornucopiae.* (Vaillant.)

In archetypis mulier sedens cornucopiae non habet, et dexteram ori admovet.

Ejusdem. DIVVS. CLAVDIVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.* ℞ *Epigraphe restitutoris Trajani. Mulier sedens d. pateram, s. duplex cornucopiae.* (Morelli, Patin ad Suet. p. 283. ex thes. reg.)

Archetypon hujus numi non habetur.

Galbae. *Ejus epigraphe, et caput.* ℞ *Sola epigraphe restitutoris Trajani. Libertas stans d. pileum, s. hastam.* (le Beau, Morelli Impp.)

Exstat archetypon aureum, sed in hoc praeterea legitur LIBERTAS. PVBLICA.

Vespasiani. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *In aliis:* DIVVS. VESPASIANVS. *Caput laureatum.* ℞ *Sola epigraphe restitutoris Trajani. Tro-*

paeum, infra quod captivus genuflexus, in aliis tropaeum solum. (Mus. Caes. Morelli.)

Horum archetypa non comperta.

Ejusdem DIVVS. VESPASIANVS. *Caput laureatum.* X *Sola epigraphe restitutoris Trajani. Fulmen pulvinari impositum.* (Patin Thes. num. p. 8. Morelli.)

Hujus archetypon exstat apud Morellium, (Impp. tab. X. n. 40.) sed argenteum, et cum inscriptione aversae: TR. P. IX. IMP. XV. COS. VIII. P. P., quae notae chronologicae docent, hanc aversam non ad Vespasianum, sed Titum pertinere. Ergo numus hic inter restitutos non habendus.

Ejusdem. *Alius sed: Capita adversa Mercurii et Iovis, infra astrum majus.* (Olim mus. de France Vindob.)

Archetypon desideratur.

Titi. *Epigraphe varia. Caput Titi.* X *Sola epigraphe restitutoris Trajani. Fulmen supra sellam curulem, vel aram.* (le Beau.)

Hujus quidem numi prima exemplaria in auro exstant, sed in his inscribitur numerus trib. potestatis, consulatus, imperii.

Ejusdem. T. CAES. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum.* X *Eadem epigraphe. Tropaeum.* (Vaill.)

Idem judicium de hoc numo.

Nervae. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. P. P. *In aliis:* DIVVS. NERVA. AVG. *Ejus caput.* X *Sola epigraphe restitutoris Trajani. Duae dexterae junctae.* (le Beau.)

Typus aversae obvius est in argenteis Nervae; aureum etiam similem citat le Beau, sed in his memoratur numerus consulatuum et imperii.

Ejusdem. DIVVS. NERVA. AVG. *Hujus caput.* X *Eadem epigraphe. Statua imperatoris insidens thensae quam bini elephanti loricati cum suis singuli rectoribus trahunt.* (Vaill.)

Desideratur archetypon.

In hanc classem a nonnullis vocatur etiam numus sequens:

IMP. CAESAR. AVGVSTVS. *Caput Augusti nudum.* X HADRIANVS. AVG. P. P. REN. *Figura togata stans d. duas spicas praefert, sinistra togae involuta.* AR. max. mod. (Baldinus ad Vaill. T. II. p. 30. ex mus olim Apost. Zeno.)

Baldinus truncum vobabulum REN. explet legendo REN*ovavit*, tanquam scilicet Hadrianus Augusti memoriam post centum annos, ex quo decesserat voluisset renovare. Lautae conjecturae. Eandem lectionem approbat quoque cl. Morcellus, (Stil. inscript. p. 220.) sed existimat, verbum *renovavit* positum esse pro usitato *restituit*, et significare, ab Hadriano veterem monetam perinde, atque a Tito aliisque factum, restitutam fuisse. Sed hanc opinionem, quae infra subjiciam, praecepta evertunt. Ceterum numus hic ad praesentem classem certe non pertinet. Nam primum, etiamsi demus, legendum REN*ovavit*, tamen incertum semper manebit, quidnam renovasse intelligendus sit Hadrianus. Deinde satis apparet, numum hunc, quia maximi moduli est, in urbis moneta inusitati, peregre extra urbem signatum, qua de lege in imperatorum numis frequens redibit sermo. Ac numos quidem hujus formae argenteos cum Trajani ac Hadriani mentione non paucos habemus superstites,

fere omnes per Orientis provincias signatos, quos partim in his, partim in ipsorum moneta recensemus. Sed et satis habeo compertum, numum hunc, qui modo in museo S. Floriani servatur, omnia praeferre commatis peregrini indicia. Quare verisimile est, Augusti quoddam templum, qualia plura per provincias, ac praecipue Asiam stabant, ejusque simulacrum, quale in hujus numi aversa proponitur, ab Hadriano fuisse renovatum. Nequaquam temere istud conjicio; non enim unicum hoc esset beneficium ab Hadriano Augusti aedi impensum. Narrat Spartianus de hoc imperatore [a]): *Post haec Hispanias petit, et Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo aedem Augusti restituit.* Similia autem beneficia non principum modo, sed et privatorum nonnunquam fuisse in numis jactata, (nam horum mentione abundant marmora) docet denarius Aemilii Lepidi cum epigraphe: AIMILIA. REF*ecta*, tum et numi a Tripolitanis Cariae imperante Trajano cusi, in quorum aversa praedicatur, *Theodorum Tripolin vallo munivisse.* Probe autem vocabulum *renovare* ad substructiones fuisse adhibitum, docebit Cicero [b]): *vides Honoris templum a M. Marcello renovatum.* Arbitretur lector, cujus explicatio videatur praeferenda.

§. III.

Numi restitutionum aenei.

Hujus metalli numi restitutores habent Titum, Domitianum, Nervam. Si qui restitutorem alium memorant, quod nonnunquam fieri in catalogis videmus, in suspectis habendi.

Epigraphe restitutorum variat, ut variat etiam in aliis eorum numis. Domitianus in his nomen suum saepe solo D indicat. Sub finem additur REST. vel plene RESTITVIT.

* * *

Augusti. DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Caput radiatum.* ✠ PROVIDENT. S. C. *Ara.* Restituerunt *Titus*, *Domitianus*, *Nerva.* Vox PROVIDENT. in nonnullis abest. AE. II. (le Beau.)

Exstat hic numus sine restitutionis indicio.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS. *addito in aliis* PATER. *Caput vel radiatum, vel nudum.* ✠ S. C. *Aquila super globo, vel fulmen unguibus stringens.* Restituerunt *Titus*, *Domitianus*, *Nerva.* AE. II. (le Beau.)

Habentur id genus archetypa.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS, *addito etiam:* PATER. *Caput vel radiatum, vel nudum.* ✠ S. C. *Fulmen.* Restituerunt *Titus*, *Domitianus*, *Nerva.* AE. II. (le Beau.)

Horum quoque exstant archetypa.

Ejusdem. DIVVS AVGVSTVS. *ad-*

a) In Hadr. cap. 12. b) de nat. deor. L. II. c. 23.

dito in aliis PATER. *Caput vel radiatum, vel nudum.* ✠ S. C. *Globus cum transverso gubernaculo.* Restituerunt *Titus, Domitianus, Nerva.* AE. II. (le Beau.)

Habetur utriusque partis typus in numis aeneis II. formae Augusti vivi, sed diversa utrinque inscriptione. Restituti ergo tantum sunt typi.

Ejusdem. DIVO. AVGVSTO. S. P. Q. R. *Duo capricorni globum et gubernaculum attinent, superne corona, intra quam:* OB. CIVES. SER. ✠ *Aquila fulmini, vel globo insistens.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II. (le Beau.)

Archetypa mihi ignota.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Caput radiatum.* ✠ S. C. *Victoria gradiens et tenens clypeum, cui inscriptum:* S. P. Q. R. Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II. (le Beau.)

Prima horum exemplaria mihi ignota.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS. *addito in aliis* PATER, *in aliis:* DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.* ✠ S. C. in medio numi. Restituerunt *Titus, Domitianus, Nerva.* AE. I. (le Beau.)

Horum quoque archetypon mihi ignotum.

Ejusdem. DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Augustus sedens d. pateram, in aliis ramum oleae, s. hastam.* ✠ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. I. (le Beau.)

Similis adversa est in numis Tiberii nomine cusis.

* * *

Agrippae. M. AGRIPPA. L. F. COS. III. *Ejus caput cum corona rostrata.* ✠ S. C. *Neptunus stans d. delphinum, s. tridentem.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.*

Obvia sunt archetypa similia.

* * *

Drusi senioris. NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. GERMANICVS. IMP. *Caput nudum.* ✠ S. C. *Arcus triumphalis, cui inscriptum:* DE. GERM. Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. I. (le Beau.)

Eadem aversa habetur in numis a Claudio cusis.

Ejusdem. *Eadem adversa.* ✠ S. C. *in medio numi.* Restituit *Titus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Archetypon non habetur.

* * *

Tiberii. CIVITATIBVS. ASIAE. RESTITVTIS. *Tiberius togatus sedens d. pateram, s. hastam.* ✠ S. C. *in medio numi.* Restituit *Titus.* AE. I. (le Beau, Morelli.)

Idem numus est in moneta Tiberii variante sola aversae inscriptione.

Ejusdem. TI. CAES. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VIII. *Ejus caput.* ✠ S. C. *Caduceus alatus.* Restituit *Titus.* AE. II.

Numus in Tiberio obvius, sed alia aversae inscriptione.

Ejusdem. IVSTITIA. *Caput Iustitiae.* ✠ S. C. *in medio numi.* Restituit *Titus.* AE. II. (Morelli.)

Idem est in moneta Tiberii, sed in aversa inscribuntur hujus tituli.

Ejusdem. *Epigraphe et caput Tiberii.* ✠ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II.

Idem de his judicium.

* * *

Drusi jun. PIETAS. *Caput Pietatis.* ☧ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II.

Exstant similes, sed in quorum aversa sunt tituli Drusi jun.

Ejusdem. DRVSVS. CAESAR. TI. AVG. F. DIVI. AVG. N. *Caput nudum.* ☧ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II.

Est in numis Drusi, sed in aversa continuantur ejus ipsius tituli.

* * *

Germanici. GERMANICVS. CAESAR. TI. AVG. F. DIVI. AVG. N. *Ejus Caput.* ☧ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II.

Adversa est in numis, quorum aversae titulos Caligulae, et Claudii exhibent.

* * *

Agrippinae senioris. AGRIPPINA. M. F. GERMANICI. CAESARIS. *Hujus caput.* ☧ S. C. *in medio numi.* Restituit *Titus.* AE. I.

Pars antica est in numo, cujus aversa titulos Claudii sistit.

* * *

Claudii. TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Hujus caput.* ☧ S. C. *Ceres sedens d. ramum, s. facem.* In aliis: *Mulier galeata paludata stans dexteram ori admovet, s. hastam.* In aliis: *Libertas stans.* In aliis: *Spes gradiens.* In aliis: *Pallas telum intorquens.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* (Morelli.)

Hi numi habentur in moneta Claudii, nisi quod in hac plerumque adscribantur dearum nomina.

* * *

Galbae. *Ejus epigraphe et caput.* ☧ S. C. *Libertas stans.* In aliis: *Mulier stans armorum congeriem incendit.* In aliis: *Mulier stans d. bilancem, s. hastam.* Restituit *Titus.* AE. II. (Morelli.)

Exstant in moneta Galbae haec archetypa, sed in horum aversa leguntur dearum nomina.

Ejusdem. *Ejus epigraphe et caput.* ☧ S. C. *in medio numi.* Restituerunt *Titus* et *Domitianus.* AE. II. (Morelli.)

Horum archetypa desiderantur.

* * *

Othonis. M. OTHO. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput nudum.* ☧ IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. - - - *in medio* S. C. AE. II. (Pedrusi Mus. Farnes. Tom. VIII p. 317.)

IMP. OTHO. CAESAR. AVGVST. TR. P. *Caput nudum.* ☧ IMP. TITVS. AVG. RESTIT. *Figura militaris stans d. elata, s. hastam.* AE. II. (Morelli Impp. Mus. d'Ennery p. 521.

Hos Othonis numos neglexit le Beau, haud dubie, quod spurios crediderit. De eorum fide agemus in ejus Augusti moneta.

* * *

Iulia Titi. IVLIA. IMP. T. AVG. F. AVGVSTA. *Hujus caput.* ☧ IMP. D. VESP. AVG. F. REST. S. C. *Vesta velata et stolata dextrorsum sedens d. Palladium, s. facem praefert.* AE. II.

His verbis numum hunc usque huc aliis omnibus ignotum ex museo Apostoli Zeno descripsit Baldinus. (ad Vaill. T. II. p. 38.) Dedi operam, ut cime-

lii hujus, quod nunc in museo S. Floriani Austriae superioris adservatur, fidem haberem exploratam. Ajebat vir artis nostrae peritissimus, qui meo rogatu numum inspexit, in partis aversae scriptura observari manifesta admoti scalpelli vestigia, inscriptionem vero non esse talem, qualem prodidit Baldinus, sed: IMP. D. VESP. AVG. REST., quae adeo suapte imperitum falsarium arguit; neque enim Domitianus unquam Vespasiani nomen tulit. Ergo Baldinus literam F. post AVG., quo vitium velaret, ultro intrusit, ut sensus sit: *Domitianus* VESP*asiani* AVG. F*ilius*. Sed neque sic sublata omnis culpa. Vespasiani enim nomini appellatio *divi* praefigenda fuerat. Satis igitur causae, cur numo huic, qui ceteris partibus vere antiquus videtur, fidem abrogemus.

Animadversiones

in descriptos restitutionum numos.

Eruditus baro Bimardus sic de isto numorum genere judicat [a]). *Restitutos*, ait, appellamus numos tam consulares, quam imperatorios, in quibus supra primaevum typum, et inscriptionem observamus nomen ejus imperatoris, qui eos secundo feriit, addito vocabulo REST. Non igitur numos restitutos proprie dici posse aut illos, in quibus Gallienus praecedentium Augustorum consecrationes restituit, aut illos, in quibus Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero capita I. Caesaris, Augusti, Liviae, Agrippae etc. expressere, quia in his revocati non sunt veteres typi, sed numi sunt plane novi, seu typum spectes, seu matricem. Bimardo in praesente causa cum praecedentibus antiquariis fere convenit, sic ut necesse non sit, aliorum quoque sententiis commemorandis immorari.

Non adrisit vetus haec opinio erudito le Beau. Nam I. nullum, ait, reperiri in veterum scriptis testimonium, quod restitutos a successoribus praecedentium Augustorum numos traderet. II. Nullam posse adferri verisimilem causam, quae ad istud institutum Augustos impulerit, neque ullo pacto valere posse eas, quas commemorant alii. Sic, qui censuere, factum istud, ut haberetur honos principibus vita functis, aut vetustis reip. familiis, non expendisse, inter hos occurrere etiam Tiberium, et Claudium, qui nullos sane honores promeriti sunt, non paucas vero familias parum illustres, et plerasque jam tum exstinctas. III. Omnes has, similesque conjecturas prorsus everti numis inscriptis DIVVS. NERVA a Trajano addito REST. percussis. An enim verisimile, a Trajano restitutum numum, quem feriri ipse jussit?

Rejectis his sententiis aliam multo, ut putat, praestabiliorem inducit. Existimat, verbum *restituit* significare, imperatorem, quem numus restitutorem appellat, restituisse monumentum quoddam publicum ejus sive imperatoris, sive hominis illustris, cujus nomen numus prodit. Argumenta compendio haec sunt: I. Copiosa exstant veterum

a) Ad Iobert. T. I. p. 285.

testimonia de operibus publicis, quae sive aevo fatiscentia, sive incendio vexata restituerunt Augusti, de numis nullus illis sermo. II. Quod numi similes incipiant sub Tito, et desinant sub Trajano, expedita ratio. Constat, Romam per incendia sub Nerone, Vitellio, Tito magna accepisse detrimenta, amplam adeo restitutionum materiem habuisse Titum, et successores. Multis aliis profusis conjecturis, ut novae huic sententiae aliquam veri speciem daret, locupletem omnium istius generis numorum catalogum instruit, et ad singulos monet, quod, et quale fuerit monumentum ab imperatore restitutum, et quando istud ex typis probare nequit, quod fere semper, sua is praesto habet effugia, v. c. statuit, monumenta publica indicari etiam iis typis, qui nonnisi symbolici videri possint, quales sunt: duae manus junctae, aquila consecrationis etc. haec igitur cum restitueret imperator, restituit memoriam ejus, qui monumenti auctor exstitit, restituendo una cum monumentis ipsos etiam typos, qui haec designabant. Haec auctor clarissimus in prolixa dissertatione, quae exstat in Mem. d'Inscr. et B. L. Tom. XXI. p. 350, et Tom. XXIV. p. 204.

Quod primum occurrerat summa prolixae ejus dissertationis capita volventi, erat illud Epicharmi; μεμνασο ἀπιστειν. Adeo speciosa in ea sunt omnia, unius digna Harduini ingenio. Perstringam paucis, quae fidem plane elevant commemoratis primum binis argumentis, quae ipse sibi objecerat a). I. Bona horum numorum pars aliud in aversa non offert, quam nudum S. C., an et istud potest monumenti restituti vice accipi? Auctor eruditus satis verbose eam conatur mollire difficultatem b), sic tamen, ut satis appareat, cymbulam in vado destitui. II. Exstat numus M. Antonii cum typo hinc navis, illinc signorum militarium, quem in argenteis restitutis postremum descripsi. An et navis, et signa monumentum sunt? an et manus junctae, instrumenta pontificalia, fulmen, aliaque? Qua ratione ab hoc se laqueo expedire conatus sit, paullo supra diximus, utrum vere emerserit, arbitretur lector. Addo III. Numi D. Augusti, restituti a Tito, Domitiano, Nerva, eosdem saepe in aversa habent typos, aquilam globo vel fulmini insistentem, fulmen, aram Providentiae, globum cum gubernaculo. Sequetur ergo ex doctrina cl. le Beau, omnes tres imperatores uno eodemque monumento restituendo fuisse occupatos. IV. Verisimile est, urbis incendia, aut aevum non modo corripuisse monumenta principum, sed etiam illustrium reip. virorum, qualia multa Romae stetere, Pompeji M., M. Lepidi, Scauri, aliorumque. Vidimus ex praefixo catalogo, solos principes memorari a restitutoribus Tito, Domitiano, Nerva. An ergo hi unorum principum opera restituerunt omissis privatorum operibus, quorum tandem miseratio ceperit Trajanum? V. Argumento petito ex numo, qui inscribitur: DIVVS. NERVA,

a) B. L. Tom. XXI. p. 349. b) l. c. p. 392.

ridiculum visum est auctori, a Trajano restitui numum, quem ipse feriundum curavit. Sed enim an non aeque ridiculum, monumento, quod Nerva recens posuerat, post pauculos annos restitutione Trajani opus fuisse? VI. Cum numi opus aliquod restitutum eloquuntur, addere solent ipsius etiam operis picturam. Sic in numo Antonini Pii scribitur: TEMPL. DIVI. AVG. REST., et additur forma templi octo columnarum. An simile quid in his, de quibus agimus, numis, aut nonnisi per conjecturas debiles? VII. Si veri sunt Othonis numi, an verisimile, potuisse hunc principem propter imperii sui et turbas, et brevitatem operi publico esse intentum? Mitto, ne me, lectoremque incassum vexem, sexcenta alia, quae auctoris nostri sententiam expendenti suapte sese offerent.

Si quis, quae mea sit in re ambigua sententia, exquirat, ajo, in hac quoque causa, perinde ac in quavis alia, certa in certis putanda, reliqua in incertis, ac forte desperatis, aut tantisper seponenda, dum forte aliquando lux major adfulgeat. Enimvero expenso, quem supra proposui, horum numorum catalogo, tria illo restitutionum genera video contineri, I., veram ipsorum numorum restitutionem, II. restitutionem imaginis principis, ac praeterea III. in nonnullis restitutionem tantum typorum, aut insignis cujuspiam facti. Singula paucis explicemus.

I. Numum in sensu primo restitutum appello eum, qui sic ad archetypi sui formam est exactus, ut non modo utriusque partis typi, et inscriptiones, et metallum, sed etiam, si qua ἀδιάφορα habet primaevum exemplar, plane conspirent, adeo ut, nisi adesset restituentis nomen, unum ab altero vix discerneres. Vtrumque obtinere in numis argenteis omnibus a Trajano restitutis et non paucis aeneis, adeo certum est, ut primo conspectu continuo appareat monetarium alterum restituendo ad omnes apices archetypo anxie ac religiose fuisse intentum. Patet istud continuo ex denario I., in quo monetarius ne quidem rationem literarum introrsus hiantium, quae eadem est in archetypo, et raro in aliis familiarum numis, in imperatoriis nunquam occurrit, negligendam duxerit, ut recte jam advertit pretiosi hujus cimelii et possessor olim, et praeco Neumannus a). In numo gentis Mamiliae est litera solitaria E, in Maria, et Norbani notae arithmeticae, et quidem in Maria etiam utrinque, omnia ex archetyporum praecepto, quae literae ac notae etsi monetariorum tantum fuere discrimina, quia tamen ab altero scalptore retentae fuerunt, vel ideo canore arguunt, aliud illi propositum non fuisse, quam ut numum restitueret. Idem a monetario in exprimendis secundum archetypon minutis sigillis, quae vulgo contemnuntur, observatum videas. In numo gentis Numoniae est vetus orthographia VAALA Trajani aetate pridem antiquata. Haec si animo minus praejudicato reputasset cl. le Beau, nihil, credo, in his numis aliud vidisset praeter Trajani lubidinem numos ipsos restituere vo-

a) Num. pop. P. II. p. 181.

lentis. Sed reticent, istud, ait, scriptores veteres. At ex cujus ipse testimonio intellexit, imperatores his numis non numos restitutos, sed restituta monumenta intelligi voluisse? Quod ego doceo, usurpamus oculis, et palpamus manibus, ipse causam suam auguriis ejus generis tuetur, qualia sibi non ab Apolline illo Pythio, sed Apolline Tortore, quem observavere quoque Romani [a]), reor fuisse dictata. Neque tamen, quod existimat, usque adeo invidos habemus veteres, ut non aliquam saltem luculam nobis indulgeant. Xiphilinus, postquam de Trajano ex Dione narrasset [b]), eum Pomptinas paludes silicibus stravisse, pontesque in iis magnificentissimos fecisse, addit, *το τε νομισμα παν το ἐξιτηλον ἐξεχωνευσε, et omnem pecuniam evanidam attritamque conflasse.* Liceat et mihi esse auguri. Quem antea magnifica statuisse opera perhibet Xiphilinus, eum denique refert pecuniam longo aevo exesam, et inutilem conflasse, perinde quasi istud non ab omnibus omni tempore factum esset, et commemorando trito hoc facto, quod ne mentionem quidem merebatur, aliquid posset gloriae Trajano accedere, qui amplissimis rebus bello ac pace gestis immortale sibi nomen peperit. Verisimile sane, a Dione postremis his verbis aliquid amplius, dignumque Trajani ingenio fuisse additum, et quidem illud ipsum, quod re factum videmus, *ex eaque veteres reip. numos restituisse*, quae quidem, aut his similia verba Xiphilinus in breviario suo omiserit. Enimvero Trajani aetate quae potuit esse evanida, et attrita pecunia, nisi vetus illa consularis, quam restituendo consuluit reverentiae veteris reipublicae, perinde atque Antoninus Pius, quem vetera nascentis imperii decora in numis restituisse videbimus. Diximus, argenteos, quos habemus, nonnisi a Trajano restitutos, ex qua lege eximendi duo postremi, quorum prior Hadriani restituit memoriam patris Trajani, cujus archetypon non exstat, alter restitutus a M. Aurelio et Vero, in quo tamen nonnihil a primo exemplo discessum; nam pro ANT. AVG. plenius scribitur ANTONIVS. AVGVR. Quae fuerit Aurelio hujus ristituendi numi causa, et quidem tantum LEG*ionis* VI., ignoramus. Cur nullum consularem, vel familiae in auro restituerit Trajanus, expedita ratio. Restituit is numos, quales ab origine fuere, habita ergo etiam metalli ratione. At monetam auream Romae nonnisi inde a I. Caesare feriri coeptam, alibi probabile dixi [c]). Quod de restitutis ad omnem archetypi rationem argenteis dixi, intelligi etiam debet de compluribus aeneis, praecipue Augusti, et Agrippae, ut docet catalogus.

II. Numi, in quibus restituuntur imagines principum, ad hanc classem pertinent cumprimis aenei, in quorum aversa praeter S. C. aliud nihil habetur; ex quo aliud intelligere non possumus, quam placuisse Tito, Domitiano, Nervae, ex quacunque demum causa, eorum imagines revocare.

III. Ad hanc classem, in qua vel typi

a) Suet. in Aug. c. 70. b) L. LXVIII. §. 15. c) Sect. I. cap. IV.

tantum restituuntur, vel singularia quaedam facta in memoriam revocantur, pertinent numi omnes aurei, et plerique aenei. Numi restituti dici non possunt, quia inter hos et archetypa notabile discrimen sive spectata epigraphe, sive typis intercedit et nonnunquam aliud etiam metallum. Eosdem restitutos typos videas v. c. in aureo Tiberii primo, aliisque. In multis archetypa plane desiderantur, ut in plerisque aureis, et verisimile est, nunquam exstitisse, et excogitatos a Trajano horum typos numorum, quaecunque istud causa suaserit. Eodem modo Trebonianus quoque (Gallienum alii putant) praecedentium Augustorum consecrationes restituit, sed nova, aut certe ad archetyporum modum parum exacta ratione. Nemo vero velim sibi persuadeat, aureorum prima exemplaria periise, et quod sequitur, aureos perinde, atque argenteos posse in numorum restitutorum numero haberi; nam quis credat, aureos eo fuisse fato, ut primaevae eorum formae interirent, quando argenteorum omnium, quotquot hactenus nacti sumus, exstant archetypa?

Haec de restitutionum numis aut certa, aut verisimilia, aut incerta, aut plane ignota reperio. Addo postremum paucas tantum animadversiones. I. Cum Trajanus obscurarum familiarum numos restituerit, ut Rubriae omnino tres, verisimile est, ab eo illarum plerosque, et forte omnes restitutos, sed quos hactenus videre non licuit. Videmus enim, eorum numerum, etsi lente, sensim tamen augeri, et haud dubie complures in variis museis latent, sed nobis ignoti. II. Nullum habemus a Trajano restitutum aureum sive consularem, sive familiae, qui tamen imperatorios restitutionum numos frequentes ex auro feriundos curavit. Mea igitur conjectura, stante rep. numos aureos cusos non fuisse, quam proposui Sectione I. cap. IV., hoc defectu multum videtur confirmari. Nam quae esset causa cur is restituendis aureis consularibus abstineret? Quod restituendis reip. aeneis abstinuit, causam puto, quod hi tritos, et cuivis ponderi proprios habuere typos, quos restituere opere pretium non videbatur. III. Cum nullus hactenus repertus sit familiae cujuspiam numus restitutus, cujus non etiam archetypon exstet, parum jam spei adfulget, fore ut familiarum series justis amplius accessionibus possit locupletari. IV. Ex omni agmine numorum familiarum, quos Goltzii ubertas sibi uni cognitos in apricum protulit, nullus est numus restitutus nobis non cognitus; nullus etiam hactenus emersit numus restitutus, cujus archetypon solus thesaurus Goltzianus sufficeret. Mirum istud videatur, sed tamen possumus veram causam divinare. Ad fingendos restitutos animum non reflexerit, archetypa vero nunquam ipse poterit suppeditare, quod numi ab eo solo hactenus conspecti fere ad unum omnes in fictitiis sunt habendi.

CAPVT XVIII.

Chronologia numorum familiarum.

Posse universam hanc seriem in aliquem temporum ordinem, misso trito illo ac ignavo alphabetico, tribuere, optavimus saepe, sed nonnisi intra vota stetimus. Destituuntur nimirum notis chronologicis, quae, ut in multis imperatorum numis, multis etiam Graecis, temporis rationem docent. Quod unum superest, ex typis, aliisque nonnullis causis generalia quaedam praecepta possumus conficere, quae etsi ad numos singulos non magnopere valent, aliquid tamen lucis universae rei monetariae, qualis stante rep. fuit, impertiuntur. En ejus, quatenus iri potest, breve tentamen.

I. Omnium antiquissimi sunt, in quorum antica est: Caput Palladis galeatum alatum addito X, in aversa: nomen familiae addito ROMA, typus: Dioscuri equites.

His typis fuisse monetam argenteam consularem, cum ea primum feriri coepit, alias dixi a), et cum nondum familiarum illi nomina inscribi consuevere. Hic mos cum primum stabiliri coepit, cujus epocha incerta, retenti tum adhuc typi veteris rationis, in quibus deinceps aliquid semper fuit immutatum, donec denarii veteres cum recentioribus collati penitus dissiderent.

II. His proxime succedunt, in quibus manent priora omnia, nisi quod vice Dioscurorum compareant numina varia, ut Victoria, Iuppiter fulminator, Pallas, Apollo, Diana, aliique, atque hi in bigis, trigis, quadrigis, plerumque citis, raro lentis.

Denarii cum his typis vetustiorem etiam fabricam produnt, et universim *bigati* dicti sunt, ut quinarii *victoriati*, nam multo frequentius bigas illis impressas videas, quam aut trigas, aut quadrigas. Fuisse bigatos jam olim in vetere moneta habitos, docet Tacitus b): *Pecuniam probant veterem, et diu notam, serratos, bigatosque*. Etiam Plinius vetustiores argenteos numos *bigatos, quadrigatosque* appellat c). Anno V. C. 538 mox post cladem Cannensem, cum de permutandis captivis ageretur, petiit Hannibal in capita Romana CCC. numos *quadrigatos* d), et eodem anno L. Bantio Nolano numerati sunt D. *bi-*

---

a) Sect. I. c. V. c. 52. b) de morib. Germ. c. 3. c) L. XXXIII. §. 13. d) Liv. L. XXII.

gati [a]). Raro in numo antiquioris fabricae alius est aversae typus. In denario pervetusto gentis Pompeiae Faustulus pastor geminos a lupa nutritos observans aversae typum facit.

III. Quemadmodum caput Palladis galeatum alatum, nota denarii X vel XVI, bigae vel quadrigae, adscriptum ROMA, cum haec omnia in uno eodemque denario habentur, numum esse perantiquum sine dubio testantur, sic tamen eadem seorsim sumpta denariis multo etiam serius cusis inhaerent. Sic denarii M. et C. Metellorum, quos certum est, saeculo urbis conditae VII. jam utcunque provecto signatos, in aversa habent decus huic genti ab elephantis petitum, denarius gentis Didiae militem vite castigatum, denarius Porciae imaginem civis provocantis, et tamen horum omnium antica veteris tota rationis est. Caput Palladis galeatum alatum adhuc exstat in denario Sullae dictatoris. Omnia tamen haec vetustatis indicia, caput dictum Palladis, nota denarii, vox ROMA, et bigae sic fictae paullo post hunc dictatorem, aut saltem vergente ad finem saeculo VII. ex moneta fuere depulsa. E converso nonnunquam etiam in denariis sat antiquis pro capite Palladis est caput alterius numinis. Ita denarii Scipionis Asiagenis, qui haud dubie cusi sunt circa annum V. C. 564, habent caput Iovis, numi Metellorum, quos modo citavi, aliquanto serius cusi, alii caput Palladis, alii caput dei juvenis.

IV. Perantiquus est etiam modus scribendorum nominum sic, ut in antica exaretur cognomen, in aversa praenomen, et nomen gentilicium. Etiam hic modus circum tempora exeuntis reip. desiit.

V. Numi serati locum quasi medium inter initia signatae monetae argenteae, et finem reip. obtinent. Dixi capite XVI., horum certos vetustissimos deberi anno V. C. 564, novissimos paullo post annum 655 cusos.

VI. Eandem fere sedem sibi postulant numi variantibus literis solitariis, notis arithmeticis, minutis sigillis onusti. Hos modos neque principia signati argenti tulerunt, neque facile amplius extrema reip. tempora.

VII. Addita nominibus magistratus dignitas, ut: IIIVIR, vel modus typos inscriptione juvandi, ut: SALVS additum capiti Salutis, recentiorum temporum inventum est. Simplicitas ut in moribus, sic et in numis certum est antiquitatis criterium, neque in Romanis solum, sed et Graecis. In antiquissimis nulla est inscriptionis copia, nullus titulorum fastus, nulla typorum confusio. Confer, si lubet, primos regum Syriae, et passim urbium Graecarum numos cum postremis, et idem in his, quod in Romanis discrimen sese offeret.

VIII. Circum tempora Sullae magistratus rei monetariae praefecti, saltem frequentius, missis veteribus et communibus typis coeperunt adhibere privatos, commemorando decora avita, aut initia gentis, et proponendo nomina,

a) Liv. L. XXIII. c. 15.

quae impensius observabant. Atque juxta hanc legem moneta deinceps feriri perrexit, donec sub imperatoribus illapsa adulatio et servitus typos potissimum imperarent.

Hae leges in consilium vocatae istud saltem praestabunt, ut judicare commode possis, qui numi primae, mediae, infimae aetati intra terminos signati primum argenti, et incipientis imperii debeantur, quas si diligentius observassent artis nostrae magistri, certius saepe de iis judicassent, et parcius ab iis in adsignanda aetate esset peccatum.

CAPVT XIX.

De auctoribus, qui numos familiarum illustrarunt.

Vtilitas, quam familiarum numi ad rei Romanae intelligentiam conferunt, tum et voluptas, quae in iis contemplandis percipitur, pridem invitavit viros eruditos, ut, quotquot nancisci poterant, in unum conferrent, et aeri incisos publice proponerent. Neque fere alia est numorum veterum series contentiore eruditorum studio illustrata dicam, an vexata? Praetereo eorum conatus, qui, ut occasio, aut institutum tulere, in nonnullos sunt commentati, quales fuere Sebastianus Erizzo, Pighius in Annalibus Romanorum, Spanhemius in magnae molis opere de Vsu et Praestantia numorum, Perizonius in suis ad Morellium epistolis, et nonnulli alii. Eos tantum commemoro, qui ex proposito colligendis omnibus, explicandisque his numis operam dederunt, quorum hactenus habemus quatuor, quos secundum aetatem additis ad singulos meis judiciis proponam.

HVBERTVS. GOLTZIVS. *Fasti magistratuum, et triumphorum Rom. ab urbe condita ad Augusti obitum etc. Brugis Flandrorum* 1566, *iterum Antwerpiae* 1708 *in fol.*

Quae sit operibus Goltzii generatim, ac privatim praesenti habenda fides, dixi in Prolegomenis generalibus capite XXII. sub initium.

FVLVIVS. VRSINVS. *Familiae Romanae, quae reperiuntur in antiquis numismatibus ab urbe condita ad tempora D. Augusti. Romae* 1577. *in fol.*

Opus Scaligero, et Spanhemio jure dictum aureum, et divinum, nimirum quale a tantae eruditionis viro debebat exspectari. Modum, quem is in disponendis explicandisque familiarum numis tenuit, sedulo retinuere posteri,

atque iidem pauca scitu digna attulere, quae non ante a summo hoc viro fuissent praemansa. Vellem tamen, non pauca absurda ac frivola abessent, quae praeclarum hoc opus dedecorant. Raris jam ejus exemplis, alteris illud typis CAROLVS PATINVS restituendum curavit Parisiis 1663 additis modicis suis observationibus, numisque, qui Vrsinum fugerunt.

IOANNES VAILLANTIVS. *Numi antiqui familiarum Romanorum perpetuis interpretationibus illustrati. Amstelaedami* 1703. *Tom. II. in* 4.

Cui non cognita praeclari hujus viri in universam rem numismaticam merita? Sed et cognita ejus in omni fere argumento peccata, quae si in praesente opere magis quam in aliis gravia sunt, et cumulata, in causa fuit, quod festinare lucubrationes jusserat metus, ne praeverteretur a Morellio eundem laborem meditante. Vide praefationem Havercampi ad familias Morellii. Non in alio magis opere tot videas congestas, coacervatasque conjecturas, inanes plerumque, ac debili, nullove fundamento nixas. In hoc instituto quod fuerit ejus consilium, perversum sane ac inficetum, partim supra capite VIII. exposui. Accedit, quod, ubi ubi poterat, Pighium compilat, raro correctis ejus peccatis in numorum explicatione admissis, tum quod Goltzianos nullo discrimine perinde ac probissimos in consortium admittit. Addunt infelici operi coronidem iconismi infideles, et longe saepe ab archetyporum habitu aberrantes. Non auderem sic de viro tot ab arte nostra palmis nobili judicare, nisi viderem, easdem querimonias singulis fere paginis ab Havercampo inculcari. Quid quod et testatur Bandurius, plerosque negare, Vaillantium iis artibus, quae in antiquario requiruntur, ad enarranda numismata accessisse. (Bibl. num.)

ANDREAS MORELLIVS. *Thesaurus Morellianus, sive familiarum Romanarum numismata omnia. Commentario perpetuo illustravit* SIGEBERTVS HAVERCAMPVS. *Amstelaedami in fol.*

Ex praegrandi hoc opere solae imagines aeri incisae auctorem habent Morellium, sed jam ab his maxima operi laus. Nam si fidem spectes, nullum in dilectu recepit, nisi quem vidit ipse, aut saltem probavit Vrsinus, Goltzianis omnibus seorsim, et inter apocryphos editis. Sin adcurationem, nihil iconismis, si paucos demas, fidelius, sic ut perinde sit, hosne, an ipsos numos prae oculis habeas, dempto solo, quod illorum volumen ampliavit. Quos addere ipse commentarios primum morbis, deinde morte praeventus non potuit, perfecit Havercampus. Ejus viri institutum ejusmodi est: primum, quae Erizzus, Vrsinus, Vaillantius, Morellius, Perizonius, aliique in singulos numos commentati sunt, retentis ipsis auctorum verbis restituit; suas deinde conjecturas liberali manu admetitur, easque longis veterum testimoniorum ambagibus utraque lingua recitatis firmat. Habes causam, cur opus istud in eam molem excreverit. Vaillantium quod perpetuo sugillat, ut jure istud fecisse videri potest, sic culpandus certe, quod iisdem se peccatis, quae in Vaillantio reprehendit, perpetuo obligat.

Male conjectavit Vaillantius, en tibi conjecturam aliam priore non multo praestabiliorem, sic ut non magnopere aberraveris, si universum illud opus conjecturarum specimen voles appellare. Lege, et experire. Ceterum opus istud cum habes, potes reliquis omnibus tuto carere. Nam iconismi et plenum sistunt horum numorum catalogum, et numos cum affabre, tum sancte ac religiose depictos, ipsi vero commentarii omnia ea, quae praecedentes antiquarii de singulis numis seu recte, seu perperam judicavere.

CAPVT XX.

Institutum auctoris.

Paucis sic habeto. Brevitatem sectari placuit. Eam non modo suasit ratio operis omnes numorum classes complexi, sed et ipsi hujus classis numi istud postulare visi, qui plura continent incerta, et ambigua, quam quae nullo adversante possint adfirmari. Quae vero voluptas aut scribentis, aut deinde legentis, cum ad prolixae disputationis finem ventum est, esse aeque incertum, ac dudum? Habet istud omnis ars humana, ut plura sint, quae nescimus, quam quae scimus, et qui sapit, dabit operam, non ut omnia explanet, sed ut plura, reliqua relinquat posteris, qui forte novorum ope subsidiorum ea expedient, aut nobiscum ignorabunt. Hoc sane consilio ad scribendum appellet animum, cui turpes videntur nugae difficiles, et stultus labor ineptiarum. Interea dum brevitati consului, operam dedi, ne qua intercidere paterer, quae cognitu essent digna, vel quae utilia ab iis, qui praecessere, sunt observata.

In enarrandis numis ordinem servavi alphabeticum gentium, quem primus intulit Vrsinus, quoque opportunior alter obtineri vix poterit. Inter gentes ipsas numi iterum pro alphabetico cognominum ordine dispositi sunt, cum is commode adhiberi potuit.

Gentes, et familias ex coloniarum, et municipiorum moneta cognitas, etsi eas in syllabum suum receperint Patinus, Vaillantius, Morellius, negligendas duxi. Magistratus enim municipales, etsi gentibus Romanis homonymi, vix tamen ad eas pertinuere, ut dictum in tractatu de Coloniis Vol. IV. p. 482. Proconsules, praetores, provinciarum

quaestores, quae pecunia peregrina sistit, cum saltem aliquamdiu sub imperatoribus ex unis fere gentibus Romanis capti fuerint, inter gentes, ad quas spectant, indicavi quidem, sed plerumque in moneta ejus urbis, ex qua prodivere, explicavi. Isti tamen instituto non ultra Domitiani imperium inhaesi. Nam cum deinceps provinciarum regimen multo frequentius, ac antea demandatum fuerit peregrinis in civitatis et honorum communionem adscitis, difficile jam est, atque intutum, hos, et vere Romanae prosapiae homines discernere. Familiarum numos uni Goltzio cognitos vetere meo instituto omnes aspernor; suis tamen locis monere non negligo, si qua ex numis gens ab eo fuit intrusa, ne quid a me per incuriam praetermissum desideret lector.

Denarios Bruti, Cassii, Sex. Pompeji, IIIvirorum M. Antonii, et Lepidi, quoniam viri hi inter Iulii Caesaris, et Augusti tempora summo in republica loco stetere, et numorum, quos nomine suo signavere, argumenta historiam Caesarum eximie illustrant, post numos Caesaris dictatoris collocare, explicareque opportunius est visum.

Singulis etiam numis sui adjeci meriti statum, sic ut secundum notas jam passim receptas litera R indicet, numum esse rarum, RR. magis rarum, et sic deinceps, litera autem C, numum esse communem, et obvium.

NVMI FAMILIARVM

DESCRIPTI, EXPLICATIQVE.

Praemonendum, quoniam hujus classis numos fere omnes ex Morellii Thesauro cepi, deinceps tum tantum musei me facturum mentionem, cum quis numus deest in Morellio, et aliunde petitus fuit.

ABVRIA.

Gens plebeja. Habemus in numis Caium et Marcum. Cognomen utrique, ut numi eloquuntur, GEM., quod Pighius, eumque secuti alii explent legendo GEM*inus*, sed nulla certa auctoritate.

GEM. *Caput Palladis galeatum alatum, juxta* X.

M. ABVRI. *Sol togatus capite radiato in citis quadrigis d. scuticam, infra* ROMA. AR. C.

Caput Herculis, pone 3 *globuli.*

M. ABVRI. M. F. GEM. *Prora navis,* 3 *globuli, infra* ROMA. AE. III. C.

* * *

GEM. *Caput Palladis galeatum alatum, juxta* X.

C. ABVRI. *Mars d. tropaeum, s. hastam cum clypeo tenens in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

Caput Herculis, pone 3 *globuli.* In alio: *Caput Mercurii, pone* 2 *globuli.*

C. ABVRI. GEM. *Prora navis, tres globuli, infra* ROMA. In alio: 2 *globuli.* AE. III. C.

Typi aversae in denariis facile cul-

tum sive Soli sive Marti praestitum indicant, etsi ignota ejus causa. Vtrum recte conjecerit Pighius, qui in utroque typo adlusionem ad nomen *Aburius* videt, ductum a vetere *aburendo* pro *amburendo*, quod praestant et sol, et ardens Martis astrum [a]), dubitare licebit.

ACCOLEIA.

Gens fere tantum ex sequente denario cognita.

P. ACCOLEIVS. LARISCOLVS. *Caput mulicbre.*

Tres virgines adversae stantes in arbores mutantur. AR. C.

Aversa omnium consensu proponit tres Phaethontis sorores, quas fabula dixit fratris perempti desiderio mutatas in populos. At videtur Accoleius noster alteram secutus famam, quae abiisse eas in larices adseruerit, ac propterea legisse argumentum, quod ad cognomen *Lariscoli* adluderet, haud dubie ductum a *laricibus colendis*. Nimirum in causis mythologiae saepe variatum a veteribus. Ipse Virgilius alibi dixit mutatas fuisse in populos [b]), alibi in alnos [c]).

ACILIA.

Fuere Acilii cognomine *Aviolae, Balbi, Glabriones*, quorum duo posteriores propter obitum tribunatum plebis certo plebeii. Sed Herodianus de sui temporis Glabrione memorat [d]): fuisse eum omnium patriciorum nobilissimum, ut qui genus suum ab Aenea Veneris et Anchisae filio deduxerat. Et in eandem sententiam Ausonius [e]):

Stemmate nobilium deductum nomen avorum
Glabrio Aquilini, Dardana progenies.

* * *

Balbus.

BALBVS. *Caput Palladis alatum, prae quo* X, *infra* ROMA, *omnia intra lauream.*

NV. ACILI. *Iuppiter d. fulmen, s. sceptrum tenens in citis quadrigis Victoria eas moderante, in area clypeus.* AR. R.

* * *

Acilii incerti.

M. ACILIVS. M. F. *Caput Palladis alatum, pone* X, ROMA. *Vir nudus in lentis bigis d. clavam, s. tropaeum.* AR. C.

---

a) Ann. T. II. p. 278 et 308. b) Aen. X. 190. c) Ecl. VI. 63. d) in Pertinace. e) de profess. Burdeg.

Vtrumque M in his denariis explendum *Manius*, non *Marcus* censet Havercampus, quoniam, ut ait, ex Aciliis nullus Marci nomine insignitus reperitur. Verum hoc ipsum est, quod quaeritur. Sane cum Acilios variis cognominibus vel unus offerat Livius, nescio, cur aliis cognomen Marci negandum sit.

* * *

SALVTIS. *Caput muliebre laureatum.*

NV. ACILIVS. IIIVIR. VALETV. *Mulier stans d. serpentem tenet, s. columellae innititur.* AR. C.

Offert antica caput Salutis, cui a C. Iunio Bubulco votum templum, locatum, et dedicatum narrat Livius [a]), quod stetisse in regione VI. tradit Victor. At in varias sententias eruditos distraxit vox VALETV. partis aversae. Onuphrius totam epigraphen conjungendo IIIVIR*os* VALE*tudinis* TV*endae* hactenus in re Romana ignotos produxit [b]). Eodem pertinet Patini IIIVIR. VALETV*dinarius*. Melius Vrsinus, aliique proponi deam *Valetudinem* censuere, nempe ut in numis Aquillii est IIIVIR. VIRTVS, ita hic IIIVIR. VALETV*do*. Deam hoc nomine unus forte Martianus Capella prodidit [c]): *Venit ex altera Fortuna et Valetudo, Favorque.* At quod deinde inter Salutem et Valetudinem discrimen? Novi, valetudinem in utramque a Latinis partem acceptam, in bonam malamque, at eodem modo, quo in hoc denario effictam videmus Valetudinem, nempe quae serpentem manu tractat, fingitur Graecorum Υγιεια, quae passim Romanis *Salus* dicitur. Neque vero etiam utramque distinguunt num Augusti, in quorum aliis, quos ad annum V. C. 738 recensebo, legitur: *pro salute Caesaris*, in aliis: *pro valetudine Caesaris.*

His Salutis et Valetudinis typis non obscure videtur adludi ad nomen *Acilius*, nempe Graecis ἀκεομαι, Ionice ἀκειομαι *mederi* significat. Et fuit hic typus genti Aciliae adhuc Claudii aetate proprius; nam in numis Agrippinae Corinthi signatis cum epigraphe: NV. ACIL. IIVIR. exhibetur item Hygia stans, sive hic IIvir ex ipsa Aciliorum gente fuit, quod vix verisimile, sive cum nomine Acilii observantiae in hanc gentem causa etiam symbolum gentis recepit. Havercampum, qui olim hunc Acilium IIIvirum sacris aedibus reficiendis constituit, vide semetipsum serius retractantem [d]).

* * *

M. ACILI. ROMA. cum unciarum notis in aeneis. RR.

* * *

Aeneum alium a Morellio citatum: *Caput Iani.*

NV. ACILI. Q. *intra coronam*, non esse numum Romanum, sed verisimilius Panormi, in hujus Siculae urbis moneta diximus.

* * *

Glabrio.

Hujus nomen in moneta Romana, si Goltzianam demas, non exprimitur, proditur tamen in numo commatis pere-

a) L. IX. c. 43, et L. X. c. 1. b) de Civit. Rom. c) de Nupt. Philol. L. I.
d) pag. 639.

grini; M. ACILIVS. GLABRIO. PROCOS., quem vide descriptum in numis Augusti ad annum V. C. 729.

* * *

Aviola.

Proditur hic proconsulis addito, vel dissimulato titulo in moneta Ephesi et Smyrnae, quam vide. Proditur etiam C. Aviola vir illustris gentis Siliae in binis tabulis aeneis, quas restituit Morcellus [a]).

AEBVTIA.

Aebutii IIviri in numis coloniarum Caesaraugustae Tarraconensis, et Corinthi Achaiae, quos ex meo instituto negligo.

AELIA, ALLIA.

Plebeja. Cognomina numi certi offerunt *Balam*, *Lamiam*, *Paetum*, *Sejanum*.

* * *

Bala.

BALA. *Caput muliebre, juxta litera alphabeti.*

C. ALLI. *Diana in citis cervorum bigis d. facem, s. hastam, infra bigas cicada, delphinus, gryphus, ancora etc., omnia intra lauream.* AR. C.

Vna fere omnium est sententia, unam eandemque esse gentem *Aeliam*, *Ailiam*, *Alliam*, quo ex judicio non dubitant numos inscriptos ALLI. genti Aeliae tribuere. Tamen non satis idoneis istud argumentis adseritur. Magis controversa vox BALA. Vaillantius rationibus sane infirmis explet BALA*rus*. Hoc reprobato Havercampus legit BALA*tro*. Neuter rationem adfert, cur producendum esse vocabulum existimet, et non *Bala* per se efficere cognomen possit perinde ac *Buca*, *Cinna*, *Galba*. Sane Alexander I. Syriae rex dictus fuit *Bala*, cui sententiae quid repugnet, non video, et mecum sentit Liebeus [b]).

* * *

Caput Palladis alatum.

C. AL. *Dioscuri equites*, infra ROMA. AR. C.

Eidem Allio vel Aelio denarium hunc tribuunt eruditi. Res minus certa, nam AL. varie legi potest.

* * *

Lamia.

Aelios Lamias descendere a vetusto Lamo Formiarum olim tyranno docuit Horatius [c]).

Q. AELIVS. L. F. LAMIA. IIIVIR. A. A. A. F. F. in numis aeneis I. formae Augusti C.

LAMIA. SILIVS. ANNIVS. in aeneis III. formae, qui prioribus sunt coaevi. C.

---

a) De Stilo inscr. num. 314. 315. b) Goth. num. p. 215. c) L. III. Od. 17.

* * *

Paetus.

Caput Palladis alatum, pone X. P. PAETVS. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. R.

* * *

Sejanus.

L. AELIO. SEIANO. COS. in numo Bilbilis Tarraconensis cum capite Tiberii, quo de numo agetur in moneta hujus Augusti ad annum V. C. 784.

AEMILIA.

Patricia, et insignibus factis inclyta testibus etiam numis. Cognomina in his: *Buca, Lepidus, Paullus, Scaurus.*

* * *

Buca.

L. BVCA. *Caput Veneris. Diana adstante Victoria palmifera ad virum humi super strato dormientem descendit.* (Morelli, Mus. Caes.) AR. RRR.

Caput Veneris, prae quo globus. Eadem adversa. (Morelli in Cornelia Tab. IV. lit. B.) AR. RRR.

Numum utrumque, quem separavit Morellius, conjunxi, geminum plane, nisi quod in posteriore deest epigraphe, et abundat globus. Horum priorem pridem edidit Morellius a), et explicavit erudite secutus indicium Plutarchi narrantis: (in Sulla.) *Dicitur etiam Sullae in somniis se obtulisse dea, quam ex disciplina Cappadocum Romani colunt, sive ea Luna, sive Minerva, sive Bellona sit. Haec Sullae visa est adsistere, et fulmen tradere, jussisseque singulis nominatis inimicis ejus ferire. Illi icti concidere, atque e medio dilabi. Hoc ostento erectus narrat id postridie collegae, ac Romam pergit.* Factum istud V. C. 671, quando is ex Campania urbi imminebat. Haec olim a praestante Morellio tradita probata etiam fuere Havercampo, qui addit praeterea, cusum fuisse a L. Buca, qui quaestor fuit sub Sulla, pater autem filii cognominis, qui IIIIvir monetalis sub I. Caesare in numis, quos mox citabimus, proditur. Verum idem in numi alterius explicatu fastiditis prioribus Perizonii sententiam amplectitur negantis, praetensum Sullae somnium in his denariis exhiberi, quia, ait, L. Bucam non reperimus in numis, nisi tempore Caesaris dictatoris, sub quo ille IIIIvir monetalis fuit. At vero sub Caesare, maximo Sullae inimico, minime videri probabile, voluisse hunc hominem, qui Caesaris ipsius titulos et decora (caput Veneris et globum) in numis exprimit, gloriosum quoddam Sullae somnium ad memoriam posteritatis propagare. Instanti, incertum tum esse, utrum hic L. Buca idem sit, qui ille Caesarianus, respondet, esse probabile, eundem esse, quamdiu non reperitur atque ostenditur alius monetalis ejusdem plane nominis. Haec Perizonius b). Apparet, universam quae-

a) Specim. p. 236. b) de Num. cons. p. m. 560.

stionem eo redire, sitne L. BVCA numi praesentis idem cum L. BVCA. IIIIVIRo in numis Caesaris. Sin idem, vicerit causam Perizonius: sin vetustior aliquis, causa facile cadet. At quam infirmum est viri eruditi argumentum, exhiberi sibi cupientis alium retrorsum hoc nomine IIIvirum monetalem. An ergo, ut vel uno exemplo utar, numi omnes C. Marcii Censorini nomine inscripti, erunt ejus, quem sub Augusto constat fuisse IIIvirum, quoniam alius ejusdem nominis non reperitur? Quis in ea inscriptionis parsimonia, qua numi consulares laborant, facile aut aetatem numi, aut quis fuerit is, qui inscriptus legitur, an IIIvir monetalis, an quaestor, an aedilis, enucleabit? At enim, inquit, sunt in his numis decora Caesaris, caput Veneris, et globus. Minus haec commode. Sane globi explicatus est ambiguus, atque is abest etiam in horum numorum uno; at Venerem ut Caesari, sic et Sullae fuisse familiarem, in hujus numis copiose videbimus. Ergo cum numi thema tam belle cum Plutarchi narratione conspiret, non credo, arcessendum explicatum alium a Morelliano diversum, atque omnium minime illum, quem ipse denique sufficit. Hunc Sullae typum praeclare illustrat testimonium Velleii Morellio praeteritum, scribentis [a]): *Post victoriam, qua descendens montem Tifata cum C. Norbano concurrerat Sulla, grates Dianae, cujus numini regio illa sacrata est, solvit, aquas salubritate medendisque corporibus nobiles, agrosque omnes addixit deae. Hujus gratae religionis memoriam et inscriptio templi affixa posti hodieque, et tabula testatur aerea intra aedem.* Horum agrorum modum a Sulla definitum serius ab Augusto, iterum a Vespasiano ordinatum fuisse, docet nobile marmor apud Donium [b]):

IMP. CAESAR. VESPASIANVS AVG. COS. VIII. FINES. LOCOR. DICATOR. DIANAE. TIFATINAE CORNELIO. SVLLA. EX. FORMA DIVI. AVG. RESTITVIT

Addendum adhuc videtur quod de Sulla narrat Plutarchus [c]), ab eo monitum Lucullum, nihil perinde firmum ut ducat, quam quod secundum quietem ei praecipit deus. Stratum, cui Sulla incumbit, perperam Vaillantius literas Punicas, aut ignotas putat.

Iuvat hoc loco mirari commentatores nostros in explicandis familiarum numis nequaquam difficiles ac morosos. Sane ut vidimus, Havercampus, qui antea hunc L. Bucam quaestorem Sullae, et IIIIviri patrem confidenter constituerat, repente numum intra Caesaris imperium cogit. Si solida olim docuit, cur tam facile deserit, sin intuta, quorsum tanta confidentia? Liquet ab hoc uno exemplo (neque enim lubet in singulis agere censorem) quae saepe fides sit habenda Vaillantio, aut Havercampo, cum quae maxime ambigua sunt, incerta, fluctuantia, velut certa et explorata obtrudant, et continuo ex tripode

a) L. II. c. 25. b) Inscr. ant. Cl. I. n. 41. c) in Sulla p. m. 454.

pronunciant, quae numi aetas, quis ille, cujus nomen proditur, quo insignis magistratu numum ferierit, quarum praestigiarum exempla singulae fere eorum paginae offerunt. Sed de hoc argumento plura scripseram in prolegomenis.

* * *

Caput I. Caesaris.

L. BVCA. — L. AEMILIVS. BVCA. — L. AEMILIVS. BVCA. IIIIVIR. typis ad I. Caesarem pertinentibus, quorum praecipuos in hujus moneta descriptos vide.

PAXS. *Caput muliebre.*

L. AEMILIVS. BVCA. IIIIVIR. *Duae dexterae junctae.* Quin. RR.

* * *

Lepidus.

Lepidorum denarii insignes propter commemorata in his facta gentis domestica.

Caput muliebre.

M. LEPIDVS. AN. XV. PR. H. O. C. S. *Eques lento gressu s. tropaeum gestat.* AR. RR.

Memorabilis epigraphes sensus est: M. LEPIDVS. ANnorum XV. PRaetextatus Hostem Occidit, Civem Servavit. Eam Valerius Maximus paene ad verbum reddit a): *Aemilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem hostem interemit, civem servavit. Cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata et incincta praetexta S. C. posita.* Simile factum, praemiumque jam regum temporibus reperit Macrobius. Narrat is b), Tarquinium Priscum de victis Sabinis triumphasse, *quo bello*, addit, *filium suum annos XIV. natum, quod hostem manu percusserat, et pro concione laudavit, et bulla aurea, praetextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem praemiis virilitatis et honoris. Nam sicut praetexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho prae se gerebant, inclusis intra eam remediis, quae crederent adversus invidiam valentissima. Hinc deductus mos, ut praetexta, et bulla in usum puerorum nobilium usurparentur etc.* In horum denariorum parte antica nonnunquam additur corona querna, decus servati civis. Tamen tuto adfirmari nequit, quis fuerit hic puer Lepidus tam praeclari facti auctor.

* * *

ALEXANDREA. *Caput muliebre turritum.*

M. LEPIDVS. PONT. MAX. TVTOR. REG. S. C. *Lepidus togatus stans regi togato adstanti et d. hastam tenenti diadema imponit.* AR. R.

In denario musei Caesarei legitur: ALEXSANDREA, et PONF. pro solito PONT.

Insigne hujus numi argumentum rursus explicat Valerius Maximus c): *cum Ptolemaeus rex tutorem populum R. filio reliquisset, senatus M. Aemilium Lepidum Pont. Max. bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandriam misit.* Appertius Iustinus d): *Morte regis legatos Alexandrini ad Romanos*

a) L. III. c. 1. n. 1. b) Saturn. L. II. c. 6. c) L. VI. c. VI. n. 1. d) L. XXX. c. 2. 3.

misere orantes, ut tutelam pupilli susciperent, tuerenturque regnum Aegypti. - - - Mittitur et M. Lepidus in Aegyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Idem factum exempli causa memorat Tacitus [a]): *exemplo, quo majores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant.* Rem illustrem, atque tot tamque claris testibus confirmatam mirum profecto tam spissis septam tenebris, ut quis fuerit hic Ptolemaeus, cui Lepidus datus tutor, nondum perspicue sit explicatum, cujus ambigui causa jure auctorum veterum negligentiae tribuitur, male posteritati, in cujus commodum scripsere, consulentium, cum tot numero Ptolemaeos, quod plerumque factum, ne minimum quidem distinguerent. Vsserius, eumque secuti alii plerique patrem pupilli censent fuisse Ptolemaeum IV. Philopatora, pupillum, quem denarius hic sistit, Ptolemaeum V. Epiphanem. At Pighius missum a senatu Lepidum conjicit, qui Ptolemaei V. Epiphanis filios Ptolemaeum VI. Philometora, et Ptolemaeum VII. Physcona tutaretur, quorum per immaturam aetatem Aegyptiorum res perditum, et Syrorum, quod nolebant Romani, auctum ibant [b]). Causam repetit ab hoc ipso denario, et Val. Maximo, a quibus Lepidus noster, quo tempore regis pueri tutelam suscepit, dicitur pontifex maximus, et consul iterum, qui tamen nonnisi compluribus post Philopatoris mortem annis utramque hanc dignitatem est adeptus. Mortuus est Philopator V. C. 550, Lepidus in locum C. Servilii Gemini dicitur pontifex maximus V. C. 574 [c]), consul II. V. C. 578. Vnus viro erudito scrupulus haeret, quod Val. Maximo unus duntaxat rex puer memoratur, quo permissum sibi putat librariorum culpam modeste suspicari, scriptumque forte *filiis* pro *filio*. En viri praestantis sententiam, sed quam gravissima alia argumenta manifeste evertunt. Omitto leviora, quae opponi possunt, non, quod censet Pighius, senatum suapte tutelam puerorum suscepisse, sed, ut prodidit Val. Maximus, ex testamento patris, ut Iustinus, petentibus Alexandrinis. Ad haec memorantur a veteribus tutores filiorum Epiphanis Cleopatra mater, Eulaius, Lenaeus [d]), atque inter haec nihil de praestita a Romanis tutela. Quod si errorem suspicatur in Val. Maximo filium unum pro binis prodente, necesse erit culpare quoque Iustinum, unicum etiam pupillum prodentem. At maxime fallitur Pighius, quod revera censuerat, propter mentionem pontificatus maximi, quem multis serius annis Lepidus adivit, dictam quoque tutelam differendam. Etenim luculento alio testimonio facile probaverim, non fuisse Lepidum, neque esse potuisse hoc magistratu insignem jam tum, cum pupilli causa in Aegyptum profectus est. En verba Livii capta ex ejus epitome [e]): *P. Licinius Crassus, cum idem pontifex maximus esset, quod nunquam antea factum fuerat, extra Italiam profectus, praelio victus et interemptus est.* Factum istud V. C. 623, in bello a Roma-

a) Ann. II. c. 67. b) Annal. T. II. p. 403. c) Livius L. XL. c. 42. d) Frölich. Ann. Syr. ad ann. A. X. 173. seq. e) L. LIX.

nis cum Aristonico in Asia gesto. Ergo si Lepidus, cum pontifex max. esset, tutorem in remota Aegypto egit, qua ratione Crassus primus dici potuit in pontificatu maximo Italiam egressus? Sane jam olim, cum ambigeretur, sitne Scipioni, an Crasso bellum Africanum cum Hannibale mandandum, Crassum, quod pontifex maximus esset, lex, quam Plutarchus θεῖον appellat, in urbe coercuit a). Denique adversatur Pighio Iustinus narrans, gratam fuisse Romanis legationem Alexandrinorum, causam belli adversus Philippum V. Macedoniae regem quaerentibus, qui insidiatus eis tempore belli Punici fuerat; quare, addit, *mittuntur legati, qui Antiocho et Philippo denuntient, regno Aegypti abstineant. Mittitur et M. Lepidus in Aegyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret* b). Victus est apud Cynoscephalas Philippus, et ad pacem adactus V. C. 557, ergo necesse est aliquot annis praecessisse legationem Alexandrinorum, quod tum belli causam cum Philippo quaerebant Romani. At Lepidus, ut diximus, nonnisi anno V. C. 574 pontificatum max. abstulit.

At qua ratione, quo argumento maxime nititur Pighius, potuit cum in hoc denario, tum a Val. Maximo dici M. Lepidus simul pontifex max., simul tutor regis? Expediam. Quiscunque is fuit ex posteris hujus Lepidi, qui insignem hunc denarium feriundum curavit, ei propositum aliud non fuit, quam ut in gentis suae decus jactaret palam, eum, cui regis tutela commissa fuit, fuisse etiam honorifico summi pontificatus magistratu functum, etsi hic multo accessit serius. Quidni? an non et Cicero c), et Appianus d) hi quoque προληπτικῶς sunt locuti, cum adseruere, a P. Scipione Nasica pont max. perduellem Gracchum fuisse caesum? Constat, Gracchum a Scipione caesum V. C. 621, quo tempore pontificatum max. tenuit P. Licinius Crassus, quo deinde biennio post in bello Aristonici interempto hic Scipio ejus ipsius virtutis causa, quam in Gracchanis his turbis exhibuerat, summum hunc honorem abstulit, ut diserte Vellejus e) *). Illustre exemplum aliud suppeditat numus gentis Claudiae, in cujus aversa epigraphe: MARCELLVS. COS. QVINQ. typus:

---

a) Plut. in Fab. Max. b) L. XXX. c. 3. c) Catilin. Orat. I. c. 1. d) Bell. civ. L. I. c. 16. e) L. II. c. 3.

*) Quae de Scipione tum nondum pontifice max. dixeram, serius etiam a Pitisco praeclare confirmata reperi. (Lex. T. II. p. 467.) At enim προληπτικῶς locutus Plutarchus dici nequit, qui diserte narrat, Nasicam per Gracchanas has turbas fuisse pontificem max. (in Ti. Gracch. c. ult.) Plutarchum satis coarguit testimonium Velleji, tum quod probaveram, ea tempestate Crassum fuisse pontificem max., denique quod Cicero, etsi caesum a Scipione pont. max. Gracchum adserat, addat tamen: *privato*, quod de homine pontifice maximo dici vix potest. Non advertit hoc sphalma Rualdum immitem Plutarchi Aristarchum.

Marcellus Iovi Feretrio spolia offerens. Constat, Marcellum ea obtulisse V. C. 532, at consulem V. processisse demum V. C. 546. Vt ergo in hoc numo το COS. QVINQ. nequaquam referendum est ad tempus ejus facti, quod typus exhibet, ita neque in hoc, de quo agimus, denario inscriptum PONT. MAX. ad tempus praestitae tutelae. Secundum Val. Maximum, qui Lepidum tutorem etiam consulem II. facit, haec exteri regis tutela saltem in annum V. C. 579 erit differenda, quod anno hunc praecedente processit consul II., at tum vide, qua ratione cohaesura sint tempora.

Omnibus igitur expensis ita illustre istud factum explicandum censeo, secutus praecipue Iustinum, plurimas ejus peristases commemorantem. Moritur Ptolemaeus IV. Philopator V. C. 550, quo tempore et belli in Philippum causas quaesivere Romani. Mittunt Alexandrini legatos, qui impuberi regi Ptolemaeo V. Epiphani tutorem a senatu peterent. Ejus rei causa in denarii antica proponitur genius Alexandriae istud sibi beneficium exposcentis. Gliscit bellum cum Philippo, cui is V. C. 557 succumbit. Tutela perfunctus Lepidus, quo anno, ignoratur, consul I. procedit V. C. 567, pontificatum max. adit V. C. 574, consul II. V. C. 578.

Genius Alexandriae urbis in Aegypto principis argumenti causa in anticam est vocatus. Scripti XS pro X exempla ex numis jam dedimus altius in Proleg. Cap. VII. §. 3.

* * *

Caput muliebre velatum, in nonnullis juxta simpulum, et corona. M. LEPIDVS. AIMILIA. REF. S. C. *Basilica Aemilia.* — Idem restitutus a Trajano. — In denario musei Caes. antica offert *caput muliebre laureatum velatum.* AR. RRR.

Non pauci veterum insignis hujus substructionis meminere, quae vulgo *Basilica Aemilia*, vel *Pauli* dicebatur. Ejus exstruendae occasionem dedit corruptela. Nam, ut narrat Plutarchus [a]), inter eos, quos ingenti pecunia corruperat Caesar, fuit etiam Paulus consul, talentis argenti MD. in partes tractus, quo argento celebrem illam Basilicam juxta forum loco Fulviae aedificavit, dedicavitque. Fuit autem L. Aemilius Paulus consul V. C. 704. Ejus basilicae meminit quoque Cicero [b]). Is tamen opus nonnisi inchoatum vidit; nam dedicatum denique est a Paulo Aemilio Lepido prioris filio, aut certe consanguineo in consulatu suo suffecto V. C. 720, ut refert Dio [c]). Maximum decus in Phrygiis columnis fuit, propter quas eam *mirabilem* dixit Plinius [d]). Damnum passa bis refecta legitur, primum V. C. 740 docente Dione [e]). Pauli porticum incendio absumptam, ignemque ad Vestae usque grassatum - - - postea specie quidem ab Aemilio, ad quem primi conditoris genus reciderat, re autem ab Augusto, et Pauli amicis refectam. Iterum imperante Tiberio *Lepidus a senatu petivit, ut basilicam Paulli, Aemilia monumenta,*

a) In Caesare p. 722. b) ad Attic. L. IV. ep. 16. c) L. XLIX. c. 42. d) L. XXXVI. §. 24. e) L. LIV. c. 24.

propria pecunia firmaret, ornaretque, verba sunt Taciti a). Ceterum quae alia ad hanc basilicam, ejusque in urbe situm, tum alias eodem nomine (nam plures produntur) pertinent, vide nitide explicata a cl. le Beau b).

De tempore, quo denarius hic sit percussus, disputatur ab eruditis. Perizonius eum in aetatem Tiberii, qua eam fuisse refectam ex Tacito docuimus, promovet c). Melius Havercampus ad priorem sub Augusto restaurationem retrahit. Iam enim sub extremos hujus annos desierunt Romae feriri numi gentium nomine insignes, moneta omni uni Caesaris nomini reservata. Favet etiam posteriori huic sententiae caput anticae, quod haud dubie Vestae est. Nam cum in dicto incendio ignis ad usque templum Vestae pervaserit, probabile est, numum respicere et Vestae aedes, et basilicam ab Augusto restitutas. Addo, magis Augusti, quam Tiberii aevum sapere archaismum AIMILIA.

* * *

ROMA. *Caput muliebre laureatum, pone* X.

MV. AEMILI. *Statua equestris d. hastam tenens insistit ponti, intra cujus tres arcus scriptum* LEP. AR. R.

Refert Plutarchus, pontem in Tiberi sublicium, quo primus Ancus Marcius Ianiculum cum urbe conjunxit, multis post saeculis ab Aemilio quaestore factum lapideum d). Ab hoc Aemilio is Aemilii nomen abstulit. Quo anno opus positum sit, neque Plutarchus, neque, quod norim, alius prodidit. Pighius Man. Aemilium Lepidum quaestorem anno V. C. 675 inserit, atque tum conditum ab eo pontem. Qua istud auctoritate, ignoro; nam vades alios non citat, praeter Plutarchum, et denarium praesentem. At Plutarchus neque annum quaesturae, neque Aemilio huic fuisse praenomen Manii prodit, et Manius, quem numus offert, poterat esse unus ex posteris ejus, qui operis architectus fuit. Cujus sit statua equestris partis aversae, dubitatur. Havercampus esse regis Anci conjicit, qui pontis veteris sublicii fuit auctor. Denarius hic aetatis est mediae inter antiquissimos, et modi recentioris; nam non exhibet caput galeatum alatum, et sistit tamen notam X, quam aetas Caesaribus vicina ex numis jam exegit.

* * *

Paullus Lepidus.

Paullus et Lepidus singula fuerunt cognomen gentis Aemiliae. At habemus ex historicis etiam Paullum Aemilium Lepidum, sic ut ejusdem gentis cognomen in praenomen cesserit. Si vera memorat Fulvius Vrsinus e), *Paullus Lepidus adoptatus a patre M. Lepidi IIIviri fuit, et ex Aemilio Paullo Paullus Aemilius Lepidus dictus est.* Nimirum cum et adoptans et adoptatus ex eadem gente Aemilia essent, Paullus adoptatus Aemilianus dici non potuit, sed ex suo Paulli cognomine praenomen fecit, dictusque adeo fuit Paullus Aemilius Lepidus. Verisimile istud, sed utinam accederet quoque auctoritas. Vrsino consona scribit et Pighius f).

a) Ann. III. c. 72. b) B. L. T. XXIV. p. 205. c) de num. cons. p. m. 560. d) in Numa p. m. 66. e) num. fam. in Aemilia. f) Ann. T. III. p. 495.

Quoniam Paullorum et Lepidorum magnum fuit inde a principio saeculi V. C. VIII. nomen, iique ipsi Caesarum domui adfines, non alienum, horum gentem hoc loco aliquanto explicatius proponere, praecipue cum eo nummi, quos explicatum imus, lucem mutuentur. In eo argumento erudite versatus jam est Norisius [a]), etsi in nonnullis dissentire cogar.

L. Aemilium Paullum supra vidimus consulem V. C. 704 grandi pecunia a Caesare corruptum, et basilicae suae architectum. Eum Norisius perperam videtur constituere fratrem M. Aemilii Lepidi IIIviri ab eodem hoc fratre proscriptum, et censorem ab Augusto V. C. 732 nominatum. Praeterquam enim quod non satis videatur verisimile, eum qui consul V. C. 704 fuit, post XXVIII. annos potuisse adhuc molesto censurae negotio vacare, scrupulum etiam injicit Dio, qui refert, V. C. 720 ab Aemilio Lepido Paullo in consulatu suffecto dedicatam basilicam Aemiliam [b]). Si vivus adhuc tum L. Aemilius Paullus, cur is non ipse opus, cujus architectus extitit, dedicavit, sed summum hunc honorem alteri ex sua gente reliquit? Alium igitur Aemilium Paullum circumspiciamus, cui opportunius ea, quae Norisius in L. Aemilium Paullum congerit, competant.

Aemilium illum, quem supra dixi ab altero Aemilio adoptatum, et per hanc adoptionem dictum Paullum Aemilium Lepidum, Pighius censet fuisse adoptivum Lepidi IIIviri fratrem [c]). Idem fuit eodem judice, quem frater IIIvir inter proscriptos referri est passus. Idem deinde V. C. 720 consul suffectus, ut dixi, porticum Aemiliam dedicavit, dictus Dioni Aemilius Lepidus Paullus, cujus consulatus suffecti meminerunt etiam marmora duo, quorum unum recitat Pighius [d]): L. SEMPRONIVS. L. SCRIBONIVS. (fuere hi ejus anni consules ordinarii, aut saltem horum prior) mox additur: K. IVL. PAVL. AEMILIVS, quod postremum in altero marmore, nisi forte idem est cum priore, sic notatur: K. IVL. P. AEMILIVS [e]). Habemus ergo circum hanc aetatem Aemilium alium illustrem, certe ab Aemilio Norisiano diversum, qui posterior neque Lepidi nomen tulit, neque Paulli nomine in praenomen usus est, quique tum adhuc vegetae aetatis censurae XII. serius annis obeundae idoneus facile fuit.

V. C. 732 exercuisse censuram Paullum Aemilium Lepidum conlega L. Munatio Planco, diserte prodit Dio [f]), quem fuisse sane eundem, qui V. C. 720 fuit consul, ipsa nomina demonstrant.

Ejus uxor Cornelia. Fuit filia P. Cornelii Scipionis et Scriboniae. At Scriboniam marito abductam duxit ipse Octavianus V. C. 714 [g]), fuitque ex ea pater Iuliae clarissimis, quos ea aetas habuit, viris, Marcello, Agrippae, Tiberio matrimonio junctae. Ergo Cornelia per sororem Iuliam domui

---

a) Cenot. Pis. diss. II. c. 13. b) L. XLIX. c. 42. c) Ann. Tom. III. p. 495 et 515. d) Ann. Tom. III. p. 494. e) Gruter. p. 1087. 2. f) L. LIV. c. 2. g) Suet. in Aug. c. 62.

Caesaris consanguinea, Paullus Lepidus per uxorem Corneliam eidem adfinis in magna tum nominis claritate fuere, quam auxit etiam Propertius, qui tenerrimam scripsit elegiam, qua Corneliam fingit, cum praematura morte obiisset, mariti Paulli luctum moderantem [a]). Annum mortis ipsa in eo carmine indicat [b]), nempe in consulatu fratris:

Vidimus et fratrem sellam geminasse curulem,
Consule quo facto tempore rapta soror.

Dubium non est, hunc Corneliae fratrem consulem fuisse P. Cornelium Scipionem, quem fasti ad annum V. C. 738 memorant. Istud si verum, plurimum valet ad refellendum Norisium, qui Corneliae hujus maritum constituit L. Aemilium Paullum, qui V. C. 704 consul processit. Esto, fuisse illum tum annos natum nonnisi XXXV., necesse est, V. C. 738, quo mortua Cornelia, fuisse octogenarium. Sin istud, ridicula sane erunt praecepta a Cornelia filiis data, quibus rationem praescribit, qua observanda noverca, si quam pater alteris nuptiis in domum induxerit, aut si maluerit coelibem vitam persequi, discerent *venturam* patris *jam nunc sentire senectam.* Non satis Paulli honori consuluerat aut Cornelia, aut Propertius, si id aetatis virum, et jam constituta domi sobole posse adhuc novis nuptiis inhiare sunt suspicati. Deinde anni LXXX. non jam sunt *ventura senecta*, sed senecta ipsa.

Paulli Lepidi duo memorantur filii. Eos in laudato carmine sic compellat mater Cornelia: *Te Lepide, et te Paulle, meum post fata levamen.* Fuere ingenio multum dissimili. M. Aemilius Lepidus cos. V. C. 759, cujus moderationem extulit ipse Augustus, quando agens de iis, qui possent ambire imperium, *M. Lepidum* dixerat *capacem*, *sed aspernantem* [c]). L. Aemilius Paullus cos. et ipse V. C. 754 conlega C. Caesare, sed qui ipsum Augustum insidiis petivit, ut refert Suetonius [d]), a quo Augusti progener appellatur; nam habuit junctam matrimonio Iuliam Agrippae et Iuliae filiam Augusti neptem.

Haec sunt, quae de Paullo Lepido ex veterum monumentis animadvertenda videbantur, verisimilia sane, dempto, quod spondere nolim, fuisse eum Lepidi IIIviri fratrem, ut visum Pighio; nam video, eruditos plures huic sententiae contraire, ac praecipue Perizonium [e]). Ceterum aliud hoc loco probare non constitui, quam diversum ab Aemilio Norisii esse Paullum Lepidum hoc nomine a veteribus proditum, et sic etiam inscriptum numis, quos modo recitabo, et quorum causa isthaec collegeram.

* * *

PAVLLVS. LEPIDVS. CONCORD. *Caput Concordiae velatum.*

---

a) L. IV. el. 12. b) vers. 65. c) Tacit. Ann. L. I. c. 13. d) in Aug. c. 19. e) Animadv. hist. p. 121.

PVTEAL. SCRIBON. LIBO. *Puteal Libonis.* AR. C.

Eadem adversa.

TER. PAVLLVS. *Tropaeum, juxta hinc vir togatus stans, illinc captivus revinctis post tergum manibus, adstantibus duabus parvis figuris.* AV. (Pembrock P. I. tab. 7.) RRRR. AR. C.

Eadem adversa.

CLEMENTIAE. S. C. *Caput Clementiae intra clypeum.* AR. RRRR.

Quoniam antica in omnibus his est eadem, certum pariter, uno omnes tempore ac consilio signatos. Iam primum sensus τȣ PAVLLVS. LEPIDVS dijudicandus. Havercampus utroque nomine exhiberi putat Paullum et Lepidum Paulli Lepidi filios, de quibus continuo egi, signatosque hos numos tum, cum uterque esset IIIvir monetalis, cumque in aversa numi I. videret insuper notatum Scribonium Libonem, omnes tres IIIviros, qui uno eodemque tempore exstitere, credidit indicari. Nimium is per totum suum opus in statuendis IIIviris liberalis, cum tamen ipse toties quaestores, praetores, praefectos urbis etc. numorum auctores confiteri cogatur. Melius Perizonius ipsum utriusque patrem Paullum Lepidum, de quo ampla mihi mox facta mentio, in his numis videt, causa tanto certiore, cum utrumque illi fuisse hoc nomen constet.

Cur in omnibus his numis signata sit CONCORDIA, certam causam non reperio, nisi forte palpari placuit Augusto ob decretum a senatu novae Concordiae templum per causam restitutae a I. Caesare pacis, de quo Dio a). Iuvat judicium istud numus III., ut dicetur.

Numi I. aversa typum exhibet genti Scriboniae proprium, famigeratum nempe puteal, quod in ejus monetam reservamus. At cur istud Scriboniorum decus numis suis inseruerit Paullus, explicata ratio. Diximus, fuisse ei uxorem Corneliam filiam Scriboniae, ex quo adfinitatis vinculum inter gentes Aemiliam et Scriboniam, tanto magis Paullo venerabile, quod illo cum domo Caesarum conjunctus est, ex quo Octavianus Scriboniam Corneliae matrem uxorem duxit, ut supra latius ostendi. Iusta igitur causa, cur Paullus honorificam hanc cum gente Scribonia unionem in moneta sua jactaret.

Numi II. typus illustris argumenti. Revocat enim in memoriam L. Aemilii Paulli victoriam de Perseo, captam Macedoniam, et deinceps Romanis servire coactam, et triumphi V. C. 587 magnificentiam, quo nullus hactenus per praedae opulentiam insignior est actus, quae omnia ex veteribus adcurate collecta habes apud Pighium b). Exhibet typus Paullum togatum stantem, et porrecta dextera imperantem quid Perseo, qui adstat vinctus, in comitatu duorum filiorum, qui triumphantis quoque victoris currum sequebantur. Epigraphe TER. PAVLLVS sensus est ambigui. Aut enim significat triumphum a IV. Kal. Dec. ejus anni in triduum porrectum, de quo Florus c): *quippe cujus spectaculo triduum impleverit, primus dies signa tabulasque, sequens arma*

a) L. XLIV. c. 4. b) Ann. T. II. p. 386. c) L. II. c. 12.

pecuniasque transvexit, tertius captivos, ipsumque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Aut significat tres L. Paulli triumphos, quorum unus de Liguribus, alter de Perseo, tertius incertum de quibus, quem ex Velleio elicit Pighius. Et sane ternos hos triumphos, quos tamen controvertunt aliqui, confirmat marmor hodieque Romae exstans, et ibidem citatum a Pighio: L. AEMILIVS. L. F. PAVLLVS. COS. II. CENS. AVGVR. TRIVMPHAVIT. TER. Vide de hoc numo plura apud Spanhemium [a]).

In numi III. aversa Vaillantius clypeum Macedonicum videt, putatque indicari *Clementiam*, qua erga Macedonas usus est Paullus in bello contra Perseum. At clypei Macedonici multo alia est figura, ut non modo ex numis Macedoniae constat, sed vel ex ipsis numis consularibus Caecilii Metelli. Clypeus vero hic ex eorum genere est, quales dedicari et suspendi solebant in locis sacris cum imagine deorum vel virorum illustrium, ut patet ex numis Tiberii cum simillimo typo, et inscriptis CLEMENTIAE, vel MODERATIONI. Exstat etiam numus gentis Mesciniae, qui Augusti caput simili clypeo insculptum offert. Existimo ergo, typum hunc a Paullo lectum ad demerendum Augustum in memoriam patris Iulii, cujus causa observandi decretum a senatu, ut Clementiae Iuliae templum aedificaretur, de quo vide plura in numis L. Caesaris. Eodem animo Paullum Concordiae effigiem numis intulisse supra conjecimus. Denarius hic est rarissimus, et Goltzianum tantum crederem, nisi et a Morellio vulgatum viderem.

* * *

Lepidus IIIvir.

Hujus numos vide in moneta imperatorum.

* * *

Scaurus.

M. SCAVR. EX. S. C. *in imo:* REX. ARETAS. *Rex Aretas genuflexus s. camelum freno retinet, d. oleae ramum protendit, ex quo vittae dependent.*

P. HYPSAE. AED. CVR. — C. HYPSAE. COS. PREIVER. CAPTV. *Iupiter fulminans in citis quadrigis.* AR. C.

Pars tantum antica ad gentem Aemiliam pertinet, nempe M. Aemilium Scaurum; nam aversa est P. Plautii Hypsaei, quam explicabimus in Plautia. Argumentum elegans, et totum historicum. Refert Dio [b]), Pompejum M. constituta Syria et Phoenice Aretae Arabiae Petraeae regi, qui Syriam incursionibus saepe vexaverat, bellum intulisse, victumque custodiae tradidisse. Apertius et explicatius secundum hunc denarium Iosephus [c]): Pompejum rebus in Syria ordinatis, cum reditum in urbem pararet, omnem Syriam ab Euphrate usque ad Aegyptum Scauro commisisse, qui confestim Aretam bello petiit. At hunc viribus suis diffisum petiisse pacem, eamque solutis talentis CCC. impetrasse. Facta haec V. C. 692. Sistit ergo denarius Aretam re-

a) T. II. p. 220. b) L. XXXVII. c. 15. c) Antiq. L. XIV. c. 4 et 5. Bell. Iud. L. I. c. 6, 7, 8.

licto, quo Arabum more vehebatur, camelo supplicis more in genua prolapsum, et oleae ramum porrigentem, in quo observandae, quod jam praeclare observavit Havercampus, pendentes vittae secundum ea, quae docuit Virgilius a):

Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit praetendere ramos.

Fuit hic mos inter Graecos pervetustus. Auctore Aeschylo b) Orestes post patratam matris caedem Apollini supplex tenebat manu

ἐλαιας θ' ὑψιγεννητον κλαδον,
Ληνει μεγιστῳ σωφρονως ἐστεμμενον,
Αργητι μαλλῳ.

et olivae praelongum ramum
Lana praegrandi prudenter coronatum,
Albo villo.

Vtraque numi superficies par aedilium curulium, M. Scaurum, et P. Hypsaeum sistit. Famigerata apud veteres Scauri aedilitas ob immoderatam ludorum et muneris magnificentiam, quae fidem vix reperiat. Operae pretium est legere apud Pighium, qui haec collegit c), ostentatam luxus insaniam. Haec cum a tot scriptoribus tam magnifice creparetur, miratur idem, neminem annum adnotasse, quo magistratum hunc gessit, ac mox citato loco Ciceronis ex oratione pro Sextio d) non incommode eruit, gestum eo anno, quo Clodius fuit tribunus pl., nimirum V. C. 696. Verum Harduinus hoc Pighii judicium inanem conjecturam vocat et ex dubio Plinii sui loco Scauri aedilitatem in annum V. C. 678 retrahit e). Siccine Scaurus praeclarum hoc decus revocati ad obsequium Aretae, quod certum est anno V. C. 692 sibi partum, ante annos omnino XVIII. jam praescivit, et in numis signavit? Ergo denarius hic aperte Pighio favet.

AFRANIA.

Gens plebeja.

Caput Palladis galeatum alatum, pone X.

S. AFRA. *Victoria in citis bigis, infra* ROMA. AR. R.

In aeneis quoque S. AFRA. cum nota assis et partium. RR.

Literam praenominis S in his numis Vrsinus, Vaillantius, Havercampus confidenter legunt *Spurius*, quin ejus certam rationem adferant. Esto, in gente Postumia solum S legi *Spurius*, istud nondum probat, etiam in Afrania legi potius debere *Spurius*, quam *Sextus*, praecipue cum fateatur Vrsinus, Sp. Afranii, a quo cusi hi numi, nullam exstare mentionem in veteribus monumentis. In marmoribus perinde

a) Aen. VIII. 125. b) Eumenid. v. 43. c) Tom. III. p. 361. d) cap. 54. e) ad Plin. L. XXXVI. §. 8 not. 7.

Sextos, atque Spurios reperias, sic: SEX. AFRANIVS. LAVTVS. SP. F. (Grut. p. 666. n. 7.) SEX. AFRANIO. SEX. F. (Murat. p. 1627. n. 6.)

* * *

Caput Iovis laureatum, pone S. C. *sed litera S inversa.*

M. AFRA. *Victoria in citis trigis, superne* XXXXIII. (Mus. Caes.) Est serratus. AR. RRRR.

Numum hunc integerrimum alibi editum non reperio. Est simillimus numis Q. Antonii Balbi.

* * *

Numi argentei, qui spectato modulo similes sunt denariis Romanis, et literas AΦPA. Graecas exhibent, ab Vrsino, Mahudelio [a]) et auctore musei Pembrock [b]) genti Afraniae tribuuntur, cusi ut censent, in Hispania. Hujus esse regionis, dubium non est, sed longe absum ab eorum opinione, qui gentem Afraniam notari putant. Credam potius, regulum quemdam Hispaniensem exhiberi. Neque obturbant literae Graecae; nam et Emporitanorum Hispaniae numi literas Graecas antiquis Hispanicis mixtas offerunt. Minus verisimilis sententia Olivierii, qui hos numos Italicos putat, et cusos tempore belli socialis [c]). Iam numus Pellerinianus, in cujus antica AΦPA, in aversa integer versus constans literis pure Hispanicis sistitur, Olivierii sententiam evertit. Ceterum fabrica similes numos stante rep. cusos arguit, nullo autem pacto Gothici haberi possunt, quorum multo alia est forma et fabrica, etsi Gothicos esse suspicati sint Vaillantius et Havercampus. (in Afrania.)

A L B I A. A L F I N I A.

Numi Goltziani.

A L I T I A.

P. Alitius IIvir Corinthi. Sed ut alias dixi, magistratuum municipalium in hoc opere rationem non habeo, quia ad gentes Romanas vix pertinent.

A L L I E N V S.

Ex gente plebeia. Ejus nomen, ut putat Vrsinus, videtur productum ab *Allius*, quemadmodum a Nasidius habemus *Nasidienus*, a Satrius *Satrienus* etc. Ceterum τo Allienus haud dubium est cognomen, quin nobis de gentis no-

a) Dissert. sur les monn. d'Espagne p. 14.

b) P. III. tab. 7.

c) Saggi di Cort. T. II. p. 66.

mine, ad quam illud pertinuit, constet, non unico isto in familiis R. exemplo.

C. CAES. IMP. COS. ITER. *Caput Veneris.*

A. ALLIENVS. PROCOS. *Vir nudus d. pede prorae navis insistens d. triquetram tenet.* AR. RR.

Sistit hic denarius A. Allienum, cui Siciliae praetori I. Caesar multa in mandatis dederat, quando ex insula in Africam contra Scipionem profectus est VI. Kal. Ian. ut refert Hirtius [a]). Infra narratur [b]), Allienum, sed qui jam proconsul dicitur, ampla Caesari subsidia ad id bellum ex Sicilia misisse. Proconsulem etiam appellat Cicero in epistolis binis ad eum in Siciliam datis, quae sunt postremae libri XIII. Ex verbis Hirtii et numo ipso certam numi aetatem tenemus. Certum est, memoratum diem VI. Kal. Ian. esse anni V. C. 707, missa vero subsidia principio anni sequentis 708. Ergo certum etiam, fuisse Allienum proconsulem Siciliae saltem exeunte anno priore, et ineunte altero. At vero I. Caesar, qui in denario dicitur consul iterum, anno V. C. 708 jam fuit consul III. Ergo numus hic tribuendus anno V. C. 707. Triquetra Siciliam, vir nudus navis prorae insistens demandatum Allieno maris imperium notant.

ANICIA.

Numus Goltzianus.

ANNIA.

Gens. plebeia. In numis certis cognomen non additur.

C. ANNI. T. F. T. N. PROCOS. EX. S. C. *Caput muliebre, ante quod plerumque bilanx, saepe etiam pone caduceus alatus, infra caput saepe literae alphabeti, aut quid aliud, ut scorpius, etc.*

L. FABI. L. F. HISP. *superne* Q. *Victoria in citis quadrigis, (rarius lentis) d. oblongum palmae ramum.* In aliis: Q. TARQVITI. P. F. Q. *Victoria in citis bigis d. palmae ramum, superne notae arithmeticae, ut:* IIII. XXXV. etc. AR. C.

Plerique antiquarii hunc C. Annium eundem putant, quem refert Plutarchus a Sulla adversus Sertorium in Hispaniam missum hujus ducibus e Pyrenaeo submotis ipsum Carthaginem Novam retrocedere coegisse [c]). Existimant etiam, ejus tum quaestores fuisse L. Fabium Hispaniensem, et Q. Tarquitium, idque horum denariorum indicio. At enim istud profecto mirum, quod testatur Sallustius [d]), in extrema coena, qua a

---

a) De bell. Afric. c. 2. b) cap. 34. c) in Sertor p. 571. d) apud Servium ad Aen. p. 702.

suis perfide interemptus est Sertorius, adfuisse inter convivas L. Fabium Hispaniensem senatorem ex proscriptis, et Tarquitium. Enimvero hi, etsi eorum concordant nomina, ii ipsi esse non possunt, quos his denariis inscriptos legimus. Nam etsi statuamus: secessionem a Romanis ad Sertorium fecisse, Fabius unus ex proscriptis dici non potuisset. Etenim si eum Sulla in tabulas retulisset, nunquam Annio procos. additus quaestor fuisset. Multa offert haec numorum classis obvoluta tenebris, quas nulla oculorum acies pervadat. Caput anticae propter adstitutam plerumque bilancem vel Aequitatis est, vel Monetae.

* * *

ANNIVS. LAMIA. SILIVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. memorantur in aeneis III. formae imperante Augusto signatis.

AE. C.

ANTESTIA. ANTISTIA.

Gentem plebejam utramque conjungo, quia haud dubie paullum variato nomine gens una eademque fuit. Id jam suspicatus est Vrsinus nixus vetere inscriptione, quin et Pighius et Vaillantius. Havercampus horum conjecturae repugnat propterea, quod Augusti aetate fuere et Antistii et Antestii, illorum testes denarii cum capite Augusti, horum testis numus Calagurris cum ejusdem imperantis capite. Cl. Odericus, qui priorem sententiam tuetur in erudita dissertatione, quae exstat in Tentaminibus Cortonensibus tomo VIII., opponit Havercampo, non debere confundi familias municipales cum familiis Romanis, quamvis illae ab his oriundae essent; quin fieri poterat, ut Antestii Romani se serius vocarent Antistios, nomen autem vetus retinerent Hispani. Sane Livius constanter vocat Antistios etiam illos, quorum numos Havercampus Antestiis adjudicat. Quin etsi demus, fuisse revera distinctos et Antestios et Antistios, non tamen sequitur fuisse gentes distinctas, sed potius duas familias ejusdem gentis, quemadmodum gens una fuit Claudia et Clodia, Plautia et Plotia, etsi diversae fuerint familiae, perinde ac unum idemque verbum fuit *antesto* et *antisto*, etsi variaret litera. Quod si utroque nomine una gens notatur, ut dubitari vix potest, certum est, nomen Antestiae esse vetustius nomine Antistiae, nam posterius praeferunt numi sub Augusto signati, sed Antestiae nomen cum denarii, tum numi aenei, qui ex typo et fabrica remotiora arguunt tempora, ut continuo patebit.

* * *

Antestius.

C. ANTESTI. *Caput Palladis galeatum alatum, juxta* X. *Dioscuri in citis equis, infra* ROMA, *et canis currens, sed jam in antica, jam in aversa.* AR. C.

Caput Iani.

ANTESTI. ROMA. *Navis, supra canis currens.* AE. I. R.

Praeter canem nihil in his observatu dignum. Eum Vaillantius ad Dianam ve-

natricem primum refert nullo idoneo fundamento [a]). mox addit: *sed canis pertinet ad aliquam familiae historiam; quam Dio dedit nobis, cum ille Antestium quemdam servavit navigantem per fenestram latrans, unde Antestia gens semper in sigillo habuit.* Idem ex Vaillantio scripsit Havercampus. Quis non fidem haberet, viris id tam audacter adfirmantibus? Tamen Dio neque hoc modo rem prodidit, neque de Antestio, sed de Galba; sic enim narrat [b]): ἐτος γαρ προγονικῳ τινι σφραγισματι, κυνα ἐκ πρωρας νεως προκυπτοντα ἐχοντι ἐνομισεν, *hic enim* (Galba) *canem ex prora navis prospectantem, signum a majoribus acceptum usurpare solebat.* Causa ergo canis adhuc ignota.

* * *

GRAC. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

L. ANTESTI. *Iuppiter fulminans in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

Caput Palladis, in area 4 globuli.

ANTES. *Navis, supra quam avicula, infra* ROMA. AE. III. (Oderici Saggi di Cort. T. VIII. p. 158) RRRR.

Insignis Odericus hanc alterius numi aviculam graculum putat, et adludere ad nomen GRAC. praecedenti denario inscriptum. Nomen *Graculus*, inquit, apud Romanos viguit; nam Plinius Turanii *Graculi* meminit, etsi Harduinus legere malit *Gracilis*. Non diffitetur, neminem veterum meminisse *Antestii Graculi*, sed neque veterum aliquis prodidit, Accoleium dictum fuisse Lariscolum, omissis exemplis aliis, quae ex numis praesto sunt. Satis igitur tuto hoc cognomen produnt numi, in quorum aliis expressae literae ἀρχαιϊσαι GRAC., in alio graculus ipse. Fatetur quidem Vrsinus, nescire se, quod nomen ex literis GRAC. ducendum putet. Confidentius, quam felicius eas Vaillantius et Havercampus explent GRAC*chus*, et fuisse Antestium una cum Sempronio Graccho IIIvirum monetalem adserunt. Parum haec dicta commode. Esto, ex eorum sententia legendum *Gracchus*, tantum tamen abest, ut το GRAC. ad Semproniam gentem, trahendum sit, ut ex his ipsis numis doceremur etiam, fuisse et Antestiis cognomen Gracchi. Sane generalis putanda regula, quamque in prolegomenis jam insinuavi [c]), quotiescunque in parte adversa legitur cognomen, in aversa praenomen cum nomine gentis, cognomen illud cum nominibus aversae conjungendum. Quam regulam his quoque denariis applicando habemus L. ANTESTI*um* GRAC*ulum*. Dixeram, graculum in triente expressum positum vice literarum GRAC. Eodem exemplo Cicero referente Plutarcho (Apophth. p. m. 204.) ἐκπωμα ἀργυρεν τοις θεοις ἀνατιθεις τα μεν πρωτα των ὀνοματων γραμμασιν ἐσημανεν, αντι δε τε Κικερωνος ἐρεβινθον ἐτορευσε, *in poculo argenteo diis ab se dedicato praenomen nomenque literis indicavit, in locum vero Ciceronis cicer insculpsit.* Quae fuerit causa inditi cognominis *Graculi*, ut de plerisque non constat, ita neque de hoc exigi potest. Agathoclem Siculum malevoli dixere

a) Pag. 71. b) L. LI. c. 3. c) Cap. VII. §. 1.

graculum [a]). Narrat Plinius [b]), *buteonem* (accipitrem) *hunc appellant Romani, familia etiam* (Fabiorum) *ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi consedisset.* Revera in obviis gentis Fabiae denariis juxta epigraphen C. FABI. C. F. comparet avis, quae haud dubie buteo est, et valet ad ipsum cognomen *Buteonis*, quo typo praesens de Graculo sententia egregie juvatur.

* * *

Antistius.

Hi, qui *Antistius* inscribuntur, omnes Augusti caput, aut epigraphen sistunt. Cognomina ex numis bina habemus, *Reginus* et *Vetus*.

* * *

Reginus.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput Augusti nudum.*

C. ANTISTIVS. REGINVS. IIIVIR. *Instrumenta pontificalia.* AR. RR.

* * *

Vetus.

C. ANTISTIVS. VETVS. IIIVIR. *Protome muliebris.*

IMP. CAESAR. AVGVS. COS. XI. *Instrumenta pontificalia.* AR. R.

IMP. CAESAR. AVGVS. TR. POT. IIX. *Caput nudum.*

ANTISTI. VETVS. IIIVIR. APOLLINI. ACTIO. *Apollo stolatus insistens basi rostris navium et ancoris ornatae d. pateram ad aram sacrificat, s. lyram.* AR. RRR.

IMP. CAESAR. AVGVS. TR. POT. VIII. *Caput nudum.*

C. ANTIST. VETVS. FOED. P. R. CVM. GABINIS. (*in alio:* FOEDVS. P. R. QVM. GABINIS.) *Duo viri togati et velati stantes porcam super ara ignita simul tenent.* AR. RRR.

C. ANTISTIVS. VETVS. IIIVIR. *Protome Victoriae.*

PRO. VALETVDINE. CAESARIS. S. P. Q. R. *Sacerdos velatus stans ante aram ignitam d. pateram, hinc victimarius taurum adducens.* AV. (Mus. Caes.) RRRR.

Insignes sunt hi denarii tam argumento, quam quod aetatem, qua malleum subierunt, produnt; nam memorant Augusti trib. potest. VIII. et consulatum XI., quae sunt notae anni V. C. 738.

Numus II. longa explicatione non eget. Constat, Augustum Apollini Actio ob relatam propter ejus templum victoriam magna fuisse religione obstrictum. Idem in aliis quoque ejus numis frequenter typum facit, quos dabimus ad annum V. C. 742. in moneta Augusti.

Numus III. in aversa thema offert unis Antistiis proprium, lectumque a IIIviro Antistio, ut se Gabiis pervetusta Latii urbe oriundum testaretur. Sane Dionysius Halic. *Antistium Petronem* ἐπιφανέςατον Γαβίων *Gabiorum longe illustrissimum* vocat, qui fraude Sex. Tarquinii occisus est, oppido subinde in potestatem patris regis redacto [c]). Mox restituta concordia foedus inter utrumque populum cum sacrificiis et jurejurando initum, cujus leges antiquis literis exaratas sua adhuc aetate in templo Iovis Pistii servatas idem refert [d]).

---

a) Rhodig Var. lect. L. XXIV. c. . b) L. X. c. 8 c) L. III. p. m. 255. d) l. c.

Idem tradit, bovem tum immolatum, at numi porcam exhibent, quae sane in sanciendis foederibus offerri consuevit, ut diserte Livius a), apud quem totus ritus et formula usurpari solita describuntur, et eleganter juxta numi imaginem Virgilius, ubi initum Romulum inter ac Tatium post raptas Sabinas foedus narrat b):

Tum idem inter se posito certamine reges
Armati Iovis ante aras, paterasque tenentes
Stabant, et caesa jungebant foedera porca.

Et Varro c): *Initiis pacis foedus cum feritur, porcus occiditur.* Adde et Festum d): Igitur ara accensa est ara Iovis; nam et in formula Diespiter est enunciatus, quod ipsum quoque ex Graecorum disciplina fluxit; nam apud Theocritum e) Tiresias jubet Alcmenam.

Ζηνι δ' ἐπιρρέξαι καθυπερτέρῳ ἄρσενα χοιρον.
Iovi mactare supremo masculum porcum.

Multo autem vetustiorem religionem, Iovem caeso porco testandi jam commemorat Homerus, cum juratum ait ab Agamemnone, intactam sese Achilli restituere Briseiden f). At Talthybius

Καπρον ἔχων ἐν χερσι, παρίςατο ποιμενι λαων.
Porcum tenens manibus adstabat pastori populorum.

Simili ritu athletae in ludis Olympiae testabantur Iovem Ορκιον, se sine fraude rem suam facturos g). Hoc porcae sacrificium et foederis ritus simili fere modo exprimitur in numis Acerrae Campaniae, et in numis Samniticis. Vide etiam numos gentis Veturiae. Notandum in hoc numo ἀρχαϊκον QVM pro CVM. Sic in perantiquo marmore Dorvillii saepe recurrit scriptum PEQVNIA h). Valuit tamen etiam inclinante imperio. Sic in marmore apud cl. Marinium i): NATIONE. DAQVS. pro DACVS. In marmore Nanii QVLINA. pro CVLINA k).

Numi IV. typus, cum ad Augusti historiam totus pertineat, explicabitur in ejus numis ad annum V. C. 738.

Videtur hic C. Antistius Vetus fuisse filius ejus Antistii Veteris, quo Ciceronis villam, quam ipse Academiam dixit, possidente non multo post ejus oratoris obitum, eruperunt ibi fontes calidi oculis salubres, quod naturae donum eleganti epigramate celebravit Ciceronis olim libertus Laurea, quod totum recitat Plinius l).

---

a) L. I. c. 24. b) Aen. VIII. 638. c) de R. R. L. II. 4. d) in Porci. e) Idyll. XXIV. v. 97. f) Il. T. 250. g) Pausan. L. V. c. 24. h) Sicul. p. 595. i) Iscriz. Alban. p. 70. k) Biagi Monum. Graec. Lat. p. 188. l) L. XXXI. §. 3.

ANTIA.

Gens plebeia. Cognomen in numis *Restio.*

RESTIO. *Caput virile imberbe nudum.* In aliis: DEI. PENATES. *Capita duo jugata juvenilia diademata.*

C. ANTIVS. C. F. *Hercules nudus gradiens d. clavam sublimem gestat, s. tropaeum et exuvias leonis.* AR. R.

RESTIO. *Ara luculenta.*

C. ANTIVS. *Caput bovis cum infulis.* Quin. RRR.

Creditum antiquariis, capite virili sisti Antium Restionem auctorem legis sumptuariae, sed quam, etsi optimam, vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Istud memoriae prodiderunt Macrobius a), et Gellius b). Quo tempore eam legem tulerit, satis definite docet Macrobius, *Sulla*, inquit: *mortuo Lepidus consul legem tulit et ipse cibariam - - - dein paucis interjectis annis alia lex pervenit ad populum ferente Antio Restione.* Mortuus est Sulla dictator V. C. 676, anno sequente Mam. Aemilius Lepidus processit consul, ut adeo verisimile sit, C. Antium Restionem, quem denarius nominat, ejus ipsius legislatoris fuisse filium, qui patris mortui, et tam praeclaro in remp. animo adfecti memoriam restituit, et forte idem hic fuit, quem a IIIviris proscriptum etsi immerentem inaudita servi pietas incolumem praestitit, de quo vide Appianum c), et Val. Maximum d).

DEI. PENATES scriptum plene, cum in Fonteia propter similia capita legatur tantum P. P., in Sulpicia D. P. P. De his opportunius agam in Sulpicia.

Herculem partis aversae Vaillantius aliique statuunt eum, qui Romae nomine Victoris, seu Triumphalis ob caesum Cacum colebatur. Videtur sententiae huic favere quinarius sequens. Ovidius, quo loco repertas ab Hercule boves, Cacumque peremptum memorat, haec ad numi hujus explicatum valentia addit e):

Immolat ex illis taurum tibi, Iuppiter, unum
Victor, et Evandrum, ruricolasque vocat.
Constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars urbis de bove nomen habet.

Secundum haec igitur ara hujus numi est ea ipsa, quae *Maxima* dicebatur, et caput bovis taurus Iovi mactatus. De hoc argumento vide plura in numis Antonini Pii antiquitatem Romanam restituentibus.

---

a) Sat. II. c. 13. b) L. II. c. 24. c) Bell. civ. d) L. VI. c. 8. n. 7. e) Fast. I. v. 579.

ANTONIA.

Gens antiquissima et patricia, nam ab Antone Herculis F. se descendere gloriabatur, et hujus unus T. Antonius Merenda Xvir legum ferundarum fuit, et Q. Merenda tribunus militaris consulari potestate, sed ea vel exstincta est, vel ad plebem transiit. Sed de hujus gentis splendore dicam amplius in numis M. Antonii IIIviri. Etiam Antonii *Balbi*, quod unum in hac gente cognomen offerunt numi Romani, fuere plebeji, ut docent tribunatus ab his obiti. *Naso* est in numis peregrinis.

* * *

Balbus.

Caput Iovis laur., pone S. C., *propter mentum litera alphabeti, nisi in aversam trajiciatur.*

Q. ANTO. BALB. PR. *Victoria in citis quadrigis d. elata lauream, s. oblongum palmae ramum et una habenas, in area litera alphabeti, nisi in anticam migravit.* Sunt serrati omnes. AR.

Id genus denarii abundant. Vaillantius et Havercampus Pighium secuti eos referunt ad Q. Antonium Balbum, qui praetor in Sardinia, nam PR*aetorem* eum etiam dicunt hi numi, postea a Sulla inde ejectus, et occisus est V. C. 672, et in hac praetura illos ab hoc signatos. Sed cur Sardiniae causa, et ea tempestate pacatae necesse habuit praetor tanta copia ferire numos? Praeterea an non altius aevum hi postulant denarii, quia serrati sunt omnes? Verisimilius videtur, eos ab antiquiore quodam Q. Balbo hujus forte patre cusos, cum is urbanus praetor esset, etiamsi is in annalibus non reperiatur. De literis alphabeti, quae in his denariis jam anticam, jam aversam insident, egimus in Prolegomenis cap. VII. §. 4.

* * *

M. Antonius IIIvir, C. Antonius, et L. Antonius Pietas fratres.

Horum numos, quoniam cum historia imperatorum miscentur, vide in moneta imperatoria.

* * *

Naso.

L. Antonium Nasonem procuratorem Vespasiani vide in Prolegomenis ad numos Bithyniae.

APPVLEIA.

Gens plebeia, ex qua fuit turbulentus L. Appuleius Saturninus.

Exstant *asses* et *trientes* inscripti L. AP. in monogrammate. Hi quo minus Appiae genti tribui possint, repugnat praenomen Lucii Appulejis familiare, ab Appiis alienum. Haec post Patinum Havercampus. At plus causae, quod

Appius in praenomen tantum valuit, genti Claudiae fere proprium. Quare huic in numos sic inscriptos jus esse nequit.

AE. R.

APRONIA.

Gens plebeja.

Obvii sunt aenei III. formae:

GALVS. MESSALA. IIIVIR.

SISENNA. APRONIVS. A. A. A. F. F. aut similiter. Haec Vaillantio videntur quatuor familiarum diversarum nomina, sed tum utique scribendum fuerat IIIIVIR, non IIIVIR. Quam difficultatem tollere conatur Havercampus statuendo, το GALVS esse Apronii cognomen, etsi in una numi facie scriptum sit APRONIVS, in alia GALVS. Sed et in hac sententia nulla veri species, etsi quod melius statuam, praesto non habeam.

AE. C.

* * *

Commatis peregrini aeneus I. formae cum capite Drusi Tiberii F. haec continet: PERMISSV. L. APRONII. PROCOS. III. *Caput Mercurii*, sed de quo et similibus aliis egimus in numis Carthaginis et Hipponis.

AQVILLIA.

Gens patricia et plebeia. Quem numi sistunt *Florum*, plebeius fuit.

Caput Solis radiatum, ante quod X.

MAN. AQVIL. *Diana in citis equorum bigis inter astra, in imo* ROMA. AR. R.

Denarius hic notis Aquilliorum numis antiquitate praestat. Cui Man. Aquillio is tribuendus sit, nam plures hoc nomine fuere illustres septimo ab V. C. saeculo, decidere vereor. Neque enim lubet continuo subscribere Vaillantio, aliisque, qui, cum caput Solis conspexere, mox in procurationem ludorum Apollinarium ruunt, hosque adeo denarios Man. Aquillio V. C. 619 praetori urbano tribuunt, ad quem pertinuit hos ludos regere. Mallem, cum hinc caput Solis, illinc Diana proponatur, typos hos ad ludos saeculares, in quibus praecipua fuere ea numina, revocare, si eruere e veteribus liceret, aliquid cum his rei Man. Aquillio fuisse. Ceterum cum videam, simillimum Solis caput multis post annis ab Aquillio etiam Floro usurpatum, colligere licet, privatae in Solem religionis causa ab hac gente eum typum lectum, quemadmodum et Virtutis typus ab Aquilliis, qui multum dispari aetate vixere, est adhibitus.

* * *

IIIVIR. VIRTVS. *Protome juvenilis capite galeato.*

MAN. AQVIL. MAN. F. MAN. N. *Miles s. clypeum tenens et respiciens d. mulie-*

rem nudum in genua procumpentem sublevat, *infra* SICIL. Sunt hi serrati omnes. AR. R.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

L. AQVILLIVS. FLORVS. IIIVIR. *Idem typus.* AR. R.

Habes in his denariis insigne factum Man. Aquillii, qui consul V. C. 653. conlega C. Mario cos V. ad bellum fugitivorum missus, eoque prorogata provincia feliciter confecto, pacataque provincia biennio post ovans urbem ingressus est. Vide Pighium ad annos citatos. Fuisse huic Aquillio cognomen Galli, docet insigne marmor apud Gruterum [a]): M. AQVILIVS. M. F. GALLVS. PROCOS. VIAM. FECEI. AB. REGIO. AD. CAPVAM. - - - ET. EIDEM. PRAETOR. IN. SICILIA. FVGITEIVOS. ITALICORVM. CONQVAEISIVEI. REDIDEIQVE. HOMINES. etc. Egregium istud factum elegantis hujus in his denariis imaginis occasio exstitit. De *Virtute*, cujus protomen sistit antica, agetur in gente Durmia et Mucia. Conjunxi numum sequentem Augusti capite insignem, hac una de causa, quod eundem uterque habet aversae typum. Nam quod censet Havercampus, unam utrique esse aetatem, horumque priorem perinde atque secundum imperante Augusto cusum a Man. Aquillio, et L. Aquillio Floro, qui ambo sub hoc fuere IIIviri monetales, eo certe eximie fallitur. Etenim prioris generis omnes, ut dixi, sunt serrati. An vero potest vir eruditus vel unum denarium praestare, qui ad Augusti aevum sine dubio pertineat, serratusque sit? Ex quo apparet, permagni interesse, ipsisne ex numis, an eorum imaginibus, ut Havercampus instituerat, argumenta artis nostrae promamus. Necesse ergo est, utriusque aetatem multum differre. Cum numus prior tres nobis Manios dictet, videtur horum vetustissimus esse is, qui belli Asiatici ab Aristonico Attalicae haereditatis causa moti reliquias confecit, triumphavitque V. C. 628 victor eo bello non magis armis, quam impietate, mixtis veneno hostium fontibus [b]). Hujus filius Manius alter fugitivorum in Sicilia domitor, ut diximus, ac hujus denique filius Manius IIIvir, quem denarius memorat, et qui numum hunc non multo post Siculum illud bellum ferierit, de quo pater V. C. 655 ovans urbem ingressus est; nam quod serratus est, longius differri nequit. Veterem deinde hunc typum L. Aquillius Florus sub Augusto IIIvir revexit, cum quod genti esset honorificus, tum quod Augusto etiam poterat adplicari, qui ipse quoque Siciliam victo Sex. Pompejo erexit. Eodem modo idem L. Florus caput quoque Solis restituit ex numo gentis suae vetere, quem ipse Havercampus Augusti aevo multo esse antiquiorem non dubitat adserere.

* * *

Reliqui hujus gentis numi a L. Aquillio Floro percussi sunt, in quibus tam propria gentis decora, quam Augusti tum imperantis praedicantur. Fuisse autem hunc Florum IIIvirum moneta-

a) Pag. 150. 7. b) Florus L. II. c. 20.

lem V. C. 734, aut paullo post, patet ex typis Armeniae captae, recuperatorum a Parthis signorum etc. quae fuere egregia Augusti ejus anni facta, et fuisse circa eosdem annos in eodem magistratu Durmium, Caninium, Petronium, persuadent ejusdem rationis typi Augustei cum horum denariis communes.

* * *

L. AQVILLIVS. FLORVS. IIIVIR. *Triquetra, in cujus medio caput Medusae alatum.*

CAESAR. AVGVSTVS. *Corona querna inter duos lauri ramos, cui inscriptum:* O. C. S. AV. (Mus. Caes. Morelli Impp. T. I. p. 256.) RRR.

Typus anticae cum Siculo numorum praecedentium argumento penitus connectendus. Aversa obvia in numis Augusti.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

L. AQVILLIVS. FLORVS. IIIVIR. *Flos.*

Adludit typus aversae ad cognomen. Hunc florem ignotum esse rei botanicae magistris censet Vaillantius. Havercampus esse cyanum apertis foliis se explicantem contendit. Viderint artis periti.

* * *

Numi ejusdem Flori reliqui:

Caput Solis radiatum, vel: *Caput Virtutis galeatum*, vel: *Caput Augusti nudum.*

Symbola Armeniae captae, vel signorum a Parthis receptorum, vel scorpius Commagenes. AV. AR.

Horum typi numorum in moneta Augusti ad annum V. C. 734 et gentis Durmiae explicantur.

ARRIA.

Gens plebeia magis sub imperatoribus, quam stante rep. cognita. Cognomen *Secundus.*

M. ARRIVS. SECVNDVS. *Caput virile nudum modeste barbatum.*

Hasta pura inter lauream, et quandam speciem arae ignitae. AR. RR.

M. ARRIVS. SECVNDVS. *Caput muliebre, supra quod:* F. P. R.

Eadem aversa. AV. RRR.

Quis fuerit hic M. Arrius Secundus, cujus sit caput in numo priore propositum, an ipsius Arrii, an Octaviani, molesta disputatio, quae hactenus a viris nostri ordinis gravissimis tractata nihil aliud praeter inanes conjecturas parturivit, quibus qui se imbuere volet, adeat minime avarum Havercampum loco suo, et in Addendis pag. 647. Id unum adsero, caput in numo simili integerrimo musei Caesarei nihil habere Octaviani.

Literas F. P. R. supra caput muliebre exaratas sanior antiquariorum pars interpretatur: F*ortuna* P*opuli* R*omani.* Solus Vaillantius legit F*ortitudo.* Hanc a Romanis cultam non constat, quin diserte negat D. Augustinus, fortitudinem

Romanis pro dea fuisse agnitam a), Fortunae cultus multiplex. In gente Sicinia supra simile caput scriptum plenius FORT. P. R., quam vide.

* * *

Reliqui Arrii a Morellio ex numis citati sunt magistratus municipales.

ARRVNTIA.

In numo Goltziano.

ASINIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis *Gallus* et *Pollio*. Asiniae gentis stirpem deductam vide a cl. Brotier ad Taciti Tom. I. p. 422.

* * *

Gallus.

C. ASINIVS. GALLVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis I. et II. formae cum capite, vel inscriptione, vel symbolis Augusti.* AE. C.

Fuit hic Asinius Gallus filius C. Asinii Pollionis belli pacisque artibus clarissimi, ac propterea Augusto perchari, qui primus Romae bibliothecam in usum publicum aperuit. Gallus noster subinde V. C. 746 consulatum, et quod magis ad gloriam profuit, Vipsaniam Agrippinam Agrippae F., cum repudiare eam cogeretur Tiberius, uxorem accepit, ex qua numerosae sobolis pater est factus, quam recenset Brotierus b). Eum postea Tiberius, quod tanti matrimonii fiducia plus quam civilia agitare videretur, et Pollionis patris in dicendo libertatem et ferociam retineret, e medio substulit c).

GALVS memoratur etiam IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis III. formae sub Augusto signatis, de quibus vide numos Aproniae.

ACINIOC. ΓΑΛΛΟC proconsul Asiae, et haud dubie idem cum priore in numo Temni Aeolidis, quem vide.

* * *

Pollio.

ΓΑΙΩ. ΑΣΙΝΙΩ. ΠΟΛΛΙΩΝΙ. ΑΝΘΥΠΑΤΩ. in numis Sardium, in quorum antica sedentes Drusus Tiberii F. et Germanicus Caesares. Hos recensebo et explicabo in numis Germanici commatis peregrini. Fuit hic Pollio filius Galli praecedentis, gessitque consulatum V. C. 776. De tempore, quo Asiam proconsul rexit, non satis constat.

---

a) De Civ. dei L. IV. c. 20. b) l. c. c) Tacit. Ann. I. c. 12. Ann. VI. c. 23. Dio L. LVII. c. 2.

ATIA.

Gens plebeia. Cognomina in nummis *Balbus* et *Labienus*.

* * *

Balbus.

M. ATIVS. BALBVS. PR. *Caput Balbi nudum.*

SARD. PATER. *Caput viri peregrino cultu prominente retro hasta.* AE. II. R.

Hic M. Atius Balbus Aricia oriundus Iuliam I. Caesaris sororem duxit, ex qua nata filia Atia, quae subinde denupta C. Octavio mater exstitit Octavii illius, qui adoptatus a I. Caesare dictus fuerat C. Iulius Caesar Octavianus, serius Augustus a). Quapropter huic genti adulatus Virgilius, cum eam inde a Trojanis repeteret, et Iuliam Atiamque gentes jam tum animis concordes diceret b):

Alter Atys, genus unde Atti duxere Latini,
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.

Hoc ergo numo docente hic Atius Balbus missus in Sardiniam praetor est, et a Sardis Augusto jam rerum potito hic cusus numus cum capite Atii, ut ab eo gratiam inirent. Sane barbara fabrica Sardiniam elegantibus artibus olim semper inhospitam olet. De Sardo patre Herculis F., quem exhibet aversa, quique in Sardiniam appulsus suum insulae nomen dedit, vide, quae in moneta Sardiniae monui.

* * *

Labienus.

Labienos genti Atiae inserit Patinus c), utrum jure, graviter dubitat Spanhemius d).

Q. LABIENVS. PARTHICVS. IMP. *Caput nudum modica barba vestitum.*

Sine epigraphe. Equus frenatus cum stragulis. AR. RRR.

Q. Labienus, quem denarius hic sistit, filius fuit T. Labieni, cujus ope I. Caesar in bellis Gallicis multum est usus, qui initio belli Civilis ad Pompejum transfuga e) Cingulum in Piceno aedificat f), denique communem cum Pompejanis fugam experitur. Filius paterni in Caesarem odii haeres Bruti secutus castra ab hoc ad Orodem Parthum petendi causa auxilii mittitur, mox audita calamitate Philippensi, et desperata a victoribus venia cum Antonium in Aegypto turpi otio immersum intelligeret, Parthos in Romanos concitat, copiisque ab Orode impetratis una cum hujus filio Pacoro Euphratem transgressus Palaestinam, Phoenicen, Syriam, Ciliciam, Cariam occupat, Parthicumque sese imperatorem appel-

a) Suet. in Aug. c. 4. b) Aen. V. 568. c) ad Vrsin. p. 40. d) T. II. p. 11.
e) Dio L. XLI. c. 4. f) Caesar Bell. civ. L. I. c. 15.

lat, ratione, ut observat Dio [a]), a more Romano alienissima, cum Romani a victis gentibus sibi titulum petivissent, hic a victrice. Iure ergo tum Hybreas, qui cum lecta Carum manu Labieno restitit, dixerat: *ergo Caricum ego me imperatorem appellabo* [b]). Bello denique petitus a P. Ventidio Antonii legato, fusus captusque imperium scenicum finivit V. C. 715. Haec ex Dione [c]), aliisque.

Hic ergo denarius offert illius et caput, et adfectatum, ut dixi, *Parthici imperatoris* titulum. Equus aversae ad notum Parthorum studium equestre adludit. Habuisse Romanorum equos injectam tergo stragulam vel ornamenti causa, vel in sessorum commodum, hic numus testatur. Iam hunc morem repugnante Latino obtinuisse finxit Virgilius [d]):

Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.

Et monuit Martialis [e]):

Stragula succincti venator sume veredi,
Nam solet a nudo surgere ficus equo.

Quare et Silius Italicus huic gentis suae mori Nomadum morem opponit, quorum equi stragula carebant: *nullo decorare tapete cornipedem Nomas adsuetus* [f]).

ATILIA.

Gens patricia et plebeia. In numis memoratur *Saranus.*

SARAN. *Caput Palladis galeatum alatum, ante quod* X.

M. ATIL. *Dioscuri equites, in imo* ROMA.

Caput simile.

SAR. *Victoria in bigis, infra* ROMA.

Caput Iani.

SAR. ROMA. *Prora navis.* As.

M. ATILI, ROMA. *solitis typis.* As, semis.

Caput Palladis alatum, pone X.

C. ATIL. (*in monogrammate*) *Victoria in bigis, infra* ROMA.

Caput simile, pone XVI.

L. ATILI. *Victoria in bigis, infra* ROMA.

En numos Atiliorum omnes, et omnes ejus aetatis, cui incunabula monetae argenteae debentur. Saranum, quem numi hi produnt, Vrsinus eumque secuti alii omnes detorto paullum nomine a Serano profectum censent, de quo Virgilius [g]): *et te sulco, Serane, serentem.* Incerta omnia.

AR. et *AE. C.*

---

a) L. XLVIII. c. 26. b) Strabo L. XIV. p. m. 975. c) L. XLVIII. c. 24. seq. c. 39. seq.
d) Aen. VII. 276. e) L. XIV. ep. 86. f) Punic. XVII. 64. g) Aen. VII. 845.

ATTIA.

Gens incerta, quae reperitur in numo Nicaeae cum capite Neronis: ΕΠΙ. ΑΤΤΙΟΤ. ΛΑΚΩΝΟΣ. ΑΝΘΤΠΑΤΟΤ. Vide, quae ad hunc numum animadverti in prolegomenis ad numos Bithyniae. Attium Rufum Pompeji asseclam memorat Caesar [a]).

AVFIDIA.

Gens plebeia.

RVS. *Caput Palladis alatum, pone* XVI.

M. AVF. *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen, s. sceptrum, infra* ROMA. AR. R.

Vaillantius contendit, *το* RVS. explendum RVS*ticus*, Morellius et Perizonius RVSO. Praeplacet prior sententia, nam in integerrimo musei Caesarei solum RVS. legitur nullo vestigio *τε* O, quod additum fuisse suspicatus est Morellius.

AVRELIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Cotta*, *Rufus*, *Scaurus*.

* * *

Cotta.

COTA. *Caput Palladis alatum, pone* X.

M. AVRELI. *Hercules d. clavam vectus bigis Centaurorum, qui s. praelongum ramum bacciferum gestant, in imo* ROMA. AR. R.

Malo causam typi singularis, quem exhibet aversa, me ignorare profiteri, quam tam aliena arcessere, quibus viri eruditi eum explicare sunt conati, cujusmodi habes apud Spanhemium [b]). Id unum lubet commemorare, similem typum exstare in numo Graeco inscripto ΩΡΡΕ., quem Horreo Epiri tribuo, in quo hinc caput Herculis, illinc Centaurus currens, et ramum bacciferum jactans.

* * *

Caput Vulcani, pone forceps, et X, *omnia intra lauream.*

L. COT. *Aquila fulmini insistens intra lauream. Literae alphabeti jam anticam, jam aversam occupant.* Sunt serrati omnes. AR. C.

Adversa recte cum aversa cohaeret.

a) Bell. civ. L. III. c. 83. b) T. II. p. 16.

Vulcanus faber fulminum, quae aquila, *minister fulminis ales*, Iovi defert. Cur typum hunc sibi legerit Cotta ignoramus.

* * *

Rufus.

Caput Palladis alatum, pone X.
AV. RVF. *Iuppiter d. fulmen vibrans, s. sceptrum in citis quadrigis.* AR. C.

Denarium hunc genti Anniae adserit Vaillantius, nam AV monogrammate ligatum perinde legi potest Annius, atque Aurelius. Cujus sententia praestet, incertum, ferenda jactura.

* * *

Scaurus.

M. AVRELI. ROMA. *Caput Palladis alatum, pone* X.
SCAVRI. L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus d. hastam violente intorquens, s. clypeum et lituum militarem.* Sunt serrati. AR. C.

Vide, quae ad similes denarios observabo in Gente Cosconia.

AVTRONIA.

Incerti ordinis.

Caput Palladis alatum, pone X.
AVTR. (*in monogrammate*) *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. R.

Genti Semproniae numum hunc tribuit Morellius, at Vaillantius et Havercampus opportunius Autroniae. Reliqui hujus gentis denarii unum Goltzium auctorem habent.

AXIA.

Gens plebeia. Cognomen *Naso.*

NASO. S. C. *Caput muliebre tectum galea, quam exornant rami duo prominentes sive lauri, sive palmae, in area notae arithmeticae.*
L. AXSIVS. L. F. *Diana succincta d. hastam in citis cervorum bigis; praecurrit canis unus, sequuntur duo, in area eadem nota arithmetica.* AR. C.

De typis his multa nobis ἀσυςατα occinit Vaillantius. Sed neque adsentior Havercampo, qui denarios hos extra urbem signatos contendit, quia vocabulum ROMA abest, quae lex non raro fallit.

* * *

Exstant et aenei inscripti NASO, quos vide apud Morellium. Hos non esse monetam Romanam, sed verisimilius signatam Panormi, dictum in hujus urbis numis, etsi satis verisimile sit, inscriptum his Nasonem ad gentem Axiam pertinere.

BAEBIA.

Gens plebeia, *cujus nomen ab ululatu ovium bae, bae derivatum videtur*, verba sunt Vaillantii. Concinne in utramque partem. Cognomen ex numis Romanis *Tampilus*, ἀρχαϊκῶς pro *Tamphilus*, quemadmodum etiam in numis TRIVMPVS pro TRIVMPHVS. Apud Nepotem in vita Attici fit mentio domus Tamphilianae, quae stetit in Quirinali.

TAMPIL. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

M. BAEBI. Q. F. *Apollo nudus in citis quadrigis d. ramum, s. arcum, infra* ROMA. In denario cetera simillimo musei Caesarei est: M. BAEBI. M. F. AR. R.

Caput Iovis.

TAMP. (*in monogrammate*) *Victoria coronans tropaeum, infra* ROMA. (Mus. Com. Vitzai.) AR. RRRR.

Q. Baebius Tamphilus pater Marci circa annum V. C. 535 bis ad Poenos legatus, ut cum his de oppugnato injuste Sagunto expostularet, deinde bellum denunciaret [a]). Filius Marcus, a quo hic denarius percussus, consul processit V. C. 573. Satis remotam hic numus spirat antiquitatem, ut facile possit vicinis temporibus congruere. Abunde Harduinus deridiculo fuit eruditis, quando repugnantibus his denariis, marmoribus, scriptoribusque Baebium Plinii sui non cognominatum Tamphilum, sed Pamphilum pertinaciter adseruit, et denarii hujus literis TAMPIL. sensum adpingit, quem nonnisi febri correpti, cum maxime delirant, adprobaverint [b]).

* * *

Sunt etiam aenei assales inscripti M. BAEBI. typis solitis. AE. RR.

* * *

Reliqua cognomina hujus gentis, quae antiquarii ex coloniarum numis hausere, huc proprie non pertinent. De cognomine *Rusticelii* ex numo genti Baebiae perperam a Liebeo adficto agetur in gente Rusticelia.

BARBATIA.

De numis dubiis hujus gentis vide infra in Valeria.

---

a) Liv. L. XXI. c. 6 et 18. b) ad Plin. L. XIII. §. 27.

BELLIA.

Hanc gentem scriptoribus omnibus ignotam Morellius ex numo coloniae Corinthi, qui IIvirum M. Bellium Proculum sistit, vulgavit, qui adeo praesentis instituti non est.

BETILIENVS.

Gentis nomen videtur intercidisse salvis tantum cognominibus.

P. BETILIENVS. BASSVS. *in medio* S. C.
IIIVIR. A. A. A. F. F. *Incus.* AE. III. C.

Fuit ergo IIIvir monetalis imperante Augusto, cujus tamen hominis praeter hunc numum nulla mentio. Ejus nominis alium ex veteribus eruerunt antiquarii, nempe Betilienum Bassum unum ex iis, quos Caligula uno die flagellis cecidit torsitque non quaestionis, sed animi causa, ut refert Seneca [a]). Quod testimonium induxit eruditos nonnullos, ut Βετιλλινον Κασσιον, quem ab eodem Caesare interfectum narrat Dio [b]), eundem cum Betilieno Basso Senecae putent, et in Dione librarii peccatum suspicentur. Verum aliis non satis istud probabile visum. Vide Fabricium ad hunc Dionis locum. In marmore pervetusto, quod ad hunc numum ex Grutero recitat Patinus, legitur L. BETILIENVS. L. F. VAARVS.

CADIA.

C. Cadium Rufum procos. Bithyniae vide in prolegomenis ad numos Bithyniae.

CAECILIA.

Gens plebeia, quanquam et patricios fuisse ex Caeciliis, patet ex Livio [c]). Cognomina in numis Romanis *Metellus Pius*, et forte *Aquinus*. Metellorum insigne nomen, quorum complures a victis gentibus nomina tulere, ut *Macedonici*, *Numidici*, *Balearici*, *Cretici*. Eorum genealogiam vide apud Glandorpium. *Creticum Silanum* vide in numis Antiochiae Syriae, *Cornutum* in numis Amisi Ponti.

---

a) De ira L. III. c. 18. b) L. LIX. c. 25. c) L. IV. c. 6 et 7.

* * *

Metellus.

Q. METE. *Caput Palladis alatum juxta* X.

Iuppiter in lentis quadrigis d. ramum, s. fulmen, infra ROMA. AR. R.

Q. METE. in assalibus, et partibus assis. RR.

Numi hi per typos hujus gentis sunt antiquissimi. Ex Metellis, quibus nomen Quinti fuit, longe celeberrimus fuit is, qui V. C. 608 pro praetore de Andrisco, vulgo Pseudophilippo, scenico Macedoniae rege triumphavit, *Macedonici* etiam cognomen ex re bene gesta nactus. Huic propter singularem felicitatem alium, quem compararet, non reperit Velleius [a]). Nam praeter excellentes triumphos, honoresque amplissimos, et principale in rep. fastigium, extentumque vitae spatium quatuor filios sustulit, omnes adultae aetatis vidit, omnes reliquit superstites et honoratissimos. Mortui ejus lectum pro rostris sustulerunt quatuor filii, unus consularis et censorius, alter consularis, tertius consul, quartus candidatus consulatus, quem honorem adeptus est. Eidem huic Metello denarium hunc tribuendum praedicat Havercampus, quia in eo proponitur Iuppiter triumphator velut symbolum sui de Pseudophilippo triumphi. Sin istud, ergo post actum suum triumphum signatus est hic numus. At vero, quomodo is, qui toties per opus suum negat ab alio percussam monetam, quam quaestore urbano et IIIviro, permiserit, a viro praetorio et triumphali, et qui triennio post consul processerit, hunc signatum denarium, et quidem in urbe, quod arguit additum ROMA? Facile dedero, hujus eum Metelli esse, at signatum ante, cum in minore magistratu esset, neque necesse est, typo Iovis triumphantis credere adludi ad triumphum Metelli, cum Iuppiter ipse *clarus Giganteo triumpho* exstiterit.

* * *

ROMA. *Caput Palladis alatum, juxta* X. vel: ROMA. *Caput juvenile diadematum pendentibus cincinnis, juxta* X.

M. METELLVS. Q. F. *Caput elephanti intra clypeos Macedonicos, omnia intra lauream.* AR. C.

ROMA. *Caput Palladis, ut supra.*

C. METELLVS. *Vir togatus in bigis elephantorum, quem advolans Victoria coronat.* AR. C.

Caput Palladis, ut supra.

ROMA. *Mars in citis bigis, in imo caput elephanti.* AR. C.

Caput Iovis laureatum, juxta ROMA.

C. METELLVS. *Navis, in area* S, *et caput elephanti pendente ex collo tintinnabulo.* AE. Semis. RR.

M. et C. Metellos numi hi inscribunt, utrumque filium Q. Metelli Macedonici de quo mox egimus. Vterque in his denariis illustria majorum facta in memoriam revocat, et quidem elephanti indicant egregiam victoriam a L. Metello V. C. 504 de Asdrubale ad Panormum relatam, et triumphum ductis in eo CXX. elephantis bello captis insi-

a) L. I. c. 11.

gnem, de quo vide Pighium a). At senta Macedonica notant victoriam Q. Metelli Macedonici V. C. 606 de Pseudophilippo relatam, de quo actum supra. Hi ergo denarii in gentis decus signati a M. et C. Metellis Macedonici filiis.

* * *

L. METEL*lum* conjunctum cum A. ALB*ino*, et C. MAL*leolo* vide in gente Poblicia.

* * *

Metellus Scipio.

Caput muliebre, juxta ciconia.

Q. C. M. P. I. *Elephas.* AR.

Alius similis a Trajano restitutus, sed in hoc: elephas loricatus. AR. RRR.

Q. METEL. PIVS. *Caput laureatum barba et capillis per cincinnos pendentibus.*

SCIPIO. IMP. *Elephas.* AR. R.

Caput muliebre, juxta ciconia.

IMPER. *Vrceus et lituus intra lauream.* AR. C.

Succedunt numi *Q. Caecilii Metelli Pii Scipionis imperatoris.* Haec sunt nomina ejus omnia ex his numis collecta, secundum quae explicantur siglae numi primi: Q. C. M. P. I. Fuit hic filius naturalis P. Cornelii Scipionis Nasicae, sed testamento adoptatus a Q. Metello Pio pont. max., ut collegit Glandorpius. Hujus igitur omnibus nominibus adscitis conjunxit nomen Scipionis, ut ex qua gente esset adoptatus, intelligeretur. V. C. 702 consul Pompejo M. consule III. sine collega, cujus socer fuit, in reliquos V. menses consul adscitus, eidem subinde in bello civili adhaesit. Victis ad Pharsalum Pompejanis, hisque in Africa bellum instaurantibus totius ipse exercitus imperator appellatur superstitione nominis Scipionis, quod in Africa invictum habitum, quod omen ut eluderet Caesar, despectissimum quemdam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium vitae Salutioni cognomen erat, in castris secum habuit b). Fusus a Caesare fugatusque conscensa navi in hostes incidit, quos cum evadere non posset, simul gladio se transfigit, simul in mare dat praecipitem c).

Expedienda nomina *Pii* et *imperatoris*, nam reliquorum causas ex dictis tenemus. Nomen *Pii* ad eum per adoptantem Q. Caecilium Metellum transiit, qui honorificum istud vocabulum est promeritus, quod patris Q. Metelli Numidici per Appuleji Saturnini furorem V. C. 654 in exilium acti reditum quibus potuit modis impetrare adlaboravit d). Altior Caeciliae pietatis causa a L. Metello Poenorum victore, qui pontifex max. in ardens Vestae templum ingressus Palladium ac Penates ex flammis eripuit oculorum inde usu amisso. Vide Pighium e). Istud haereditarium. *Imperatoris* titulum ipse sibi emeruit, et quidem V. C. 706 in Cilicia, quod per risum commemorat ipse Caesar f): *His temporibus Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis sese imperatorem appellaverat.* At in praesentibus numis imperator dicitur ob collatam summam gerendi adversus Caesarem belli potestatem. Atque in hanc sententiam respondit Considius captivo,

a) Tom. II. p. 48. 49. b) Suet. in Caes. c. 59. c) Appian. Bell. civ. d) Victor de vir. illustr. n. 63, Valer. Max. L. V. c. 2. e) ad ann. V. C. 512. f) Bell. civ. L. III. c. 31.

qui sese literas illi a Caesare imperatore ferre dixerat, *unus est*, ajebat, *Scipio imperator hoc tempore populi Romani* [a]).

Elephas. Variae possunt esse lecti hujus typi causae, vel ea ipsa, ob quam superiores Metelli animal istud in numis suis signavere, nempe in memoriam victi Asdrubalis, et magno tum elephantorum numero de Poenis capto, vel quod elephas est symbolum Africae, in qua tum pugnatum, quod magis patebit ex numo sequente, vel quod Scipio eo bello magnam in his belluis habebat fiduciam repositam, de quo vide passim Hirtium [b]). In numo, quem restituit Trajanus, idem elephas est loricatus, nimirum et lorica tectos Scipionis elephantos tradit idem Hirtius [c]). Etiam in sacris literis mentio fit elephanti τεθωρακισμενη θωραξι [d]). Neque rarum est videre haec animalia isto cultu in numis imperatorum inscriptis MVNIFICENTIA. AVG, vel in numis regum Syriae, vel in numo Nicaeae cum capite Elagabali [e]).

Pietatis caput, et hujus symbolum ciconia. Vsus his est Scipio, quoniam, ut dixi, a Metello Pio adoptatus ipse etiam *Pii* nomine gloriabatur. Nota ex Plinio [f]), aliisquae ciconiae pietas, parentum senectam sublevantis. Qua de causa Petronio dicta *Pietaticultrix* [g]).

Vrceus et lituus pontificatus argumenta. Fuisse Scipionem ex pontificibus unum, eo constat, quod ipse in castris ad Pharsalum ex eorum numero fuit, qui pontificatum max. ambivere, I. Caesari post victoriam, quam stulte praeceperant, abrogandum [h]). At ex Romanorum instituto nemo poterat ad pontificatum max. aspirare, nisi pontifex. Eum hoc munere praeditum testatur etiam Suetonius [i]). Denarium cum hoc typo, etsi solo IMPER. inscriptum ad hunc tamen Scipionem pertinere, docebit numus ex sequentibus unus, qui manente eodem typo omnia Scipionis nomina memorat.

* * *

Q. METELL. SCIPIO. IMP. *Caput muliebre elephanti exuviis tectum, infra aratrum, et spica.*
EPPIVS. LEG. F. C. *Hercules nudus stans s. clavae innixus.* AR. R.

Q. METEL. PIVS. SCIPIO. IMP. *Mulier stolata stans adversa, capite, ut videtur, leonis, cui superne globus imminet, d. triangulum, s. pectori admota, supra literae* G. T. A.
P. CRASSVS. IVNI. LEG. PROPR. *Victoria stans d. caduceum, s. clypeolum rotundum.* AR. R.

METEL. PIVS. SCIP. IMP. *Caput virile barba et capillis per cincinnos pendentibus, infra caput aquilae et sceptrum.*
CRASS. IVN. LEG. PROPR. *Bilanx ex cornucopiae pendens, infra sella curulis, hinc spica, illinc manus erecta, pollice et*

---

a) Hirt. bell. Afric. c. 4. b) de Bello Afric. c) l. c. c. 72. d) L. II. Macchab. c. 6. e) Frölich IV. Tent. f) L. X. §. 32. g) Satyric. c. 55. h) Caesar Bell. civ. L. III. c. 83. i) in Tib. c. 4.

indice numum, ut videtur, stringens. AV. (Pembrock.) RRRR. AR. R.

METEL. PIVS. SCIP. IMP. *Tropaeum inter lituum et urceum.*

CRASS. IVN. LEG. PROPR. *Caput muliebre turritum, hinc spica, illinc caduceus, supra quid instar lineolae, infra prora navis.* AR. R.

Quos descripsi, denarii praeter Scipionem ejus etiam legatos memorant, sed eorum argumenta ad ipsum fere Scipionem tantum pertinent, licet horum nonnulla hariolum omnino requirant.

Caput elephanti rictu tectum notum est Africae symbolum, arātrum et spica regionis ubertatem designant. Egregie huc valent, ut jam advertit Vrsinus, versus Claudiani [a]):

Tum spicis et dente comas insignis eburno
Et calido rubicunda die sic Africa fatur.

Similem typum, quo notatur Africa, vide in numis Agathoclis, Hadriani, Antonini, Severi, Clodii Macri, et hujus formae fuerit caput, quod P. Victor memorat in II. regione urbis: *Caput Aphricae*, et a quo haud dubiè nomen sibi sumpsere PAEDAGOGI. A. CAPITE. AFRICAE, quos memorat marmor apud Sponium [b]). De aversa, quae saltem aperte ad Scipionem non pertinet, agetur in gente Eppia.

Argumenta in numis reliquis, qui auctorem habent Crassum Iunianum, de quo agetur in gente Licinia, sunt:

Mulier numi II. eo est cultu, qualem descripsi. Nihil hactenus probabile adlatum est, quo ea sit nomine appellanda. Ante omnia literarum G. T. A. sensus indagandus. Vrsinus legit: G*enius* T*utelaris* A*egypti.* Verum quid Scipioni cum genio Aegypti, quae tum adhuc propriis regibus paruit? Tutius ergo secundum Vaillantium aliosque legetur A*fricae.* Simulacrum numi antiquarii omnes dixere Isidem. Facile ignoverim Vrsino sic censenti, nam cum literam A esse *ἀϱχαινσαν* Aegypti putaret, facile in peregrino hoc cultu Isidem vidit, quae fuit Aegyptiorum numen. At miror Vaillantium et Havercampum, qui cum in ejus literae explicatu ab Vrsino discederent, Africamque ea intelligi statuerent, in adserenda tamen Iside conspirarent, quam tamen fuisse inter Libyae et Africae propriae numina receptam, sic ut ejus genius tutelaris dici potuisset, nullo monumento probaverint. Tuetur quidem sententiam suam Havercampus simili Iside, quam ait exstare in Tabula Isiaca; at in eadem juxta adcuratam comitis Caylus picturam, quam Tomo VI. proposuit, caput caninum pro leonino est. Verum ut facile est deturbare Isidem, ita difficile verum ei nomen imponere. Istud certum, esse numen, quod peculiari modo ei tractui praeesse creditum est. Reperio, fuisse apud Carthaginem simulacrum a Didone ibi collocatum, quod Libyes Vraniam, alii aliter dixere, et quae eadem cum luna habita, de qua plura commemorabimus in numis Severi et Caracallae ad annum V. C. 956, in quibus eadem dea proponi-

a) De Laudib. Stilic. L. II. v. 256. b) Misc. p. 227.

tur leone vecta. Sunt, quae fidem faciant, denarii hujus sigillum esse hanc ipsam Vraniam, sive Coelestem. Sphaera, seu discus, qui capiti imminet, hanc deam, quatenus luna fuit, non inficiatur, quo cultu obviam videmus in monumentis Isidem, sed et hanc fuisse lunam constat. Vt adserere non possum, caput ei leonis fuisse, tamen constat, ejus comitem et vectorem exstitisse leonem, in cujus adeo caput eodem potuit jure involare, quo tot Aegyptiorum numina in capita animalium omnis generis.

Caput anticae numi III. item ambiguum. Adstitutum aquilae caput, et sceptrum Iovem arguunt, et quidem, ut censent Vaillantius aliique, Terminalem. In area aversae ejusdem numi conspicitur manus humana, quam neglexere Vrsinus et Vaillantius, ad restituit Morellius. Ea secundum Havercampum a) videtur priorem digitum ita habere formatum, ut solent ii, qui jurant. Verum in integerrimis musei Caesarei aliquid numismati prorsus simile pollice et proximo digito stringit, quod indicasse satis habeo, neque enim ultro in ambiguum hunc typum inquiro. Aream aversae numi postremi ajebam superne offerre aliquid instar crassioris lineolae, cujus etiam, quis sit explicatus, ignorare me profiteor. At non tam rudis bardusque Havercampus, cui esse fructus ex genere prunorum Damascenorum et Aegyptiorum visus est, quanquam, ut erat ingenii facilis et minime morosi, non repugnabat magnopere, si illud quis vellet ficum putare, quoniam teste Plutarcho Africa insignis praestantiae ficus tulit. Vide eum has suas conjecturas stabilientem pag. 241.

* * *

Q. METELLVS. PIVS. SCIPIO. IMPER. legitur in insigni cistophoro Pergameno, quem edidit Haymius, quemque latius, ut merebatur, explicatum dedimus in tractatu de Cistophoris.

* * *

Aquinus.

LIBERTAS. M. AQVINVS. *Caput muliebre.*

C. CASSI. PR. COS. *Tripus.* AV. RRR.

Non satis exploratum, ex qua gente fuerit hic M. Aquinus. Seguinus, qui numum hunc edidit, sed minus fideliter pictum b), contra fidem Morelliani, alteriusque musei Caesarei, Aquinum esse genti Caeciliae subjiciendum existimat. Esto, nam non lubet conjecturam conjecturis evertere. Typi explicationem vide in Cassia, in qua numus hic ab antiquariis proponi solet.

* * *

Reliqua gentis Caeciliae cognomina, quae ex numis ab eruditis eruuntur, sunt municipalia, neque adeo huc proprie facientia.

---

a) Pag. 241. b) Sel. num. p. 90.

CAECINA.

Caecina certum cognomen gentis, sed quam numi reticent. Licinium Caecinam virum praetorium memorat Plinius [a]). Vide de Caecinae gente plura apud Spanhemium [b]).

A. CAE. legitur in asse, (Morelli) tum in quadrante. (Mus. Caes.) AE. R.

CAEDICIA.

Numi Goltziani.

CAELIA.

C. CAELIVS. TAX. magistratus in numo Vticensi, qui huc non pertinet.

CAESENNIA.

Caesennius Paetus procos. memoratur in numis Ephesi et Smyrnae imperante Domitiano cusis.

CAESIA.

Plebeia parum clari nominis ignoto cognomine.

Protome diademata dei juvenis obverso tergo d. sagittam trisulcam vibrantis, pone AP. *in monogrammate.*

L. CAESI. *Duae figurae juveniles cum hastis sedentes capite galeato superne nudae, inferne vestitae, medio inter hos cane, supra quos caput Vulcani cum forcipe, in area hinc* LA. *illinc* RE., *utrumque in monogrammate.* AR. R.

Quae ad denarii hujus explicationem pertinent, pleraque jam in eruditorum commentariis praeclare praecepta reperio. Caput anticae creditur esse Apollinis Vejovis docente Gellio [c]): *Simulacrum dei Vejovis - - - sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum. Quapropter eum deum plerique*

---

a) L. XX. §. 76. b) T. II. p. 9. c) L. V. c. 12.

Apollinem esse dixerunt. Hujus Apollinis Vejovis caput exstat etiam in numis gentis Fonteiae, et Liciniae cognomine Macri, et literae nexae AP., quae in hoc et gentis Fonteiae numis adduntur, sunt principium AP*ollinis*, nisi forte verius explendae: A*rgentum* P*ublicum*, ut observabo in Fonteia.

Aversa Lares exhibet. Hos ita definit Appuleius [a]), dum Genios, Lemures, Lares, Larvas, Manes deos distinguit: *ex hisce ergo Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus pacato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris.* Copiosius Arnobius Larium naturam, variasque de iis sententias persequitur [b]). *Possumus*, inquit, *si videtur, summatim aliquid et de Laribus dicere, quos arbitratur vulgus vicorum atque itinerum deos esse, ex eo, quod Graeci vicos cognominant lauras. In diversis Nigidius scriptis modo tectorum domuumque custodes, modo Curetas illos, qui occultasse perhibentur Iovis aeribus aliquando vagitus, Indigetes Samothracios, quos quinque indicant Graeci Idaeos dactylos nuncupari. Varro similiter haesitans, nunc esse illos Manes, et ideo Maniam matrem esse cognominatam Larum, nunc aerios rursus deos, et heroas pronunciat appellari, nunc antiquorum sententias sequens larvas esse dicit Lares, quasi quosdam genios defunctorum.* Binos juvenes in denario nostro sedentes esse Lares, probat primum adstitutus canis. Audi de hoc Plutarchum [c]): *Cur Laribus his, quos proprie praestites vocant, canis adstat, ipsi vero canum pellibus amiciuntur? an quod praestites sunt ii, qui praesunt, hos autem custodes esse domus oportet, et formidandos exteris, quod videmus in canibus, mansuetos vero placidosque domesticis?* Audiamus Nasonem numum uberius explicantem [d]):

Praestitibus Majae Laribus *videre Kalendae*
Aram constitui, signaque parva deum - - -
At canis ante pedes *saxo fabricatus eodem*
Stabat. Quae standi cum Lare causa fuit?
Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque,
Compita grata deo, compita grata cani.
Exagitant et Lar, et turba Diania fures,
Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.
Bina gemellorum *quaerebam* signa deorum - - -

Deinde cum Vulcani capite apposite conjunguntur Lares, qui praeesse foco credebantur; unde vetus scholiastes ad Horatii Epod. II. *juxta focum dii Penates positi fuere, Laresque inscripti idcirco, quod ara deorum Larium focus fuit habitus.* Quare Vulcanus et Lares junguntur etiam in marmore, quod ad hunc numum recitat Vrsinus, positumque fuit Augusto: VOLCANO. LARI-

a) De deo Socratis. b) adv. gent. L. III. c) Quaest. Rom. p. m. 276. d) Fast. V. 129.

BVS. PVBLICIS. SACRVM. Denique et adstituta monogrammata, quae in LARE commode resolvuntur, Lares ultro eloquitur. Docuit me eruditus abbas Fea, anno 1773 in agro Perusino repertum fuisse signum ex terra cocta praeclari artificii, quod exhibet larem domesticum sedentem, et pelle canina vestitum, addita inscriptione: C. FVFIVS. FINXIT [a]).

CALIDIA.

Gens plebeia.

M. CAL. vel CALID. in consortio cum Q. Metello, et Cn. Fulvio in denariis perantiquae formae. AR. R.

CALPVRNIA.

Gens plebeia, sed perantiqua, quippe a Calpo Numae F. originem traxit, ut infra dicetur.

Cognomina in numis: *Piso:* cujus originem his versibus declarat Saleius Bassus [b]):

Claraque Pisonis tulerit cognomina prima,
Humida callosa cum pinseret hordea dextra.

Ei saepe additur *Frugi*, propter frugalitatem inditum L. Pisoni, ut testatur Cicero [c]). Insigne abstinentiae exemplum in Calpurnio Pisone commemorat Val. Maximus [d]). Aliud cognomen *Bibulus.*

* * *

Caput Palladis alatum, pone X. CN. CALP. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. R.

* * *

Piso Frugi.

Caput Appollinis laur. L. PISO. FRVGI. in aliis: C. PISO. L. F. FRVGI. *Eques rapide invectus, qui in aliis tridentem, in aliis facem, aut gladiolum, aut palmam, aut flagellum tenet, in imo saepe* ROMA. AR. C.

Incredibilis est horum denariorum numerus, quorum plerique aut nota arithmetica, aut litera alphabeti, aut solitario symbolo differunt, quam varietatem uni monetariorum lubidini, aut officinarum instituto Davus ego tribuo, cum desit ingenium, quale fuit in Vaillantio et Havercampo, qui harum rerum omnium causas reperiendo sibi praeclare satisfecerunt. Cusi sunt hi denarii a L. Pisone Frugi, ejusque filio Caio, de quorum aetate ariolari piget, etsi illam definivere alii, utrum satis recte, judicent alii. Peritorum judicio utraque numi pars ludos Apollinares

a) Ad Winkelmanni Storia delle arti Vol. III. p. 239. b) in Carm. ad Pisonem v. 16. c) pro Fonteio c. 13. d) L. IV. c. 3.

indicat, quod nimirum hi auctore Calpurnio praetore V. C. 543 in perpetuum voti sunt, cum nullo ante senatus consulto firmati essent, de quo vide Livium [a]), et Pighium [b]), at praecipue Macrobium, qui horum ludorum originem late enarrat [c]). Eos equestri cursu celebrari solitos praeclare ex veteribus eruit Spanhemius [d]). Idem argumentum est in numis gentis Marciae sed constat etiam, Marcium quendam vaticinio illustrem, quem Zonaras perperam Μαρκον pro Μάρκιον appellat [e]), Calpurnio et senatui fuisse auctorem, ut ludi hi constituerentur, ut videre potes ex citatis Livii et Macrobii locis. Habes in his numis certos Apollinarium ludorum typos, quos in moneta familiarum nimis frequenter, neque ex certa causa vident numorum interpretes. Minus, ut opinor, recte Vaillantius, Havercampus, aliique horum denariorum equitem appellant *desultorem*, nam fuit desultorum saltem binos equos agere, ut dicetur in numis gentis Marciae.

* * *

Caput Apollinis.
L. PISO. FRVGI. *Victoria gradiens d. lauream, s. palmam.* Quin. C.

Hunc quoque typum Havercampus ad ludos Apollinares trahit motus oratione Livii et Macrobii perhibentium [f]), eorum originem ludorum *victoriae*, non valetudinis ergo. Sed cur non potius dicamus signatam Victoriam, quia haec ordinarius fuit quinariorum typus?

* * *

PISO. CAEPIO. Q. *Caput barbatum laureatum, pone quiddam instar falcis serratae, in imo tridens, vel arcus, vel aliud.*
AD. FRV. EMV. EX. S. C. *Duo viri togati sedentes, hinc et illinc spica.* AR. R.

Docet hic denarius, Pisonem et Servilium Caepionem *Quaestores* AD. FRV*mentum* EMV*ndum* EX S. C. missos esse. Factum istud contendit Pighius V. C. 508, quod etsi nullo argumento comprobat, habuit tamen consentientes Vaillantium et Havercampum. Vrsinus denarios hos Augusti aevo malleum passos conjicit, quod hoc imperante IIviri creari solebant frumento distribuendo, et aediles Cereales, ut testatur Dio. Verum alia est horum forma numorum, quam ut Augusto synchroni possint existimari. Patienter ergo feramus, nos veram eorum aetatem ignorare. Pighius caput anticae, quale etiam est in numis Memmii, Portuni dei putat, nulla istud veri specie; alii caput Saturni, quod magis probabile, non modo propter adstitutam falcem, sed etiam quod teste Plutarcho Saturnus a Romanis habitus est praeses agriculturae et frugum [g]), et sic antica cum aversa belle componitur. Vide simili falce armatum Saturnum in Memmia et Sentia, at simul certissimum Saturnum in Neria. Similem aversam offerunt denarii Critonii et Fannii aedilium plebis.

---

a) L. XXV. c. 12. et L. XXVI. c. 23. b) Ann. T. II. p. 182. c) Sat. L. I. c. 17.
d) T. II. p. 131. e) Annal. L. IX. c. 1. f) ll. cc. g) Quaest. Rom. p. m. 275.

* * *

CN. PISO. PROQ. *Caput barbatum cinctum diademate, cui inscriptum* NVMA.

MAGN. PROCOS. *Prora navis.* AR. RR.

Caput Numae in numis suis jactat gens Calpurnia, quod haec sese a Calpo Pompilii Numae F. procreatam praedicabat, ut diserte narrat Plutarchus [a]), et Festus [b]). Vnde et Horatius in epistola ad Pisones: *Vos o Pompilius sanguis.* Et laudatus supra Saleius Bassus versu 4.

Nam quid memorare necesse est,
Vt domus a calpo nomen Calpurnia ducat?

Idem Numae caput exstat etiam in aeneo Cn. Pisonis IIIviri, in cujus aversa est caput Augusti. Vide tabulam III. Vrsini et Morellii. In Marcia quoque gente Numae caput habetur, et auguris habitu proponitur in Pomponia. Hic Cn. Piso proquaestorem sese Magni proconsulis, nempe Pompeji, profitetur. Existimat Vrsinus, Pisonem hunc esse eum ipsum, cujus opera Pompejum in bello praedonum usum refert Appianus [c]), et hac de causa navis rostrum in numo signatum. Probabile istud, verum video, eum Pisonem ab Appiano dici Publium, non Cneum, nisi forte in hoc erratum.

* * *

Signum Termini, hinc corona illinc capeduncula. In aliis: *Caput juvenile diadematum, per aream corona, capeduncula, astrum.*

M. PISO. M. F. FRVCI. *Patera et secespita, omnia intra lauream.* AR. RR.

Ad quem M. Pisonem pertineant hi denarii, conjecturas suas attulere Vrsinus et Havercampus, quas, si lubet, adi. Neque satis explorata typorum ratio. Vrsinus, quem secuti sunt reliqui, in priore numo signum dei Termini, in altero ejus ipsius caput vidit, quem, ut et vasa pontificalia, proposuit Piso ad indicandam originem a Numa religionum auctore ductam, qui primus Termino in colle Tarpejo sacellum erexit testibus auctoribus, quos citat.

Hos denarios Vaillantius in gentem Pupiam trajecit causa denarii Goltziani, in cujus una facie PISO. FRVGI, in altera: M. PVPIVS. M. F., et quia revera constat, Pisonum aliquem a Pupio fuisse adoptatum. Verum etiamsi genuinus esset hic Goltzii numus, quem nemo alios vidit, inde nequaquam sequitur, omnes eos denarios, qui *Pisonem Frugi* inscriptum offerunt, esse ejus Pisonis, quem adoptavit Pupius, perinde quasi praeter hunc nemo alter Piso Frugi exstitisset. Atque etsi demus, denariorum nostrorum Pisonem esse eum ipsum, quem a Pupio adoptatum novimus, tamen vel propterea, quia Pupii nomen abest, certi essemus, hos denarios ante adoptionem cusos, atque adeo ex numis gentis Calpurniae non eximendos. Sane Vrsinus, et Morellius, quibus haec adoptio ignota non fuit, nihil mutandum rectius censuere.

---

a) In Numa p. m. 73. b) in Calpurnii. c) Bell. Mithrid.

* * *

CN. PISO. CN. F. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis obviis Augusti I. et II. formae. Idem postea sub Tiberio Syriae praefectus Germanico veneno perfide sublato se ipse interemit.

Bibulus.

L. BIBVLVS. PRAEF. CLAS. typo navis, in aeneis M. Antonii, de quibus agam in moneta hujus IIIviri.

CALVISIA.

Numi Goltziani.

CANIDIA.

Gens plebeia, praetermissa ab Vrsino et Morellio, nimirum numis, qui huc pertinent, in gentem Liciniam translatis. Cognomen *Crassus.* Non exstant, nisi commatis peregrini.

CRAS. *Prora navis.*

Crocodilus. AE. II. (Vrsinus, Morellius in Licinia.) RR.

- ΛΕΟΠ - - Γ. M. A. T. *Caput Cleopatrae.*

ΚΡΑΣ. *Crocodilus.* AE. I. (Mus. Caes.) RRRR.

Horum primum Goltzius, Vrsinus, Vaillantius genti Liciniae tribuerunt, sed Patinus Canidiae, quem secutus Havercampus negat, M. Licinio Crasso IIIviro a Parthis occiso, ut volebat Goltzius, competere posse, qui prius insanae cupiditatis poenas dederat, quam Romanis cum Aegypto, cujus certum symbolum est crocodilus, rei quidpiam fuerit. At P. Canidii Crassi frequens in historia Aegypti mentio, quo tempore Antonius in ea morabatur. Ab hoc in Armeniam missus multa ibi fortiter ac prospere patravit, postremo universi peditatus dux ad Actium, superato mari cum Antonio ipse in Aegyptum evasit, ibique anno sequente V. C. 724 Octaviani jussu caesus est. Eum ipsum numum huic Canidio tribuendum confirmat numus sequens. Constat, Canidium, quod apud Antonium gratiosus esset, a Cleopatra multum observatum, ut latius ostendi in meis Numis veteribus, quo loco hunc Cleopatrae numum vulgavi [a]). Vide et numos hujus Cleopatrae.

* * *

Caput Apollinis laur.

CRA. *Fasces cum securi.* AE. fere II. (Mus. Caes. Liebe p. 393. Morelli, Vaill. in Licinia.) RR.

Hunc item numum Vaillantius genti Liciniae largitur, putatque a Crasso quodam in Aegypto sub Caesaribus cusum. At negat hoc post Spanhemium

a) Pag. 292.

Liebeus [a]), quia ab his nunquam praetores in Aegyptum missi sunt, sed viri equestris ordinis. Putat igitur Havercampus [b]), signatos fuisse a M. Canidio Crasso, qui pro quaestore adfuit Catoni, cum is per Clodii violentiam pro praetore in Cyprum missus est.

CANINIA.

Gens plebeia. Cognomen in numis Romanis *Gallus*.

AVGVSTVS. *Caput Augusti.*

L. CANINIVS. GALLVS. IIIVIR. *Ianua domus, aut domus ipsa, cui imposita corona querna cum epigraphe:* OB. C. S., *utrinque laurus.* AR. RR.

Aversam hujus numi explicabimus in numis Augusti ad annum V. C. 727.

* * *

AVGVSTVS. *Caput Augusti.*

L. CANINIVS. GALLVS. IIIVIR. *juxta:* AVGVSTVS. *Sedile humilius et porrectum adstituta hasta, superne* TR. POT. AR. RR.

De hoc item denario agemus in numis Augusti ad annum V. C. 731.

* * *

Reliqui Caninii numi Augusti caput perinde offerunt, et in aversa typos, qui ad unum Augustum pertinent, ut Parthus flexo genu signum restituens, quos vide in ejus principis moneta.

* * *

L. Caninius Agrippa IIvir Corinthi.

CARISIA.

Gens nonnisi Augusto imperante memorata a scriptoribus, cum gestum ejus in Hispania bellum persequuntur. Vide Dionem, Florum, Orosium. Denarii T. Carisii Augusti aevum haud dubie praecedunt, P. Carisii in ejus tempora cadunt.

* * *

Caput Dianae prominente retro pharetra et arcu.

T. CA. *Canis currens.* AR. R.

Antiquarii omnes denarium hunc T. Carisio tribuunt, perinde quasi non essent tot aliae gentes, quibus literae CA. possent applicari. At nihil molestius est reliquo eorum examine, quo causam signatae in hoc Dianae indagant. Nolo commemorandis inanibus tot conjecturis augere praesentes commentarios, justae semper futuros molis, etsi tantum certa, probabilia, et utilia adferantur. Ceterum quando literae CA. varie possunt accipi, quid obstat, quo minus referamus denarium ad aliquem T. CA*ninium*, et suspicemur, esse canem partis aversae adlusionem ad ipsum gentis nomen, cujus infinita in hac numorum classe habemus exempla?

a) L. c. b) pag. 243.

Sin istud, apposite anticam occupat Diana, cujus comites sunt canes, quos Ovidius ex hac causa *turbam Dianiam* appellat [a]). Et vero T. Caninium Rebilum praetorem prodit Pighius ad annum V. C. 707.

* * *

MONETA. *Caput muliebre.*
SALVTARIS. (pro hoc in aliis: T. CARISIVS.) *Incus, pileus Vulcani, forceps, malleus.* AR. RRR. cum vocabulo SALVTARIS.

Denarius cum posteriore modo, nempe: T. CARISIVS, *restitutus est a Trajano.* (Panel ex le Bret. Mem. Trevoux.) AR. RRRR.

Teste Cicerone [b]), *cum terrae motus factus esset, ut sue plena procuratio fieret, vocem ab aede Iunonis ex arce exstitisse; quocirca Iunonem illam appellatam MONETAM.* At secundum Suidam [c]) Romani, cum in bello contra Pyrrhum et Tarentinos pecunia egerent, Iunoni votum fecerunt, quam ferunt respondisse, si bellum justum gererent, pecuniam non defuturam. At hi voti compotes facti Iunonem Monetam coluerunt, hoc est, consultricem, et decreverunt, ut numi in ejus templo cuderentur. Haec Suidas. Secundum Livium [d]) L. Furius Camillus in bello Auruncorum V. C. 409 Iunoni Monetae templum vovit dedicavitque, loco in arce destinato, quae area aedium M. Manlii Capitolini fuerat. Idem vero antea dixerat [e]), Manlii domum fuisse, *ubi nunc aedes atque officina monetae est.* Livio inhaerens Ovidius sic canit [f]):

Arce quoque in summa Iunoni templa Monetae
Ex voto memorant facta, Camille, tuo:
Ante domus Manli fuerant, qui Gallica quondam
A Capitolino reppulit arma Iove.

Recte igitur in hoc numo cum Iunone Moneta conjuncta habes instrumenta feriundae monetae destinata,

Ακμονα τε, σφυραν τ', ευποιητον τε πυραγρην,
Οισιν τε χρυσον ειργαζετο.

Incudemque, malleumque, bene factamque forcipem,
Quibus aurum tractabat faber Homericus [g]).

Dicitur Iuno SALVTARIS, quia adflictis bello rebus salutem attulit. Ejus etiam caput certum cultu parum diverso exstat in numis gentis Plaetoriae. Epigraphe MONETA deinde obvia in numis Augustorum, et quidem maximi moduli inferioris aevi, quin et in Alexandrino Commodi legitur Graece MONHTA.

* * *

Caput muliebre crinibus fascia colligatis.

a) Fast. V. 141. b) de Divinat. L. I. c. 45 et L. II. c. 32. c) in Μονητα. d) L. VII. c. 28. e) L. VI. c. 20. f) Fast. VI. 183. g) Odyss. Γ. 434.

T. CARISIVS. IIIVIR. *Sphinx sedens.* AR. RR.

Ad hujus denarii explicationem arcessit Vaillantius verba Stephani perhibentis [a]), ex urbe Troadis Gergithe dictam *Gergithiam Sibyllam oraculorum interpretem, cujus imago in Gergithicrum mumismate una cum Sphinge expressa fuit.* Atqui, inquit, constat ex Suetonio [b]), Augustum adito V. C. 741 pontificatu maximo, quidquid fatidicorum librorum nullis, vel parum idoneis auctoribus ferebatur, cremasse retentis solis Sibyllinis. Satis apparet, non aliam ob causam Vaillantio caput Sibyllae visum, quam quod Sphingem in aversa vidit. At vero habemus numum Augusti: ARMENIA. CAPTA typo Sphingis, quem dabo in ejus moneta ad annum V. C. 734. Quid in hoc cimelio Sphingi cum Sibylla? Constat etiam, Augusto jam placuisse Sphingem, antequam in fatidicos hos libros crisin intenderet; nam inter initia imperii hujus monstri imagine signasse epistolas eodem loco ex veteribus ostendam. Denique dubitare licet, utrum post annum V. C. 741 permissum adhuc fuerit IIIviris monetariis sua in numis proponere nomina. Sane annus V. C. 738 postremus est, qui, saltem quod exploratum sit, magistratum hunc offerat, atque etiam tum nunquam abest Augusti vel caput, vel epigraphe. Remotiora igitur tempora sibi denarius hic postulat, ipsa vero Sphinx hujus numi in nostram usque aetatem aenigma est, nullo adhuc vindice reperto. Ceterum verum Sibyllae caput vide in gente Manlia.

* * *

Omitto brevitatis causa alios T. Carisii denarios per argumentum parum illustres.

* * *

IMP. CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

P. CARISIVS. LEG. PROPR. In aliis tantum: LEG. vel: LEG. AVGVSTI. *Tropaeum ex armis Hispanicis conflatum. — Porta urbis, cui inscriptum:* EMERITA. — *Arma Hispanica.* — In quinariis: *Victoria statuens tropaeum.* AR. C.

Carisium Augusti in Hispania legatum Cantabros et Astures fortiter repressisse tradunt Dio [c]), Florus [d]), Orosius [e]), quo bello circa annum V. C. 729 finito, ait Dio [f]), Augustum dimisisse milites EMERITOS (ἀφηλικεστερους των στρατιωτων) eisque urbem in Lusitania Augustam EMERITAM dictam aedificare permisisse, ob quam causam denariis inscriptum EMERITA. Omnes quoque numi reliqui typos habent ad Hispaniam pertinentes, ex quo verisimile, eos omnes in ipsa Hispania prognatos curante opus P. Carisio, non inficiante istud barbara eorum fabrica, tum et epigraphe, nam in horum nonnullis, qui sunt apud Morellium, et in museo Caesareo, pro EMERITA legitur IMIRITA, vel IIMIIRITA, de quo scribendi modo vide, quae monebo in moneta Antonii IIIviri. In quinariis Haver-

a) In Γεργις. b) in Aug. c. 31. c) L. LIII. c. 25. L. LIV. c. 5. d) L. IV. c. 12. n. 56. e) L. VI. c. 21. f) L. LIII. c. 26.

campus victoriam Carisii Hispanicam videt, ego antiquum morem, quo in quinariis Victoria signari consuevit. Dio Carisium Cantabrorum victorem non secundum numos *Publium*, sed *Titum* vocat. Quare, nisi mendum irrepsit, videntur fuisse diversi duo Carisii. De forma armorum Hispanicorum vide, quae dixi ex his etiam numis in prolegomenis ad numos Hispaniae. De aetate horum numorum vide monetam Augusti ad annum V. C. 732, ubi insignis Havercampi parachronismus perstringetur.

* * *

Numos alios Carisiis a nonnullis tributos vide in seqnente Carvilia.

CARVILIA.

Gens plebeia.

Caput juvenile laureatum, infra quod fulmen.

CAR. OGVL. VER. *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen intentat.* AR. C.

Caput Iani.

CAR. OGVL. VER. *Prora navis.* As. RR.

Numi hi ab aliis genti Carisiae, ab aliis Carviliae inseruntur pro varia τo CAR. explendi lubidine. Vtraque pars solis conjecturis pugnat, exigua victoriae gloria.

Caput anticae numi prioris omnes esse Iovis Axuris statuunt, cum tamen iidem simillimum aliud gentis Fonteiae esse Apollinis Vejovis adserant. Quorsum haec sententiae inconstantia? Nos illud remur confidenter posse Vejovi tribuere, non modo quod certus Vejuppiter in gentibus Caesia et Licinia imberbis quoque est, et armatus fulmine, verum etiam quod Axur gentis Vibiae diversum praefert cultum.

CASSIA.

Patricia, quae defecisse videtur, et plebeia. De hac gente Tacitus loquens de L. Cassio Longino Drusillae marito a): *Cassius plebei Romae generis, verum antiqui honoratique.* Cognomina in numis habemus *Caeicianus*, *Longinus*, *Celer*.

Caeicianus.

CAEICIAN. *Caput Cereris spicis coronatum, pone litera alphabeti.*

L. CASSI. *Iugum boum aratro junctum, superne litera alphabeti.* AR. C.

Productum *Caeiciani* cognomen suspicari jure facit, Caeicium quendam in Cassii familiam adoptatum. Ad typos Cereris et boum haec conjicit Havercampus, videri IIvirum deducendae coloniae fuisse Cassium hunc, tempore, quo diviso plebi agro Campano circiter millia civium viginti eo tradu-

a) Ann. VI. 15.

cta sunt ex lege I. Caesaris V. C. 694. Verum an IIviris jus feriundae monetae fuit? quod ab eodem toties video objici Vaillantio et Vrsino. Enimvero forma horum numorum remotiorem haud dubie aetatem flagitat, et Ceres, cui sacrum animal est bos, multis aliis ex causis potuit signari. L. CASSI. KAECIANI. meminit etiam marmor Gruteri [a]). De miro in his denariis alphabeti ordine vide supra in Prolegomenis pag. 76.

* * *

Longinus.

Q. CASSIVS. *Caput muliebre velatum, juxta* VEST.

Templum rotundum, intra quod sella curulis, in area hinc urna, illinc tabella, cui inscriptum: A. C. Est AR. C.

Eundem denarium restituit Trajanus. AR. RRR.

Q. CASSIVS. *Caput muliebre, juxta.* LIBERT.

Eadem aversa. AR. R.

Insignes hi denarii jam praeclare a viris eruditis sunt explicati. Caput Vestae, ejusque in aversa templum revocant memoriam L. Cassii Longini, qui V. C. 641 rogatione Peduceia constitutus quaesitor praetoria potestate de Vestalium stupris Liciniam ac Marciam a L. Metello P. M. absolutas in judicium revocavit damnavitque, ut ex Asconio, aliisque docet Pighius [b]). Fuit hic Cassius severitatis insigne exemplar, sic ut *reorum scopulus* vulgo vocaretur [c]), quo modo Pompejus M. apud Petronium dicitur *piratarum scopulus* [d]). Notum ejus solenne, *cui bono*, toties Ciceroni in simili causa repetitum. Sella curulis intra templum notat praetoriam potestatem, qua eum in hac causa fuisse praeditum diximus.

Ad ejusdem Cassii historiam pertinent urna, tabella inscripto A. C., et caput Libertatis denarii sequentis. Innuitur his typis lex tabellaria de judiciis, quam is in tribunatu suo V. C. 617 tulit, uti populo in omnibus judiciis, perduellione excepta per tabellam suffragium esset, qua lege suffragiorum LIBERTATI praeclare consuluit. Testimonia plura Ciceronis partam hac lege libertatem praedicantis collegit Spanhemius [e]). Literae A. C. sunt *ἀρχαιουσαι* vocum *Absolvo Condemno* his tabellis inscriptae, adstat urna, Ciceroni saepius dicta sitella, ad eas excipiendas parata. Lubet tabellarium istud beneficium petito a Graecis exemplo illustrare. Quo tempore Athenienses gravi XXX. tyrannorum jugo premebantur, hi in senatu sedebant in subselliis, inquit Lysias [f]), in quibus nunc consident prytanes. Ante eos positae stabant mensae duae, calculos vero non licebat, ut ante, mittere in sitellam, sed oportebat palam in mensis deponere, et condemnantem quidem in posteriore, absolventem in priore. Haec auctor laudatus. Enimvero in omni civitate vere libera suffragia clam ferri sunt solita sive metu potentium reorum, sive judicum partibus faventium. Quem morem collaudavit quoque Demosthenes [g]): *ἀλλα και τουτο και παντων ἀριστα ὁ τιθεις τον*

a) P. 864. n. 11. b) Ann. III. p. 109. seq. c) Pighius l. c. p. 14. d) Satyric. c. 123. versu 259. e) T. II. p. 198. f) Orat. in Agorat. g) de fals. legat. p. 330. A.

νομον ἐιδε, το κρυβδην ψηφισεσθαι. δια τι; ὁτι τὑτων μεν ὀδεις ἐισεται τον ἑαυτῳ κεχαρισμενον ὑμων. *Sed et hoc omnium optime legislator praevidit, ut clam suffragia ferrentur. Cur? ut nemo vestrum, qui rei sunt, sciret, qui sibi esset gratificatus.*

* * *

Caput Vestae velatum, prae quo variae alphabeti literae, pone simpulum.

LONGINVS. IIIV. *Vir togatus stans d. tabellam, cui inscriptum V. super basi tenet.*

Denarii hi propter idem Vestae caput ab eodem Q. Cassio, a quo praecedentes, videntur signati. Litera V tabellae inscripta Vaillantius credit indicari plures ab eodem L. Cassio latas leges, quae cum omnes vocabulo VTI incipiant, primam ejus vocabuli literam in tabella exprimi. At Havercampus verbum VETO, quo usi sunt tribuni plebis, cum intercedere legi placuit, mavult, et auguratur, a L. Cassio circa illud *vetandi* jus aliquam fuisse latam legem. Vtraque sententia intra conjecturas sistit.

* * *

Caput juvenile nudum prolixis crinibus, pone sceptrum.

Q. CASSIVS. *Aquila fulmini insistens, hinc lituus, inde praefericulum.* AR. R.

Existimat Pighius, in antica exhiberi caput Apollinis cum sceptro regio, atque istud propter ludos Apollinares a Q. Cassio Longino in praetura editos [a]), cui sententiae non adversatur Havercampus, etsi toties contendat, non fuisse praetorum ferire monetam. At non adrident praetensi Apollinares, et toties ad fastidium obtrusi cum alias, tum ad hunc praecipue denarium. Nam videor posse negare, caput anticae esse Apollinis, quod potius Iovis putandum, cujus certa attributa sceptrum, fulmen, aquila. Quod imberbis est, et luxuriant capilli, Iovem non inficiatur, qui eodem cultu comparet in numis Syracusarum inscriptis ΖΕΥΣ. ΕΛΛΑΝΙΟΣ. Quid quod et Vejuppiter, et Iuppiter Axur intonsi sunt ut docent denarii Caesiae et Vibiae.

* * *

Caput Bacchi hedera et corymbis coronatum, pone thyrsus.

L. CASSI. Q. F. *Caput muliebre pampinis coronatum.* AR. C.

Vrsinus, quem deinde secuti sunt reliqui, in his numis capita Liberi, Liberaeque videt, quibus adeo typis censet innui, quod refert Dionysius, Sp. Cassium cos. V. C. 261 aedem Cereris, Liberi, Liberaeque votam bello Latino dedicasse. Sed enim Libera eadem est cum Proserpina; at vero hujus caput pampinis exornari, ut in praesente numo, nondum mihi compertum.

* * *

C. Cassius Longinus imp.

Hujus hominis, qui cum Bruto contra Caesarem dictatorem conjuravit, bellumque deinde cum IIIviris gessit, numos in monetam imperatorum differimus.

* * *

Celer.

C. CASSIVS. CELER. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti II. formae. C.

a) Tom III. p. 298.

* * *

Cassii incerti.

Caput Palladis alatum, pone X, *et quid urnae simile.*

C. CASSI. *Mulier d. pileum ostentans, s. hastam in citis quadrigis, infra* ROMA.

Perizonius numum ad C. Cassium percussorem Caesaris propter libertatis signum refert. At hic remotioris antiquitatis manifestus est partus. Ad haec in hujus Cassii denariis semper additur IMP. Acutius in speciem Havercampus C. Cassio L. Cassii, severi illius judicis filio, largitur, a quo tribuno pl., ut narrat Asconius, lex lata est, ut, quem populus damnasset, senatu moveretur, ad quod factum libertatis typum revocat. Dixi, in speciem. Sequamur enim calculum et verba Havercampi a). Hic C. Cassius, ait, quaestor provincialis fuit V. C. 642, ante quem annum, cum quaestor urbanus esset, credimus signatum hunc denarium. Tribunus pl. fuit V. C. 649, quo adeo dictam legem tulit. At enim quaerimus, quomodo is typo libertatis in numo V. C. 642 signato ad legem adludere potuit, quam minimum octo annis serius tulit? Verisimilius igitur typus ad celebrem illum L. Cassium libertatis populi vindicem, de quo supra, referendus lata V. C. 617 lege tabellaria, cum qua praeterea aetate melius componetur caput anticae vetustioris rationis.

* * *

Caput Vulcani, pone forceps, in area S additis tribus globulis.

C. CASSI. ROMA. *Navis, in area* S. *additis tribus globulis.* AE. RR.

Hujus semissis partim causa capitis Vulcani pro solito in semissibus capite Iovis, partim causa additorum ad S. globulorum altius mentionem feci pag. 12. 13 et 15.

* * *

Caput Iani, inter cujus capita lunula.

L. SALIN. C. CASSIVS. *Prora navis, cui inscriptum:* D. S. S. AE. I. RR.

Literarum D. S. S., quae leguntur etiam in denariis Quinctiorum, verus sensus nondum compertus. Legunt alii: *Deo Senoni Sanco*, qui fuit Sabinorum deus, de qua lectione vide multa apud Vrsinum b), alii: *De Senatus Sententia*, alii: *De Siculis Sardis.* SALI*nator* est cognomen gentis Liviae, et Oppiae, ad quam posteriorem hi videntur numi pertinere, ut dicetur in Oppia. Additam Iano lunam Havercampus opinatur propterea, quod illi tributa fuerat anni dimensio, et a nonnullis creditus filius Hecates, id est: lunae. Aliam causam dabimus in denariis gentis Fonteiae.

* * *

De Cassio, qui est in Antiochenis Graecis Claudii, vide numos Antiochiae Syriae.

---

a) P. 79. b) p. 289.

CESTIA.

Gens plebeia. Ejus numi duo insignes.

C. NORBANVS. L. CESTIVS. PR. *Caput muliebre religatis diademate crinibus.*

S. C. *Cybele capite turrito in leonum bigis, s. tympano innixa.* AV. RRR.

Caput muliebre elephanti exuviis tectum.

L. CESTIVS. C. NORBA. PR. S. C. *Sella curulis, super qua galea.* AV. RRR.

Vaillantius statuit, hos numos ex S. C. fuisse percussos a L. Cestio et C. Norbano, cum essent aediles, Havercampus, cum uterque esset praetor. At quae hic antea scripserat, retractavit in gente Hirtia, deinde in numis Norbani explicatione nova inducta; nimirum I. Caesarem adversus Pompeji liberos V. C. 708 in Hispanias meditantem Romae sub Lepido reliquisse sex vel octo praefectos, ut ait Dio [a]). His monetae signandae jus permissum adserit docentibus numis; nam Munatius Plancus et Livinejus Regulus revera in numis se scribunt PRAEF. VRB., Clovius simpliciter PRAEF., Hirtius, Cestius, Norbanus, Oppius tantum PR., quod adeo legendum PR*aefectus*, non PR*aetor*. Erunt igitur sex illi, quos numi produnt, memorati a Dione praefecti, quibus ὡς ἐν παρόδῳ addit L. Rubrium Dossenum [b]). Addit, conspirare quoque typos. Caput elephanti proboscide tectum ad Africanam Caesaris victoriam adludere, in altero caput Veneris suapte ad Caesarem referri. Sellam curulem et fasces, qui insuper in numis Livineji propter sellam adstituuntur, indicare honorem praefectorum, perhibente revera Dione [c]), eos accusatos, quod *lictoribus, vesteque ac sella curuli uterentur.* Galeam ad virtutem Caesaris revocat, et το S. C., quod data esset his Caesaris praefectis potestas nomen suum monetae inserendi, denique Cybelen indicare ludos Megalesia. Hanc Havercampi sententiam latius proposui, non quod securam et legis instar tenendam putem, multa enim admodum vaga et intuta continet, verum ut, cum ipse probabile quidquam ad explicandos hos numos adferre non possim, alterius viri eruditi conjecturas, objiciam, quas lector, ut visum fuerit, adprobet vel repudiet.

* * *

Memoratur etiam Cestius in numis Antiochenis Neronis, quos vide.

---

a) L. XLIII. c. 28. b) in Rubria. c) L. XLIII. c. 48.

CICEREIA.

Numus Goltzianus.

CIPIA.

Gens plebeia.

M. CIPI. M. F. *Caput Palladis alatum*, *pone* X. *Victoria in citis bigis*, *infra gubernaculum et* ROMA. AR. R.

Exstat et semis eodem utrinque modo inscriptus. RR.

CLAVDIA.

Gens Sabina [a]), deinde non modo in civitatem accepta, sed etiam in patriciorum numerum [b]). Ab arrogantia et in plebem odio cognita, tum clara decemviratu legum ferundarum, dictaturis, consulatibus, censuris, triumphis. *Claudius* et *Clodius* unum idemque est, ut *Plautius* et *Plotius*, *Cauponius* et *Coponius*, unde jocus Vespasiani apud Suetonium [c]): *Mestrium Florum consularem admonitus*, *ab eo* plaustra *potius*, *quam plostra dicenda*, *die postera* Flaurum *salutavit*.

Cognomina in numis Romanis *Marcellus* et *Pulcher*, ex quibus Pulchri tantum fuere patricii, Marcelli plebeji. *Rufus* proconsul est in numis Agrigenti, et hoc nomine proconsul Bithyniae sub Claudio, de quo vide prolegomena ad numos Bithyniae. Clodii *Macri* legati Africae sub Nerone numos vide post monetam Neronis.

* * *

Marcellus.

Caput Palladis alatum, *prae quo* X, *pone modius.*

M. MARC. *Victoria in bigis*, *in imo duae spicae*, *et* ROMA. AR. C.

* * *

MARCELLINVS. *Caput virile imberbe nudum*, *pone triquetra.*

MARCELLVS. COS. QVINQ. *Templum 4 columnarum*, *ad quod vir velatus et togatus accedit tropaeum gestans.* AR. C.

Restitutus item a Trajano. AR. RRR.

Praestans hic denarius M. Claudium Marcellum, magnum in historia R. nomen, ejusque insigniores laudes persequitur. In consulatu I. adversum Gallos Insubres missus V. C. 532 relata insigni ad

a) Liv. L. II. c. 16. b) Liv. L. IV. c. 3. Dionys. Hal. L. V. c. 40. Plut. in Poblic. c) in Vespas. c. 22.

Clastidium victoria ipsum hostium ducem Virdomarum singulari certamine interfecit, et detracta spolia opima tertius ab Romulo Iovi Feretrio obtulit. In bello deinde Punico primus Hannibalem vinci posse experimentum dedit. In Siciliam pro consule missus Syracusas cepit V. C. 542, denique V. C. 546 consul V. adversus Hannibalem profectus Poenorum insidiis prope Venusiam circumventus nobilem mortem reperit.

Pars numi aversa bina ejus praecipua decora memorat, et quidem epigraphe fuisse COnSulem QVINQuies jactat, typus honorificam spoliorum dedicationem, quam divina sua poesi celebravit etiam Virgilius [a]):

Aspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Poenos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

De Iove Feretrio, spoliis opimis, aliisque causis huc pertinentibus lege praeter alios Propertium [b]).

Caput anticae ipsam celebris hujus viri effigiem sistit, etsi scriptum juxta legatur MARCELLINVS, quod nomen Marcellorum aliquem ex gente Claudia in aliam gentem adoptatum manifeste docet. Fuisse hunc Marcellum a Lentulo quopiam adoptatum, ex Cicerone colligunt eruditi, de quo vide, quae in numis gentis Corneliae Lentulorum disseram. Per hanc ergo insitionem dictus Lentulus Marcellinus, veterisque suae gentis memor illustris M. Marcelli honores huic denario inseruit. Adstituta capiti triquetra tertium ejus decus, captas Syracusas eloquitur. Idem numus, sed aeneus I. formae, proponitur in museo Pembrock. P. III. tab. 6, an genuinus?

* * *

L. LENT. C. MARC. COS. Inscriptos sic numos explicatos vide in gente Cornelia Lentulorum.

* * *

Pulcher.

Caput Palladis alatum.

C. PVLCHER. *Victoria in citis bigis.* AR. R.

PVLCHER. TAVRVS. REGVLVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in AE. III. C.

Ait Cicero in Oratore [c]): *Quin ergo ipse, cum scirem, ita majores locutos esse, ut nusquam nisi in vocali aspiratione uterentur, loquebar sic, ut pulcros, Cetegos, triumpos, Kartaginem dicerem etc.* Numus ex propositis prior, quod ex typo colligere licet, multis prius annis signatus est, quam Oratorem scriberet Cicero, et tamen jam PVLCHER cum aspirata scribebatur, de quo disceptent grammatici.

* * *

AP. PVLCHER. AP. F. PROCOS. in cistophoro Laodiceno.

---

a) Aen. VI. v. 869. b) L. IV. eleg. 11. c) cap. 48.

C. PVLCHER. PROCOS. in cistophoris Trallium et Pergami.

Vide hos numos explicatos in tractatu de Cistophoris.

* * *

IMP. CAESAR. *Caput I. Caesaris laur.*

P. CLODIVS. M. F. *Mars galeatus nudus stans d. hastam, s. parazonium.* AR. R.

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum.* In alio: M. ANTONIVS. IIIVIR, R. P. C. *Caput M. Antonii barbatum.*

P. CLODIVS. M. F. *Mars galeatus nudus stans d. hastam, s. parazonium.* In alio: *Mulier stans d. pateram, s. hastam.* AR. C.

Caput Solis radiatum, pone L.

P. CLODIVS. M. F. *Luna inter 5 astra.* AV. RR. AR. C.

Caput muliebre laureatum, pone lyra.

P. CLODIVS. M. F. *Diana stolata stans utraque manu oblongam facem tenet.* AR. R.

Ab uno omnes hos denarios P. Clodio percussos, certum, neque hactenus inter eruditos controversia exstitit. Quis fuerit hic P. Clodius, non reperit Vrsinus, unumque ajebat hoc nos scire posse, fuisse eum IIIIvirum tum, cum Octavianus esset IIIvir R. P. C. numo II. istud docente. Vaillantius censet, fuisse Clodium Bithynicum, quem, quod Octaviano pertinacius adversaretur, capta Perusia interfectum narrat Appianus [a]), quod verene, an falso adsertum sit, non decido, etsi certum sit, numos hos sub initium IIIviratus Octaviani et Antonii signatos, quod manifeste apparet ex barba Antonii, quam is circum haec tempora promisit, ac paullo post attondit, ut dicetur in ejus numis.

Vaillantius et Havercampus nullo negotio horum typos numorum ad ludos Apollinares, aliasque ejus aevi peristases trahunt. Minus ego aut perspicax aut credulus typos hos privatae Clodii religioni imputo, aut etsi publica facta ejus temporis respiciunt, non satis video loquaces, ut certum quid inde duci possit. Spanhemius eos ad ludos saeculares refert [b]). In numo IV. certum est caput muliebre, quod credere jubent crines muliebrem in morem dispositi, et manifestae inaures, quas ostentat cum pictura Morelliana, tum denarius integerrimus musei Caesarei. Lyra adstituta persuadet esse Musam, nisi caput est allegoricum. Haec monui, quoniam Vaillantius et Havercampus esse caput Apollinis confidenter statuunt, credo, ne sui sibi ludi Apollinares pessum eant.

* * *

C. CLODIVS. C. F. *Caput muliebre floribus redimitum, pone flos.*

VESTALIS. *Mulier velata sedens d. simpuvium.* AV. RRRR. (Mus. Caes.) AR. R.

Signatum in denario hoc caput Florae censent antiquarii ad indicandos magnificos ludos, quos C. Claudius Pulcher unus ex majoribus hujus Clodii IIIviri in aedilitate sua celebravit V. C. 655, quosque depraedicant Ci-

a) Bell. civ. L. V. b) T. II. p. 127.

cero, Plinius, et Val. Maximus, pertinuisse autem ad aediles celebrare ludos Cereris, Liberi, Liberae, Florae, Iovis, Iunonis, Minervae, ut docet ipse Cicero [a]). Liceat ab his diversum sentire, cum dignior alia causa, quae in gentis decus praedicetur, praesto sit. Credam potius, adludi ad C. Claudium Centhonem, quo consule, et collega Sempronio Floralia peragi coepta sunt, de quo vide, quae plura notabo in gente Servilia.

Typo Vestalis sedentis recolitur memoria Claudiae Vestalis, etsi sciri non possit, qualis intelligatur Claudia, nam duae erant in hac gente praeclaro facto insignes. Vna Quinta Claudia, quae navim cum sacris Matris Idaeae Pessinunte advectae, cum vado Tiberino adhaereret, implexo cingulo in vitae inculpatae testimonium Romam adverso flumine deduxit, quod factum V. C. 549. Vide praeter Livium hanc fabulam late describentem, et quod mirum, etiam credentem, aliosque, Iulianum Aug. [b]). Tamen sunt, demptis nonnullis poetis, non pauci ex veteribus qui eam non Vestalem, sed matronam dixere. Vide variorum notas ad Livii L. XXIX. c. 14. Altera, quae patrem contra leges triumphantem adversus tribunum pl. eum ex curru detrahere parantem religione objecti corporis defendit V. C. 611 [c]).

* * *

Claudius incertus.

Caput Dianae cum pharetra et arcu, juxta S. C.

TI. CLAVD. TI. F. AP. N. *Victoria in citis bigis d. lauream, s. palmam, in area notae arithmeticae, ut:* XXV. XXXI. CXXI., *etiam addito* A, *ut:* A. X. — A. XV. — A. CXXIII. Sunt serrati omnes, et C.

Viri eruditi Pighium secuti obvios hos denarios referunt ad Ti. Claudium, qui V. C. 504 quaestor Siciliae, cum male contra Poenos pugnatum esset, ad reparandas res perditas magnam pecuniae vim ex S. C. signaverit, et quidem in Sicilia, quod suadet Dianae typus. At vero tantam aetatem hi denarii certe non praeferunt, et potius posterior aliquis Claudius investigandus, quod operae aliis permitto.

* * *

AP. CL*audius*, T. MAL*lius*, Q VR-- de quibus vide gentes Manliam, et Marciam.

CLOVIA.

Gens plebeia.

CAESAR. DIC. TER. *Protome Victoriae, pone astrum.*

C. CLOVI. PRAEF. *Pallas gradiens d. tropaeum super humero, s. clypeum Medusae capite horrentem et sex hastilia, humi serpens.* AE. II. C.

Numum hunc cusum fuisse V. C. 708, probabimus in moneta I. Caesaris. Hic eodem hoc anno Dictator III. ad-

---

a) L. V. in Verr. c. 14. b) Orat. V. p. 159. c) Val. Max. L. V. c. 4.

versus Pompeji liberos in Hispaniam profectus plures Romae pro se praefectos reliquit, ut diximus in gente Cestia, ex quorum numero fuisse C. Clovium praesens numus docet. Haec Havercampus. At enim universa horum numorum ratio dubium facit, sintne moneta urbis putandi; ad haec aliorum urbis praefectorum numi argentei sunt, quin et aurei, hi nonnisi aenei. Videntur adeo ejusdem esse generis, cujus sunt numi aenei Sempronii, Bibuli, Oppii praefectorum classis M. Antonii, quorumque numi haud dubie extra urbem signati sunt. Clovium hunc ab Octaviano inter consulares relatum V.C. 725 tradit Dio a). Pars antica connexa simul cum aversa certam sistit Minervam Nicephoram, de qua egimus in moneta Atheniensium.

CLOVLIA.

Gens patricia, nam T. Cloelium Siculum inter tres patricios numerat Livius, qui V. C. 309 tribuni militares pro consulibus facti sunt, de quo lege disserentem Vrsinum. At Cloelii antiquitus dicti sunt Cloulii.

Caput Palladis alatum, infra ROMA.

T. CLOVLI. *Victoria in citis bigis, infra spicae.* AR. C.

Caput Iovis, in areà variae alphabeti literae.

T. CLOVLI. *Victoria tropaeum coronans, infra* Q. Quin C.

Denarius veteris argumenti explicatum non desiderat, neque plus tribuendum quinario, qui utrinque offert typos quinariis imprimi solitos. Acutiores Vaillantius, et Havercampus, qui typo Victoriae ad relatam de Poenis in Sicilia victoriam, typo spicarum ad feracitatem insulae adludi censuere. Literae alphabeti aliud non sunt, quam signa monetariorum. Quam turpiter in his explicandis lapsi sint Pighius, et, quod magis mirere, Vaillantius, alibi diximus b). At elementum Q partis aversae, quoniam invariatum in omnibus est, Quinarium indicat.

COCCEIA.

Fueritne patricia, an plebeia, incertum. Ex hac prodiit Cocceius Nerva, qui Domitiano successit. Cognomen *Nerva.*

M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. M. NERVA. PROQ. P. *Caput M. Antonii nudum.*

L. ANTONIVS. COS. *Caput L. Antonii nudum.* AR. R.

Cusus est hic denarius V. C. 713, nam hoc anno L. Antonius consul processit. Cum in reliquis dubium non ex-

a) L. LII. c 42 b) p. 77.

stet, in judicium venit sola epigraphe M. NERVA. PROQ. P., quam esse legendam PROQ*uaestore* P*ropraetore*, verisimile diximus Vol. IV. p. 248. Hic Nerva favente M. Antonio processit consul V. C. 718 collega L. Gellio.

COELIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis *Caldus*, quod idem est ac *Calidus*, nam et perinde veteres dixere *valde*, et *valide*. Novi equidem, dicere Ciceronem [a]): *ut si dicamus, idcirco aliquem CALDVM vocari, quod temerario et repentino consilio sit*, at hoc ipsum metaphoricum est ductum a calore animi. In numo Nicaeae *Balbus*, de quo vide prolegomena ad numos Bithyniae.

* * *

Caput Palladis alatum.
CALD. *In aliis:* C. COIL. CALD. *Victoria in citis bigis, in area variae alphabeti literae.* AR. C.

Caput idem, pone X.
L. COIL. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. C.

Eadem adversa.
P. CALD. *Mulier in citis bigis, quam advolans superne Victoria coronat, infra* ROMA. AR. R.

Nihil ad denarios hos animadvertendum praeterquam COIL. antiquioris rationis scriptum pro COEL., ut et ipsi hi numi per typos perantiquae sunt formae. Qui fuerint trini hi Caldi, conjectoribus lubens permitto.

* * *

C. COEL. CALDVS. COS. *Caput virile nudum imberbe, hinc vexillum, cui inscriptum:* HIS. *illinc aper. In aliis: hinc pilum hastae, illinc vexillum simile. In aliis: Aper hastili praefixus.*
C. CALDVS. IMP. A. X. (*scriptum literis perpendicularibus*) *Numen propositum in lectisternio, cui inscriptum:* L. CALDVS. VIIVIR. EPVL. *hinc et illinc tropaeum, in imo* CALDVS. IIIVIR. AR. R.

C. COEL. CALDVS. COS. *Caput virile nudum imberbe, pone tabella, cui inscriptum:* L. D.
CALDVS. IIIVIR. *Caput Solis radiatum, ante quod clypeus rotundus, pone clypeus oblongus.* AV. (Liebe p. 26.) RRRR. AR. R.

Sunt hi denarii insignis artis et elegantiae. Sistit antica non nomen modo, sed et effigiem C. Coelii Caldi, qui tribunus pl. V. C. 647 legem tabellariam a L. Cassio Longino ante sexennium latam, ut in denariis Cassiae diximus, ampliavit. Nimirum cum Cassius in judiciis publicis tabellam populo in suffragia dedisset, perduellionis tamen judicium excepit, cujus nunc in hac quoque causa potestatem nova lege fecit Coelius, ut docet Cicero [b]): *Vno in genere relinqui videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque judicio Coelius tabellam, docuitque, quoad vi-*

a) De Invent. L. II. c. 9. b) de Legib. L. III. c. 16.

xit, *se*, *ut opprimeret C. Popilium*, *nocuisse et reip.* Vidimus in denariis Cassii tabellae inscriptum A. C. id est: A*bsolvo* C*ondemno*, at in his L. D. id est: L*ibero* D*amno*, de quo vide plura apud Pighium [a]). Ea lege gratiam a populo inivit, factumque, ut in consulatus petitione V. C. 660 ipse homo novus candidatos alios facile superaret, ut iterum testatur Cicero [b]). Exinde videtur missus pro consule in Hispanias, et tum virtutem militarem comprobasse, quod tacentibus historicis docent numi, in quibus vexillum cum vocabulo truncato HIS*pania*, et arma Hispanica. Ad eandem regionem pertinet etiam aper, qui eodem modo ex hastili praefixus gestatur ab equite in numo Hispanico apud Morellium [c]). Ex numis Cluniae a Florezio vulgatis apparet, aprum fuisse hujus urbis insigne, super quo argumento vide etiam, quae a me in numis autonomis Galbae Augusti disserentur, et dicta jam sunt ad eosdem Cluniae numos, et in prolegomenis ad numos Galliae. Quare animal istud in Coelii numis signatum forte memoriam revocat Cluniae ab eodem aut captae, aut ad obsequium reductae, aut insignis facti ad eam urbem patrati, quod discutere supervacaneum tacentibus historicis.

In aversa sistitur C. CALDVS. IMP. A. X., quam inscriptionem Havercampus ad eundem Caldum cos., cujus caput anticam occupat, refert. At ego desidero exemplum nominis unius ejusdemque viri in utraque numi facie expressi. Quisquis ergo fuit hic Caldus, ex epigraphe certum fit, fuisse eum IMP*eratorem*, A*ugurem*, X*virum agris dividundis*, cumque epigraphe literis perpendicularibus secundum longitudinem tropaeorum exarata sit, apparet, ad hunc C. Caldum ipsa haec tropaea pertinere, et adludi ad victoriam, ex qua imperator est acclamatus. Neque plus constat de L. CALDO. VII. VIR*o* EPVL*onum*. Praeclaram lectisternii imaginem hi denarii exhibent. De lectisterniis et epulonibus, qui secundum Festum Iovi ceterisque diis epulum indicendi potestatem habuere, vide, quae tradunt rituum R. interpretes. In numo quoque Hadrumeti Byzacenes Fabius Maximus dicitur VII. VIR. EPVLO. In infimo numi margine notatur CALDVS. IIIVIR. monetalis, qui majorum suorum insignes honores resuscitavit.

Caput Solis in numo postremo secundum Havercampum adludit ad ejus astri cultum, in Hispania, ut ait, celebrem, quod aegre probat. Praeplacet vetus sententia Pighii [d]), quam adoptavit etiam Vaillantius, etsi auctorem dissimulet, qui in hoc typo usitatam ad nomen adlusionem videt; nam sive *Coelum* respicias, sol per *coelum* gyrat, sive *Caldum*, sol *calorem* efficit. Apposite huc Varro [e]): *Comitiis cum SOLE CALDO ego*, *et Q. Ascius senator tribulis suffragium tulissemus etc.*

---

a) Ann. T. III. p. 135. b) de Petit. cons. c. 3. c) Num. Hisp. num. 17. d) T. III. p. 136. e) de L. L.

COMINIA.

Plebeia. ΕΠΙ. ΚΟΜΙΝΙΟΥ. ΠΡΟΚΛΟΥ. ΑΝΘΥΠΑΤΟ. ΚΥΠΡΙΩΝ. in numo Cypri, quam vide.

CONSIDIA.

Plebeia. Cognomina *Nonianus*, et *Paetus*.

Nonianus.

C. CONSIDI. NONIANI. S. C. *Caput Veneris laureatum, et margaritis distinctum.*

Templum in vertice montis, cui inscriptum ERVC., *ipse mons moenibus cinctus.* AR. C. Quem aureum Frölichius ex museo Caes. promulgavit, certe spurius est.

Litigant antiquarii, an hoc typo templum Veneris Erycinae, quod erat in Sicilia antiquissimum, ac donis opulentum, indicetur, an unum ex binis Romae erectis, quorum unum in jugo Capitolino stetit [a]), aliud prope portam Collinam [b]). Vero propius est, designari in hoc denario Siculum, quod impositum arduo monti et propugnaculis munitum, ut ipsa numi imago exhibet, copiosa veterum testimonia docent. Fuit illud Romanis apprime charum, quoniam a Segestanis, qui Trojani domo fuere, conditum, neque alia causa fuit, cur ei reficiendae studiosius incumberent Tiberius et Claudius, ut perhibent Tacitus, et Suetonius. Sane Diodorus Siculus multum extollit senatus R. curam ditando, et exornando huic Siciliae templo impensam [c]). Videtur adeo stante adhuc rep. aliquid liberalitatis S. C. in illud collatum, ejusque reficiendi cura demandata Considio cuipiam, quod scriptores dissimulavere.

* * *

Paetus.

Hujus denarii obvii nihil observatu dignum offerunt. Epigraphe: C. CONSIDI. PAETI. vel: C. CONSIDIVS. PAETVS. Typi: *Caput Veneris laureatum*, quale in numis Noniani. ✠ *Sella curulis.* Vel: *Caput Veneris, rarius Palladis.* ✠ *Victoria in citis quadrigis.* Havercampus, qui typum Victoriae ad victoriam Africanam revocat, meras conjecturas obtrudit.

AR. C.

---

a) Liv. L. XXII. c. 10, et L. XXIII. c. 30. 31. b) Liv. XL. 33. Ovid. Fast. L. IV. 871, ubi vide notam Caroli Neapolis, et Strabo ad Ericem. c) L. IV. c. 83.

COPONIA.

Patriciane fuerit, an plebeia, non satis exploratum. Istud certum teste Cicerone [a]), T. Coponium Tibure profectum Romae consedisse. Dictos olim fuisse Cauponios, testantur marmora Tiburtina, quae recitat Havercampus. Sed et dixere veteres, et ipse Cicero, *copo* pro *caupo*, et dicebatur *copa* cauponis uxor. Vide lexicographos.

C. COPONIVS. PR. S. C. *Clava erecta cum spoliis leonis, hinc telum, illinc arcus.*

Q. SICINIVS. IIIVIR. *Caput Apollinis diadematum, infra astrum.* AR. RR.

Havercampus cum primum edixisset [b]), *το* PR. legendum *praetor*, subinde se retractat [c]), et legendum adserit PR*imus*, sic ut Q. Sicinium, et C. Coponium Primum fuisse IIIviros monetales statuat. Nulla istud veri specie, cum literae PR. fere tantum *praetorem*, rarius *praefectum* soleant, indicare; deinde cum nullum in hoc denario curtatum sit nominis vocabulum, non erat ratio, cur nomen *Primus* curtaretur. Accedit, quod nullo monumento probari potest, fuisse Coponiis cognomen Primi. At memoratur a Cicerone C. Coponius, qui *praetorio imperio* classi Rhodiae praefuit, quo tempore bellum civile Caesarem inter et Pompejum exarsit, quique hujus partium fuit [d]), cum qua aetate numi fabrica egregie conspirat. Additum S. C. probat, ex S. C. aliquid molitum C. Coponium, ad quod perficiendum publice suppeditata et cusa pecunia curante istud Q. Sicinio IIIviro monetali. Herculis arma haud dubie ad Coponium Tibure oriundum pertinent, quo in oppido magni Herculi honores sunt habiti, unde et *Herculeum* dictum Propertio [e]), et Tibure fuisse fanum Herculis, testatur Strabo.

CORDIA.

Gens vix cognita. Cognomen *Rufus.*

RVFVS. IIIVIR. *Capita Dioscurorum.*

MAN. CORDIVS. *Mulier stans, cujus humero noctua insidet, d. bilancem, s. hastam transversam.* AR. R.

RVFVS. S. C. *Caput Veneris.*

MAN. CORDIVS. *Cupido delphino vectus.*

RVFVS. *Noctua galeae insistens.*

MAN. CORDIVS. *Aegis inserto Medusae capite.* AR. R.

MAN. CORDIVS. *Caput Solis radiatum.*

RVFVS. *Aquila stans expansis alis.*

Quin. (Mus. Caes.) RRRR.

---

a) Pro Balbo c. 23. b) in fam. Copon. c) in fam. Sicin. d) de Divin. L. I. c. 32. ad Attic. L. VIII. ep. 12. e) L. II. eleg. 32.

MAN. CORDIVS. *Caput Veneris.*
RVFI. *Cupido saltans d. corollam, s. palmae ramum.* Sestert. (Liebe Goth. p. 228.) RRRR.

MAN. COR - - *Galea.*
RVFVS. *Idem Cupidinis saltantis typus.* Sestert. (Mus. Com. Vitzai.) RRRR.

Numi hi ut varietate typorum jucundi, ita animadversionum inopes. In denario I. finguntur Dioscuri, qui aliis dei Penates videntur, nullo certo inter utrorumque capita discrimine, ut dicetur in gente Sulpicia. In ejus aversa creditur expressa Aequitas, sed cur huic insideat noctua, causam non habeo. Cum denarius alter in Veneris typis occupetur, censet Havercampus, quem veteres conjecturarum glandes delectant, fuisse hunc Cordium IIIvirum tempore I. Caesaris, perinde quasi huic uni jus in hanc amoris praesidem fuisset. Quinarius musei Caes. istud peculiare habet, quod pro sueto quinariorum typo aquilam offert. In hoc caput anticae dixi esse Solis, nisi quis malit illud propter aquilam aversae Iovis Axuris putare, quem fuisse quoque imberbem et radiatum, docebit denarius gentis Vibiae. Postremum numum dixi sestertium fide praestantis Liebei, quam confirmat numus postremus, hic quoque sestertius, quem vidi ipse, et qui typis suis junctos Palladis, et Veneris honores testatur.

CORNELIA.

Gens cum patricia, quae clarissimos reip. viros dedit, tum plebeia. Cognomina magnopere varia, ex quibus in moneta R. habentur *Balbus*, *Blasio*, *Cethegus*, *Cinna*, *Cossus* (olim, sed in numis Lentuli praenomen), *Faustus*, *Lentulus*, *Scipio*, *Sisenna*, *Spinther*, *Sulla*. In numis Cretae argenteis *Lupus*, in Carthaginiensibus *Dolabella*.

* * *

Balbus.

Ad illustrem patriciorum gentem non pertinuere Balbi, nam horum primus L. Cornelius Balbus Gaditanus domo fuit, et quod praeclare se in bello Sertoriano gessit, a Pompejo civitate donatus est, peregrinitatis deinde accusatum defendit Cicero, cujus adhuc exstat oratio. Dictus vero est L. Cornelius, ut existimat Manutius a), a L. Cornelio Lentulo, qui Balbo civitatis beneficium a Pompejo impetravit, quique serius, belli civilis alterius tempore, consul fuit. Adoptatus a celebri Theophane Mytilenaeo Theophanis quoque nomen sumpsit b). Ad maximos subinde honores evectus, et ipsum consulatum suffectum, quem iniit V. C. 714, primo exemplo ejus honoris in hominem extra Italiam natum collati. Ejus

a) Ad Ciceron. pro Balbo c. 8. b) Capitolin. in Balbino, Cic. pro Balbo c. 25, ad Attic. L. VII. ep. 7.

etiam ex fratre nepos clarae memoriae, qui de Garamantis victis triumphavit V. C. 735. Vide numos Gadium. Balbi senioris vitam eleganter scripsit Nauzeus [a]).

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum.*

BALBVS. PRO. PR. *Clava.* AR. R.

Ad Balbum seniorem pertinet hic denarius, quem pro praetore missum in provinciam, incertum quam, circa annum V. C. 713 docet numus, consulatum anno sequente aditurum. Neque numis suis caret junior, sed apud Gades signatis, quas vide. Clava partis aversae haud dubie adludit ad Herculem Gaditanum fama inclytum.

* * *

Blasio, gens patricia.

CN. BLASIO. CN. F. *Caput, ut videtur, Martis imberbe galeatum, superne* X, *pone spica, caduceus etc.*

Bacchus adversus nudus stans d. thyrsum, s. strophium et fascem sagittarum, quem adstans ad sinistram Pallas coronat; ad dexteram stat mulier alia d. hastam puram tenens, in area ramus palmae, spica etc. vel literae Graecae Α. Θ. Π. Τ. Φ. *in imo* ROMA. AV. (B. L. T. XXX. p. 363.) RRRR. AR. C.

In aeneis: C. BLAS. — P. BLAS. — CN. BLASIO. CN. F. — BLASIO. CN. F. CN. N., suntque R.

Divinare, ad quos Blasiones varii hi numi pertineant, conjectorum opus esto, quibus huic numorum classi inde a principio liberaliter semper fuit provisum. In definiendo aversae signo medio ejusque attributis inter eruditos non satis convenit, cum tamen certum Bacchum faciant thyrsus et sagittae, quas cinnamomi aridi fruticem inconsulte admodum dixit Vaillantius. Bacchum sagittis armatum non modo comprobant numi Maroneae Thraciae, sed et Pallas his verbis eum ad fortiter dimicandum cohortata [b]):

Πη σεθεν ἀλκιμα θυρσα και ἀμπελοεντες οἶςοι.

Vbi tui validi thyrsi, et viteae sagittae.

Coronatur a Pallade ob relatam de Titanibus victoriam, et belli gloriam ad ipsos orbis terminos propagatam. Vtrumque numen hoc cultu sive Romae, sive in Graecia publice fuisse propositum, arguit onyx musaei Caesarei arte mirabili exscalptus, qui exhibet Bacchum simillimum thyrso et sagittis armatum, et ab adstante Pallade coronatum, quemque alibi copiosius explicui [c]). Quae sint mulieris tertiae in hoc consertio partes, ignoro.

* * *

Cethegus gentis patriciae.

EX. S. C. *Caput muliebre tectum galea superne in gryphi caput exeunte, juxta* X.

CETHEGVS. *Vir nudus tectus galea in pilei Phrygii modum formata citato hirco vectus d. ramum, infra* ROMA, *omnia intra coronam hederaceam.* AR. RRRR.

Rarissimus hic denarius ab uno an-

a) B. L. Tom. XIX. p. 327. b) Nonnus Dionys. L. XXX. v. 259. c) Choix. de pierr. grav. p. 46.

tehac Goltzio conspectus editusque, deinde repertus etiam a Morellio, eidemque probatus, et bis ostensus [a]) fecit, ut insignis hic vir aliique nostris studiis dediti mitius de reliquis Goltzii figmentis sentirent, qua in causa quale sit meum judicium, alibi ex proposito discussi [b]). Quis fuerit hic Cethegus, aeque incertum, atque quis sit mirus utriusque partis typus, et piget commemorandis inanibus aliorum conjecturis paginam implere.

* * *

Cinna gentis patriciae.

CINA inscriptum assibus, semissibus, trientibus. AE. R.

* * *

Cossus gentis patriciae. Vide infra in *Lentulus*.

* * *

Dolabella gentis patriciae. Ejus mentio in numis Carthagini tributis, quos vide.

* * *

Faustus, vide infra post Sullam.

* * *

Lentulus gentis patriciae.

Caput Iovis laureatum.

CN. LENTVLVS. *Aquila fulmini insistens.* AV. RRR.

G. P. R. *Caput barbatum diadematum, pone sceptrum.*

CN. LEN. Q. EX. S. C. In aliis: LENT. CVR. X. F. EX. S. C. *Sceptrum intexta corona, globus, gubernaculum.* AR. R.

Protome Martis galeata cum hasta tergo obverso.

CN. LENTVLI. *Victoria in citis bigis.* AR. R.

Caput Iovis.

CN. LENT. *Victoria tropaeum coronans.* Quin. R.

CN. LENT. in assibus et semissibus. AE. RR.

Ad quos numi hi omnes Cn. Lentuli nomine inscripti sint referendi, otiosum inquirere. Ex his explicandi soli:

Denarii loco II. positi, quorum antica exhibet Genium Populi Romani eodem cultu, quo fingitur in denariis autonomis Augusto imperante cusis, quos recitabimus in hujus numis anni V. C. 734, et in denariis autonomis imperii Vitelliani, exhibetur etiam in numis Augusti et Galbae, sed sic, ut utriusque imperantis lineamenta distincte exprimat. Constat ex Dione, stetisse Romae sacras huic deo aedes [c]). Idem tibi genius mox infra in numis Lentuli Spintheris redibit. Ex parte aversa, componendo utriusque denarii epigraphen, palam fit, hunc Cn. Lentulum EX. S. C. fuisse constitutum CVR*atorem* X. (denariorum) FL*andorum*, de quo vide, quae diximus in Prolegomenis superioribus p. 64.

* * *

NERI. Q. VRB. *Caput barbatum, pone harpa.*

L. LENT. C. MARC. COS. *Aquila legionaria inter duo vexilla, quorum uni inscriptum H, alteri P.* AR. R.

L. LENT. C. MARC. COS. *Caput juvenile promissis crinibus.*

Iuppiter nudus stans d. fulmen, s. aqui-

a) Specim. p. 238, et in num. Famil. b) in Proleg. gen. Vol. I. p. CXLI. seq. c) L. XLVII. §. 2.

lam, *in area hinc ara luculenta*, *illinc astrum*, *et* Q. AR. C.

Caput nudum barbatum.

L. LENTVLVS. C. MARC. COS. *Diana Ephesia cum adminiculis.* AR. RR.

Triquetra inserto Medusae capite et spicis.

LENT. MAR. COS. *Iuppiter stans d. fulmen*, *s. aquilam*, *in area culter incurvus.* AR. R.

Annus V. C. 705 horum numorum natalis, qui consules habuit C. Claudium Marcellum, et L. Cornelium Lentulum in his numis memoratos. Enato tum Caesarem inter et Pompejum bello in Graeciam metu profugi Italiam turpiter prodidere. Consulis in magistratu numis inscripti rarum stante rep. exemplum. Verisimile esse, hos denarios signatos Apolloniae Illyrici, dixi supra capite VI.

Denarium I. explicatum vide in gente Neria. Numi II. et III. Siciliam respiciunt. Eam certe indicat triquetra notum insulae symbolum. Adsentior etiam Havercampo, qui in numo II. caput juvenile promissis capillis esse Iovis Hellenii, et Iovem partis aversae Eleutherium erudite conjicit, quo utroque nomine Iovem Syracusis eximie cultum ex harum numis constat. At quod idem literam Q esse vetus *Koph* Phoenicium conjicit, positumque in hoc numo ad indicandam Syracusarum a Corintho tractam originem, id longius arcessitum, et ab hujus aevi moribus alienum, magisque adridet sententia Vaillantii, etsi imperite prolatam dicat Havercampus, statuentis esse literam ἀρχαιωσὴν verbi *Quaestor*, cum toties eam in numis sic debere expleri in confesso sit. Neque etiam denarii hi, quod typos Siculos habent, necessario in Sicilia sunt signati; nam possunt adludere ad M. Marcellum Syracusarum debellatorem, qui fuit ex majoribus C. Marcelli nostri non unico hoc in sequioribus Marcellis exemplo, ut in gente Claudia vidimus. Cujus sit caput barbatum numi postremi, et quae causa insertae illi Dianae Ephesiae, dicere non habeo.

* * *

AVGVSTVS. *Caput nudum.*

L. LENTVLVS. FLAMEN. MARTIALIS. *Vir seminudus stans d. Victoriolam*, *s. hastam imminente capiti astro*, *coronatur ab adstante viro togato clypeum humi attinente.* AR. R.

Existimat Havercampus, exhiberi Lentulum flaminem, qui Augusti nomine statuam I. Caesaris, cujus capiti Iulium sidus imminet, in templo Martis Vltoris dedicat tenens d. clypeum votivum. Haec nullo certo argumento satis probata, qui volet, credat. Explicationem qua mihi satisfactum putem, praesto ipse non habeo. L. Lentulum, filium *flaminis*, hoc nostro vetustioris utique, memorat Cicero [a]).

* * *

Lentulus Spinther.

Caput nudum barbatum, *pone* OSCA. *In aliis:* Q. S. C.

P. LENT. P. F. L. N. *in aliis:* P. LENT. P. F. SPINT. *Vir barbatus velatus seminudus sedens in sella curuli d. cornucopiae*, *s. hastam et d. pede globo insistens coronatur ab advolante Victoria.* AR. R.

a) Ad Quintum fr. L. III. ep. 1. §. 5.

Serpens ex cista promicans intra coronam hederaceam.
P. LENTVLVS. IMPERATOR. *Duo serpentes exsurgentes, in area* ΑΠΑ. *vel* ΛΑΟ. Sunt cistophori. AR. RRR.

In Spintheres divisa fuit Lentulorum familia nomine tracto a quodam Spinthere histrione, cui L. Lentulus simillimus fuit, et qui, quod mirere, non dubitavit, tractum a similitudine turpicula nomen nominibus reliquis sociare, numisque inscribere. Factum lepidum iisdem paene verbis perhibent Val. Maximus a), et Plinius b). Quo tempore consules fuere Lentulus et Metellus, (fuit is annus V. C. 697.) duorum simul consulum imagines in scena spectatas, binis histrionibus productis Spinthere et Pamphilo, quorum ille Lentulum, hic Metellum referebat; ex illo Lentulum revera Spintheris nomen traxisse, ex altero Metellum quoque habiturum fuisse nomen Pamphili, nisi jam habuisset alterum cognomen Nepotis. Ceterum etsi veram esse demus eam agnominis Lentulo dati causam, certum est ex sequentibus denariis, Lentulum jam ante suum consulatum Spintheris nomine usum.

Denarii loco I. descripti offerunt caput nudum barbatum, quale occurrit in obviis drachmis Hispaniensibus, ac praeterea OSCA, quod fuit nomen praeclarae Tarraconensis urbi. Satis igitur causae, cur signati in Hispania credantur. Et vero constat, hunc Lentulum V. C. 695 Hispaniam citeriorem pro praetore sortitum, de quo vide Pighium. Quin et ipse hic Lentulus, ubi I. Caesaris maxima in se beneficia commemorat, haec deprecandae salutis causa profitetur c): *se per eum in collegium pontificum venisse, provinciam Hispanicam ex praetura habuisse, in petitione consulatus ab eo fuisse sublevatum.* Ex quo efficitur, Lentulo praetore, ejusque nomine hos in Hispania signatos numos, addito etiam OSCA, nempe urbis nomine, in qua malleum experti sunt. Pro hoc in aliis legitur: Q. S. C., nempe *Quaestor* provinciae, quiscunque is fuit Lentulo additus, eos ex S. C. feriundos curavit. Sic et in numis Cn. Lentuli supra citatis CN. LEN. Q. EX. S. C. Caput anticae verisimile est esse veteris herois indigenae. Herculis ipsius censet Havercampus Hispaniensi cultu propositi. Caput simile, adscripto item OSCA, objiciunt denarii Domitii ex eadem causa, ut dicetur. Errare illos, qui numos hos memoratum toties Livio argentum Oscense putant, dixi in Prolegomenis ad numos Hispaniae. Pars aversa sistit genium P. R. Talis nimirum comprobatur ex descriptis supra denariis Cn. Lentuli, in quibus juxta caput barbatum diadematum adstituta hasta scriptum legitur G. P. R. Eundem genium P. R. comprobat etiam cornucopiae, quod manu sinistra praefert, nam illud ei datum quoque videmus in numis Augusti, quos recitabo ad annum V. C. 734, et in numo Galbae cum aversa MARTI. VLTORI. Patet adeo ex his numis, quod supra innui, Lentulum jam ante suum consulatum Spintheris nomen sibi proprium fecisse.

a) L. IX. c. 13. 4. b) L. VII. p. 379. c) Caesar B. C. L. I. c. 22.

Numum alterum, etsi peregrinum, historiae causa connectere placuit. Idem hic P. Corn. Lentulus Spinther ex consulatu, quem gessit V. C. 697, provinciam Ciliciam sortitus eam triennio administravit, bello cum hostibus, incertum quibus praeclare gesto ab exercitu *imperator* dictus, acto etiam ex eo triumpho, ut testantur epistolae Ciceronis ad hunc Lentulum datae, et confirmat numus praesens. Praeclari hi numi cusi sunt Apameae et Laodiceae Phrygiae, ut dictum in tractatu de Cistophoris. Idem hic Lentulus V. C. 705 una cum Domitio imminenti ex Gallia Caesari resistere a Pompejo jussus desperato successu sese et Corfinium eidem dedidit [a]). Veniam a victore nactus hujus iterum hostes sectatur, irrisus merito, quod pontificatum max. contra aemulos Domitium et Scipionem inter gravissimas verborum contumelias sibi deposcere attentavit, quo tempore duces Pompeji in castris ad Pharsalum munia Caesaris velut jam victi inter se partiti sunt [b]). Quo magis mirere Havercampum adserentem, Lentulum hunc a Caesare Corfinii venia donatum deinceps Puteolis in villa sua tranquille usque ad ejusdem Caesaris mortem vixisse [c]). Post cladem ad Pharsalum in Asiam fugam intendit, exclusus a Rhodiis [d]), receptus tamen serius [e]), quam deinde fortunam habuerit, non satis constat. Fuisse ex iis unum, qui per id bellum occubuere, innuit Cicero [f]), qui eam omnibus, quibus potuit, laudibus semper extulit, appellando *parentem ac deum suae vitae, fortunae, memoriae, nominis* [g]), quod ejus ab exilio revocandi in consulatu princeps auctor exstitit.

* * *

CASSI. IMP. LEIBERTAS. *Caput Libertatis in aliis velatum, in aliis nimbo redimitum.*

LENTVLVS. SPINT. *Guttus et lituus.* AR. R.

BRVTVS. *Securis, capeduncula, secespita.*

LENTVLVS. SPINT. *Guttus et lituus.* AR. R.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

LENTVLVS. SPINT. *Guttus et lituus.* AR. R.

Patris monetam excipiunt numi filii P. Cornelii Lentuli Spintheris. Ejus primum meminit Dio, cum datum illi in fraudem legis auguratum persequitur [h]): *Lex aperte prohibebat, ne duo quidam ex una gente idem sacerdotium haberent. Spinther autem consul filium suum Cornelium Spintherem inter augures referre cupiens, cum in eum ordinem jam ante Faustum Sullae F., qui ex gente itidem Cornelia erat, adscriptum videret, suum filium in Manlii Torquati genus adoptandum dedit, eoque modo verbis quidem observata lex, ipsa autem re dissoluta est.* Factum istud V. C. 697 in consulatu patris Spintheris. In bello civili Pompeji partes secutus his eversis impetrata venia in urbem rediit, compertoque,

---

a) Caes. B. C. L. I. c. 22. b) Ibid. L. III. c. 83. c) pag. 116. d) Cic. ad fam. L. XII. ep. 14. e) Cic. ad Attic. L. XI. ep. 13. f) in Bruto c. 77. g) ad Quir. post redit. c. 5. h) L. XXXIX. c. 17.

Caesarem a conjuratis interfectum, his sese impudenter miscuit, tanquam ipse caedis particeps fuisset, in cujus communionem admissus nunquam fuit [a]). Continuo post ex S. C. in Asiam pro quaestore pro praetore profectus, ut vectigalia in potestatem redigeret, et Dolabellam hostem reip. judicatum persequeretur [b]). Indicto subinde Caesaris percussoribus bello suae ipse salutis causa Bruto Cassioque adhaesit, ut docent propositi denarii.

Haec enarrata priores duos numos plene explicant. At eos Vaillantius et Havercampus cum Spintheri patri tribuunt, magno se piaculo obstringunt. Causa abnormis peccati fuit, quod credidere, patrem fuisse, qui Caesaris se percussorem ferebat, eumque item, qui ex S. C. missus in Asiam sese deinde cum Bruto et Cassio conjunxit. At enim an verisimile, non tam, virum consularem et triumphalem ex S. C. proquaestore propraetore in provinciam mitti, quam hominem provectae jam aetatis, cujus obtentu quinque retro annis sibi prae aemulis pontificatum max. deberi acriter contendit [c])? Quid vero ad patrem propositus in his denariis lituus, quem augurem fuisse non constat? Pontificem eum tantum appellat Cicero [d]), et alio loco [e]), cum ejus pontificis munia persequitur, haec ait: *te appello, Lentule, tui sacerdotii sunt thensae, curricula, praecentio, ludi, libationes, epulaeque ludorum publicorum.* Augur si fuisset, num tacuisset Cicero volatum praepetum, garritum oscinum, pullorum pastum, tripudium solistimum, quae observari augurum fuit? At vero filium augurem diserte dixit citatus supra Dio. Patrem etiam ac filium memorat Cicero, cum narrat, profligato in Thessalia Pompejo illum Rhodi, hunc Alexandriae commoratum [f]). Quid multa? patrem per bellum Pompejanum mortuum supra ex ipso Cicerone indicavi. Tamen filio negare ausi non sunt numum postremum, qui ante annum V. C. 727 propter additum Augusti titulum signari non potuit. Quo tum in munere constitutus denarium hunc ferierit, decidere vereor. At en tibi iterum Vaillantium et Havercampum, IIviros in muneribus dividundis exercitatissimos paratissimosque. Fuisse ab Augusto constitutum IIIvirum monetalem confidenter adserunt. Ergo is, qui V. C. 697 fuit augur, 710 pro praetore Asiam rexit, tandem post annum 727 admotus ab Augusto est muneri, quod principium fuit remp. adeunti, et cui aetatis annus XX. jam suffecit? Adoptatum a Manlio ex Dione vidimus, verum nulla in his denariis ex quacunque causa ejus adoptionis vestigia.

* * *

Cossus Lentulus.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput Augusti.*

COSSVS. CN. F. LENTVLVS. *Statua equestris viri galeati paludati d. tro-*

---

a) Appian. B. C. L. II. b) Cic. ad Fam. L. XII. ep. 14. 15. c) Caes. Bell. civ. L. III. c. 83. d) de Harusp. resp. c. 6. e) ibid. c. 10. f) ad Attic. L. XI. ep. 13.

pacum tenentis, in ejus basi prora navis. AR. RR.

Restitutus etiam a Trajano. AR. RRR.

AVGVSTVS. COS. XI. *Caput laureatum.*

M. AGRIPPA. COS. TER. COSSVS. LENTVLVS. *Caput Agrippae corona turrita intextis navium rostris redimitum.* AR. RRR.

Restitutus etiam a Trajano. AR. RRR.

Fuit olim Cossus cognomen Corneliae, et memorantur stante rep. plures Cornelii Cossi praeclaris factis inclyti. At Augusti aevo divisa Lentulorum familia harum una cognomen Cossi in praenomen vertit, cujus exempla instituti plura recenset Spanhemius a), et luculentum supra vidimus in Aemilio, qui Paulli cognomen in praenomen vertit dictus Paullus Aemilius. Deinceps non in his modo numis, sed et in marmoribus, quae recitat Havercampus b), reperiuntur Cossi Lentuli, et a Dione ad annum V. C. 753 proditur consul *Cossus Cornelius Cn. F. Lentulus* c), quem fuisse eum ipsum, qui pluribus antea annis hos denarios feriundos curavit, ipsa epigraphes concordia facile persuadet. Signari non potuere ante annum V. C. 731, quo tandem Augustus consulatum XI. iniit, neque serius anno 742, quo Agrippa diem obivit.

Pars aversa numi prioris sistit insigne Cossorum decus A. Cornelium Cossum, qui V. C. 326 Lartem Tolumnium Vejentium regem in praelio ipse interfecit, et primus a Romulo detracta ei spolia opima Iovi Feretrio obtulit, quod narrat Livius d), et Propertius e). Verisimile, ei propterea statuam equestrem publice positam, quam denarius hic exhibet. Praeclare advertit Spanhemius f), recte hoc veteris Cossi factum cum capite Augusti jungi, quia hic imperator teste Livio g) aedem Iovis Feretrii refecit. Expressae in basi navis causa incerta.

* * *

Lentulus Marcellinus.

MARCELLINVS. *Caput nudum imberbe, pone triquetra.*

MARCELLVS. COS. QVINQ. *Marcellus spolia opima ad templum Iovis Feretrii gestans.* AR. C. Restitutus item a Trajano. AR. RRR.

Caput Herculis juvenis nudum cum clava et exuviis leonis, infra ROMA, *in area clypeus, et solitaria litera alphabeti jam Latini, jam Graeci.*

LENT. MAR. F. *Figura alte succincta stans capite turrito d. hastam coronatur ab adstante viro seminudo s. cornucopiae tenente, in area eadem litera, quae in antica, omnia intra coronam.* AR. C.

Marcellinos binae gentes suppeditant, Claudia et Cornelia. Priorem habemus ex Livio h) memorante praetorem M. Claudium Marcellinum ad annum V. C. 569, a quo eodem denarium priorem in quaestura sua cusum conjicit Pighius i), quae conjectura certe nimio fallit, cum similium numorum tota ratio et labor perelegans tam remo-

---

a) Tom. II. p. 36. b) Pag. 136. c) Epit. ad lib. LV. d) L. IV. c. 20. e) L. IV. eleg. 11. v. 23. f) Tom. II. p. 224. g) Lib. IV. c. 20. h) L. XXXIX. c. 23. i) T. II. p. 274.

tam aevum fastidiat. Quoniam in nonnullis Livii codicibus hoc loco pro *Marcellinus* legitur *Marcellus*, ac posteriorem hanc lectionem non pauci eruditi adprobant, res semper incerta erit, utrum revera exstiterint Claudii Marcellini. Certe praeter Livianum hunc Marcellinum nullus alius in gente Claudia proditur. Existimat Pighius, qui lectionem *Marcellinus* sequitur, aliquem in familiam Claudii Marcelli adoptatum denarium hunc cum honorifico Marcellorum typo feriundum curasse [a]). Stomachatur hanc sententiam Havercampus, quia, ait, si is in familiam Claudiam transivisset, non vocaretur Marcellinus ex cognomine Claudiorum, sed productum haberet nomen ejus gentis, ex qua in Claudiam migravit [b]). Verum istud, si adoptatus ex aliena gente in Claudiam transivit; sed quid, si hic adoptatus ex familia Claudia Marcellorum in aliam ejusdem gentis Claudiae migravit? Cum igitur tum Claudianus dici non potuerit, fieri poterat, ut Marcellinum se diceret ad indicandam familiam, unde processit, quod jam suspicatus est Dukerus [c]). Simili ratione habemus in eadem Postumiorum gente et A. Postumium *Album*, et A. Postumium *Albinum*, quod nomen ex similis generis adoptione natum licet suspicari.

Gens Cornelia Marcellinos habuit certos Lentulum Marcellinum, quem Pighius V. C. 696 praetorem Syriae ex Appiano constituit, et P. Cornelium Lentulum Marcellinum consulem V. C. 737, ex quo efficitur, Marcellum aliquem a Lentulo quopiam adoptatum cognomen Marcelli in Marcellinum produxisse. Marcellum a Lentulo adoptatum hausere eruditi ex Cicerone [d]): *M. Marcellus Aesernini pater non ille quidem in patronis, sed et in promptis tamen, et non inexercitatus ad dicendum fuit, ut filius ejus P. Lentulus.* Marcellus filium Lentulum habere non potuit, nisi in Lentulorum familiam per adoptionem translatum, adoptante, ut leviter conjicit Pighius [e]), P. Lentulo Sura.

Huic ergo Lentulo Marcellino, aut quod malim, hujus filio tribui vulgo solet numus ex propositis prior inscripto MARCELLINVS, cujus typos, cum ad Claudiam Marcellorum pertineant, jam in hac praecepi. Denarius alter obvius, et per varias alphabeti literas multiplex offert epigraphen: LENT. MAR. F., quam sic explet Vaillantius, et Havercampus: LENT*ulus* MAR*cellini* F*ilius*. At cui in hac sententia mirum non videatur, Lentulum filium, qui perinde ac pater dictus erat Lentulus Marcellinus, sese in numo vocare Marcellini filium? Romani, cujus essent filii, indicavere addito patris praenomine, cum idem uterque non semper habuerit, non cognomine, vel agnomine, quod utrique fuit commune. Quod si quis patrem suum per cognomen enunciavit, certum argumentum adoptionis, per quam utriusque cognomina variant. Quare nescio, an non

a) l. c. pag. 283. b) Pag. 89. c) ad cit. loc. Livii. d) in Bruto c. 36. e) Tom. III.

magis praeferenda lectio LENT*ulus* MAR*celli Filius*, ipso Cicerone facem praeferente, qui nobis loco citato Lentulum Marcelli filium diserte commonstrat. Sententiam meam invicte stabiliunt numi inscripti ALBINVS. BRVTI. F., nimirum ut dicetur in gente Iunia, D. Brutus ab A. Postumio Albino adoptatus hujus lege adoptionis se dixit Albinum, at praeterea Bruti filium, ut cujus esset filius natura, intelligeretur. Contende cum hoc Albini numo numum Lentuli nostri, et nihil supererit dubii. Eodem modo in marmore Reinesii legitur: P. CORNELIVS. PAVLI. F. SCIPIO. AFRICANVS [a]). Typum aversae sensus perobscuri explicare non tento. Ad cujus palatum faciunt conjecturae longe petitae, adeat notos IIviros.

* * *

Lentulus Lupus, cujus mentio in numis Cretae. Vide prolegomena ad numos hujus insulae.

* * *

Scipio gentis patriciae.

Caput laureatum, in area literae alphabeti, si non habentur in aversa.

L. SCIP. ASIAG. *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen vibrat., s. sceptrum, in area litera alphabeti, si non habetur in antica.* Sunt serrati omnes, et C.

Est hic L. Cornelius Scipio consul V. C. 564, cui populus tum demum Graeciam, bellumque cum Antiocho M. gerendum decrevit, cum P. Africanus frater major legatum se cum fratre consule iturum in senatu dixisset [b]). Eodem anno victo ad Magnesiam Syro et ed pacem adacto, ipse, *ne cognomini fratris cederet, Asiaticum se appellari voluit*, ut ait Livius, qui toto libro XXXVII. bellum istud ac triumphi magnificentiam describit. Partum bello cognomen hi quoque denarii confirmant, non tamen sine eruditorum dissensu. Pighius cum in suis ASIAC. legeret, dictum putavit *Asiacum* [c]). Verum alias diximus, veteres Romanos in scriptura saepe C et G permutasse. Morellii iconismi omnes habent ASIA. G. puncto elementum G praecedente, quo vero is modo epigraphen hanc expleverit, ignoro, neque magnopere moror, cum in integerrimis septem et viginti numis musei Caesarei luculentum legatur ASIAG. vel ASIAC. nullo puncti vestigio, quo adeo loco Morellii notam adcurationem desidero. Id vocabulum haud dubie ASIAG*enus* legendum; nam Livius, qui loco supra citato Scipionem hunc *Asiaticum* vocat, eundem infra *Asiagenem* dicit: *in equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiageni ademptus equus* [d]). De quo vide plura in subjectis huic Liviano loco eruditorum notis. Sed in epitaphio mausolei Scipionum nuper Romae reperti legitur: CORNELIVS. L. F. L. N. SCIPIO. ASIAGENVS. Videntur numi hi signati ex divite praeda eo bello capta, ut in donativum militi cederent, cui magnam post triumphum erogatam pecuniam tradit Livius.

---

a) Syntagm. Tom. I. p. 409. b) Cic. Phil. XI. c) Tom. II. pag. 293. d) L. XXXIX. c. 44.

* * *

Sisenna gentis patriciae.

SISENA. *Caput Palladis alatum, in area* X *et* ROMA.

CN. CORNEL. L. F. *Iuppiter in citis quadrigis fulmen in subjectum Gigantem vibrat, per aream capita Solis, Lunae, et duo astra.* AR. R.

SISENNA. APRONIVS. A. A. A. F. F. in minutis aeneis sub Augusto signatis. C.

Monstrum quadrigis subjectum inconsulto ab antiquariis Triton vocatur, cum certus sit Gigas inferne in binos dracones abiens, de quo abunde olim disputavi in meis Numis veteribus pag. 231. De Iove Tritoni inimico nihil tenemus, at Iuppiter *clarus Giganteo triumpho* cui non dictus? Similem Iovis ex quadrigis pugnam offert insignis gemma opus Athenionis, quam vulgavit Winkelmannus [a]). Ventis igitur ferendas dedere conjecturas eruditi, quas ad explicandum hunc typum per vim huc adegere, qui ceterum symbolicus totus videtur, et notare seditionem aliquam Romae feliciter sopitam, perinde ac Iuppiter Gigantes rebelles perdomuit.

* * *

Sulla gentis patriciae.

Caput Palladis alatum, pone X.

P. SVLA. *Victoria in citis bigis, infra* ROMA. AR. R.

P. SVLA in assibus. R.

Sulla dictator, et Faustus filius.

L. Cornelius Sulla virtute per bella Iugurthinum, Cimbricum, sociale insigniter comprobata consul V. C. 666, cum decretam sibi provinciam Asiam bellumque Mithridaticum agente P. Sulpicio tribuno pl. in C. Marium transferri videret, admoto ad urbem exercitu Marium vincit ejicitque, et rep. ut libuit ordinata anno proximo adversus Mithridatem proficiscitur, eumque victo in Graecia tribus praeliis legato Archelao ad pacem compellit. Cum inter haec urbs a Marii factione misere vexaretur, eo progressa impotentiae, ut Sullam hostem reip. judicaret, hic redux cruento ad ipsa urbis moenia praelio victor in adversas partes inaudita crudelitate saevit proposita publice proscriptionis tabula, creatusque dictator perpetuus V. C. 672 leges alias fert novas, alias antiquat, tribunorum potestatem evertit, et de Mithridate insignem triumphum agit. Constituta, ut visum, rep. post biennium sponte dictaturam abdicat, factusque privatus, reliqua vita in otio, ac quod mirere, impune exacta, infausto morbo, pediculis toto corpore enatis exstinguitur V. C. 676, amplissimo funere senatoribus lectum subeuntibus deportatus in campum Martium, omniumque ordinum stipatus praesentia rogo impositus. Vir ut in maximis reip. putandus, sic propter crudelitatem, quam vindictae studio post victoriam exercuit, memoriae detestandae, quique primus experimentum dedit, posse rei summam ad unius principatum devolvi. Vitam scripsit Plutarchus.

Faustus filius in bello civili Pompeji

a) Monum. ant. n. 10.

partes secutus, cujus gener fuit, post infelicem ad Pharsalum pugnam in Africam ad Scipionem elapsus, victis hic iterum Pompejanis captus in tumultu militum interfectus est, caede, ut creditum, a Caesare imperata. Alia, quae ad utriusque historiam pertinent, dicentur ad ipsos numos.

* * *

L. MANLI. PROQ. *Caput Palladis alatum.*

L. SVLLA. IMP. *Sulla in quadrigis triumphalibus d. caduceum, quem advolans Victoria coronat.* AV. RRR. AR. R.

Caput Palladis galeatum, quod a Victoria retro stante coronatur.

SVLLA. IMP. *Sulla paludatus stans s. parazonium dexteram jungit cum milite adstante, et s. hastam tenente, pone navis, e qua Sulla egressus videtur.* AR. RRR.

L. SVLLA. *Caput Veneris, ante quod Cupido stans d. oblongum palmae ramum tenet.*

IMPER. ITERVM. *Guttus et lituus inter duo tropaea.* AV. RRR. (Pembrock.) AR. C. Omnes, quot viderim, sunt operis rudis, et videntur fusi.

A. MAN - - - *Caput Palladis.*

L. SVLL. IMP. *Imperator eques pacificatoris habitu.* AV. RRRR. (Pembroek tab VIII.) In alio cum simili utrinque typo, si modo certae fidei, epigraphe anticae est: A. MANLI. A. F. Q., aversae: L. SVLLA. FELIX. DIC. et hic AV. (Venuti duoden. nomism. expos.)

Sunt hi soli Sullae denarii eo vivente percussi. Primus videtur proponere insignem triumphum, quem dictator de Mithridate egit. De typo numi II. quid statuam, in incerto sum. Quae antiquarii hactenus attulere, non satisfaciunt. Numus III. magis in animadversiones patet. Caput Veneris in antica ponitur, quia teste Plutarcho a) Martem, Fortunam, *Venerem* tropaeo inscripsit. Cupido cum palma facile Venerem Victricem notat. Et vero hanc referente Plutarcho b) singulari cultu prosecutus se ex ejus nomine Επαφροδιτον, quod Latine verteres *Venustum*, appellavit. Verba ejus sunt: τοις δε Ελλησιν ὑτως ἐγραψε: Λυκιος Κορνηλιος Συλλας Επαφροδιτος, και τα παρ' ἡμιν ἐν Χαιρωνεια τροπαια, και τα των Μιθριδατικων ὑτως ἐπιγεγραπται. *Ad Graecos vero sic scripsit: L. Cornelius Sulla Venustus, et tropaea, cum quae apud nos sunt Cheronaeae, tum Mithridatica sic inscripta sunt.* Adoptati hujus cognominis meminere etiam Diodorus Siculus c), et Appianus d). Addit idem, Veneri ab eodem dona missa addito epigrammate, dedicare ea Veneri Sullam imperatorem, quod illam secundum quietem viderat milites obeuntem, iisque Martiis indutam armis immixtam. Reliqua, quae ad hoc Επαφροδιτυ nomen pertinent, mox infra ad nomen *Felicis* notabo. Bina tropaea partis aversae denotant binas victorias, quas V. C. 667 de Archelao Mithridatis duce ad Thurium montem, et in campis Chaeronensibus retulit, ex quibus et bina tropaea fuisse erecta ex Plutarcho discimus e). Ex geminis his victoriis fuisse

a) In Sulla p. m. 464. b) de Fortun. Rom. pag. 318. c) L. XXXVII. eclog. 2. d) Bel. civ. c. 97. e) in Sulla p. 464.

dictum IMPERatorem ITERVM, ipsa hujus denarii epigraphe satis docet, quo videtur erroris convinci Dio adserens, ex Romanorum instituto de eodem bello semel tantum, non saepius imperatoris nomen adsumi, questus, eam legem a Claudio infractam a). Cum omnium confessione denarius hic cusus sit vivo Sulla, isque guttum et lituum, auguratus certa insignia, offerat, patet, augurem fuisse Sullam, perinde ac serius filium Faustum. Sacerdotio fuisse praeditum, tradit Appianus b).

Numus IV. aliis omnibus museis ignotus videtur a Cicerone lucem mutuari, qui meminit statuae equestris inauratae L. Sullae positae c). A. Manlius, cujus hic numus meminit, videtur is idem, qui C. Marii legatus in bello Iugurthino fuit, et ab hoc una cum Sulla nostro ad regem Bocchum pacis cum Romanis cupidum missus est d). Serius ergo videtur adhaesisse Sullae. Aurei hi tres numi solitum et praescriptum aureorum pondus nimio excedunt, quod ut excuset Nauzaeus, existimat, esse eos ex eorum genere, qui imperante in Graecia Sulla, et procurante Lucullo, unde et *pecunia Lucullea* dicti sunt, in Peloponneso signati fuere e). Forte in moneta Lucullea, de qua loquitur Plutarchus f), certius putandi sunt ii, quos loco III. proposui, quod, ut dixi, operis sunt hiulci, et facile castrense opus referunt.

* * *

SVLLA. COS. *Caput imberbe nudum.*

RVFVS. COS. — Q. POM. RVFI. *Caput imberbe nudum.* AR. R.

- SVLLA. COS. — Q. POMPEI. *Sella curulis, hinc lituus, inde corona.*

RVFVS. COS. — Q. POMPEI. Q. F. *hinc telum, illinc ramus.* AR. R.

Vterque hic denarius sistit par consulum, L. Corn. Sullam, et Q. Pompejum Rufum, qui una processere V. C. 666, et prior ipsa etiam utriusque capita. Volupe est videre in hoc denario effigiem Sullae, cujus conspecto vultu Chalcidensis quidam φυσιογνωμων, ut refert Plutarchus g), fieri non posse ajebat, quin summus hic vir futurus esset, mirari etiam se, qui ferre possit, se nondum in civitate esse primum. Reliqua, quae ex numo non apparent, idem perhibet h), oculos glaucos, eosque amaros ac truces, faciem rubro alboque colore variam. Alibi comam auri colore rutilantem memorat i). Non esse numos hos vivo Sulla signatos, non modo eo certum, quod vetitum erat vivi imaginem numis inferre, sed etiam constabit eo, quod mox dicetur.

Q. Pompejus Rufus conlega, cujus caput aversa sistit, in ipso consulatu caesus est a Cn. Pompejo Strabone indignato, quod exercitum, cui per bellum sociale praefuit, eidem tradere jubebatur k), atque is paullo ante necem

---

a) L. LX. c. 21. b) Bell. civ. L. I. c) Phil. IX. c. 6. d) Sallust. Bell. Iug. Appian. Excerpt. 28. de legat. e) B. L. Tom. XXX. p. 372. f) in Lucull. p. 492. g) in Sulla p. 453. h) l. c. p. 451. i) l. c. p. 454. k) Appian. Bell. civ. L. I.

filium suum Quintum, eumque Sullae generum in C. Marii, et Sulpicii tribuni pl. turbis caesum vidit [a]). Hujus Quinti filius, et per matrem Sullae nepos temporibus Clodianis et ipse turbulentus tribunus pl., cum monetae praefectus esset, utrumque creditur denarium signasse, et utrumque avum, paternum, maternumque, et gestum una consulatum in eo proposuisse. In denarii primi lectione, et quod sequitur, explicatu mirus est eruditorum dissensus. Morellius legit: Q. POM. RVF. P., et Havercampus in suis ad eum commentariis [b]) legit: Q. POM*pejus* RV*fi* F*ilius*, quin ullam addat causam aberrantis a Morellii pictura explicationis. Idem repetit in gente Pompeja [c]), *sed in denariis non F, sed P esse videtur, ut in pictura Morellii.* Concludit subinde: *verum non errabimus forsan, si legamus:* Q. POM*pejus* RVF*us*, P*ater*, *atque ita statuamus, Q. Pompejum nepotem universum familiae suae decus hoc denario expressisse, et avorum quidem, ut in consulatu collegarum facies et nomina, patris vero duntaxat nomen.* Haec ille contra Vaillantium, qui et in Cornelia et Pompeja legit: Q. POM. RVF. F. et quod mirere, in utraque pictura P pro F obtrudit. Vrsinus quoque, et auctor Theupoli Q. POM. RVF. F. scripsere. Harduinus legit: Q. POM. RVF. P., et tamen mox explicat: *Q. Pompejus Rufi filius* [d]). Lubet tantorum virorum antilogiam mirari, qui aliud scribunt, aliud legunt. Recurramus ad ipsos fontes. In duobus integerrimis musei Caesarei legitur distincte: Q. POM. RVFI, et quod sequitur, neque P, neque F. In denario altero utrum scriptum hinc Q. POMPEI. RVF, inde Q. POMPEI. Q. F. ad unum eundemque Rufum referatur, utrum diversi duo intelligantur, ambiguum. Vide in ejus explicatione misere se torquentem Havercampum. Sella curulis indicat supremum consulatus honorem, lituus Sullae auguratum, de quo ad numum praecedentem, reliqua attributa incerta.

* * *

FEELIX. *Caput regis diadematum promicante e genis lanugine, amictu leonino ad collum in nodum collecto.*

FAVSTVS. *Diana in citis bigis d. flagellum in litui formam effictum, in area tria astra.* AR. R.

FAVSTVS. *Caput Dianae imminente lunula, pone lituus.*

FELIX. *Vir togatus sedens, cui vir flexo uno genu ramum porrigit, adest vir alter eodem situ, sed manibus retro ligatis.* AR. R.

Caput Veneris, juxta globus.

Vir humi decumbens adsistentibus Diana et Victoria palmae ramum tenente. AR. RRR.

Caput Veneris laureatum, pone sceptrum, et S. C.

Monogramma constans literis FAVST. *Tria tropaea, hinc guttus, illinc lituus.* AR. R.

Caput Herculis imberbe leonis rictu tectum, pone monogramma

a) Ibid. et Liv. epitom L. LXXVII. b) pag. 122. c) pag. 342. d) Hist Aug. pag. 690.

FAVST. *et* S. C. (*in aliis hoc monogramma abest.*)
Quatuor corollae globum ambientes, infra acrostolium, et spica. AR. R.

En numos a Fausto filio signatos, qui fere in patris laudibus occupantur. Caput numi I. inde a Seguino esse Iugurthae creditum [a]), verius est Bocchi Numidiae regis, cujus benevolentiae multum debuit Sulla in bello Iugurthino C. Marii quaestor, dum sibi Iugurtham socerum a Mario victum, et apud generum salutem quaerentem vinctum tradidit. Eo honore elatus Sulla rei totius gestae imaginem annulo insculpi jussit, ut narrat Plutarchus primum in libro de reip. ger. praec. p. 806, deinde in vita Marii, at liberalius in Sulla p. 452. Addo verba: εἰς τουτο φιλοτιμιας προηλθεν, ὡςε γλυψαμενος ἐν δακτυλιῳ φορειν εἰκονα της πραξεως, και ταυτῃ γε χρωμενος ἀει διετελεσεν. ἠν δε ἡ γραφη Βοκχος μεν παραδιδους, Συλλας δε παραλαμβανων τον Ιουγουρθαν. *Eo progressus est ambitionis, ut facti hujus sculptam in annulo gestaret imaginem, qua etiam constanter deinde usus est. Exprimebatur sculptura Bocchus tradens, Sulla accipiens Iugurtham.* Idem refert Val. Maximus [b]). Praeterea Bocchus in gratiam Sullae signa victoriae (Plutarchus in Sulla εἰκόνας τροπαιοφορους, et in Mario Νικας τροπαιοφορους appellat) in Capitolio dedicavit, juxtaque Iugurtham aureum, ut Sullae ab se fuerat traditus, narrante istud iterum Plutarcho [c]). Immodici hi honores graviter pupugere Marium, quod suis detrahere laudibus viderentur, cum suo tamen auspicio res gesta esset, aemulatione non multo post toti imperio fatali. Argumentum istud eleganter expressum sistit denarius sequens.

FEELIX et FELIX uterque prior denarius inscribit, nomen ad Sullam pertinens. Hanc sibi appellationem, quod perpetua omnibus in rebus usus esset felicitate, ipse sibi dedit teste Plutarcho [d]). Quare et Appiano dicitur εὐτυχεςατος ἀνδρων, ὡσπερ και ὠνομαζετο, *felicissimus hominum, quam et appellationem tulit* [e]). Et testatur Plinius [f]), *unum hominum ad hoc aevi FELICIS sibi cognomen adseruisse L. Sullam.* Nomen istud privatim sibi datum, subinde reliquis ejus titulis publice fuisse additum Appianus auctor est, cum scribit, ei statuam equestrem auratam in rostris positam hoc epigrammate: *Cornelio Sullae imperatori Felici* [g]). Sed et Sullam adhuc vivum Cicero *felicem* dixit [h]). Et vero sic erat animo comparatus Sulla, ut factorum suorum gloriam omnem acceptam referret fortunae, nihil sibi, aut consilio, et quod in dedecus vertunt alii, de fortuna gloriaretur etiam [i]). Idem ut fortunae ac felicitati faustitatem quoque sociaret, non modo *Faustus* etiam est appellatus [k]), sed idem quoque nomen liberis, quos eodem partu uxor Metella edidit, filium Faustum, filiam Faustam vocando im-

---

a) Num. sel. p. 218. b) L. VIII. c. 14. 4. c) in Mario et Sulla. d) in Sulla p. 473. e) Bell. civ. L. I. c. 105. f) L. VII. c. 44. g) Bell. civ. L. I. c. 97. h) Pro Rosc. Amer. c. 8. i) Plut. in Sulla p. 454. k) Appian. l. c.

pertivit [a]). En tibi Sullam Felicem non modo dictum, sed etiam omnium sententia habitum, cum illustrius felicitatis exemplar anteactae reip. tempora non haberent, si tamen felicitas dicenda est, posse, quidquid velis, qua insigni et digna philosopho sententia Sullae historiam absolvit Appianus [b]). Habemus ergo tria haec nomina, *Felicis*, *Epaphroditi*, *Fausti*, quibus Sullam gloriatum fuisse tradit Appianus [c]), ipsis etiam numis confirmata. Addit, reperisse se in commentariis, qui tradant, eum ex S. C. Επαφροδιτυ nomen abstulisse, et mox infra ait, *Fausti* nomen ad vim nominis Επαφροδιτυ, *venusti*, proxime accedere. Praeclare utriusque vocabuli adfinitatem comprobat Spanhemius, cum ait [d]), *Epaphroditum* Graecis esse eundem, qui Latinis *Felix*, seu *Venustus*, a felicissimo *Veneris* jactu in talorum lusu. Vnde et *invenustus* et *infelix* conjungit Terentius [e]):

Adeon' hominem invenustum esse, aut infelicem quemquam, ut ego sum?

Scriptum FEELIX pro FELIX errorem monetarii facit Havercampus, quod certissimus est archaismus. Nam si istud, etiam lapsus est monetarius scribendo VAALA pro VALA in numis Numoniae. Ex Dianae typo in his denariis arguit Havercampus, eos in Sicilia signatos, quod facere solet, quotiescunque in numis Dianam videt, perinde quasi ignotum in urbe, et neglectum numen istud fuisset. Vera causa, cur in Sullae numis existat, patebit ex numo sequente. Morellium reprehendit Havercampus, quod flagellum Dianae bigis vectae figura litui expresserit, perperam, nam in numis ipsis, quod Diana dextera praefert, certissimam habet litui formam, neque hic absque causa, quaecunque ea fuit, huic deae videtur commissus, cum et in denario II. ejusdem capiti adstitutus compareat. Verisimile, eo adludi ad auguratum, quo Faustus ipse praeditus fuit teste Dione [f]).

Denarius III. sistit Venerem Sullae amicam, ut in praecedentibus docui, aversa Dianam Sullae per somnium visam, hortantemque, ne dubitaret Romam contendere facta ejus occupandae spe, quod argumentum jam habes adfatim explicatum in numis Aemilii Bucae.

Denarium IV. etsi a Fausto percussum non abnuat Havercampus, tamen typos non ad Sullam, sed Pompejum M., cujus Faustus gener erat, refert, et partem quidem anticam ad aedem Veneris Victricis a Pompejo dedicatam, tria tropaea ad annulum Pompeji, cui tria tropaea insculpta fuere teste Dione [g]). Sed non video, cur recurrendum sit ad Pompejum socerum, cum utriusque partis typus Sullae patri omni jure competat. Pietatem Sullae in Venerem satis in praecedentibus vidimus. Neque minus Sulla, quam Pompejus, annulo usus est tribus tropaeis insignito. Diserte enim Dio loquens de annulo Pompeji [h]): ἐνεγεγλυπτο δε ἐν ἀυτῳ τροπαια τρια, ὡσπερ και ἐν τῳ τι

a) Plut. in Sulla p. 473. b) Bell. civ. L. I. c. 105. c) l. c. c. 97. d) T. II. p. 74. e) Andr. Act. I. sc. 5. f) L. XXXIX. c. 17. g) L. XLII. c. 18. h) l. c.

Συλλα, *in eo autem insculpta fuere tria tropaea, ut in annulo Sullae.* At, inquies, secundum ea, quae supra ex Plutarcho docuimus, in hoc scalptus erat Bocchus Iugurtham tradens. Non inficior; verum idem Plutarchus etiam Pompeji tropaeis adversatur, qui annulo Pompejo exanimi detracto insculptum fuisse ait leonem, qui ensem tenet [a]). Ex quibus testimoniis, si modo non fallit alteruter auctor, istud tenemus, et Sullae, et Pompejo binos varii argumenti fuisse annulos, ut Augusto per intervalla fuere tres teste Suetonio, atque uti tria tropaea in Pompejo notare videntur ejus victorias per tres orbis partes relatas, sic eadem numero in Sulla indicare tres ejus de Archelao victorias ad Chaeroneam, Thurium, Orchomenum, quanquam etiam indicari possunt tropaea in Sullae gratiam in Capitolio dedicata, de quibus actum supra, et quae memorantur adhuc in tabula aenea honestae missionis sub Domitiano: ROMAE. IN. CAPITOLIO. POST. TROPAEA. edente cl. Cajetano Marino [b]). Guttus et lituus, qui tropaeis adstituuntur, pertinent ad Fausti auguratum supra ex Dione adsertum.

Denarii postremi argumentum iterum Havercampus Vaillantium secutus ad Pompejum revocat, et capite leonis exuviis tecto partis anticae exhiberi putat Alexandrum M. et quidem *sine dubio et collatis ejus regis numis*, cui praeeunte Plutarcho similis habitus fuit Pompejus. Quatuor coronas capit de totidem triumphis ex victoriis per tres orbis partes, et victoria praedonum actis. Quod hic tam confidenter adfirmat, rursum infra elevat [c]), ubi in hujus numi capite potius videt Augustum Alexandri vel Herculis specie, et coronas ad hunc ipsum imperatorem pertinere adserit. Vah! ubi nunc ille Alexander ex ejus ipsius numis tam confidenter adsertus? Siccine vir bonus tam facile vadimonium deserit tanto prius hiatu constitutum? Credamus ergo potius, proponi caput Herculis juvenis, quod eodem omnino cultu existit apud Morellium in numo II. gentis Voltejae, ex quacunque causa illud Faustus monetae intulerit.

CORNVFICIA.

Gens plebeia.

Caput Ammonis.

Q. CORNVFICI. AVGVR. IMP. *Vir velatus et togatus stans d. lituum coronatur ab adstante Iunone Sispita s. clypeum ancili similem, cui avicula insidet, tenente.* AV. (Baudelot Hist. B. L. T. III. p. 187.) RRRR. AR. RR.

Protome muliebris elephanti exuviis tecta, pone duo jacula.

---

a) In Pomp. sub fin. b) Giorn. di Pisa T. XIV. p. 291. c) pag. 450.

Eadem aversa. (Pembrock P. III. tab. 9.) AR. RRRR.

Caput Cereris.

Eadem aversa. AR. RRR.

Restitutus etiam a Trajano. AR. RRR.

In denarios hos prolixe commentatur Baudelotius, qui primus aureum hujus gentis vulgavit, a quo tamen in nonnullis dissentire cogor. Hic. Q. Cornuficius I. Caesaris partes secutus ab hoc anno V. C. 706 in Illyricum pro praetore missus strenue barbaros ultus est [a]), ac forte ex ea causa *imperatoris* dignitatem, qua in his numis gloriatur, abstulit. Missus deinde in Syriam testibus Ciceronis epistolis, quarum plures liber XII continet. Post Caesaris caedem Africam veterem pro praetore rexit. Subinde cum stare pro rep., quam parere IIIviris mallet, a Sextio, quem Octavianus Africae novae praefecit, bello petitus, victusque et interemptus est [b]).

Caput barbatum cornutum Baudelotius nequaquam Ammonis putat, sed Fauni, cujus sententiae ut adseclas sit habiturus, magnopere vereor. Propter Ammonem Havercampus priorem denarium in Africa percussum putat, quam sententiam esse veram, non modo comprobat illud, quod rexisse eum Africam constat, sed etiam caput elephanti pelle tectum, quod fuit alterum Africae symbolum. Ex typo Iunonis Sispitae arguunt eruditi, fuisse Cornuficium domo Lanuvinum. Augurem eum comprobat non modo inscriptum AVGVR., et quod ipse habitu augurali effictus adstat, sed etiam quod a Cicerone, qui et ipse augur fuit, in pluribus ad eum datis literis *conlega* salutatur.

COSCONIA.

Gens plebeia.

L. COSCO. M. F. *Caput Palladis alatum, pone* X.

L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus in citis bigis d. hastam intorquet, s. clypeum et lituum militarem.* Sunt serrati, et C.

Exstant denarii copiosi iisdem utrinque typis, et serrati omnes, in quorum omnium aversa legere est L. LIC. CN. DOM. Vnum discrimen facit epigraphe anticae, quae est vel: M. AVRELI., vel: L. COSCO., vel: C. MALLE., vel: L. POMPONI. vel: L. PORCI. LICI., quos omnes potes collectos videre apud Morellium in Domitia. Verisimile adeo, M. Aurelium Scaurum, L. Cosconium, C. Poblicium Malleolum, L. Pomponium, L. Porcium Licinum fuisse IIIviros monetales, quo tempore L. Licinius, et CN. Domitius majore quodam magistratu una functi sunt, quorum adeo jussu diversi hi denarii essent signati. Habemus Cn. Domitium Ahenobarbum, et L. Licinium Crassum censores ad annum V. C. 662, ad quos ex mente Havercampi aversae inscriptio pertinet. Ta-

a) Hirt. Bell. Alex. c. 42. b) Appian. Bell. civ. L. IV.

men horum fabrica numorum, typi, literarum forma et positio, haec omnia si in variis his numis expendantur, altius haud dubie aevum exigunt.

COSSVTIA.

Gentem fuisse equestrem docemur ex Suetonio a), cognomina in numis: *Maridianus*, et *Sabula*.

* * *

Maridianus.

C. MARIDIANVS. *in aliis:* C. COSSVTIVS. MARIDIANVS. A. A. A. F. F. *cum capite I. Caesaris in antica.*

AR. C.

* * *

Sabula.

SABVLA. *Caput Medusae diadematum alatum serpentibus revinctum.*

L. COSSVTI. C. F. *Bellerophon Pegaso vectus hastam intorquet, in area variantes notae arithmeticae.* AR. C.

Cum Medusa rite componitur Pegasus, quem ex ejus defluo sanguine natum fabulatur Hesiodus b). Existimant eruditi, cum Bellerophon sit Corinthiorum argumentum notum signatos hos denarios causa Corinthi, quam V. C. 710. I. Caesar restituendam curavit, et coloniam deduxit. Verum an hujus aevi denariis adhuc notae arithmeticae inscribi sunt solitae? Aetatem certe remotiorem sibi postulant, et ignoramus causam lecti hujus typi.

CREPEREIA.

Gens equestris teste Cicerone c). Cognomen in numis *Rocus*. Sic dictum Vaillantius putat a *rocca*, quae vox, ut ait, Calepino *colum* notat. Amplexus est conjecturam Havercampus, et promovit etiam nam inde nostrum *Spinnrocken* enatum contendit, quam rarae eruditionis doctrinam fugere lectorem nolui.

Protome muliebris obverso tergo deflua in illud caesarie, in area litera alphabeti, et variantia sigilla.

Q. CREPER. M. F. ROCVS. *Neptunus in bigis hippocamporum, in area eadem litera, quae in antica.* Sunt serrati. RR.

Si laxos Havercampi in Morellium commentarios pervolvas, miraberis, insignis virum eruditionis potuisse tantum tribuere conjecturis aut nullo nixis fundamento, aut quas levissimus halitus facile difflet. Adverte, quae ad hos Creperei numos dictet. Denarius praecedentis Cossutii Sabulae propter typum Bellerophontis certe Corinthum respicit. Atqui et Neptunus hippocampis vectus existit in moneta Corinthi, ergo et hi Crepereji denarii eandem co-

---

a) In Iulio c. 1. b) Theog. v. 280. c) in Verr. L. I. c. 10.

loniam recens a I. Caesare deductam notant. Qua edicta sententia confidenter arguit, Cossutium et Crepereium primos fuisse sub I. Caesare ejus coloniae IIviros, ac denique gloriari se posse arbitratur, huic se denario ignotam hactenus ex historicis lucem adfudisse. Haec ille. Praetereo, quae multa singulari huic doctrinae videri possunt repugnare. Sufficiat dixisse, hos Crepereii numos omnes esse serratos, cujus generis utrum numi aliqui extremo Caesaris anno exstiterint, Havercampus ante comprobet, ac tum, utrum reliquae conjecturae ferri possint, expendemus. In parte antiea sisti deam aliquam marinam, propter nexum cum parte aversa nullus dubito. Havercampus certam Venerem Anadyomenen facit persuasus eo, quod hanc quoque in numis Corinthi occurrere statuit, quod ipsum nondum satis exploratum. Eruditi enarratores gemmarum ducis Aurelianensis Leandrum hac protome expressum adfirmant a), sed vix persuaserint, nam in parte antica numorum hujus classis vix alia videas capita praeterquam deorum, aut virorum illustrium, aut geniorum, minime vero ejus generis, cujus fuit Leander ab una amoris intemperie cognitus.

CREPVSIA.

Gens in veteribus parum cognita.

L. CENSORIN. *Caput muliebre velatum.*

D. LIMETA. P. CREPVSI. *Mulier in citis bigis.* AR. C.

L. Marcius Censorinus, C. Mamilius Limetanus, et P. Crepusius IIIviri monetales in his denariis propositi videntur.

* * *

Caput juvenile laureatum seu Apollinis, seu Vejovis, pone sceptrum, prae illo minuta sigilla variantia, pone litera alphabeti.

P. CREPVSI. *Eques citato cursu d. jaculum vibrat, in area variae notae arithmeticae.* AR. C.

Horum ratio typorum incerta.

CRITONIA.

Gens plebeia.

AED. PL. *Caput Cereris.*

M. FAN. L. CRIT. *Duo viri togati sedentes, humi spica, in area* P. A. Sunt AR. vix R.

Libera rep. quatuor fuere aediles, duo patricii, totitem plebeii. At I. Caesar in Parthos profecturus V. C. 710 plebeiis alios duos adjecit, quos *Cereales* vocavit, nimirum qui annonae urbis intentius providerent b). Cum Dione consentit Pomponius referens, Cae-

a) Tom. I. p. 294. b) Dio. L. XLIII. c. 51.

sarem duos aediles adjecisse, qui frumento praeessent, et a Cerere Cereales appellarentur [a]), qui confirmantur binis marmoribus ab Vrsino citatis, et inscriptis: AEDILI. PLEB. CERIAL. [b]). Fuisse Critonium eodem anno aedilem, docet Appianus, cum refert [c]), Critonium aedilem in solennibus ludis, quos parabat, obstitisse Octaviano, quo minus in iis sellam auream et coronam patri Iulio S. C. decretam proponeret. Et fuisse eum AED*ilem* PL*ebis*, satis docet denarii epigraphe, tum etiam quod sellae vulgari insidet, quando aediles curules curuli usi sunt, a quo honore nomen quoque sunt adepti, quod discrimen maxime patet collatis denariis Furii Crassipedis aedilis curulis. Vide de hoc plura in numis Sulpicii Platorini.

Pars antica exhibet caput Cereris, quod et annonae, et ludorum Cerialium procuratio penes aediles non minus plebeios, quam curules stetit [d]). Cereris etiam sacris plebeios fuisse praefectos, eruo ex Livio [e]): *institutum etiam ab iisdem consulibus* (L. Valerio et M. Horatio) *ut senatus consulto in aedem Cereris ad aediles plebis deferrentur.* Pars aversa aedilem utrumque, M. Fannium, et L. Critonium sistit eodem modo sedentes, quo Pisonem et Caepionem ad FRV*mentum* EMV*ndum* EX. S. C. designatos sedere in numis conspicimus. Literae aversae P. A. varie explicantur. Credo significare idem, quod in denariis gentis Sentiae pluribus literis: ARG. PVB., *argento publico* notatur, quo indicatur, ex argento publico sumptus in annonae procurationem factos.

CVPIENNIA.

Gens parum cognita.

Caput Palladis alatum, ante quod X, *pone cornucopiae.*

L. CVP. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. C.

C. CVP. in semissibus. RR.

CVRIATIA.

Gens plebeia. Cognomen *Trigeminus.*

TRIG. *vel* TRIGE. *Caput Palladis alatum, prae quo* X.

C. CVR. F. *Mulier in citis quadrigis s. sceptrum, quam stans retro victoria coronat, in imo* ROMA. AR. R.

C. CVR. F. in semissibus, trientibus, quadrantibus. R.

C. Curiatius adoptando cognomen *Trigemini* haud dubie videri volebat a Curiatiis Albanis, qui ab Horatiis Romanis victi Albam Romae ex pacto servire fecerunt, descendere. Curiatios

---

a) De Orig. jur. b) in fam. Fann. c) Bell. civ. L. III. c. 28. d) Cic. in Verr. L. V. c. 14. Dio. L. XLVII. §. 40. e) L. III. c. 55.

hos, quod uno partu editi fuere, dictos *tergeminos*, testatur Plinius [a]). *Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curiatiorumque exemplo.* Propius ad hos denarios Columella, memorans [b]) *Albanas Curiatiae familiae TRIGEMINORVM matres.* Si memoratus in hoc denario C. Curiatius idem fuit cum C. Curiatio tribuno pl., qui V. C. 616, quod antehac inauditum, D. Brutum et P. Scipionem consules in vincula conjecit, nihil sane in veterem illam Curiatiorum gentem juris habuit, nam a Cicerone, qui factum istud refert [c]), *homo omnium infimus et sordidissimus* appellatur. Epigraphes C. CVR. F. non satis explicata ratio. Nequaquam probare possum modum, quo ea compendia explicat Havercampus legendo: *Caius* CVR*iatii Filius*, perinde quasi filius Curiatius alium patrem, quam Curiatium habere potuisset. Sane alia fuit Romanis ratio profitendi patris. Videtur melius legendum: C. CVR*iatius Filius*, nam sic etiam habemus in Livineia: REGVLVS. F., in Procilia: L. PROCILI. F., nimirum ut inter patrem filiumque discrimen esset, quod potissimum confirmatur exemplo: MESSAL. F., de quo vide infra in Valerio Messalla.

CVRTIA.

Gens plebeia.

Q. CVRT. *Caput Palladis alatum, pone* X.

M. SILA. *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen intentat, s. sceptrum, superne quid instar litui, infra* ROMA.

CN. DOMI. *Caput Iovis laureatum, pone* S.

M. SILA. Q. CVRTI. *Clava.* Semis.

CN. DOMI. *Caput Herculis imberbe.*

M. SILA. Q. CVRTI. *Arcus, clava, jaculum.* AE. II.

CN. DOMIT. *Caput Apollinis laur.*

Q. CVRT. SILAN. *Lyra.* AE. III.

Verisimile, Cn. Domitium, M. Iunium Silanum, Q. Curtium fuisse una IIIviros forte coloniae deducendae, hosque numos aeneos extra urbem feriundos curasse, quia spectatis typis nihil habent cum reliqua Romanorum moneta aenea commune.

AR. et AE. minus R.

---

a) L. VII. §. 3. b) de Re rust. L. III. c. 8. c) de legib. L. III. c. 9.

DIDIA.

Gens plebeia.

Caput galeatum alatum, in area X, *et* ROMA. *in monogrammate.*

T. DEIDI. *Vir curto habitu, praecinctus parazonio, s. clypeum tenens, et d. flagellum attolens castigat virum nudum et armatum adstantem.* AR. R.

De argumento hujus numi longaeva est inter eruditos lis, et in hunc diem, ut videtur, nondum decisa. Alii ad castigatos bello servili servos, alii ad restitutam a Didio disciplinam militarem, et militem a centurione vite punitum referunt, alii aliud censent, quorum sententias tenui conjectura nixas recensuit Baro Bimardus in parergo de vita, rebus gestis, et numis T. Didii, quin tamen, quas ipse attulit, majoris esse ponderis videantur. Vide et Spanhemium a).

* * *

P. FONTEIVS. CAPITO. III. VIR. CONCORDIA. *Caput Concordiae velatum.*

T. DIDI. IMP. VIL. PVB. *Porticus duplici in altum columnarum serie conspicua.* AR. R.

Omissa antica, quae huc non pertinet, posticam inspiciemus, quae oculis objicit, et inscribit VIL*lam* PVB*licam*. Ejus usum explicat Varro comparando illam cum villa Reatina b). *Haec*, (publica) *quo succedant e campo cives*, *illa* (Reatina), *quo equae et asini. Praeterea cum ad remp. administrandam haec sic utilis, ubi cohortes ad delectum consuli adductae considant, ubi arma ostendant, ubi censores censu admittant populum.* Alium usum memorat Livius c): *Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique illis locus, et lautia praebita.* Adde alibi Livium d), et Ciceronem e). Causa item hujus typi incerta, ut et illa, quam Bimardus attulit f). De T. Didio IMP*eratore* haec Sallustius apud Gellium g): *magna gloria tribunus militum* (Sertorius) *in Hispania T. Didio Imperatore.*

DOMITIA.

Cognomina in numis: *Ahenobarbus*, cujus originem nominis hanc tradit Suetonius h), et Plutarchus i), ei, qui princeps illud adoptavit, ruri juvenes geminos augustiore forma factos obvios, et imperasse, nunciaret senatui victoriam,

---

a) T. II. p. 229. b) de. R. R. L. III. c. 2. c) L. XXXIII. c. 9. d) L. IV. c. 22. e) ad Attic. L. IV. ep. 16. f) l. c. g) L. II. c. 27. h) in Neron. c. 1. i) in Aemilio.

tum in fidem majestatis adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum, et aeri similem capillum redderent. Mansisse etiam insigne illud in posteris, ac magnam partem rutula coma fuisse, unde eam etiam Tertullianus *barbam tactu irrufatam* dixit a). Horum primos fuisse plebeios, certum est ex tribunatu pl., quem gesserunt, adlectos subinde in patricios, eodem loco tradit Suetonius. *Calvini* plebeii. *Corbulo.*

* * *

Ahenobarbus.

AHENOBARBVS. *Caput nudum barbatum.*

CN. DOMITIVS. IMP. *Prora navis, supra quam tropaeum.* AR. R.

Eadem adversa.

CN. DOMITIVS. L. F. IMP. *Templum 4. col., juxta quod:* NEPT. AV. RRR. (Pembrock, Catal. d'Ennery, Comit. de Vitzai. Est etiam in museo Theupoli, sed male descriptus, et Romae in museo bibliothecae Casanatensis.)

ANT. IMP. IIIVIR. R. P. C. *Caput Antonii nudum, pone lituus.*

CN. DOMIT. AHENOBARBVS. IMP. *Prora navis, supra quam astrum.* AV. AR. (Mus. Caes.) Vtrique RRR.

Hi denarii pertinent ad Cn. Domitium ejus L. Domitii filium, qui V. C. 705 I. Caesari Rubiconem transgresso resistere ausus, mox Corfinii se dedere coactus, cumque victoris clementia libertati restitueretur, Pompejum iterum sectatus ad Pharsalum succubuit b). Ipse inter conscios Caesarianae necis quanquam insons damnatus lege Pedia ad Brutum se contulit, post cujus interitum commissam sibi classem retinuit tamen, et Octaviani rem maritimam per Ionium vagando, et Italiae litus infestando graviter adflixit. Partibus ubique profligatis V. C. 714 ad M. Antonium sponte transivit, solusque omnium, qui pari lege damnati fuere, restitutus in patriam amplissimos honores est adeptus. Redintegrata dissensione civili sub ipsum belli Actiaci discrimen ab Antonio ad Caesarem transmisit, sive quod sinistrum exitum praevideret, sive, quod Antonius jactabat, desiderio amicae Serviliae Naidis, non tamen diu superfuit, paucis post diebus exstinctus c). Fuit hic Neronis abavus d).

Ad denarium priorem quod attinet censebat primum Havercampus, Domitium suam ipsius effigiem exemplo Bruti in eo proposuisse. Serius rectiusque se idem retractavit adserendo e), caput illud pertinere ad primum Ahenobarbum auctorem stirpis, quia barbam habet, quae hujus aetati non convenit. Navis, templumque Neptuni potentiam maritimam, tropaeum exustas Octaviani triremes indicant. Quare numorum aetas facile ex supra dictis colligitur, uti et numi III., qui praeclare confirmat ea, quae Appianus de ejus ad Antonium transitione memoriae prodidit f). Astri, quod in altero hoc denario navi imminet, incerta significatio.

* * *

CN. DOM. PROCOS. in numis coloniae Panormi.

---

a) Apol. c. 22. b) Suet. in Ner. c. 2. c) Suet. in Ner. c. 3. Velleius L. II. c. 84. Appian. Bell. civ. L. V. d) Suet. ibid. e) p. 455. f) Bell. civ. L. V. c. 50. seq.

* * *

Calvinus.

OSCA. *Caput nudum barbatum.* DOM. COS. ITER. IMP. *Instrumenta pontificalia.* AR. RR.

Pertinet denarius ad Cn. Domitium Calvinum, qui consul primum processit V. C. 701, deinde Caesarem dictatorem secutus, eum in Graecia adversus Pompejanos, subinde in Ponto adversus Pharnacem varia fortuna juvit. Consul iterum V. C. 714 ex consulatu Hispaniam sortitus Ceretanos rebelles subegit, et de iis triumphavit a). Eadem adversa tam epigraphe, quam typo exstat etiam in denariis Corn. Lentuli Spintheris, quorum lectorem revoco. Perinde ergo hi numi signati sunt apud Oscam Hispaniae citerioris a Ceretanis Pyrenaei adcolis non multum distantem. Aversa Domitium fuisse pontificatu insignem arguit.

* * *

Corbulo.

Insignis sub Nerone dux. Ejus meminit numus Dioshieritarum Lydiae, quem vide Vol. III. p. 100.

* * *

Domitii incerti.

Caput Palladis alatum additis variis nominibus.

L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus in citis bigis d. hastam intorquet, s. clypeum et lituum militarem.* Sunt serrati omnes, et C.

De obviis his denariis egi supra in Cosconia, quo loco ajebam, posse eos referri ad Cn. Domitium Ahenobarbum, qui V. C. 662 censor fuit collega L. Licinio Crasso, etsi istud quoque dubium sit, ut ibi innui.

* * *

Caput Palladis alatum, juxta X. CN. DO. *Dioscuri equites.* — CN. DOM. *Victoria in citis bigis; infra miles leonem adversum hasta petens.* — CN. DOMI. *Iuppiter in lentis quadrigis d. ramum, s. fulmen.*

CN. DOMI. M. SILA. Q. CVRTI. Numos sic inscriptos vide supra in Curtia.

CN. DOMI. — CN. DOME. in semissibus et quadrantibus.

AR. et AE. C.

D V I L I A.

Numi Goltziani.

D V R M I A.

Gens ignota usque ad Augusti aetatem, cujus capite vel inscriptione omnes Durmii denarii insignes sunt.

---

a) Dio L. XLVIII. Velleius L. II. c. 78.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum, vel corona querna redimitum.*

M. DVRMIVS. IIIVIR. *Aper venabulo transfixus.* — *Leo cervum depascens.* — *Pagurus papilionem forficibus retinens.* Hic postremus est AV. RRR. plerique C.

HONORI. M. DVRMIVS. IIIVIR. *Caput juvenile.*

AVGVSTO. OB. C. S. *intra quernam.* AV. — CAESAR. AVGVSTVS. S. C. *Quadrigae lentae, ex quibus superne flos prominet.* — CAESAR. AVGVSTVS. SIGN. RECE. *Parthus genuflexus signum militare offert.* — AVGVSTVS. CAESAR. *Vir in bigis elephantorum d. ramum praetendit.* AV. RR. AR. C.

Aper et leo facilem habent explicatum, nam indicant venationes sumptuosas, quibus Augustum magnopere delectatum pluribus locis testantur Dio et Suetonius. At verum aenigma offert pagurus papilionem stringens. Antiquarii, quibus suum Apollo tripodem benigne indulsit, facile reperere, hoc symbolo exprimi adagium teste Suetonio ab Augusto iterari solitum: *σπευδε βραδεως, ἀσφαλης γαρ ἐς' ἀμεινων, ἡ θρασυς στρατηλατης*, *festina lente, dux enim providus praestat temerario* a), nimirum papilione celeritatem, paguro tarditatem rati indicari. Sed eidem significatione subjecere etiam numum Octaviani, quem in ejus moneta ad annum V. C. 719 recitabo, qui Hermen fulmini impositum sistit. Quorum sententiae, qui volet, subscribat.

In denariis alteris anticam semper occupat caput HONORIS, perinde ac in numis similibus et eodem tempore signatis Aquillii Flori IIIviri sistitur caput Virtutis. Refert Dio b), Augustum V. C. 737 aliqua in ludis Virtuti et Honori sacris immutasse, cujus causa ab Aquillio et Durmio, qui annis annum 734 proxime consequentibus una cum Caninio et Petronio fuere IIIviri monetales, utriusque caput denariis insertum videtur. De Honore et Virtute laxius agetur in numis gentis Muciae. Aversas, quae ad unum Augustum pertinent, explicatas vide in ejus numis ad annum V. C. 734.

EGNATIA.

Gens plebeia. Cognomen in numis *Maximus.*

MAXSVMVS. *Caput Veneris, ex cujus collo pendet Cupido.*

C. EGNATIVS. CN. F. CN. N. *Mulier in lentis bigis capite laureato et velato, quam advolans Victoria coronat, retro pileus.* Sunt serrati, et C.

Quae causa fuerit, cur hic Egnatius Venerem, aut saltem ejus comitem Cupidinem in omnibus suis denariis signaverit, incompertum. Figuram bigis insistentem Havercampus marem dicit, et intrepide L. Sullam adserit. Perperam, nam aversa talis est, qualem recitavi, et mulier bigis vecta verius est Liber-

a) In Aug. c. 25. b) L. LIV. §. 18.

tas, quam exhibet etiam denarius sequens.

* * *

MAXVMVS. *Caput muliebre, pone pileus.*

C. EGNATIVS. CN. F. CN. N. *Duae mulieres galeatae et hastatae stantes, quarum dexterior s. parazonium tenet, et s. pede capiti animalis insistit, ad alteram advolat Cupido, hinc et illinc remus prorae navis infixus, in area variantes alphabeti literae.* AR. C.

Ad hos denarios, quoniam argumentum admodum implexum offerunt, animadvertere nihil lubet, conjecturis qui inhiant, ex Havercampo eas petant. Satis putabam, eos adcurate ex archetypis integerrimis musei Caesarei descripsisse, nam et in hoc video aberrare auctores nostros. Ita, quod mulier pede calcat, Vaillantio est caput bovis, Morellius caput apri pinxit, at recte observat Havercampus, esse simile capiti, in quod litui militares exeunt. Idem perperam Victoriam advolantem facit id, quod luculentus est Cupido, qui alioqui in omnibus Egnatii numis suas habet partes.

* * *

MAXVMVS. *Protome Cupidinis.*

C. EGNATIVS. CN. F. CN. N. *Templum distylum, intra quod stat vir togatus d. hastam, supra quem in epistylio fulmen, adstat mulier manibus expansis, supra quam eodem loco pileus, in area notae arithmeticae.* AR. C.

Obscurum iterum argumentum. Ne tamen dissimulem virorum praestantium oracula, existimant Vaillantius et Havercampus, proponi in aversa Iovem Gamelium, et Iunonem Zygiam, et denarios hos in urbe quapiam Graeca signatos.

EGNATVLEIA.

Gens parum cognita.

C. EGNATVLEI. C. F. *Caput Apollinis infra* Q.

Victoria inscribens clypeo ex tropaeo suspenso, in area Q, *infra* ROMA. Quinarii C.

Numi hujus sensus planus ac obvius. Victoria quinariorum typus constans, litera Q utrinque scripta Quinarium notat. Non sic Havercampus, cui omne illud visum ignavum, quod simplex, indignum adeo, quo suum sese ingenium exerceret. Ergo Q partis anticae explicat Q*uaestor*, at alterius Q sensus reconditus, et sibi demum uni repertus. Ille enim in numis multis, quorum catalogum in operis sui indice sub Q adfert, nequaquam Q Latinam, sed vetus Koph Phoenicium exprimi adfirmat obvium in numis Syracusarum, quo tractam Corintho originem indicari constat. Ad eandem ergo legem hos quoque quinarios adigit, adseritque, percussos in Sicilia a C. Egnatuleio Octaviani quaestore, et quidem postquam ex insula pulsus est Sex. Pompeius, cujus causa inserta numo Victoria. Non alia magis res sic me delectat, atque cum intempestivos hos conjectores suis ipsorum possum verbis refutare.

Non uno loco sanxit Havercampus: cum vocabulum ROMA in numo legitur, eum Romae percussum puta. Qua ergo ratione eruditus hic desultor numos hos potest in Sicilia cusos adserere, quorum frons inscriptum luculentum ROMA praefert? Sed de similibus ejus dictatis parum solidis habes plura in Prolegomenis.

Denarium edidit Liebeus a), qui hujus Egnatuleii anticam conjungit cum aversa Man. Acilii inscripta: MAN. ACILIVS. IIIVIR. VALETV., in quo certus est monetarii lapsus, aut certa imposteris veteris fraus. Singulare tamen, quod pars una ex quinario, altera ex denario deprompta est. Alius est in museo Caesareo, qui cum adversa Egnatuleii sociat aversam obvii quinarii T. Cloulii, et subaeratus est. Sed his quisquiliis immorari piget.

EPPIA.

Gens non magnopere cognita. Eppium Cicero hominem sui ordinis appellat b).

EPPIVS. LEG. F. C. *Hercules Farnesius.*

Q. METEL. SCIPIO. IMP. *Caput muliebre elephanti exuviis tectum, in area spica et aratrum.* AR. R.

Docet numus, Eppium Scipionis legatum in bello Africano contra I. Caesarem stetisse, et in belli usus hos denarios feriundos curasse, quod τῳ *Faciundum*, vel F*eriundum* C*uravit* confirmatum, nisi verius F*landum* C*uravit*, ut in numis Lentuli: CVR. X. FL. Harduinus literas F. C. legit: F*rumento* C*onvehendo* c), quod sane minus verisimile, ut et eorum sententia, qui eas ad signum Herculis Eppii sumptibus erectum referunt. Eaedem literae sunt etiam in numis Oppii Capitonis aeneis cum capite M. Antonii, et in numis Vticae.

* * *

Caput geminum Iani media ara, super qua ovum dimidium, cui serpens circumvolvitur.

EPPIVS. *Prora navis, infra* ROMA. AE. I. RRR.

MAGNV. PIVS. IMP. *Typus, qui in praecedente.*

EPPIVS. LEG. *Prora navis.* AE. I. (Mus. Caes.) RRR.

Non pauca docent Eppii numi ab historicis praeterita. Priorem aeneum videmus signatum Romae, haud dubie antequam bellum civile cum Pompejo erumperet. Secutum partes Pompeji, satis colligitur ex citata Ciceronis epistola, qua is M. Eppium *vigilantem hominem et industrium* appellat, et in ejus belli apparatu stetisse Minturnis refert. Elapsum deinde in Africam, et fuisse legatum Scipionis, docuit denarius, at numus postremus arguit, post cladem ad Thapsum evasisse in Hispaniam ad

a) Goth. num. p. 229. b) ad Attic. L. VIII. c. 11. c) Hist. Aug. c. 688.

redintegrandum Pompejorum auspiciis bellum, atque his victis adhaesisse demum, Sex. Pompeio, cujus sese LEG*atum* in numo profitetur.

Pars adversa ob insertam Iani capiti aram cum serpente digna, cui nonnihil immoremur. Idem omnino typus est in aeneis similibus Rubrii Dosseni, et haud dubie utriusque numi eodem tempore sunt signati. Serpente indicari Aesculapium, colligunt eruditi ex numo alio Rubrii aeneo quoque, in cujus aversa similis ara, ovum, serpens, adstituta prora navis, quo typo ajunt indicari Aesculapium serpentis specie ab Epidauro navi in urbem advectum, et fuisse forte Rubriae gentis aliquem inter legatos, qui ad deportandum numen missi fuere. Istud si verum, licebit idem de Eppio quoque conjicere, quoniam utriusque numi ejusdem fere sunt rationis. Praestat interea nihil adfirmare. Inquirendum etiam, cur Aesculapii serpens ovo implexus sit. Varias conjecturas Havercampus ad hunc numum commemorat, quibus recitandis abstineo, quoniam longius arcessitae videntur. Occurrit hoc loco, quod refert Lucianus [a]), praestigiatorem Alexandrum cum persuadere Abonotichitis vellet, natum iterum apud eos Aesculapium, recens editum serpentem excavato multa arte ovo anserino inclusisse, eumque inde protractum adstanti confertae multitudini ostentasse, quo viso adclamatum: enimvero bis natum Aesculapium, idque non ex Coronide, neque ex cornice, sed ex ansere. Videtur vetus aliqua nobisque incomperta fuisse fabula, quae Aesculapii serpentem, aut forte ipsum Aesculapium cornicis ovo inclusum docuerit, nam secus aut Luciani verba, aut Alexandri fraus minus apte cohaerebunt. Vide, quae de serpente, ejusque cum ovo nexu plura ex Aegyptiorum mythologia congessit cl. Schaw [b]).

EPRIA.

Sub Vespasiano primum Eprius Marcellus memoratur, ejusque mentio tanquam proconsulis fit etiam in autonomo aeneo, utroque antehac Cypro insulae tributo, sed quem potius vindicandum Cyme Aeolidis, in hujus numis disputavi, quos vide.

FABIA.

Gens patricia, quin et divina, ducta ab Hercule, si fides Silio Italico [c]). Cognomina in numis: *Hispaniensis*, *Labeo*, *Maximus*, *Pictor*.

a) In Pseudomant. b) Voyage T. II. p. 116. c) Punic. L. VI. 627.

* * *

Hispaniensis.

C. ANNI. T. F. T. N. PRO. COS. EX. S. C. *Caput muliebre, prae quo bilanx, pone caduceus.*

L. FABI. L. F. HISP. Q. *Victoria in citis quadrigis.* AR. R.

Denarius hic propositus jam est in numis gentis Anniae, quo loco vide, quae de hoc Fabio Hispaniensi Annii quaestore observata sunt. Hujus familiae modica apud veteres mentio.

* * *

Labeo.

LABEO. *Caput Palladis alatum, in area* X *et* ROMA. In alio: *Caput Iovis laureatum, pone* S. C.

Q. FABI. *Iuppiter in citis quadrigis d. fulmen vibrat, s. sceptrum, infra prora navis.* AR. R.

Denarios hos referunt eruditi ad Q. Fabium Labeonem, qui V. C. 565 tempore belli cum Antiocho M. praetor classem sortitus est, verum facta interim cum Syro pace, ut aliquid tamen egisse videretur, in Cretam appulit, sparsosque per insulam captivos Romanos magnam partem redemit, ac propterea navalem triumphum meruit, de quo Livius L. XXXVII. Eam ob causam prora navis his denariis insculpta creditur.

* * *

Maximus. Pervetustum gentis Fabiae cognomen, sed non primum a Fabio Cunctatore invectum, ut dictavit Polybius homo Graecus [a]), nam fuere Fabii Maximi hoc antiquiores.

Q. MAX. *Caput Palladis alatum prae quo* X, *pone* ROMA. In aliis: Q. MAX. *Caput Apollinis laureatum, prae quo lyra, et* X, *pone* ROMA.

Cornucopiae cum transverso fulmine, omnia intra coronam ex papavere, et spicis. AR. vix R.

MAX. vel: Q. MAX. in assibus, quadrantibus, sextantibus. R.

Cognomen *Maximi* cum pluribus gentibus commune, sed Fabii Maximi saepe Quinti praenomine gavisi sunt. Quare hi numi satis tuto hujus gentis monetae inseruntur. Sed ad quem Maximum referendi sint, omnino incertum.

* * *

ΦΑΒΙΟΣ. Ο. ΜΑΞΙΜΟΣ in numo Hierapolis Phrygiae, editus a Seguino [b]), et restitutus a Morellio.

FA. MAX. COS. PROCOS. VII. VIR. EPVLO in numo Hadrumeti, quam vide.

* * *

Pictor.

Caput Palladis alatum, prae quo variae alphabeti literae, pone X.

N. FABI. N. PICTOR. *Roma galeata sedens d. apicem pontificalem, s. hastam et clypeum, cui inscriptum:* QVIRIN., *in imo* ROMA. AR. C.

Inscriptum clypeo QVIRIN. Vrsinus, Vaillantius, et Spanhemius explevere legendo QVIRIN*us*, et credidere, figurae sedentis typo exhiberi ipsum Quirinum. At vero numi adcurate inspecti non modo mulierem luculentam produnt, sed etiam constat, Quirinum promissa barba proponi solitum, ut videre

a) Hist. L. III. 88. b) Sel. num. p. 99.

est in gente Memmia. Quare, ut recte observat Havercampus, Romae potius simulacrum est, et legendum: QVIRIN*alis*, nempe *Flamen*, ut in numis gentis Corneliae plenius scribitur: L. LENTVLVS. FLAMEN. MARTIALIS. Fabiorum, qui flamines Quirinales fuere, frequens mentio apud Livium, et Val. Maximum. Tamen ad quem Fabium Pictorem denarii hi pertineant, ratio non satis expedita.

Nonnulla etiam ad hujus Fabii nomina animadvertenda. Praefixum N praenomen notat, nempe N*umerius*, de quo sic auctor incertus de Nominibus: *Numerii* (praenomine) *sola patricia familia usa est Fabia*, cujus inditi causam mox subjicit. At qua ratione explicandum sit alterum N, quod nomen FABI. consequitur, non satis adsequor. Elementum illud fugit Vrsinum, et quod magis mirum, adcuratissimum Morellium. Comparet tamen in binis musei Caesarei, et in iconismo Vaillantii, sed qui illius significationem in animadversionibus suis praeterivit. An forte subaudiendum F., sic ut sit: N*umerii* filius? Cognomen *Pictor* tractum a C. Fabio, qui aedem Salutis pinxit V. C. 450, quae pictura duravit in ipsa Claudii tempora, quo imperante fanum arsit, ut testatur Plinius a), qui istud artis experimentum Fabiae genti honorificum censet, longe dissidente Val. Maximo, qui idem factum narrans sordidum istud studium in cive nobilissimo fastidit b).

* * *

Fabii incerti.

Caput muliebre velatum turritum, *pone* EX. A. PV.

C. FABI. C. F. *Victoria in citis bigis*, *infra avis*, *et varians litera alphabeti Latini*. AR. C.

Caput muliebre velatum, *pone varians litera alphabeti jam Latini*, *jam Graeci*.

C. FABI. C. F. *Victoria in citis bigis*, *infra ales similis*. AR. C.

Denarii hi antiquariorum misere torserunt ingenia. Vrsinus eos C. Fabio Pictori consuli V. C. 484 dedicavit, quo anno primum signata moneta argentea teste Plinio, quae sententia vix jam cordato alicui adrideat. Vaillantius cum legeret in Val. Maximo, C. Pictorem legatum missum ad Ptolemaeum Philadelphum, huic denarios hos largitur, et hoc percitus opinionis suae oestro jam omnia in illis Aegyptiaca videt, et quidem in typo anticae caput Alexandreae, in aversa notam avim ibin. Praeterquam quod parum probabilia sunt haec, nituntur etiam in luxata Val. Maximi lectione; nam sana lectio nequaquam Caium, sed N. Fabium Pictorem in legatis numerat, ut docent Criticorum judicia ad hunc Valerii locum c), quod jam vidit Havercampus. Sed et hic suus expedit conjecturas. Iam primum alitem partis aversae struthiocamelum confidenter statuit. Hujus ergo observato volatu augur ipse, ut sperat, minime vanus Africam ejus

a) L. XXXV. §. 7. b) L. VIII. c. 14. 6. c) L. IV. c. 3. n. 9.

alitis patriam respicit, et reperit denique C. Fabium cognomento Hadrianum, qui V. C. 670 a Cinna et Carbone cos. propraetore in Africam missus est, ut Metellum Pium, qui eam tum provinciam obtinebat, ejiceret, quod et praestitit. At eum oppidani Vticenses, quod sordido ab eo imperio et incredibili saevitia vexarentur, congestis sarmentis incensisque cum omni familia vivum exussere nulla secuta senatus animadversione. Ad hunc cum praesentes denarios refert, literas EX. A. PV. non interpretatur, ut alii, EX. *Argento* PV*blico*, sed EX. *Auctoritate* PV*blica*, nempe delata a consulibus, et ne quid discordet, caput turritum illi est dea Coelestis, magna religione per eam Africae partem observata. En quanti nisus ad nihil denique solide probandum! Si avis buteo esset, numi hi referri possent ad Fabium quendam, *Buteonem* cognomine. Plinius, ubi accipitrum genera refert a), haec de buteone: *buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset.* Sane buteonem in his denariis agnovit Vrsinus, jurene, an injuria, aucupum esto judicium, neque lubet in re ambigua et exilis momenti novas veteribus conjecturas addere. Ceterum literas EX. A. PV. idem significare, quod in Sentia ARG. PVB., dubium non videtur.

* * *

Caput Palladis alatum, pone X. C. F. L. R. Q. M. *Victoria in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. RR.

Hunc denarium hoc loco commemoro, ut sit aliquo loco, nam literae C. F. non solum *Caius Fabius*, sed et aliter legi possunt, ut et literae sequentes varie possunt expleri. Sed quaecunque his gentes indicantur, videntur esse nomina IIIvirorum monetalium. Vide similem in Marcio Libone.

FABRICIA.

Gens plebeia. Cognomen in numo *Paternus*, si fides Vaillantio, ut dicetur.

L. FABRICI. *inscriptum tabellae, supra* PR.

PATE - - *Serpens.* AE. II.

Ita numum proponit Morellius, at in simili altero Vaillantius legit plene PATERNVS, atque istud fuisse cognomen Fabricio adserit. Similis alius exstat in museo Pembrock b), sed in antica desunt literae PR, in aversa legitur: P. ATE - - ut adeo, nisi de numi Vaillantiani integritate certi sumus, neque cognomen istud certum praestare liceat.

Quod ad typorum explicationem attinet, refert Dio c), anno V. C. 692 pontem lapideum, qui in insulam Tiberinam duceret, exstructum, Fabriciumque dictum esse. Idem testatur inscriptio in utroque pontis latere hodieque exstans, quam correctiorem sic proponit Fabrettus d): L. FABRICIVS.

a) L. X. §. 9. b) Part. III. tab. 19. c) L. XXXVII. c. 45. d) Inscript. p. 240.

C. F. CVR. VIAR. FACIENDVM. COERAVIT. EIDEMQVE. PROBAVIT. Quod eidem epigrammati ex Smetio addit Gruterus [a]): Q. LEPIDVS. M'. F. M. LOLLIVS. M. F. COS. EX. S. C. PROBAVERVNT, non reperit Fabrettus autopta navus. Et mirum sane videatur, opus V. C. 692 constitutum tandem V. C. 734, quo Lepidus et Lollius processerunt, probatum fuisse. Ad hunc pontem in Tiberi factum adludere numi epigraphen eo verisimile, quod L. FABRICI. inscriptum legitur tabellae, quales esse solent, quae epigrammata in posteritatis memoriam continent. Amplius istud confirmatur typo serpentis, nempe Aesculapius specie serpentis Epidauro Romam deportatus in ea insula Tiberina, quae Fabricio hoc ponte cum urbe conjungitur, templum habuit, de quo auctores passim. Literarum PR. tabulae imminentium incerta significatio. Ceterum vix credam, numum hunc veram habuisse monetae rationem, eique potius in pseudomoneta adsignandum locum censeo.

* * *

CAIVS. FABRICIVS. *Caput muliebre diadematum.*
C. CONSIDI. *Victoria in quadrigis.* AV.

Numum hunc promulgavit auctor catalogi musei d'Ennery [b]). Vtinam addidisset etiam, ejus antiquitatem esse indubitatam, quae sane multis suspecta videri possit.

EABRINIA.

Gens omnibus veterum monumentis, si numos demas, ignorata.

M. FABRINI. in trientibus et quadrantibus.

FADIA.

Exstant numuli aenei inscripti: L. FAD*ius* addito altero magistratus nomine. Ait ad hunc Havercampus, demonstrari non posse, in municipiis Italicis minutam monetam signatam fuisse. Quare similes numos ad I. Caesaris tempora refert, quibus Fadius IIIIvir monetalis horum numorum auctor videretur. At vero in aliquibus Italiae coloniis signatam fuisse monetam, certum est ex numis Copiae, Valentiae, Brundusii, et Paesti, ad quam postremam certe hi Fadii numi, qui in hac IIvir fuit, sunt referendi. Vide numos Paesti.

---

a) Pag. 160. 3. b) pag. 134.

FANNIA.

Gens plebeia.

Caput Palladis alatum, prae quo X, *pone* ROMA.

M. FAN. C. F. *Victoria in citis quadrigis.* AR. C.

AED. PL. *Caput Cereris spicis redimitum.*

M. FAN. L. CRIT. *Duo viri togati sedentes, in area spica, et* P. A. Sunt AR. fere C.

Denarium alterum vide supra explicatum in gente Critonia.

* * *

C. FAN. PONT. PR. in Cistophoris Trallium, quos vide.

FARSVLEIA.

Gentis hujus non exstat memoria, nisi in aliquot marmoribus, quae recitat Vrsinus. Cognomen *Mensor.*

MENSOR. S. C. *Caput muliebre pone pileus libertatis. In aliis praeterea notae arithmeticae.*

L. FARSVLEI. *Vir galeatus paludatus s. hastam in citatis bigis vectus porrecta dextera virum togatum in currum recipit, infra equos scorpius, aut in hujus locum notae arithmeticae, quando his antica caret.* AR. C.

Vt gens obscura, sic et typi ratio. Hunc esse symbolicum conjiciunt eruditi, et indicari legem Iuliam latam V. C. 664, qua Italis civitas data, quod beneficium recepto in currum socio P. R. adumbrari autumant, favente huic conjecturae etiam dea Libertate, quam antica exhibet. Haec illi. Vt id genus numi sunt obvii, ac viles, ita nonnulli fabricae barbarae non modo per picturae modum, sed etiam per literas distortas et luxatas.

FLAMINIA.

Gens plebeia. Cognomen *Cilo*, vel *Chilo.*

Caput Palladis alatum, prae quo X, *pone* ROMA.

L. FLAMINI. CILO. *Victoria in citis bigis d. lauream.* AR. R.

IIIIVIR. PRI. FLA. *Caput Veneris.*

L. FLAMIN. CHILO. *Victoria in citis bigis d. lauream.* AR. R.

L. CONSIDI. NONIANI. S. C. *Caput Veneris laureatum.*

Eadem aversa. AR.

Caput I. Caesaris.

L. FLAMINIVS. IIIIVIR. *Mulier stans d. caduceum, s. hastam.* AR. R.

Numus ex his prior ut per fabricam et typum capitis galeati alati, ita et per scriptum CILO pro CHILO reliquos aetate praecedit. Veteres prae

aspiratis malebant tenues. Satis nota ex ipsis numis PILIPVS, TRIVMPVS, GRACCVS, quorsum et facit testimonium Ciceronis, quod supra in numis Clodii Pulchri recitavi. Ceterum non solus orthographiae modus, sed hic conjunctus cum veteris rationis typo remotiorem huic denario antiquitatem praestat; nam sub Caesare adhuc dictatore, quin et Augusto viguisse archaismos, lege nova nondum ab omnibus recepta, probant numi imperante Augusto signati, et inscripti GRACCVS. Dixeritne Tullius *Cilo*, an *Chilo*, quo loco ejus meminit [a]), incertum, nam in codicibus legitur utrumque. Appianus scriptor longe inferior habet Κιλλων geminata etiam litera [b]).

Denarius alter inscripto CHILO recentiorem legem sequitur. Fuisse hunc Chilonem sub I. Caesare IIIIvirum monetalem, numus postremus eloquitur. At nondum satis compertus sensus epigraphes IIIIVIR. PRI. FL., qua viri praestantes existimant indicari, post constitutos a I. Caesare IIIIviros monetales Flaminium hunc PRI*mum* fuisse FL*andae* monetae praefectum. Fueritne hic Cilo idem ille, quem refert Appianus [c]), cum egressus e curia intellexisset, se a IIIviris proscriptum, una cum Decio trepide fugisse per portam, et ab hac ipsa fuga facile proditum centurionibus, an forte ejus pater, non satis constat.

Ad numum III. advertit Havercampus, videri Considium et Flaminium eodem tempore fuisse Siciliae quaestores, et Veneris Erycinae templum, de quo egimus in Considia, ex S. C. refecisse. Sed mihi potius videtur facta matricis permutatio, aut numus ipse subaeratus.

FLAVIA.

Gens plebeia. Cognomen *Hemic* - - de quo mox.

Caput Palladis alatum, *pone* X. FLAVS. *Diana in citis bigis*, *infra* ROMA. AR. C.

Vtrum hic antiquae formae denarius ad gentem Flaviam pertineat, dubitari potest. Verisimilius sane, το FLAVS esse cognomen, scriptumque pro FLAVVS, quomodo et in Grutero legitur P. RVFFIVS. FLAVS. pro FLAVVS [d]). Sic et in aureis et argenteis Vespasiani operis optimi legimus PRIN. IVEN. pro IVVEN., tum in indice Gruteri [e]) DAVS, INGENVS, IVENTIVS pro DAVVS, INGENVVS, IVVENTIVS.

* * *

Hemic - -

C. FLAV. HEMIC. LEG. PRO. PR. *Caput Appollinis*, *prae quo lyra.*

Q. CAEP. BRVT. IMP. *Victoria tropaeum coronans*. AR. R.

Magnas hic denarius excitavit lites,

a) Ad Fam. L. VI. ep. 20. b) Bell. civ. L. IV. c) l. c. d) pag. 755. 8. e) pag. XCV. col. 2.

cum alii THEMIS, alii HEMIS legendum censerent, sed numi integerrimi et saniores constanter HEMIC offerunt, in quo tamen explendo multa absurda prolata sunt. Istud indubitatum, esse cognomen Flavii quomodocunque enunciandum. Fuisse Flavium Bruti legatum, veteres non prodidere. Narrat Plutarchus a), Brutum ex iis, quos acies Philippensis abstulit, maxime miseratum Labeonem et Flavium, sed is illum nequaquam cum numo legatum, sed praefectum fabrum appellat.

* * *

ΕΠΙ. ΦΛΑΟΥΙΟΥ, in numis Hierapytnae Cretae, quam vide.

FONTEIA.

Gens plebeia, nam P. Fonteio adoptandum se dedit Clodius, ut tribunus pl. esse posset. Cognomen *Capito*.

* * *

Caput Iani more geminum lanugine vestitum, in area X *et litera alphabeti.*

C. FONT. *Navis cum remigantibus et gubernatore, ex puppi defixum acrostolium, et fasciae dependentes.* AR. C.

Vaillantius in antica horum denariorum expressum geminum Iani caput vidit ad indicandam Fonteiorum originem genus suum a Fonto Iani filio deducentium docente Arnobio b): *Ianum ferunt Coelo atque Hecate procreatum in Italia regnasse primum, Ianiculi oppidi conditorem, patrem FONTI, Vulturni generum, Iuturnae maritum.* Praeclara conjectura, nimirum aliorum exemplis valide confirmata. Sic Calpurnii in numis finxere caput Numae, quia a Calpo Numae filio oriundi, Antonii leonem Herculis, quia nomen traxere ab Antone Herculis filio, iterum Numam Pomponii, quia generis auctorem credidere Pomponem Numae filium. Ergo justum fuerat, a Fonteiis monetae inseri Ianum, quia generis parentem agnovere Fontum Iani filium. Quod in his denariis Ianus proponatur imberbis, causam adfert, quod is Romanis ex illo imberbis pingi coeperit, ex quo illi barbam posuere. Si verum est, quod refert Plinius c), usum tondendae barbae jam anno V. C. 454, radendae sub Scipione Africano sequente apud Romanos invaluisse, et cum exstent numi hac aetate haud dubie posteriores, quorum unum dedimus in gente Eppia, in quibus Ianus adhuc barbatus fingi consuevit, causae suae Vaillantius hoc judicio non magnopere consuluit. Iam vero utrum in his Fonteii denariis caput anticae sit Iani putandum, videtur posse dubitari. Neque enim satis existimo validum Arnobii testimonium, qui, quod norim, unus nobis Fontum Iani filium memorat. Ad haec nimis faciles saepe video antiquarios in statuendo Iano cum tamen caput geminum junctis occipitiis multum saepe a Iano diversa significet. Operae igitur me pretium facturum existimo, atque

a) In Bruto p. 1003. b) Adv. gentes L. III. p. m. 69. c) L. VII. §. 59.

hoc quidem loco opportune, quo nobis geminatum item caput offertur, inquirere, quae sint vere Iani capita putanda, et quae jure aliter accipi possint, debeantque.

Iam primum certam Iani effigiem investigemus. Eam sine dubio manifestam offerunt asses hujus aevi domestici, in quorum parte antica effictum esse Ianum, altius gravissimis Romanorum testimoniis stabilivimus [a]), quibus addo etiam denarios gentis Furiae. Offerunt omnes hi numi caput geminum, et utrumque prolixe barbatum, illudque variis modis exornatum. Plerumque illud corona laurea ambit. Dicerem, factum istud propterea, quod coronae fuisse inventor ferebatur [b]), nisi obvium istud esset variorum numinum ornamentum. Lunulam habet utroque capite interceptam, forte ideo, quia judicio Fronteii, quem auctorem laudat Laurentius Lydus [c]), Ianus fuit ἔφορος τȣ παντος χρονȣ, *praeses universi temporis*, vel quia, ut idem paullo infra ex Praetextato refert, creditum, esse Ianum δυναμιν τινα ἐφ' ἑκατερας ἀρκτȣ τεταγμενην, και τας θειοτερας ψυχας ἐπι τον σεληνιακον χορον ἀποπεμπειν, *vim aliquam positam juxta utramque ursam, a qua diviniores animae ad lunarem coetum deducuntur.* In assibus Iunii Silani, et Titurii utriusque capitis cervici infixi pali conspiciuntur, qua imagine significari possunt aut descripti condendae urbis fines, in quorum locum serius successit sulcus aratro ductus, aut urbs palis adversus vim externam munita, quo modo Tertullianus quoque agens de Saturno dixit [d]): *Mons, quem incoluerat, Saturnius dictus, civitas, quam depalaverat, Saturnia usque nunc est.* Atqui et Ianum Arnobius loco supra indicato Ianiculi oppidi conditorem dixit. In aliis assibus ejus caput geminum tegitur pileo, velut in gente Cassia, vel protuberat quid flori, forte loto, simile, ut in Cornelia Lentulorum, vel obeli quaedam species utrumque caput dividit, quae quidem singula explicare non tento, cum constet, quam varia, et absurda de Iano suo docuerit Romana superstitio, tametsi quod obelus aliis videtur, aliud forte non est, quam nota assis, quae saepe in hoc numerum genere Iani capiti imminet. Hanc Iani effigiem ex numis, ut res palam docet, captam saepe veteribus lucernis insertam videmus, ut docent lucernae complures a Passerio vulgatae.

Eadem Iani imago, quam modo ex numis Romanis descripsimus, haud dubie etiam in nonnullos commatis peregrini numos migravit. In volumine I. hujus operis pag. 234 plures produxi numos aeneos, in quorum antica simile comparet caput duplicatum, quale modo in assibus Romanis conspeximus. Illo quoque exhiberi Ianum, dubium non videtur. Nam praeterquam quod barbatum utrumque est, Romanum numen persuadent etiam inscripta magistratuum Romanorum nomina, qui adeo domesticum suum numen in numos, quos Panormi fuisse signatos dubitari vix posse diximus, intulerint. Eandem geminati capitis formam habemus etiam

a) Pag. 14. b) l. c. c) Περι μηνων sub Ianuar. c. 2. d) in Apolog. c. 10.

in numis Amphipolis, et Thessalonicae Macedoniae urbium, neque dubitavimus, eo loco, quo eos descripsimus, signatum in illis Ianum adserere. Nimirum populi Graeciae, ex quo in Romanorum potestatem transivere, signando in moneta sua Iano, qui inde ab urbis incunabulis inter praecipua ejus numina colebatur, testati sunt, eundem se Romanis diis deferre cultum, quem privatim suis, quo modo non paucae aliae urbes Graecae Iovem Capitolinum in numis suis signaverunt.

Ab adductis his exemplis discimus, Ianum Romanorum, si modo certus Ianus sit, constanter fuisse barbatum. Neque dissident monumenta aevi serioris. Comparet enim idem barbatus in numo aeneo Antonini Pii, quem dabimus ad annum V. C. 893, tum et in denario Pertinacis inscripto IANO. CONSERVAT. At fuere, suntque etiamnum viri praeclari, qui capita imberbia monetae Romanae ad hunc modum disposita Ianum quoque dixere, neque infíciar, re nondum satis expensa in eadem me usque modo fuisse sententia, quod apparet ex iis, quae in eodem opere alibi professus sum a). Nimirum esse Iani illis visa sunt capita imberbia, quae sunt in numo aureo inscripto ROMA, cujus iterato a me altius facta mentio b), et de quo agam copiosius in numis gentis Veturiae, tum quae sunt in praesentibus C. Fonteii denariis. Vna illis istud adserendi ratio fuerit modus capitum ad Iani morem dispositorum. At vero eundem capita sic jungendi modum video etiam placuisse populis externis nullo certe ad Romanorum seu religionem, seu institutum respectu. In numis Syracusarum duae mulieres sua sic committunt occipitia. Idem in numo Atheniensium argenteo, et obviis Tenediorum praestant vir mulierque. Possem his addere numos Rhegii, Lemni, Atellanorum, sed quos, quia Goltziani sunt, non audio. In numis Volaterrarum Etruriae is typus frequens gemino capite imberbi coalescente. In singulari ejusdem urbis apud Arigonium caput imberbe cum barbato committitur c). Quid quod eodem modo in aeneis gentis Rubriae junguntur capita Herculis, et Mercurii.

Ex his apparet, alienum hunc a natura morem et a Graecis, et Etruscis, et Romanis fuisse receptum. Non vacat inquirere, quorum prodigium istud ingenio debeatur. Praestitit istud comes Caylus, sed more quodam suo fluctuavit. Nam cum olim confidenter dixisset, Etruscorum esse inventum d), mutata mente illud Aegyptiis acceptum tulit serius, oblato nimirum sibi sacerdotis sigillo aeneo operis Aegyptii binis capitibus ditato e). Omissis his conjecturis istud potius videamus, quid formis his bicipitibus a veteribus fuerit intellectum. Allegoriam iis fuisse inclusam, vel ex iis patet, quae scriptores Romani de Iano suo tradidere. Alii effictum bifrontem dixerunt, quia a Saturno praeteritorum, et futurorum scientia donatus fuit f). Alii, quod in medio constitutus annum incipientem

a) Vol. I. p. 94. b) pag. 31 et 45. c) Num. Hetrur. tab XIII. d) Rec. d'Antiq. T. II. p. 81. e) Rec. T. IV. p. 18. f) Cedrenus ex Dione.

pariter, et recedentem spectare videatur [a]). Servius uno loco [b]): *Alii dicunt Tatium, et Romulum facto foedere hoc templum aedificasse; unde et Ianus ipse duas facies habet, quasi ut ostendat duorum regum coitionem.* Idem alio [c]): *Rite hunc* (Ianum) *quoque invocat, quia ipse faciendis foederibus praeest. Namque postquam Romulus et Titus Tatius in foedera convenerunt, Iano simulacrum duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum.* Denique Plinius [d]): *Ianus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis, bellique argumento colitur.* Vt caput geminum Iani, sic et geminum viri ac mulieris, quod est in numis Tenedi, ex allegoriae mysteriis explicuere veteres, ut in hujus insulae moneta dictum. Herculis et Mercurii capita eodem modo unita, et quidem causa familiaritatis, quae inter utrumque deum intercedit, videbimus infra in numis gentis Rubriae. Cum constaret de Caracallae in Alexandrum M. adfectu, factum est illud, quod narrat Herodianus [e]): *ἐσθ' ὅπυ δε και χλευης ειδομεν ἀξιας ἐικονας ἐν γραφαις, ἑνος σωματος ὑπο περιφερεια κεφαλης μιας, ὀψεις ἡμιτομυς δυο, Αλεξανδρυ τε και Αντωνινυ. Vidimus item imagines ridicule pictas, in corpore uno, uniusque capitis circumscriptione vultus duos dimidios, Alexandri, et Antonini,* sc. Caracallae. Haec allegoriarum exempla sufficere possunt, tametsi necesse non est allegorias semper respicere; nam fieri poterat, ut artifex aliquis praeter morem deorum aliquem duplici capite instrueret, quia forte sic fuerat locandus, ut, sive intus quis esset, sive foris, ejus conspicuam haberet faciem, quales secundum Lucianum fuerunt Hermae nonnulli, *διπροσωποι, και ἀμφοτερωθεν ὁμοιοι, και προς ὁποτερον ἀν ἀυτων μερος ἐπιστραφησῃ, bicipites, et utrinque similes, in utramvis te partem converteris* [f]). Et forte simili usui fuerit destinatum sigillum illud aeneum a com. Caylus vulgatum, cujus supra mentionem intuli.

Ergo cum videris capita geminata in numis seu Etruscorum, seu Syracusanorum, seu Atheniensium, certam puta subesse allegoriam, tametsi verum ejus divinare sensum saepe opis nostrae non sit. Sic cum in vase Campano, quod edidit com. Caylus [g]), facies muliebris in juventutis flore jungitur cum facie muliebri jam per aetatem deformi, verisimile est, quod et opinatur illustris is auctor, voluisse ingeniosum pictorem censorio suo penicillo exprimere, quam in ruinam forma mulierum fluxa et caduca denique desinat. Contra quis facile dabit causam duarum noctuarum in unum caput coalescentium, qui obvius est typus in numis Athenarum, et Miletopolis Mysiae? atqui et hic certa subtus allegoria latet, et forte illa mutuus partium consensus indicatur. Denique cum in numis Romanis videmus bina haec capita jam barbata, jam imberbia, nequaquam

---

a) Cyprian. de idol. vanit. sub init. b) ad Virg. Aen. I. v. 291. c) ad Aen. XII. v. 198. d) L. XXXIV. §. 16. e) L. IV. in Carac. f) in Iove tragoedo sub fin. g) Rec Tom. II. tab. XXVI.

dubitemus, si barbata sunt, iis indicari Ianum, at si imberbia, aliud, neque istud difficulter, posse indicare. Sic in numo aureo, cujus supra memini, in cujus antica est *caput geminatum imberbe*, in aversa: ROMA, *et sacrificium mactata porca peractum*, quoniam hic aversae typus certus est initi foederis ritus, atque is numus, ut alibi diximus, et dicemus infra in numis gentis Veturiae, haud dubie extra Romam sit signatus, necesse non est, in antica signatum Ianum credere, sed potest more Graecorum revocata cum Romanis unio ἀλληγορικῶς intelligi. Atque ut a longa Iani interpellatione ad praesentes C. Fonteii denarios revertar, si Ianum in his placuisset proponere, nescio cur imberbem, quem liberaliter barbatum, ut longi ejus aevi mos ferebat, omni tempore fuisse propositum, ex certis monumentis constare supra dixi, et docemur amplius verbis Ciceronis a): *Aliquis mihi ab inferis excitandus est, ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, et imaginibus videmus.* Cui adde Varronem b), et Gellium c). At cum gens Fonteia deos Penates, sive Dioscuros magno in honore habuerit, atque hi, ut ex proximis videbimus, saepe capitibus jugatis sint propositi, nihil obstat, quo minus et in capitibus Iani more unitis eosdem gentis Fonteiae penates agnoscamus, cum perinde sit, utrum duorum familiarium unio hoc illove modo exprimatur.

Ad partem aversam horum denariorum quod attinet, fasciae ex puppi dependentes Havercampo diadema regium visae fecerunt, ut crederet, frequentes hos numos signatos in sumptus belli Iugurthini, et diademate indicari bellum regium. Argumenta, quibus sententiam stabiliat, valentiora desunt.

* * *

C. FONT. in semissibus et trientibus. Facile hi possunt ad eundem Fonteium pertinere, cujus sunt praecedentes denarii. AE. R.

* * *

Capita duo juvenilia jugata laureata imminentibus astris, in area X, *in aliis praeterea* P. P. MAN. FONTEI. *Navis, quam gubernator sedens moderatur, in area literae alphabeti, et praeterea in nonnullis unus, duo, tres globuli.* AR. C.

Parte antica exhiberi deos *penates*, literis P. P. indicatos, patet ex numis similibus gentis Antiae, et luculentius ex denariis Sulpiciae, ad quos prolixius in domestica haec numina commentabor, quorsum lectorem remitto. Ea autem monetae intulit Fonteius, quia, ut in Sulpicia item docebimus, summo in honore habita fuere Tusculi, qua ex urbe oriundi fuere Fonteii. Cicero d): *primum generis* (Fonteiorum) *antiquitas, quam Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum incisam ac notatam videmus.*

* * *

MAN. FONTEI. C. F. *Caput juvenile laureatum, infra quod ful-*

---

a) Pro Coelio c. 14. b) de R. R. L. II. c. 11. sub fin. c) Noct. Att. L. III. c. 4.
d) pro Fonteio c. 14.

men, in horum nonnullis juxta monogramma AP.

Puer alatus in hirco equitans, in area duo pilei Dioscurorum, infra thyrsus, omnia intra coronam myrteam. AR, C.

EX. A. P. *Caput simile.*

Eadem aversa. (Mus. Caes.) AR. RRRR.

Caput anticae non injuria creditur esse Apollinis Vejovis, cujus protome, etsi dispare cultu, addito etiam AP. nempe AP*ollo*, proponitur in numis gentis Caesiae. Ad illud comprobandum citavimus ibi testimonium Gellii [a]), cujus mox consequentia verba aversam hujus denarii commode explicant: *immolaturque illi* (Vejovi) *ritu humano* (legunt alii: *Cumano*) *capra, ejusque animalis figmentum juxta simulacrum stat*, quod confirmat Ovidius sic de Vejove loquens [b]); *Stat quoque capra simul.* At quod idem vates paullo altius canit:

Iuppiter est juvenis, juveniles aspice vultus,
Aspice deinde manum, fulmina nulla tenet.
Fulmina post ausos coelum adfectare Gigantas
Sumpta Iovi; primo tempore inermis erat;

istud sententiae de Vejove in praesente numo signato non parum obesse videtur, nam infra ejus caput luculentum est fulmen. Verum satis constat, variare mythologiam. Dixi ex aliorum sententia, monogramma AP. in his denariis, ut et gentis Caesiae, notare Apollinem. Quid si praeeunte numo altero musei Caesarei, quem mox citavimus, in quo est EX. A. P., monogramma illud legendum esset A*rgentum* P*ublicum*, quemadmodum in Sentia plenius legitur ARG. PVB.? Puer alatus capro insidens videtur potius esse genius ipsius Vejovis, quam quod aliis visum, Cupido, in quo sequor Passerium, qui alatos puellos, nisi cum sagittam, arcumve tenent, genios putat [c]). Pilei Dioscurorum ad deos Penates pertinent, de quibus in praecedentibus denariis. Cur signati praeterea thyrsus, et myrtea corona, ignoro, ut etiam, quis fuerit hic Man. Fonteius horum auctor denariorum.

* * *

Capito.

P. FONTEIVS. P. F. CAPITO. IIIVIR. *Caput Martis galeatum promicante e genis lanugine, et pone tropaeo.*

MAN. FONT. TR. MIL. *Eques citato cursu, inferne figurae duae in singulari certamine.* AR. R.

P. FONTEIVS. CAPITO. III-VIR. CONCORDIA. *Caput Concordiae velatum.*

T. DIDI. IMP. VIL. PVB. *Porticus duplici in altum columnarum serie conspicua.* AR. R.

C. FONTEIVS. CAPITO. PRO-PR -- *Capita jugata M. Antonii nudum et muliebre.*

M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER.

---

a) L. V. c. 12. b) Fast. III. v. 443. c) Lucern. T. I. p. 51, et T. II. in Proleg.

ET. TERT. IIIVIR. R. P. C. *Navis.* AE. II. RR.

In denario I. incerta omnia. Neque enim cur in antica proponatur Mars tropaeophorus, et quis sit eques partis aversae, aut inscriptus MAN. FONT*eius* TR*ibunus* MIL*itum*, et qui duo infra digladiantes, satis constat, etsi Havercampo in conjecturas verba non defuerint. Neque magis exploratum, quis fuerit hic P. Fonteius Capito, et in quem circiter annum ejus IIIviratus monetalis cadat, quem hic et sequens denarius praedicant. De VIL*la* PVB*lica* numi alterius vide dicta in numis gentis Didiae. Numum postremum etsi peregrinum, quia tamen ad hanc gentem pertinet, huc vocare libuit. Haud dubie hic Fonteius Capito idem ille est, de quo Horatius a):

Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.

Neque vero Fonteius hic, quod ex Horatio constabat, solum fuit M. Antonii amicus, sed etiam ad res gerendas adhibitum hic numus docet, qui eum pro praetore administrasse provinciam, incertum quam, memorat. Ad suffectum etiam consulatum promotus V. C. 721. Homo, ut videtur, lautus, benignus, quemque omnis color, et status, et res decuerit. Horatio comitibusque Brundusiam profectis culinam praebuit b), habitus etiam idoneus ad erotica, cui ab Antonio haec quoque provincia demandata, ut Cleopatram ad se in Syriam arcesseret c). Vide de hoc similibusque aeneis plura in moneta Antonii IIIviri.

FVFIA.

Gens plebeia. Cognomen *Calenus.*

KALENI. *Capita duo jugata, juvenile laureatum, juxta quod* HO., *et juvenile galeatum, juxta quod* VIRT.

CORDI. *Mulier, juxta quam scriptum* ITAL., *stans, et s. cornucopiae tenens dexteram jungit cum muliere alia, juxta quam scriptum* RO. *sinistra sceptrum tenente, et d. pede globo insistente.* Sunt serrati R. — Numus idem, sed *quinarius aureus*, est in museo regis Galliarum teste Barthelemyo d), idemque RRRR., et forte unicus.

Quo fuerit in magistratu constitutus hic Fufius Calenus, et quem aversa collegam conjungit, Mucius Cordus, divinare difficile. De capitibus *Honoris* et *Virtutis* opportunius agetur in Mucia. Typum aversae, quo Italia et Roma finguntur amice manus conserere, eruditi referunt ad concordiam Romanos inter et Italiae populos restitutam, quando his lege Iulia civitas

a) L. I. Sat. 5. v. 32. b) Horat. l. c. c) Plut. in Anton. p. 932. d) B. L. Tom. XXX. p. 372.

data est, quam communi defectione, et armis denique sibi quaesivere. Barthelemyus ad foedus a Sulla cum Italicis populis initum refert [a]), sed inter conjecturas tantum.

FVLCINIA.

Gens Romae pervetusta.
ΤΑΜΙΟΥ. ΛΕΥΚΙΟΥ. ΦΟΛΚΙΝΝΙΟΥ. in numis Macedonum in genere, quos vide.

FVLVIA.

Gens plebeia.

Caput Palladis alatum, in area X *et* ROMA.

CN. FOVL. M. CAL. Q. MET. In aliis: M. CALID. Q. MET. CN. FL. *Victoria in citis bigis.* AR. C.

Reliqui copiosi cum variis cognominibus Fulviorum numi, quos pictos sistit Morellius, coloniarum sunt, neque adeo huc pertinent.

FVNDANIA.

Gens plebeia.

Caput Palladis alatum, pone variae alphabeti literae.

C. FVNDAN. Q. *Iuppiter d. sceptrum, s. fulmen in quadrigis lentis, quas sessor d. ramum tenens moderatur.* AR. C.

Caput Iovis.

C. FVNDA. Q. *Victoria tropaeum coronans captivo juxta genuflexo.* Quin C.

Nullo certo argumento hunc Fundanium antiquarii Scipionis quaestorem in bello Numantino faciunt, et Victoriae tropaeique typos ad triumphum de Numantinis trahunt. At ego Iovem triumphantem etiam sine Romanorum triumpho saepe in denariis signatum reor, Victoria autem in quinariis fere constans typus.

FVRIA.

Gens patricia demptis Brocchis, de quorum conditione non satis constat. Cognomina in numis: *Brocchus, Crassipes, Philus, Purpureo.*

* * *

Brocchus.

BROCCHI IIIVIR. *Caput Cereris spicis redimitum inter spicam et granum hordei.*

---

a) L. c.

L. FOVRI. CN. F. *Sella curulis, hinc et illinc fasces securibus muniti.* AR. R.

Habes typos, quod unum numus hic certum offert. Vtrum hic Brocchus cum Vaillantio statuendus sit IIIvir ad frumentum emundum, an cum Havercampo IIIvir monetalis, non magnopere laboro. Spanhemius cum videret secures fascibus illigatas, putavit per hanc ipsam causam indicari Furii praeturam, non quidem urbanam, nam haec fasces sine securibus habuit, sed provincialem, quae adjunctas secures habuit [a]). Verum si praetor fuit, cur in his denariis dicitur IIIvir? Istud sane ad numi explicatum omittendum non fuit.

* * *

Crassipes.

AED. CVR. *Caput muliebre turritum, pone pes humanus.*

P. FOVRIVS. CRASSIPES. *Sella curulis.* AR. R.

Caput Iani gemini.

KRASSIPES. *intra lauream.* AE. II. (Arigoni Tom. IV. edito Tarvisii 1759. in Fam. tab. VI. n. 52.) RRR.

Fuisse hunc Furium aedilem curulem, docet hic denarius, neque quid praeterea. Pes adstitutus lepida est adlusio ad cognomen *Crassipes.* Alterum aeneum alias verisimile dixi esse commatis peregrini, cusumque apud Panormum Siciliae, ut videre est in hujus urbis moneta. Enimvero M. Furium Crassipedem V. C. 581 praetorem Siciliae diserte nominat Livius [b]).

* * *

Philus.

M. FVORI. L. F. *Caput Iani gemini.*

PHILI. *Pallas, vel Roma galeata stans s. hastam tropaeum coronat, in area* ROMA. AV. (B. L. T. XXX. p. 367.) RRRR. AR. R.

Aeque iterum ad historiam incerta omnia, quo vitio laborant omnes Furiorum numi.

* * *

Purpureo.

Caput Palladis alatum, pone X.

PVR. *Diana in citis bigis, superne purpura, infra* ROMA. In aliis: *Dioscuri equites.* AR. R.

PVR. in assibus. RR.

Parcam epigraphen PVR. legendam PVRPVREO, plene confirmat adstituta purpura ex concharum genere, ex qua purpura confici solita, de quo plura disputantur ad numos Tyri. Est vero et in his adlusio ad nomen. L. Furius Purpureo vir bello acer et triumphalis memoratur a Pighio ad annum V. C. 553.

FVRNIA. GABINIA.

Numi Goltziani.

---

a) Tom. II. p. 111. b) L. XLII. c. 1.

GALLIA.

Gens plebeia. Cognomen *Lupercus.* C. GALLIVS. C. F. LVPERCVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti, qui sunt C.

GELLIA.

An patricia, an plebeia, incertum.

Caput Palladis alatum, pone X, *omnia intra lauream.*

CN. GEL. *Vir militaris citis quadrigis invectus secum mulierem, quam amplectitur, rapit, infra* ROMA. AR. R.

Ambiguus aversae sensus, et incertum etiam, quis sit hic Cn. Gellius praesentis denarii.

* * *

M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. L. GEL. Q. P. *Caput M. Antonii nudum, pone urceus.*

CAESAR. IMP. PONT. COS. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum, pone lituus.* AR. C.

Iam adverterunt eruditi, hunc L. Gellium esse eundem, qui cum esset inter principes Bruti et Cassii amicos, utrique struxit insidias, quibus detectis etsi nactus delicti veniam, geminata perfidia a benefactoribus ad Caesarem et Antonium descivit narrante istud Dione [a]). Gessit deinde consulatum V. C. 718 conlega Cocceio Nerva. Adjectas nomini literas Q. P. significare verius *Q*uaestor *P*ropraetore, quam quod plerisque aliis visum, *Q*uaestor *P*rovinciae, diximus Vol. IV. p. 248.

* * *

ΓΕΛΛΙΟΣ. ΡΟΥΦΟΣ. ΑΝΘΥΠΑΤΟΣ a Vaillantio et Morellio ex numis Nicaeae perperam lectum pro ΚΑΛΙΟΣ. ΡΟΥΦΟΣ. Vide prolegomena ad numos Bithyniae.

GESSIA.

A. ΓΕΣΣΙΟΣ. ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ Smyrnae magistratus ad familias R. non pertinet.

GRANIA.

Idem esto judicium de L. GRANIO. IIVIRO. Calagurris.

---

a) L. XLVII. §. 24.

HELVIA.

Numus Goltzianus.

HERENNIA.

Gens plebeia.

PIETAS. *Caput muliebre.*

M. HERENNI. *Frater pius parentem efferens, in area litera alphabeti, quando non est in antica.* AR. C.

Cohaeret pars antica cum aversa, in utraque pietatis argumentum, et habes in aversa celebratam in antiquitate fratrum Catanensium pietatem, propositam etiam in numis Catanae, et Sex. Pompeji, cujus argumentum latius deductum vide in moneta Catanae, ubi insigne hoc pietatis exemplum domesticum. Quis fuerit hic Herennius, et quae legendi hujus typi causa, incertum.

HIRTIA.

Gens plebeia.

C. CAESAR. COS. III. *Caput muliebre velatum.*

A. HIRTIVS. PR. *Lituus, urceus, secespita.* AV. C.

Obvii, si qui alii, hi sunt numi. Fuit A. Hirtius Caesari dictatori percharus, cujus etiam commentariis supremam creditur manum imposuisse. V. C. 711 in praelio Mutinensi consul ipse periit una cum conlega Vibio Pansa. In numis his dicitur PR., quod aliis legendum videtur PR*aetor*, aliis PR*aefectus*, conjecturis vagis, quas explicatius proposui in gente Cestia. A nonnullis antiquariis caput anticae velatum, tanquam ipsius Caesaris esset, pingebatur, cum tamen constanter numi mulierem exhibeant, quod recte jam observavit Havercampus. In museo Caesareo quinque sunt similes, omnes capite muliebri, sed varia aetate, sic ut primus sistat peradolescentem, eamque reliqui per gradus in turpe senium deducant.

HORATIA.

Gens vetus patricia. Cognomen *Cocles.*

COCLES. *Caput Palladis alatum pone* X.

Dioscuri equites, infra ROMA. *Restitutus etiam a Trajano.* Vtrique AR. et RRRR.

Rarissimos hos denarios pertinere ad

aliquem ex gente Horatia, verisimile facit inscriptum COCLES, quod cognomen primus tulit famigeratus ille *hostium victor et fluminis*, ut ait Paulus Diaconus; sic autem vocatum ait Aurelius Victor a), et Dionysius Halicarnassensis b), quod oculum in praelio amiserit. Imaginem Coclitis sese in Tiberim praecipitantis vide in insigni numo max. mod. cum capite Antonini Pii. Quis fuerit ille ex ejus posteris, qui numum hunc feriundum curavit, divinari nequit. Denarios hos ampla dissertatione illustravit Patinus, quae exstat in commentariis Havercampi p. 194, quo loco eorum raritas immensum extollitur.

HORTENSIA.

Numi Goltziani.

HOSIDIA.

An patricia, an plebeia, incertum. Cognomen *Geta*.

GETA. IIIVIR. *Protome Dianae.* C. HOSIDI. C. F. *Aper venabulo transfixus adlatrante cane.* Ex his denariis illi, qui Dianae caput capillis retro in nodum collectis exhibent, serrati sunt, non item illi, qui ejus caput cum fascia in fronte sistunt.

Dictante Havercampo denarii hi signati sunt V. C. 734, quo anno in Augusti natalibus insignes venationes editae. At idem vir eruditus in suis ad Petronii Turpiliani numos commentariis cum videret hujus Petronii denarios eosdem habere typos cum denariis Aquilii et Durmii, et hi commode ad annum V. C. 734 possent referri, monuit, Turpilianum eodem anno fuisse IIIvirum monetalem una cum Aquillio et Durmio. Ergo si et hic Hosidius ad eundem annum accedat, habebimus IIIIviros, non IIIviros. Aliud docet judicium ex ipsis his denariis haustum. Non modo cognomen GETA in alteram numi partem trajectum, sed etiam quod serrati sunt, eos facile Augustea aetate multo antiquiores constituit, aper vero necessario venationes non arguit, cum suapte componatur cum Diana venatrice, quam Hosidius ex quacunque causa parti adversae insculpsit.

HOSTILIA.

Gens vetus et clara, ex qua fuit rex Tullus Hostilius. Qui in numis supersunt cognomine *Sasernae* et *Tubuli*, incertum, cujus ordinis fuerint.

a) Vir. illustr. §. 11. b) L. V. c. 23.

* * *

Saserna.

SASERNA. *Caput Palloris, pone lituus militaris.*

L. HOSTIL. (*tribus postremis literis colligatis*) *Septa cum cancellis, per quorum pontem tres figurae togatae incedunt.* AR. R.

Caput Palloris, pone lituus militaris.

L. HOSTILIVS. SASERNA. *Diana peregrino cultu stans d. cervum cornibus retinet, s. hastam.* AR. C.

Caput Pavoris.

L. HOSTILIVS. SASERN. *Bigae citato cursu, ex quibus vir nudus armatus retrorsum pugnat auriga equos flagro incitante.* AR. C.

Caput Veneris.

L. HOSTILIVS. SASERNA. *Victoria gradiens oblongum palmae ramum et caduceum gestat.* AR. R.

Sasernae in Romanis cogniti, at hos genti Hostiliae deberi, ex unis his denariis novimus. Sasernas vetustiores agriculturae deditos commendant Varro, Columella, Plinius, quorum testimonia vide apud Havercampum. Hirtius meminit P. Sasernae et fratris, sed cujus praenomen dissimulat, qui in bello Africano inter duces Caesaris fuerunt [a]). Hoc caeso horum unum accessisse Antonio docet Cicero, qui Sasernam inter praeclaros ejus senatores nominat [b]). Ex his denariis prior propter literas monogrammate ligatas, et divulsum a reliquis nominibus cognomen alterius haud dubie est Sasernae, quam cujus sunt tres sequentes. Hos facile dabimus Sasernae Publii fratri, cujus mox ex Hirtio meminimus.

Palloris et Pavoris capita insigne sunt in his denariis argumentum, petendum inde a Tullo Hostilio, qui cum in ipso praelii cum Vejentibus fervore audiret Albanos perfide desciscere, *in re trepida XII. vovit Salios, fanaque PALLORI ac PAVORI* [c]). Et praeclare ad hos numes Lactantius [d]): *Pavorem, Palloremque Tullus Hostilius figuravit, et coluit.* Fuerunt autem Pallor et Pavor a vetustissimis poetis Graecis ad belli negotium adhibiti, dicti Δειμος και Φοβος Homero [e]), secundum Hesiodum [f]) Martis et Veneris filii, quorum erat Martem ab bella comitari, et, ut alibi placitum Homero [g]), ejus equos jungere. Eodem modo Aeschylus VII. duces, qui adversum Thebas steterunt, jurare facit per Αρην, Ενυω, και φιλαιματον Φοβον, *Martem, Bellonam, et sanguinis avidum Pavorem.* Haec vetera: recentius exemplum Spartani praebent. Teste Plutarcho [h]): ἐςι δε και Λακεδαιμονιοις ἐ Φοβε μονον, ἀλλα και Θανατε και Γελωτος και τοιετων ἀλλων παθηματων ἱερα. *Sunt apud Lacedaemonios non Pavoris modo, sed et Mortis et Risus, et similium aliarum affectionum templa.* Pavori, Φοβῳ, Romani opposuere *Audaciam*, Τολμην, hanc quoque deam, utrique sacra facta ad avertendos terrores Panicos. Sic Africanus senior teste Appiano [i]) dum Asdrubali nocturnas insidias com-

a) Bell. Afric. c. 10. b) Phil. XIII. c. 13. c) Liv. L. I. c. 27. d) L. I. c. 20. e) Il. Δ. 440. f) Theog. 933 et Scut. Herc. 195. g) Il. Ο. 119. h) in Cleomene p. 808. i) Punic. c. 21.

parat, ἔθυετο Τολμῇ καὶ Φοβῳ, μηδεν, ὡς ἐν νυκτι, πανικον οἱ γενεσθαι, ἀλλα τον ςρατον αὐτῳ θρασυτατον μαλιςα ὀφθηναι, *sacrificavit Audaciae et Pavori, ne quis, ut in nocte, Panicus terror accideret suis, sed ut exercitus sibi plenus audacia obtingat.*

His ergo typis vanus hic homuncio Saserna fidem suis posterisque facere voluit, Hostilii regis sanguinem secum communicatum, cujús argumentum unicum fuit communio nominis. Eundem regem judice Havercampo respiciunt septa comitiorum numi I., nimirum quod primus legitimo civitatis suffragio rex declaratus est teste Dionysio Halic. Comitiorum forma luculentius sistitur in gente Silia. Typos numorum II. et III. mihi ignotos profiteor, quantumcunque in iis explicandis perspicaces noverim avos proavosque meos.

* * *

Tubulus.

Caput Palladis.

L. H. TVB. *intra lauream, infra.* ROMA. AE. III. RRR.

Patinus, qui primus hunc numum edidit, trunca hujus numi nomina legit: *Lucius Helius* TVB*ero*, at erudite ostendit Perizonius, explenda L. H*ostilius* TVB*ulus* [a]). C. Hostilius Tubulus saepius laudatus Livio, et L. Tubulus praetor, et judex infamis aliquoties Ciceroni. Annum, quo signatus hic numus, difficile est conjicere. Cum a modo numorum aeneorum Romae signatorum prorsus abludat, verisimile est, in provincia quapiam cusum. Similis editus etiam est in museo Pembrock [b]), sed in hoc vocabulum ROMA non legitur.

I T I A.

Gens prorsus ignota, saltem ut in numis scribitur.

Caput Palladis alatum, pone X.

L. ITI. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. RR.

I V L I A.

Gens illustris, et in *Caesaribus* patricia, in *Bursionibus* incerta, quae duo sola cognomina in numis occurrunt.

* * *

Bursio.

Caput juvenile alatum capillis per cincinnos dependentibus, promicante retro tridente, pone sigilla minuscula mira varietate.

L. IVLI. BVRSIO. *Victoria in citis quadrigis, in area notae arithmeticae, vel*

a) Diss. III. p. m. 250. b) P. III. tab. 19.

alphabeti, *junctis etiam pluribus literis*, *ut:* MA. CE. DT. RO. *etc.* AR. C.

Eadem adversa, pone malum Punicum.

EX. A. P. *Victoria in citis quadrigis.* (Mus. Caes.)

Caput anticae in obviis his denariis formae est insolentis, et cujus sensum aegre adsequare. Nam quod Vrsino et Vaillantio visum est esse Mercurii, istud ut crederent, aliud non impulit, quam quod adstitutas alas viderunt, perinde quasi soli in has Mercurio jus esset. Havercampus audacter caput Triumphi dixit. Habemus in gente Papia certum Triumphi caput adscripto TRIVMPVS liquido definitum. Absunt in hoc alae, et pro tridente prominet tropaeum. Cum numinum symbolicorum capita solis possint attributis, aut addita inscriptione dignosci, nescio sane, qua confidentia possit Havercampus Triumphi caput adfirmare, quod a certo ejus numinis capite tot modis differt. Si caput illud virile est, forte certius Pantheon dici posset ex Apolline, Mercurio, Neptuno conflatum. Sin muliebre, ut sane lineamenta praefert, quae mulierem non dedeceant, posset propter adjectum tridentem alasque haberi Oceanis; nam Oceanides Oceani filias alis instruxit Aeschylus [a]). Et vero multa ex fabulis etiam obscurioribus petita in hac numorum classe occurrunt. Sed nolo huic conjecturae nimium tribuere, aut longius insistere. Cujus Bursionis sint hi denarii, etiam post prolixas Vaillantii et Havercampi conjecturas me plane ignorare profiteor.

* * *

Caesar.

Caput Palladis alatum, prae quo X., *pone ancora.*

SEX. IVLI. CAISAR. *Mulier in citis bigis coronatur a Victoria retro stante, superne* ROMA. AR. R.

CAESAR. *Caput Palladis, in area litera alphabeti.*

L. IVLI. L. F. *Venus d. sceptrum in bigis Cupidinum volantium, in area lyra, et eadem litera, quae in antica.* AR. C.

Denarius prior antiquae formae cujus sit Sex. Iulii, incertum. Incertum etiam, utrum recentior alter referendus sit ad L. Iulium, qui consul fuit V. C. 690, et subinde non dubitavit ire legatus Caesari postea dictatori propinque suo in Galliam, an ad ejus filium Lucium, qui Catoni ad Vticam pro quaestore adfuit, post cladem Africanam a dictatore per insidias, ut putatur, interemptus. Vide Hirtium. Venus ad originem gentis adludit, cui bini Amores recte tribuuntur, canente Ovidio [b]):

Alma fave, dixi, geminorum mater Amorum.

De lyra quod dicam, non habeo.

* * *

Iulii incerti.

Caput Palladis alatum, pone XVI.

L. IVLI. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. C.

Caput Palladis alatum, pone spica.

a) Prometh. v. 124. seq. b) Fast. L. IV. 1.

L. IVLI. *Victoria in citis bigis.*
AR. C.

* * *

Numos Caesaris dictatoris quaere in moneta imperatorum.

IVNIA.

Gens sub regibus patricia, sed quae in numis exstat, plebeia ex tribunis pl. agnoscitur. Cognomina: *Brutus*, *Silanus*, et forte *Libo*.

* * *

Brutus.

Hoc nomine binos habemus numis insignes, *M. Iunium Brutum*, qui et *P. Caepio*, Caesaris dictatoris percussor, et *Decimum Iunium Brutum*, ambos in aevi sui historia magnum nomen adeptos. M. Bruti Caepionis denarios in monetam imperatorum differimus.

D. IVNIVS BRVTVS, qui et ALBINVS.

Caesari dictatori in paucis charus, ab eoque rebus gerendis adhibitus, praefectusque classi ad Massiliam obsidendam destinatae oppidanos pugna maritima vicit. Mirum adeo visum, et hunc inter principes exstitisse, qui in Caesaris necem conspiravere, et intendit invidiam comperta suprema Caesaris voluntas, quae eum in secundis heredibus scripserat, et quod consul etiam in annum sequentem designatus fuerat. V. C. 711 proconsul Galliae citerioris a M. Antonio jam hoste reip. judicato obsessus Mutinae, sed ab Octaviano una cum Hirtio et Pansa cos. liberatus, inito subinde inter IIIviros foedere tanquam Caesaris percussor hostis judicatus, et a suis desertus, cum ad propinquum M. Brutum in Macedoniam fugere pararet, occisus est. Vide Appianum fine L. III. de Bell. civ. aliosque.

Adoptatus ab A. Postumio Albino in omnibus se numis scripsit *Albinum Bruti F.* Vnde recte Dio [a]): *τον δε Βρουτον τον Δεκιμον, όν και Ιουνιον, Αλβινον τε έπεκαλουν*, *Decimum Brutum, quem et Iunium, et Albinum vocaverunt.* Spanhemio cum displiceret, Brutum adoptatum dici in numis *Albinum Bruti F.*, cum dicendus potius fuisset *Albinus Brutus*, maluit hos denarios ejus ipsius filio tribuere [b]). Verum quis quaeso fuit hic D. Bruti filius, cui in tot, ac tam insignes denarios jus esse possit?

* * *

A. POSTVMIVS. COS. *Caput A. Postumii nudum.*
ALBINVS. BRVTI. F. *intra coronam spiceam.* AR. R.

Caput Martis lanugine vestitum.
ALBINVS. BRVTI. F. *Duo litui militares decussati, superne et inferne clypeus.* AR. R.

a) L. XLIV. §. 14. b) Tom. II. p. 79.

PIETAS. *Caput Pietatis.*
ALBINVS. BRVTI. F. *Duae dexterae junctae caduceum tenent.* AR. R.

C. PANSA. *Persona Fauni barbata.*

Eadem aversa. AR. R.

De capite A. Postumii cos. clari a victoria ad lacum Regillensem agetur in gente Postumia. Illud D. Brutus numis suis intulit ad praedicandum gentis splendorem, cui insertus est. Reliqui numi ejus temporis peristases in genere notant. Signati videntur per id tempus, quo proconsul Galliae contra Antonium in armis stetit, quod verisimile efficit denarius postremus, in quo scriptus C. PANSA tum consul. De persona hujus numi agetur in gente Vibia.

* * *

Silanus.

Caput Palladis alatum, pone litera alphabeti.

D. SILANVS. L. F. ROMA. *Victoria in citis bigis, superne nota arithmetica.* AR. C.

D. SILANVS. L. F. ROMA. in assibus, in quibus caput Iani infixos superne palos offert, de quibus vide, quae diximus in gente Fonteia. R.

Denarii hi insigni sunt numero, incertum tamen, quis fuerit hic D. Silanus eorum auctor.

* * *

SALVS. *Caput Salutis, juxta plerumque alphabeti litera, omnia intra torquem.*

D. SILANVS. L. F. *Victoria in citis bigis d. flagellum, s. palmae ramum, infra cicada, vel pro his* ROMA. AR. R.

Persona barbata laureata, infra quod aratrum, vel pro hoc ROMA, *omnia intra torquem.*

Similis aversa. AR. R.

Torquis causam praeclare explicat Vrsinus. T. Manlius Torquatus filium suum adoptandum dedit D. Iunio Silano, quem subinde pater naturalis Torquatus V. C. 612 a Macedonibus repetundarum accusatum damnavit, ob quod probrum filius Silanus suspendio vitam finivit. Vide Ciceronem [a]), Val. Maximum [b]), Livium [c]). Ab hujus Silani posterorum quodam hos cusos denarios jure credimus suadente istud torque, qui eos ambit, et qui eodem modo denarios gentis Manliae exornat, a quo Manlii *Torquati* dicti sunt, quod decus Silanus noster, cujus majores a gente Manlia in Iuniam transivere, in numis renovatum voluit. Vide etiam numos Manliae gentis.

Salutis caput arbitris Vaillantio et Havercampo in Iuniae gentis decus his denariis insertum. Nimirum C. Iunius Bubulcus Brutus consul V. C. 443 aedem Salutis bello Samnitico vovit, quam deinde censor locavit, et dictator dicavit, ut docet Livius [d]). Eam paullo post a C. Fabio pictam, ex quo Pictoris cognomen abstulit, dixi supra in hujus numis. Sed neque solum istud memorabile factum in hoc Iunii consulatu contigit. Constat eodem anno tibicines cum Claudio censore collisos recessisse Tibur, lepido deinde astu reductis, placatisque permissum, ut quotannis per quinquatrus minores, quae eadem ex causa tum constituebantur,

a) De Finib. L. I. c. 7. b) L. V. c. 8. c) Epit. L. LIV. d) L. X. c. 1.

personati et stola induti per urbem vagarentur, de quo liberalius agetur infra in numis gentis Plautiae. Ad istud adludere personam alterius denarii conjicio, nam et personam exhibent denarii Plautii, qui ad idem argumentum sine dubio pertinent. Vaillantius et Havercampus esse caput Fauni diserte statuunt. Esse Fauni facile dedero, sed personam, non caput, nam deest collum certo personae criterio. Ex quo alia occurrit conjectura, intentam a Silano fuisse personam Sileni non incommoda ad nomen suum adlusione; nam pro Σιληνος Dores dixere Σιλανος, horum dialecto linguae Latinae amica. Sic et ΣΙΛΑΝΟΣ pro ΣΙΛΗΝΟΣ dicitur magistratus in drachma Dyrrhachii urbis Doricae.

* * *

ANTONIVS. AVGVR. COS. DES. ITER. ET. TER. *in aliis:* ANTON. AVG. IMP. III. COS. DES. III. IIIVIR. R. P. C. *Caput M. Antonii nudum.*

M. SILANVS. AVG. Q. PROCOS. *sine typo.* AR. C.

M. Silanus primum I. Caesaris legatus in Gallia, post hujus caedem M. Lepido adhaesit, qui ejus praecipue opera usus est in sustentandis ad Mutinam M. Antonii rebus, cum id palam non posset, quod is S. C. hostis esset judicatus a). Potestate subinde inter Antonium et Octavianum divisa Antonio sese adjunxit, sed Cleopatrae contumelias pertaesus ad Octavianum transiit, paullo ante quam postremum cum Cleopatra bellum erumperet b). Ab hoc in navatae operae praemium dictus consul V. C. 729. Fuisse eum augurem, hi denarii testantur. De titulo Q. PRO. COS. vide in Cocceia.

* * *

ΕΠΙ. ΣΙΛΑΝΟΥ in numis Antiochiae, sed qui est Caecilius Silanus Creticus. Vide numos Antiochiae Syriae.

* * *

Libo.

LIBO. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

C. IVNI. C. F. *Dioscuri equites, in imo* ROMA.

Cum nullus veterum cognominis hujus Iuniae genti proprii meminerit, opinatur Havercampus, Libone, et C. Iunio IIviros monetales intelligi. At hoc repugnat legi a nobis in Prolegomenis latae, secundum quam το LIBO ad C. Iunium referendum. Nisi ergo Iunia revera Libones tulit, quod dissimulatum veteribus, credi poterit permutatam matricem ex gente Marcia; ex quo fuere Libones, et inter cujus denarios habemus obvios cum eadem antica.

* * *

Iunii incerti.

Caput Palladis alatum, pone quod X, pone caput asini.

M. IVNI. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. C.

Caput Palladis alatum, pone X.

C. IVNI. C. F. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. C.

C. IVNI. in asse. R.

---

a Dio L. XLVI. §. 38. 51. b) Plut. in Ant. p. 943.

IVVENTIA.

Numus Goltzianus. Iuventium magistratum habent etiam numi Caesaraugustae.

LAELIA.

Numus Goltzianus.

LAETILIA.

C. Laetilius Attalus IIvir in numis Gadium. Alius Goltzianus.

LAETORIA.

Numus Goltzianus.

LICINIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Crassus*, *Macer*, *Murena*, *Nerva*, *Stolo*. Item *Mucianus* legatus in numis Antiochiae Syriae, quos vide.

* * *

Crassus.

Caput Veneris, *pone* S. C.

P. CRASSVS. M. F. *Miles stans s. hastam et clypeum*, *d. equum capistro retinet*, *intra equi pedes quid thoraci simile*. AR. R.

Videtur signatus denarius a P. Crasso Marci a Parthis occisi filio, qui et ipse in eodem bello occubuit, sed ante bellum Parthicum Caesaris castra in bello Gallico secutus est, ut istud ipse aliquoties in suis commentariis testatur. Fueritne, quod opinantur aliqui, signatus ab eo tum in Galliis quaestore, an alias, incertum. Aversa creditur exhibere transvectionem equi coram censore peragi solitam, revocato decore avito, nam et pater et avus censores fuere. Vide Spanhemium [a]).

* * *

Numulos aeneos inscriptos CRA. vel CRAS. typo crocodili, vel fascium non pertinere ad gentem Liciniam, sed Canidios Crassos, dictum in Canidia.

* * *

a) Tom. II. p. 99.

Crassus Iunianus.

Crassum Iunianum memorat Cicero hominem sibi deditum [a]), ex quo colligimus, Iunium quempiam in Liciniam Crassorum familiam adoptatum. Numos inscriptos: P. CRASSVS. IVNI. LEG. PROPR. jam recitavi in numis Metelli Scipionis gentis Caeciliae, quibus docemur, Crassum hunc Metello Scipioni belli Africani adversus Caesarem duci legatum pro praetore adfuisse. Morellius hos numos bis proposuit, in gente Caecilia et Licinia, at posteriore loco in horum uno pro IVNI. legit IVN. F. Quare Havercampus legendum censet: IVNI*ani* F*ilius*. Credam potius, Morellianum hunc numum in judicium revocandum, cumque in iis, quos alii edidere, constanter legatur IVN. vel IVNI., et ipse Morellius variet, licet suspicari, Morellio legendo IVN. F. illusum fuisse. Hos Crassi Iuniani numos explicatos vide in moneta Metelli Scipionis.

* * *

Macer.

Protome juvenilis obverso tergo d. telum trisulcum vibrat.

C. LICINIVS. C. F. MACER. *Pallas in citis quadrigis d. hastam intentat.* AR. R.

Pro typo anticae, qui Apollinem Vejovem sistit, consule dicta in numis gentis Caesiae et Fonteiae. Verisimile est, pertinere hunc denarium ad C. Macrum, qui praetore Cicerone repetundarum reus omnibus suffragiis damnatus vivendi ipse finem fecit. Vide ejus facti testes apud Havercampum.

* * *

Murena.

L. MVRENA. ROMA, in assibus et quadrantibus. C.

* * *

Nerva.

NERVA. *Caput Apollinis laur.*

A. LICINI. *Eques rapido cursu.* AR. R.

NERVA. FIDES. *Caput Fidei laur.*

A. LICIN. IIIVIR. *Vir paludatus citato equo vectus barbarum nudum et barbatum crinibus prehensum rapit.* AR. R.

NERVA. FIDES. *Caput Fidei laur.*

ALBINVS. BRVTI. F. *Duae dexterae junctae caduceum sustinent.* AR. R.

A. LICINIVS. NERVA. SILIAN. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in* AE. II. *cum capite Augusti.* R.

Quid Nervae cum Fidei capite, incertum. Typo aversae alterius numi antiquarii indicari censent A. Licinium Nervam, qui praetor Macedoniam sortitus pseudo-Perseum per quaestorem suum vicit, ex quorum ergo conjectura barbarus hic crinibus tractus falsus hic Perseus est. Iidem putant, ex numo III. Nervam posse probari D. Bruti quaestorem, at multo verisimilius, permutatas fuisse matrices. Vocabulum SILIAN., quod est in numo postremo, docet Silium aliquem a Licinio adoptatum. Ex sententia hujus numi Velleius quoque [b]): *at A. Licinius Nerva Silianus P. Silii filius, quem virum etc.*, qui imperante Augusto in bello Dalmatico strenue se gessit.

---

a) Ad fratrem L. III. ep. 8. b) L. II. c. 116.

* * *

Numos inscriptos: P. NERVA potius cum Vaillantio refero ad gentem Siliam, quam vide.

* * *

Stolo.

AVGVSTVS. TR. POT. *Caput Augusti nudum.* In aliis: *Augustus eques d. coronam praetendit.*

P. STOLO. IIIVIR. *Apex inter duo ancilia.* AR. R.

P. LICINIVS. STOLO. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis Augusti I. et II. formae.* C.

Teste Varrone a) is Licinius, qui tribunus pl. legem tulit, ne quis civis R. plus D. jugeris haberet, dictus est *Stolo*, quod tam pertinax in colendis agris studium adhibuit, ut nullus in ejus fundo reperiri posset *stolo.* Ex hujus posteris fuit Stolo, quem numi hi sistunt sub Augusto IIIvirum monetalem. Existimat Vaillantius, his denariis exhiberi Augustum e Syria reducem, et ovantem urbem ingressum, quod sine sanguine cives et signa a Parthis recuperavit, ut perhibet Dio, quorsum etiam referri censet partem aversam; nam signa haec suspendebantur in temple Martis Vltoris, hujus flamen apicem gestabat, et ejus erat servare ancilia. De ancilibus vide, quae dicam in numis Antonini Pii ad annum V. C. 893.

* * *

Licinius incertus.

Denarii veteris rationis, et serrati, in quorum aversa: L. LIC. CN. DOM., de quibus vide, quae dixi in gente Cosconia, et Domitia.

LIVIA.

Gens plebeia.

Ejus denarii hactenus noti Goltziani sunt omnes. Exstant vero aenei inscripti: L. SALIN. C. CASSIVS, quos jam recitavi in gente Cassia. Eos nonnulli genti Liviae inserunt, quod haec *Salinatores* tulit. Sed cognomen istud fuit etiam genti Oppiae, ad quos pertinere hos numos verisimilius est, ut in hac dicetur.

Drusus, cognomen etiam gentis Liviae, sed Drusorum, aut in gentem Iuliam adoptatorum, aut huic adfinitate junctorum numos in monetam imperatorum differimus. Cl. Nauzeus copiose illustravit denarium inscriptum: M. LIVI. L. F. DRVSVS. LIBO. EX. S. C. b). Ejus praeconem citavit Vaillantium in familia Livia, parum istud adcurate pro disciplinae nostrae legibus. Citandus enim fuerat Goltzius, ex quo eum hausit Vaillantius. Neque enim ab alio aliquo conspectus unquam fuit. Ergo cum numus sit mere Goltzianus, eum pro instituto meo in hunc catalogum non recipio.

---

a) De R. R. L. I. c. 2. b) B. L. T. XXXV. p. 600.

LIVINEIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Regulus*, *Gallus*.

* * *

Regulus.

L. REGVLVS. PR. *Caput nudum imberbe*, (*saepe abest epigraphe*) in alio: *Caput juvenile*, *pone sceptrum*.

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Sella curulis*, *hinc et illinc tres fasces sine securibus*. AV. (Pembrock.) RRRR. AR. C.

Caput idem.

L. REGVLVS. *Duo luctantes cum leone*, *tigride*, *tauro*. AR. C.

Caput idem.

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Modius inter duas spicas*. AR. C.

Restitutus etiam a Trajano. (Theupoli.) RRRR.

L. REGVLVS. PR. *Caput idem*.

REGVLVS. F. PRAEF. VR. *Sella curulis*, *super qua corona*, *hinc et illinc fasces sine securibus*. AR. RR.

Caput I. Caesaris, *prae quo caduceus*, *pone ramus lauri*.

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Bos cornupeta*. AR. R.

Vt certum est, caput anticae, quod est in his numis, esse vetustioris cujuspiam Reguli, ita quis hic fuerit, plane ignoratur. Adjectas literas PR. Havercampus legendas censet: *P*ater *R*eguli, propterea quod in aversa legitur REGVLVS. F*ilius*. In fraudem induxere typi Morelliani, in quibus exaratum P. R. Verum in tribus integerrimis musei Caesarei est PR. sine medio puncto. Quocirca legendum potius PR*aetor*. Epigraphen aversae legendam REGVLVS. F*ilius*, et indicari L. Reguli praetoris filium, dubium non videtur. Sic et in numis gentis Valeriae legitur MESSAL. F. Hi ergo numi signati sunt ab eo L. Regulo, qui, ut additum PRAEF. VR. innuit, ex Havercampi sententia fuit unus ex praefectis urbis, quos I. Caesar in Hispanias profectus in urbe reliquerat, ut refert Dio [a]), quique jus lictorum et sellae curulis sibi sumpserunt, ut hujus quoque Reguli numi docere videntur, quam conjecturam uberius proposui supra in Cestia, nisi forte hic typus in praesentibus denariis verius ad praeturam patris Reguli pertinet, praecipue quod fasces securibus carent, quas a praetorum urbanorum fascibus abfuisse docet Spanhemius [b]). Venationis typo indicantur forte magnifica munera a I. Caesare edita. Taurum numi postremi explicat Havercampus ex Plinio docente, primum Caesarem Romae spectaculum dedisse Thessalorum tauros mira arte necantium [c]). Verum idem hic typus frequens est etiam in numis Augusti.

* * *

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani modice barbatum*.

---

a) L. XLIII. §. 28. b) T. II. p. 106. seq. c) L. VIII. c. 46.

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Victoria stans.* In alio: L. REGVLVS. IIIIVIR. A. P. F. *Aeneas Anchisen efferens.* AV. (Pembrock, Catal. d'Ennery p. 323 in nota.) RRR.

M. ANTONIVS. IIIVIR. R. P. C. *Caput M. Antonii.*

L. REGVLVS. IIIIVIR. A. P. F. *Vir seminudus sedens d. hastam, s. clypeum.* AV. RRR.

M. LEPIDVS. IIIVIR. R. P. C. *Caput M. Lepidi.*

L. REGVLVS. IIIIVIR. A. P. F. *Vesta stans d. simpuvium, s. hastam transversam.* AV. RRR.

Aetatem suam numi ipsi manifestant. Regulus dicitur IIIIVIR. A. P. F., quod videtur legendum *Auro Publico Feriundo*, quia aurei sunt. De typo numi II. nihil pronuncio, quoniam eum ex numo varie exceperunt eruditi. In pictura Morelliana videtur Hercules. In numo III. est Vesta, credo, quia Lepidus anticam obtinet, qui fuit pontifex maximus. Havercampus virginem Vestalem dixit, verum an Vestales hastam praegessere.

* * *

REGVLVS. PVLCHER. TAVRVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis III. formae sub Augusto signatis.* C.

Teste Dione a) V. C. 736 Livineius quidam Regulus (in vulgatis mendose est Licinius pro Livineius, ut jam advertit Vrsinus) deletum se ex albo patrum indignatus, cum interea ejus ipsius filius in senatum adlectus esset, in ipsa curia denudato corpore, enumeratisque stipendiis citatrices ostentabat. Verisimile, hunc senatu motum esse eum, ad quem denarii praecedentes pertinent, filium vero, qui in numis praesentibus REGVLVS dicitur.

* * *

Gallus.

C. LIVIN. GALLVS. PRO. PR. in aeneo Hadrumeti Africae signato, quem ibi vide.

LOLLIA.

Gens plebeia. Cognomen *Palikanus.*

* * *

LIBERTATIS. *Caput libertatis.* PALIKANVS. *Porticus, cujus columnis adfixa rostra navium, et cui imposita mensa.* AR. RR.

HONORIS. *Caput juvenile laur.* PALIKANVS. *Sella curulis inter duas spicas.* AR. RR.

Cum Vrsino conspirant antiquarii omnes, statuente, in aversa numi prioris exhiberi rostra P. R., quo nomine appellabatur suggestum in foro exstructum, et captarum navium Antiatium rostris adornatum, de quo vide plura apud Vrsinum, hoc vero typo spectari M. Lollium Palikanum, qui tribunus pl. V. C. 684 perfecit adnitente etiam Pompejo cos., ut tribunatui vetus potestas restitueretur, cujus Sulla imaginem sine corpore reliquerat. Vide Vrsinum, et Pighium ad hunc annum. Capite igitur

a) L. LIV. §. 14.

Libertatis facile indicatur libertas P. R. restituta, et rostris locus, quo tribuni pl. dicere pro concione sunt soliti, quo de argumento vide plura apud Spanhemium a). Caput Honoris numi alterius, et sella curulis lucem adhuc desiderant.

* * *

Opportune hoc loco agemus de numis Lolliorum extra urbem signatis, quoniam sine dubio sunt hujus gentis, eorumque admodum controversa est patria.

1) *Caput Ammonis.*

ΛΟΛΛΙΟΥ. *Sella curulis, cui imposita corona, intra ejus fulcra in nonnullis nota arithmetica, ut:* IA. AE. I. (Mus. Caes. Morelli.)

2) *Caput juvenile diadematum, prae quo sceptrum, et* B.

L. LOLLIVS. *Sella curulis cum corona, intra fulcra* Γ. AE. I. (Mus. Caes. Morelli.)

3) IMP. AVG. TR. POT. *intra lauream.*

PALIK. PR. *Sella curulis.* AE. II. (Pellerin Lettres p. 212.)

4) *Caput juvenile diadematum.*

ΛΟΛΛΙΟΥ. B. *Caduceus inter spicam, et papaver.* AE. II. (Morelli.)

5) *Caput Dianae.*

L. LOLLIVS. *Cervus, intra cujus pedes in nonnullis notae arithmeticae* B. Δ. IB. IΔ. IΓ. IZ. K. AE. II. (Mus. Caes. Morelli, Catal. d'Ennery p. 175. Galandus apud Woltereck p. 80.)

6) *Caput Apollinis laur.*

ΛΟΛΛΙΟΥ. *Dromas, intra cujus pedes* B *vel* IB. AE. II. (Mus. Caes.) *In alio:* E. (Liebe pag. 393.)

7) L. LOLLIVS. *Clava, in area* B.

Δ *intra lauream.* AE. III. (Mus. Caes.)

In horum numorum explicatione nolo immorari commemorandis variorum conjecturis, quas in nostra hac luce inanes agnoscimus. Quae novimus probabilia, haec sunt. Priores tres numos esse Cyrenaicos, et signatos a L. Lollio Palikano praetore, docent numi collati Sex. Catonis, et A. Pupii, quos descriptos vide in moneta Cyrenaica. Liquet istud praeterea ex capite Ammonis, in numis ejus regionis autonomis obvio, et tertius Pellerinio Tripoli Barbariae adlatus est, quae stetit in eodem tractu. Caput numi II. Vaillantius esse Ptolemaei Physconis, Havercampus Ptolemaei Apionis, qui moriens eam regionem populo R. legaverat, crediderunt. Vtrumque incertum, etsi postremum verisimilius, nam signari serius potuit in memoriam regis propter cognitum ejus in Romanos adfectum. Numi reliqui eruditos nonnullos, ut Galatiam iis patriam constituerent, impulere. Ea regio mortuo V. C. 729 rege Amynta in provinciae formam redacta est imposito praefecto Lollio. Iam vero, inquiunt, numi ex citatis nonnulli per typos Galatiam palam eloquuntur. Numi Amyntae hinc caput Dianae, illinc cervum exhibent, perinde ac numus ex citatis V. Numus Galatarum, quem sistit Morellius in gente Neratia, habet caduceum cum spica et

a) T. II. p. 190.

papavere colligatum, ceu numus IV. Ad haec constat, Lollium tum primum in provinciam missum, cujus nomen in id genus numis perpetuum. Verum quidem, ait Morellius in suis ad Perizonium quaesitis, Lollium hunc a Rufino dici Marcum, quem tamen numi hi omnes Lucium diserte appellant, at putat potuisse Rufinum facile in praenomine peccare. Quocirca jure censet, posse hos numos Galaticos existimari. At Perizonius magnam in praenomine vim reponit; nam, ait, Lollium hunc non unus tantum Rufinus, sed omnes, Velleius, Eutropius, Obsequens, Cassiodorus, ipsa tabula Collotiana, et lapis Gruteri a) Marcum vocant. Quare mavult numos omnes, qui L. Lollium inscribunt, in Cyrenaicam revocare. Tamen in hac causa minus adeuratum video Perizonium, nam pleraque monumenta, quae citat, Lollium quidem Marcum dicunt, at non addunt omnia, fuisse eum hunc ipsum, qui Galatiae praefectus fuit, quod tamen maxime probandum fuerat. Nam non negamus, fuisse circum haec tempora Marcum aliquem Lollium, nempe eum, qui V. C. 733 processit consul, moderator deinde et comes C. Caesari in orientem profecto additus, ejusque proditor, de cujus fortuna varia congessit Norisius b). Tamen primum hunc Galatiae praefectum Eutropius quoque Marcum appellat, quanquam erret in nomine, cum Πολλιον appellet, pro quo certe reponendum Λολλιον. Verum in haec nunc curiosius non inquiro, quando verisimile prorsus videtur, alteros quoque hos numos deberi Cyrenaicae, et fuisse adeo Lucium Marci aut fratrem, aut propinquum. Sunt enim utrique fabricae similis, epigraphe in alteris quoque jam Graeca, jam Latina, uti et perinde notae arithmeticae. Ex typis, quorum nonnulli cum Galaticis conspirant, nihil magnopere subsidii, nam Diana, et symbolicus felicitatis typus in qualemcunque provinciam jus suum porrigunt, dromas vero numi VI. animal magis Africae proprium, quam illi Asiae tractui, in qua sita Galatia. Haec ergo argumenta conjuncta cum eo, quod tamen auctores aliqui Galatiae praefectum non Lucium, sed Marcum nominant, (nisi forte velis conjicere, Lucium Marco seu fratri, seu propinquo in Galatiae regimine successisse) eorum certe favent sententiae, qui numos hos perinde Africanos putant. Quod ad notas arithmeticas attinet, conjicit Havercampus, iisdem indicari annos, quibus Lollius Cyrenaicae praefuit, cumque annus in iis IZ notetur, ejus in hac provincia commorationem in annum XVII. porrectam, quin et ΙΧ., cum in simili legatur K. teste Gallando citato. At vero istud minus verisimile, et praestat horum sensum numerorum in incertis putare, non uno hoc in re numismatica exemplo. Ex numo III. docemur, hunc L. Lollium inde ab anno V. C. 727 in Cyrenaica stetisse, nam hoc demum anno Caesar Augusti titulo uti coepit.

a) Pag. 160. b) Cenot. Pis. diss. II. c. 24.

LVCILIA.

Gens plebeia. Cognomen *Rufus.*

* * *

Caput Palladis alatum pone A. PV. *vel* PV. *tantum, omnia intra lauream.*

M. LVCILI. RVF. *Victoria in citis bigis.* AR. C.

Typus simplex, et incertus hic Lucilius nihil adferunt, quod observari mereatur. In omnibus ectypis hactenus editis reperio scriptum A. PV., at in archetypis musei Caesarei tantum legitur PV. Subauditur ergo litera A, sic ut sensus sit: *Argento* PV*blico.*

LVCRETIA.

Gens patricia exstincta; quae in numis superest, plebeia. Cognomen *Trio.*

* * *

TRIO. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

CN. LVCR. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. R.

Caput Solis radiatum.

L. LVCRETI. TRIO. *Luna inter VII. triones.* AR. R.

Restitutus etiam a Trajano. RRR.

Caput Neptuni, pone notae arithmeticae.

L. LVCRETI. TRIO. *Cupido delphino vectus, quem freno regit.* AR. C.

Denario alteri inlatos VII. triones causa adlusionis ad nomen, inter omnes convenit. Addo, fuisse praeterea signatum solem et lunam, quod haec sidera uberiorem prae aliis *lucem* diffundunt, quo adludi puto ad nomen *Lucretii.*

Cupido in delphino eques incertum in Lucretio est argumentum. Vaillantius Phoebo plenus utriusque partis typum ad Aemilii Siciliae praetoris relatam victoriam navalem refert, quin eo suam provexit perspicaciam, ut ex numero XXXI., quem in numo suo juxta Neptuni caput vidit, ipsum captarum navium numerum colligeret. Quis haec refutabit?

LVRIA.

Gens parum cognita. Cognomen *Agrippa.*

P. LVRIVS. AGRIPPA. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis Augusti I. et II. formae.* R.

LVTATIA.

Gens plebcia, cognomen *Cerco*.

* * *

CERCO. *Caput Palladis tectum galea, ex qua bina astra collucent, pone* X, *superne* ROMA.
Q. LVTATI. Q. *navis intra coronam quernam.* AR. C.

Non moror conjecturarum farraginem, quas antiquarii attulere, ut et hujus auctorem denarii, et causam typi reperirent. Pronissimum est credere, typo aversae indicari celebrem victoriam navalem, quam C. Lutatius Catulus ad Aegates de Poenis retulit V. C. 512, quamque serius hic Q. Lutatius Cerco in gentis suae decus in numis praedicat. Fuisse autem Catulorum, et Cerconum eandem gentem, probat Pighius a).

MAECIA.

M. Maecius Rufus procos, legitur in numis Bithyniae, quos vide in prolegomenis ad numos ejus provinciae.

MAECILIA.

Gens plebeia. Cognomen *Tullus*.

* * *

M. MAECILIVS. TVLLVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis Augusti I. et II. formae.* C.

MAENIA.

Gens plebeia. Cognomen *Antiaticus*, ut dicetur.

* * *

Caput Palladis alatum, pone X.
P. MAE. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. C.

Eadem adversa.
P. MAE. ANT. *Victoria in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

Caput Herculis.
P. MAE. ANT. ME. *Prora navis.* AE. III. RR.

Hos numos explico verbis insignis Aloysii Oderici ex praeclara ejus dissertatione, quae exstat in *Saggi di Cortona* b). Havercampus, inquit, ex his epigraphes siglis (nam literae sunt colligatae) exsculpsit personas tres, P.

a) Annal. T. II. p. 65.
b) Tom. VIII. p. 158.

Maenium, Antonium, (vel Autronium) et Metellum, cum tamen unicus indicetur *P. Maenius Antiaticus Megellus*, vel *Medullinus*, vel quocunque alio cognomine, quod a syllaba ME. incipit. Primum cognomen jure tribuitur genti Maeniae, ex quo C. Maenius V. C. 416 triumphavit de Antiatibus narrante Livio, et Fastis Capitolinis, in quibus: C. MAENIVS. P. F. P. N. COS. DE. ANTIATIBVS. Alterum cognomen, qualecunque fuit, distinguit hunc Maenium ab aliis Antiaticis, ut cognomen Spinther Cornelios Lentulos a Marcellinis distinguere debuit.

* * *

Denarius cetera similis, sed in cujus antica juxta caput legitur LAECA, absque dubio permutationem matricis arguit.

MAEVIA.

Aeneus III. formae cum capite Augusti: L. POL. MAEVI., quem edidit Seguinus, et gentis esse Maeviae adseruit a), est Ptolemaei Mauretaniae regis, ut docet Vaillantius in suis ad Seguinum notis pag. 404.

MAIANIA.

Caput Palladis alatum, pone X. C. MAIANI. *Victoria in citis bigis, infra* ROMA. AR. C.

C. MAIANI. in asse. C.

Vrsinus et Morellius hos numos genti Maianiae tribuerunt, at cum hujus nulla apud veteres exstet mentio, Vaillantius eos genti Maeniae accensuit. Havercampus literas has monogrammate ligatas legit MAINIA, putatque indicari *Maenianum* aliquem, qui ex gente Maenia alteri se adoptandum dederit. Sed tertia litera luculentum est AN colligatum, ut integerrimi quique exhibent, ut adeo *Maenia* legi non possit. Omnium minime ferendus Perizonius, qui Minatiam gentem indicari opinatur.

Morellius in numis Augusti tab. XXXIII. n. 4. aeneum II. formae ex museo Dron citat inscriptum: MAIANIVS. GALLVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. S. C. At cum numum hunc nusquam alibi citari videam, occurrit, perperam forte lectam epigraphen pro: C. ASINIVS. GALLVS.

a) Num. sel. p. 93.

MAMILIA.

Gens nobilissima Tusculo profecta, ut dicetur, sed plebeia Romae evasit. Cognomen *Limetanus*, datum, ut creditur, C. Mamilio tribuno pl., quod V. C. 589 legem de limitibus tulit. Vide Pighium [a]).

* * *

Protome Mercurii, pone litera alphabeti.

C. MAMIL. LIMETAN. *Vir curto habitu, tectus pileo rotundo, s. scipionem graditur; ei adblanditur canis.* Sunt serrati. AR. C.

Restitutus etiam a Trajano. RRR.

Caput Dianae, prae quo S. C.

Eadem aversa.

Ad explicandos hos denarios plurima jam praeclare praecepit Pighius [b]). De Mamiliae gentis auctore haec Livius [c]): *Octavio Mamilio Tusculano* (*is longe princeps Latini nominis erat, si famae credimus, ab Vlixe deaque Circe oriundus*) *ei Mamilio filiam nuptum dat* Tarquinius Superbus. Hunc regno ejectum ad generum Mamilium Tusculum abiisse idem refert [d]), serius L. Mamilium Tusculi dictatorem propter praestitam praeclaram Romanis operam civitate donatum [e]). Multa etiam de Mamiliis Tusculanis vide apud Dionysium Halic. Eos per Telegonum ad Vlyssem et Circen genus suum retulisse, luculenta habemus testimonia. Verba sunt Pompeji Festi [f]): *Mamiliorum familia a Mamilia Telegoni filia, quam Tusculi procreaverat, quando id oppidum ipse condidisset*, quo testimonio tenemus et originem nominis gentilis Mamiliorum, et Tusculum a Telegono Vlyssis et Circes F. conditum. Quare et ab Ovidio Tusculum dicitur *Telegoni moenia* [g]), ab Horatio *Telegoni juga parricidae* [h]), alibi *Circaea moenia* [i]).

His praemansis facile utriusque partis typum explicamus, quorum uterque illustrem Mamiliorum prosapiam jactat. Cum pars adversa plerumque numinis alicujus caput ostentet, lectus jure Mercurius, quo Mamilii per Vlyssem descenderunt. Mercurius enim pater Autolyci, hic Anticliae, haec uxor Laertis, et mater Vlyssis, hic pater Telegoni etc. [k]) quod et Ovidio agnitum praedicante Vlysse [l]):

Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas.

Etiam aliorsum Mercurius in Vlyssis familia non peregrinus, nempe qua Penelopen ejus uxorem spectabat. Nimirum cum vox, incertum, unde missa, Thamum navis gubernatorem propter Echinadas vectum palam compellaret, moneretque, magnum Pana mortuum,

a) Tom. II. p. 392. b) Ann. T. II. p. 490. c) L. I. c. 49. d) L. II. c. 15. e) L. III. c. 18. 29. f) in Mamiliorum. g) Fast. III. v. 29, Fast. IV. v. 71. h) L. III. Ode 29. i) Epod. Ode I. v. 29. k) Hygin Fab. 201. l) Met. L. XIII. v. 146.

viri docti a Tiberio, quo istud imperante contigit, consulti responderunt, videri fuisse eum ipsum, qui natus esset ex Mercurio, et Penelope. Vide istud adcurate descriptum a Plutarcho [a]), et Eusebio [b]). Etiam Herodoto Pan dicitur filius Mercurii ex Penelope [c]), ut et Luciano in lepido dialogo [d]). Recte etiam Mercurius dolosus ad Vlyssem pertinet; quare eum Vlysses sic invocat apud Sophoclem [e]):

Ερμης ο πεμπων δολιος ηγησαιτο νωϊν,

Mercurius autem dolosus, ut huc duxit, porro ducat nos.

Insignius argumentum partis aversae, exhibens Vlyssem in patriam reducem mendici habitu, ne a procis agnosceretur, qualis nimirum a Homero describitur [f]):

Πτωχῳ λευγαλεῳ εναλιγκιος ηδε γεροντι,
Σκηπτομενος, τα δε λυγρα περι χροϊ ειματα εϛο.

Pauperi tristi similis et seni,
Baculo innixus, laceraque circum corpus vestimenta indutus erat.

Caput tegitur pileo hemisphaerico vel conico, quod ejus fuisse operimentum, alibi dixi [g]). Eleganter etiam adstituitur canis adblandiens, graphice iterum secundum Homerum, perhibentem [h]), fuisse Vlyssi canem, dictum Argum, qui dominum post XX. demum annos reversum agnovit tamen, et qua potuit, cauda mota, dejectisque auribus subitam testatus laetitiam. Haec de praeclaro hoc denario. Ceterum insignem errorem errant Vaillantius et Havercampus, qui Telegonum Tiburis conditorem, et Mamilios Tibure devectos dixere, quae de Tusculo singula adfirmanda fuere.

* * *

C. LIMETA. in denario alio, quem recitavi in numis gentis Crepusiae.

MANILIA.

Numi Goltziani.

MANLIA.

Gens patricia, et nobilissima. Cognomina in numis *Ser* -- et *Torquatus*.

* * *

Ser - -

SER. *Caput Palladis galeatum, juxta* ROMA.

A. MANLI. Q. F. *Sol adversus quadri-*

---

a) De Orac. def. p. m. 419. b) Praepar. evang. c) L. II. c. 145. 146. d) Dial. deor. 22. e) Philoctet. v. 134. f) Odyss. P. v. 337. g) Num. vet. p. 6 et 8. h) Odyss. p. 291. seq.

gis invectus, *hinc et illinc astrum*, *superne* X, *inde lunula*. AR. R.

Cognomen SER. qua ratione sit explendum, non satis expeditum. Placet Havercampo SER*ranus*, Vaillantio SER*ratus*, qui conjicit Vrsinum secutus, illum primum denarios serratos cudisse sic dictos ab impressa *serrae* circa ambitum nota. An ferenda conjectura nulla suffulta veri specie? Cognomen *Sertor* memorat Val. Maximus in opere de Nominibus sibi tributo, sed cujus gentis fuerit, non addit. Vulgavit Florezius numum aeneum a): T. MANLIVS. T. F. SERGIA. *Caput virile nudum*. X *Epigraphe vitiata. Navis*, *infra quam piscis*. Certum est, vocabulo SERGIA indicari tribum Sergiam, ex qua fuit T. Manlius, atque est hoc unicum in re numismatica exemplum inscriptae tribus Romanae, etsi ejus obvia sint in marmoribus exempla. Quare quamvis invitent elementa hujus denarii SER., non tamen audeo; nullo alio in hac numorum classe exemplo, conjicere, his quoque literis indicari Manlii tribum Sergiam.

* * *

Torquatus.

L. MANLI. PRO. Q. *Caput Palladis alatum*.

L. SVLLA. IMP. *Sulla in quadrigis triumphalibus d. caduceum coronatur ab advolante Victoria*. AV. RRR. AR. R.

ROMA. *Caput Palladis alatum*, *juxta* X, *omnia intra torquem*.

Eadem aversa. AR. RR.

Eadem adversa.

L. TORQVA. Q. EX. S. C. *Vir galeatus d. hastam*, *s. clypeum rapido equo vectus*. AR. R.

SIBVLLA. *Caput Sibyllae*.

L. TORQVAT. IIIVIR. *Tripus*, *super quo diota inter duo astra*, *omnia intra torquem*. AR. R.

Torquatis denarios hos sive ipsum additum Torquati nomen, sive torques, qui in nonnullis numi oram claudit, vindicat. Cognomen istud familia abstulit virtute T. Manlii, qui V. C. 393 Gallum viribus praevalidum singulari certamine interemit, eidemque torquem detraxit. Tempus, quo ea laus parta, nec ipsi Livio satis constitit b). Egregie istud describitur apud Gellium ex Q. Claudio Quadrigario c). In facti hujus memoriam Manlii posteros torque usos docet Suetonius d): *vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit*, *Torquato torquem*, *Cincinnato crinem*, *C. Pompejo stirpis antiquae Magni cognomen*. Et Livius, qui factum illud iterum memorat e), inter carmina, ait, militaria *Torquati cognomen auditum*, *celebratum deinde posteris etiam*, *familiaeque honori fuit*. Hoc igitur decus in suis quoque numis jactant Manlii, neque solum ii, qui in gente Manlia perstitere, sed etiam Manlius is, qui in gentem Iuniam adoptatus est, ut vidimus in Iunia Silanorum.

Fuisse Manlium Torquatum, qui in denario L. pro quaestore dicitur, unum

a) Medall. de Espann. Tom. III. p. 144. b) L. VI. c. 42. c) L. IX. c. 13. d) in Calig. c. 35. e) L. VII. c. 10.

ex ducibus Sullae, Plutarchus docet a). Alibi idem narrat Manlium virum egregium, qui sub Sulla meruerat, conspirasse cum Catilina b). In parte aversa numi II. verisimile est propositum T. Manlium praefervidae virtutis adolescentem, quem V. C. 414 bello Samnitico pater consul T. Manlius, idem, a quo partum Torquati cognomen mox diximus, quod injussu suo pugnaverat, etsi re bene gesta, et Gemini Metii Tusculanorum equitum magistri singulari equestri certamine victorem securi percussit, ut perhibent Livius c), Cicero d), aliique. Tres hos numos ab eodem Torquato Sullanis temporibus percussos dubium non est.

Denarius postremus Sibyllae caput objicit adscripto SIBVLLA pro SIBYLLA. Sic et in Kalendario Praenestino ad prid. non. Aprilis: EX. LIBRIS. SIBVLLINIS. Sic et AEGVPTO Romae in obelisco maximo Solis. Nimirum ut ad citata Kalendarii verba ex Velio Longo observat Fogginius e): *Verrio Flacco videtur eandem esse apud nos V literam, quae apud Graecos* Τ. Eruditi ad explicandam hujus typi caussam nihil adhuc verisimile attulerunt.

* * *

Manlius incertus.

Caput Palladis alatum, pone O. T. MAL. AP. CL. Q. VR. *Victoria in trigis.* AR. C.

Auctores hactenus omnes colligatas literas MAL. legerunt MANL., at literae N in hoc nexu nullum vestigium. Contendit Vaillantius, a veteribus, praecipue Graecis, nonnunquam dictum Mallius pro Manlius. Quidquid erit, certum tamen etiam ex Fastis, et Grutero, fuisse quoque gentem Malliam, ad quam adeo praesentes denarii pertinere aeque possent. Quid quod etiam Poblicius Malleolus solum MAL. denariis inscripsit. De his redibit iterum mentio in sequente Marcia.

MARCIA.

Olim patricia, sed quam numi memorant, plebeia. Cognomina in his: *Censorinus*, *Libo*, *Philippus*.

* * *

Censorinus, quod nomen primus tulit C. Marcius Rutilus bis censor, et quidem ab altera censura, ut diserte Fasti Capitolini ad annum V. C. 489.

Caput barbatum diadematum, juxta scriptum: NVMA. POMPILI. *vel:* NVMAE. POMPILI., *cum quo jugatum alterum imberbe adscripto:* ANCVS. MARCI. *vel* ANCI. MARCI.

C. MARCI. CENSO. ROMA, *vel:* C. CENSO. ROMA. *Duo arcus, in quorum uno Victoria basi insistens, in altero subducta navis, supra quam lunula.* In aliis: *Duae navium prorae varia com-*

a) In Sulla p. m. 470. b) in Ciceron. p. 867. c) L. VIII. c. 7. d) de Finib. L. I. c. 7. e) Fast. Verrii p. 44.

pagis lege, super quarum una Victoria basi insistens. AE. I. R.

Capita similia jugata, in nonnullis pone litera alphabeti.

C. CENSO. *Desultor capite pileato binis equis citato cursu invectus, infra equos jam notae arithmeticae, jam literae alphabeti, jam minuta sigilla.* AR. C.

Caput juvenile diadematum cincinnis in occiput recta pendentibus.

C. CENSORI. *Equus citato cursu, per aream notae arithmeticae, aut variantia minuta sigilla.* AR. C.

Caput Apollinis laur.

L. CENSOR. *Silenus stans d. elata rejecto post tergum utre, pone columella, cui simulacrum insistit.* AR. C.

C. MARCI. L. F. CENSORIN. AVG. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in aeneis Augusti I. et II. formae.* C.

Illustres hi numi digni sane, quibus longius immoremur.

Numi I. loco positi exhibent capita Numae Pompilii et Anci Marcii regum additis ipsis nominibus. Eadem sunt in numo II., nisi quod desunt nomina. Gentem Marciam voluisse videri genus suum ab Anco Marcio IV. Romanorum rege deducere, constat primum ex oratione funebri I. Caesaris, qua is disertis verbis adserit, ut est apud Suetonium [a]): *amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum - - - nam ab Anco Marcio sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater.* Deinde ex Val. Maximo [b]), et ex Ovidio, cujus testimonium infra in Marcio *Philippo* recitabimus, nam et Philippi, ut ibi ex ipsis etiam numis videbimus, Ancum Marcium in majoribus agnovere. Ex quo docemur, decus idem jactasse et *Censorinos*, et *Philippos*, ex oraculo scilicet numorum, et *Reges*, ex citato Suetonii loco. Mirum vero, in omnibus his numis, ut et in sequentibus Philippi, Anci caput proponi imberbe, cum capita remotioris aetatis, si homo Romanus sit, liberaliter barbata fingi consueverint. Tamen legem hanc posse fallere, docet Varro, cum ait [c]): *Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuae, quod pleraeque habent capillum, et barbam magnam.* Anco jungitur Numa, et jure quidem, quando et hunc Marcii per Ancum in suis numeraverant. Nam teste Livio [d]). *Numae Pompilii regis nepos, filia ortus, Ancus Marcius erat.* Idem aliquot locis docet Dionysius Halicarnassensis. Pompiliam appellat Plutarchus, qui hunc Anci cum Numa nexum uberius explicat [e]). Numae caput habent etiam numi Calpurniorum ob causam similem, ut et Pomponii Molonis. Pars aversa in his numis per navium stationem facile indicat portum Ostiae ab Anco structum, Victoria qualemcunque ejus victoriam, luna judice Havercampo annum a Numa in XII. menses distributum.

Numus II. eadem continet Numae et Anci capita. Insigne etiam thema offert pars aversa, nempe desultorum unum, quorum erat in ludis equos duos pernici cursu incitare, sic ut insidentes uni mox in alterum mira celeritate desilirent. Inde per metaphoram desul-

---

a) In Caes. c. 6. b) L. IV. c. 3. c) de R. R. L. II. c. 11. d) L. I. c. 32. e) in Numa p. 74.

tores etiam dicti leves et inconstantes, quique causam facile prodidere. Sic et Ovidius [a]).

Non mihi mille placent, non sum
desultor amoris,

Hujus typum denarii graphice describit Hyginus agens de Dioscuris alterna morte redemptis [b]), *unde et Romani servant institutum, cum desultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite, equo in equum transilit, quod ille* (Pollux) *sua et fratris* (Castoris) *vice fungatur.* Apposite ad haec verba desultor pileo tegitur, et conico quidem, nimirum ut Dioscuros proxime imitetur, quorum pileos hujus fuisse formae et monumenta innumera testantur, et diserte Lucianus, qui eos vocat *τυ ωυ το ἡμιτομον, ovi dimidium segmentum* [c]), quo indicaretur, fuisse ex ovo prognatos. Non possum mihi temperare, quo minus hoc loco insignes Homeri versus hunc desultorum modum eleganter describentis proponam [d]):

Ως δ' ὁτ' ανης ἱπποισι κελητιζειν ἐυ
ειδως,
Οστ' ἐπει ἐκ πολεων πισυρας συναγειρεται ἱππυς,
Σευας ἐκ πεδιοιο μεγα προτι ἀςυ διωκει,
Λαοφορον καθ' ὁδον, πολεες τε ἑ θηησαντο
Ανερες ἠδε γυναικες, ὁ δ' ἐμπεδον ἀσφαλες ἀιει
Θρωσκων, ἀλλοτ' ἐπ' ἀλλον ἀμειβεται, ὁι δε πετονται.

Vt vero cum vir equis desultoriis
uti peritus,
Qui postquam ex multis quatuor se-
legit equos,
Agitans ex campo magnam ad ur-
bem urget
Publicam per viam, multique eum
admirantes spectant
Viri et mulieres; ille firmiter sui
securus adsidue
Saliens alias in alium alternat, illi
interim volant.

Praeclare etiam secundum hunc typum Manilius [e]):

Nec non alterno desultor sidere dorsa
Quadrupedum, et stabiles poterit
defigere plantas,
Perque volabit equos, ludens per
terga volantum.

Lectum hunc a Censorino typum in memoriam celebris ex hac gente vatis Marcii, qui auctor fuit senatui, ut Apollinares ludi equestres constituerentur, jam dixi in numis Calpurniae Pisonum, qui similem typum continent ex eadem causa, ut et denarii Sepullii. Ad idem argumentum revoca typum numi III.

Numus IV. lepidum habet thema Silenum. Ejus veram causam in numis Censorini ignoro, etsi suas nobis conjecturas liberaliter propinaverunt eruditi, sed quas irritas venti abstulerunt. Iidem, quis fuerit hic Censorinus, horum praecedentiumque auctor numorum, inter se litigent.

a) Amor. L. I. eleg. 3. v. 15. b) Fab. 80. c) Dial. deor. 36. d) Il. O. v. 679. e) Astron. L. V. 85.

* * *

L. CENSORIN. *Caput muliebre velatum.*

C. LIMETA. P. CREPVSI. *Mulier in citis bigis.* Ali C.

Denarium hunc jam proposui in gente Crepusia, et Mamilia.

* * *

Libo.

LIBO. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

Q. MARC. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. R.

Caput Palladis alatum, pone X.

Q. MARC. C. F. L. R. *Victoria in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. R.

Q. MARC. LIBO. in assibus, semissibus, trientibus. C.

* * *

Philippus.

Caput Palladis alatum, pone X.

Q. PILIPVS. *Eques citato cursu d. hastam, infra* ROMA. AR. C.

ANCVS. *Caput Anci Marcii diadematum, pone lituus.*

PHILIPPVS. *Arcus continui, quibus inscriptum:* AQVA. MAR. *his imposita statua equestris.* AR. C.

Restitutus etiam a Trajano. RRR.

Caput tectum galea ipsum mentum claudente, ex ea superne protuberant duo cornua hircina defluo retro diademate, ante quod Φ, *pone* ROMA *in monogrammate.*

L. PHILIPPVS. *Statua equestris d. ramum.* AR. C.

L. PHILIPPVS in quadrantibus. R.

Denarius I. reliquos antiquitate praestat cum per typi veteris modum, tum per veterem scribendi legem in voce PILIPVS neglecta aspirata, et simplice P. De typo equitis agetur in numo proximo.

Denarius II. utrinque vetera gentis Marciae decora renovat. Marcios ab Anco Marcio duxisse genus, satis supra in Censorino disputavimus. Philippis succurrit etiam oraculum Ovidii a):

clari monumenta Philippi
Adspicis, unde trahit Marcia casta genus.
Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Vocabulum *sacrifico* causam etiam litui praebet, qui Anco adstituitur, nimirum qui teste Livio, cum videret *neglectas religiones aut prave cultas, longe antiquissimum est ratus, sacra publica, ut ab Numa instituta erant, facere* b). Alterum genti decus ab AQVA MAR*cia* adfluit, cujus clausum fornicibus alveum aversa objicit. De ea haec Plinius c): *Clarissima aquarum omnium in toto orbe frigoris salubritatisque palma praeconio urbis MARCIA est. --- Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius unus ex regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura, rursusque restituit M. Agrippa.* De eadem iterum infra d). Quod ad equitem fornicibus impositum attinet, cum is in plerisque Philippomm numis recurrat, verisimile est, adludi ad cognomen *Philippi*, etsi nolim

a) Fast. VI. 801. b) L. I. c. 32. c) L. XXXI. §. 24. d) L. XXXVI. §. 24. n. 9.

inficiari, posse praeterea referri ad domesticam gentis laudem, nam Q. Marcio Tremulo victis Hernicis statuam equestrem publice positam testantur Livius a), et Plinius b). Havercampus, cui saepe in levissima numorum peristasi amplissimarum rerum indicia latere videntur, cum videret in his denariis fruticem silvestrem sub equo exsurgentem, eo putabat indicari audacem Q. Marcii Philippi expeditionem, qua is per saltus et avia in Macedoniam, ut bellum Perseo faceret, penetravit. At idem hic frutex, seu quidcunque illud est, quod sub equo conspicitur, confirmat, esse revera statuam equestrem cuidam ex gente Marcia positam, et servire fulcro, cui scitus artifex marmoream, gravemque massam equi inniti voluit, qua ratione persaepe solidiora signa sustentari videmus, cujus exemplum habeo in binis statuis equestribus aeneis musei Herculanensis c). Ejusmodi fulcra dicta fuere adminicula, aut etiam verua, quomodo Prudentius equestres Dioscurorum statuas describit d): *gemini quoque fratres -.- impendent retinente veru*, nimirum quod velut in aere librati prolapsuri essent, nisi veru, seu adminiculum retineret. Ab hac deinde statua monetarium praesentem sumpsisse typum probabile est.

Denarius III. certum Philippi Demetrii F. Macedoniae regis caput sistit, quod comprobant non modo cornua hircina galeae addita, de quo Macedoniae regum cultu vide, quae ad numos Antigoni I. Gonatae disseruimus, sed etiam litera Φ, quae constanter his denariis additur, et certa αρχαικσα nominis Φιλιππυ est. Atqui, quod caput est, constat quoque ex Livio e), Q. Marcio Philippo amicitiam, hospitiumque cum hoc rege Philippo fuisse, quo adeo vetere gentis suae honore posterior hic L. Philippus in hoc numo gloriatur. Vidimus supra in numis Cornelii Fausti Sullae F. etiam regis Bocchi caput monetae Romanae illatum.

* * *

Marcius incertus.

Caput Palladis alatum, juxta astrum.

M. MARC. *Victoria in citis bigis, infra duae spicae, et* ROMA. AR. RR.

M. MARCI. M. F. in quadrante. RR.

* * *

Obvii sunt denarii, quos jam in gente Claudia, et Manlia recitavi, in quorum aversa leguntur tria nomina: AP. CL. T. MAL., de tertio litigatur, quod Vaillantius jam legit Q. MAR., jam Q. VR. In Morellii numo exprimitur Q. MAR., et sic in Vrsiniano quoque. Havercampus eandem lectionem tuetur provocando ad ipsos numos f). At in sex integerrimis musei Caesarei, quos partim in Claudia, partim Manlia quaeras, constanter legitur Q. VR. Ergo viri hi aut sunt decepti, aut revera tertius IIIvir alio tempore additus fuit Q. MAR*cius*, alio Q. VR - -.- quisquis hic fuit ab his literis incipiens.

a) L. IX. c. 43. b) L. XXXIV. §. 11. c) Bronzi T. II. tab. 63. 65. d) contra Symmach. e) L. XLII. c. 38, 39. f) pag. 91.

Spanhemius, qui meam quoque lectionem probat, litcras Q. VR. legit: *Quaestor* VR*rbanus*, tanquam nimirum in hoc muncre fuissent constituti Appius Claudius, et T. Manlius. Ingeniose istud. Verum video, esse praeter morem, in denariis veteris rationis, in quibus gentium nomina inferius segmentum occupant, eodem iis loco adscribi magistratus vocabulum. Sunt igitur in hoc denario aeque IIIviri qualescunque intelligendi, atque vidimus in gente Fabia: C. F. L. R. Q. M., et supra in Marcio Libone: Q. MARC. C. F. L. R., ut alia exempla omittam triplicati in eodem numo magistratus.

MARIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis *Capito* et *Trogus*. Proconsul *Cordus* est in numis Apameae Prygiae.

* * *

Capito.

CAPIT. *addita continuo nota arithmetica. Caput Cereris, ante quod varia minuta sigilla.*

C. MARI. C. F. S. C. *Colonus arans, supra eadem nota arithmetica, quae in antica.* Sunt serrati omnes. AR. C.

Restituti etiam a Trajano. RRR.

C. MARI. C. F. CAPIT. *addita continuo nota arithmetica. Caput Cereris.*

Colonus arans, supra eadem nota arithmetica, quae in antica. Sunt serrati omnes, et C.

Horum denariorum ingens est vis, etsi eorum auctor incertus. Havercampus in conjecturas praeceps cusos censet a C. Mario C. Marii septies consulis nepote. Sin istud, eorum natales figendi erunt ad annos postremos saeculi V. C. septimi, vel primos octavi. At tum vir eruditus valuisse adhuc Romae numos serratos praestet.

* * *

Trogus.

Fuit C. Marius Trogus IIIvir monetalis imperante Augusto, quod probant ejus denarii, qui omnes ejus principis capite insignes sunt. Signatos verisimiliter esse circa annum V. C. 741, dicetur in numis Augusti ad annum V. C. 737. Cum denarii hi dempto nomine nihil offerant, quod ad Trogum pertineat, sed typi omnes Augustum, ejusve familiam respiciant, atque hi quoque ambigui sint explicatus, satisfactum meo instituto putabo, si eos paucis descripsero:

Epigraphe: C. MARIVS. TRO. IIIVIR. vel: C. MARIVS. C. F. TRO.

Typi: in antica, ut dixi, *Caput Augusti.* In aversa: *Caput Iuliae Augusti filiae inter capita Caii et Lucii filiorum.* Hunc typum explicatum vide in numis Augusti ad annum V. C. 737. — *Duo viri togati stantes, quorum unus capite laureato, alter turrito, s. volumen tenent, pro singulorum pedibus quid instar arae, vel basis, vel,* ut Havercampus putat, *scrinium, qualia ante pedes statuarum senatoriarum fingi consuevere,*

qui idem in his Augustum, et Agrippam agnoscit, et posteriorem quidem ex corona turrita. — *Sacerdos velatus stans d. simpuvium.* Forte is Augustus est V. C. 741 ad pontificatum max. evectus. — *Quadrigae citae, in quibus palmae ramus.* — *Caput Dianae.* ✠ *Sacerdos aratrum junctis bobus agens.* Est AV. (Catal. d'Ennery p. 197.)

MEMMIA.

Gens plebeia. Cognomina ambigua, ut dicetur.

* * *

Gallus, vel *Galbius*.

Caput barbatum laureatum, pone quiddam instar falcis serratae, in area litera alphabeti et ROMA.

L. MEMMI. GAL. *Mulier lentis bigis vecta s. sceptrum, cui advolans Victoria coronam offert.* Sunt serrati omnes, et C.

Eadem adversa, sed pro ROMA *legitur:* EX. S. C.

L. C. MEMIES. L. F. GAL. *Idem typus.* Hi serrati non sunt, et C.

Verbum GAL., quo modo explendum videatur, litigatum. Priores antiquarii legerunt: GAL*lus*, etsi nulla istud auctoritas firmaverit. Havercampo praeplacet GAL*bius*, quia in marmore Gruteri [a]) memoratur L. MEMMIVS. L. F. PALAT. GALBIVS, quod videtur praeferendum, cum accedat auctoritas. De capite anticae, quod Saturni creditur, jam egi in gente Calpurnia Pisonum. Aversae typus incertae significationis.

Denarius, quem altero loco descripsi, nondum desinit crucem figere antiquariis. Cum is praecedenti simillimus sit, nisi quod EX. S. C. impressum offerat, et serratus non sit, et aliter exaretur gentis nomen, tamen cum reliqua omnia tam accurate conspirent, atque etiam ipsa nomina MEMIES. GAL., licet distorto priore vocabulo, dubium non est, hunc quoque eundem auctorem Memmium habere. Interpretatio Havercampi, legendum censentis: L*ucius* C*aius* MEMIES. L*ucii* F*ilii* GAL*bii*, nondum omnium suffragia abstulit. Et quid MEMIES pro MEMMIVS, vel MEMMII, ut scribendum fuerat? Contendit idem, factum istud videri vitio monetarii, quod concedere non possum propter copiam horum denariorum. Museum Caesareum horum quinque, Morellius quatuor diversarum omnes matricum exhibet. Verius igitur credam, posteriores hos denarios in provincia quapiam signatos, quod facile persuadet etiam fabrica parum scita. Etrusci verba in VS desinentia flexerunt in ES. Vide Lanzium [b]).

* * *

Quirinus, secundum aliquos cognomen.

C. MEMMI. C. F. QVIRINVS. *Caput barbatum laureatum liberaliter capillatum.*

MEMMIVS. AED. CERIALIA. PREI-

a) Pag. 26. n. 10. b) Saggio T. II. p. 553.

MVS. FECIT. *Ceres sedens d. spicas, s. facem,* (aliis colum) *pro pedibus serpens.* AR. C.

Restitutus etiam a Trajano. RRR.

Vox QVIRINVS. utrum indicet cognomen Memmii, an caput, quod esset Quirini seu Romuli, an simul utrumque, quaesitum. Qui cognomen putant, advocant exempla Calpurnii Quirini, et Sulpicii Quirini, unde verisimile putant, idem etiam cognomen fuisse quibusdam ex gente Memmia. Vt haec conjecturam non excedunt, ita certum, capite illo indicari deum Quirinum, additumque QVIRINVS eodem modo, quo NVMA vel ANCVS secundum horum capita, etsi non obstet, eam praeterea vocem notare posse cognomen, ut in gente Pomponia vox MVSA et cognomen notat, et Musam, sed quod ignoramus. Nam Memmium Quirinum nullus veterum produxit. Parum etiam valent exempla Calpurnii, et Sulpicii, quae citat Havercampus, nam Calpurnium Quirinum habemus tantum ex marmore Hispaniensi a), Sulpicius vero apud Tacitum non Quirinus, sed Quirinius appellatur b). Cur Quirini caput his denariis insertum sit, incertum. Vaillantius, eumque secutus Fogginius c) factum istud contendunt propterea, quod is primus teste Dionysio Lupercalia, et quae in aversa memorantur, Cerialia invexit. Perperam, nam eo loco nulla Dionysio Cerialium mentio. Aversa docet, fuisse Memmium quendam primum, qui Cerialia Romae fecit, cujus facti veteres scriptores non meminere. Vide de aetate hujus numi variorum conjecturas allatas a Bimardo d).

* * *

Memmii incerti.

C. MEMMI. C. F. *Caput Cereris.*

C. MEMMIVS. IMPERATOR. *Tropaeum, cujus trunco adligatus captivus flexo uno genu.* AR. R.

Caput virile imberbe corona querna redimitum, juxta X.

L. MEMMI. *Dioscuri hastati stantes cum suis singuli equis.* AR. R.

L. MEMMI. in semissibus. RR.

Denarius I. insignis est operis. Neque tamen hoc magis, quis fuerit hic Memmius imperator, aut sequentium L. Memmius, novimus.

MESCINIA.

Gens plebeia. Cognomen *Rufus.*

L. MESCINIVS. RVFVS. IIIVIR sub Augusto. Ejus nomine inscripti denarii complures exstant, quoniam nonnisi Augusti facta praedicant, recitatos, explicatosque vide in moneta hujus imperantis ad annos V. C. 737 et 738.

---

a) Grut. p. 384. 1. b) Ann. III. c. 48. c) Fast. Verrii p. 55. d) ad Iobert. T. I. p. 275.

METTIA.

Gens in historia R. parum cognita. Numos habemus *M. Mettii* nomine inscriptos, quorum plerique I. Caesaris caput praefigunt. Et vero M. Mettii ab Ariovisto in catenis vincti et mox liberati binis locis meminit Caesar [a]). Etiam Cicero Mettium nominat [b]).

CAESAR. DICT. QVART. *Caput I. Caesaris laur.*
M. METTIVS. *Iuno Sispita in citis bigis hastam intentat, s. clypeum praetendit.* AR. R.

Caput juvenile diadematum.
M. METTI. *Puella Iunonis Sispitae ad serpentem accedens.* Quin. RR.

Caput Iunonis Sispitae, pone serpens.
M. METTI. *Victoria in citis bigis.* Quin. R.

Ex typo Iunonis Sispitae colligere licet, gentem Mettiam fuisse Lanuvio oriundam, nisi forte velimus statuere, propterea hanc deam numis insertam, quod Lanuvium a I. Caesare ex municipio factum est colonia et muro circumdatum teste Frontino [c]). De typis Sispitae agetur in gente Roscia.

* * *

Reliqui M. Mettii denarii hinc caput I. Caesaris, illinc Venerem Victricem additis literis alphabeti exhibent, cujus caussam typi vide in moneta I. Caesaris.

MINATIA.

Gens plebeia. Cognomen *Sabinus*.

* * *

CN. MAGNVS. IMP. *Caput Pompeji M. nudum.*
M. MINAT. SABIN. PR. Q. *Pompejus navi egressus dexteram jungit cum muliere turrita s. hastam tenente, pro cujus pedibus strues armorum Hispanicorum.* AR. RR.

CN. MAGN. IMP. *Caput idem.*
M. MINAT. SABIN. PR. Q. *Pompejus M. paludatus stans d. hastam, cui hinc adstans mulier turrita succincto habitu, et s. binas hastas tenens dexteram offert, illinc mulier tropaeophora ejus capiti coronam imponit.* — In alio: *Stans idem inter duas mulieres turritas, quarum altera flexo uno genu ei coronam offert.* AR. RR.

Iure Vrsinum carpit Havercampus, quod vivo Pompeio hos in Hispania a M. Minatio signatos denarios putavit, cum nondum permissum fuerit, viventium capita numis inferre. Cum igitur certe ab ejus morte lucem viderint, necesse est, aut signatos eo mortuo a Cn. Pompeio filio in Hispania, aut ab altero filio Sexto in Sicilia, quod curatius expendemus in Pompeia.

---

a) Bell. Gall. L. I. c. 47 et 53. b) ad Attic. L. XV. ep. 27. c) de Coloniis.

MINDIA.

L. Mindius Balbus, et *L. Mindius Pollio* proconsules praedicantur in numis urbium Bithyniae, de quibus egimus in prolegomenis Bithyniae.

MINEIA.

Huic genti Morellius tribuit numulos aeneos:

MINEIA. M. F. *Caput muliebre.* P. S. S. C. *Templum.* Consentit Havercampus, legitque MINEIA*nus Marci* F., censet etiam, templum in numo propositum ex S. C. erectum fuisse. Ergo is hos numos monetam R. putavit. At enim certi sunt coloniae cujuspiam numi, ut dixi in moneta Carthaginis Africae, quo loco numos omnes inscriptos P. S. S. C. protuli, etsi certum non sit, eos revera hujus esse coloniae.

MINVCIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Augurinus*, *Rufus*, *Thermus.*

* * *

Augurinus.

Caput Palladis alatum, *pone* X. C. MINVCI. C. F. AVGVRINI. *Columna striata*, *cui imposita statua*, *ad columnae sinistram vir augurali habitu stans cum lituo*, *ad dexteram alia figura togata stans utraque manu incertum quid tenens*, *et pede s. incertum quid calcans*, *ex columnae basi hinc et inde exsurgit spica.* AR. C.

Caput Palladis, *prae quo* X, *pone* ROMA.
C. AVG. *Idem typus*, *sed praeterea ad columnae basin hinc et illinc leo procumbens.*

C. AVG. in semissibus, et quadrantibus. C.

C. AVG. in aureo M. Antonii IIIviri, quem vide.

Renovatur in his denariis memoria L. Minucii, qui et ipse a Plinio loco mox citando *Augurinus* dicitur, qui praefectus annonae in summa rei frumentariae caritate, quo tempore Sp. Melius frumenti largitione plebem corrumpere tentabat, ejus perniciosa consilia detexit, et ad senatum retulit, levique subinde pretio Melianum illud frumentum plebi divisit. Haec copiose apud Livium [a]), quare teste Plinio [b]) statua ei extra portam trigeminam a populo stipe conlata posita est. Haec statua in his denariis comparet imposita

a) L. IV. c. 13. b) L. XVIII. §. 4. et XXXIV. §. 11.

columnae, ut Vaillantius dicit, *striatae*, ut Havercampus, forte nimis ingeniose, *constanti ex multis modiis sibi invicem impositis*. Apposite ad argumentum ad columnae basin exsurgunt spicae. Figura ad dexteram adstans aliquid utraque manu tenet, quod discernere difficile est. Vrsino et Begero creditum, ea exhiberi Sp. Melium panes ad inescandam plebem manu tenentem, Vaillantio, esse L. Minucium, pileum libertatis, cui pernicies intentabatur, ostentantem, Havercampo, qui totus in modiis suis est, modii visi, atque etiam modius visus illud, quod s. pede calcat. Figura altera augur ex cultu agnoscitur, indicaturque, ut recte advertit Vrsinus, M. Minucius Fessus, qui V. C. 454 inter primos fuit, qui ex plebe facti sunt augures docente Livio [a]), ex quo haec gens *Augurini* cognomen abstulerit, ut Marcii ex honore censurae *Censorini* dicti sunt.

In museo Caesareo duo sunt numi aurei, in quorum antica: IMP. SPONSIANI. *Caput imperatoris cujuscunque radiatum*; aversa prorsus eadem, quae in denario II. Sed de dubiis his numis agemus post numos Philipporum Augg.

* * *

Augurinus procos. in numis Gortynae, Hierapytnae, Polyrhenii Cretae urbium, quas vide.

* * *

Rufus.

RVF. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

Q. MINV. *Dioscuri equites, in imo* ROMA.

* * *

Thermus.

Caput muliebre galeatum.

Q. THERM. M. F. *Duo milites strictis se gladiis petentes tertio medio in genua prolapso.* AR. C.

Typus servati civis honorem aperte indicat, sed dubium relinquit, ad quem pertineat egregii hujus facti gloria.

* * *

Minucius incertus.

Caput Palladis alatum, pone X.

L. MINVCI. *Iuppiter fulmen vibrans in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

L. MINVCI. in quadrantibus. R.

MITREIA.

Gens ex solis binis numulis cognita.

* * *

C. MITREIVS. L. F. MAG. IVVENT. *Caput virile nudum.*

XI. *vel* XII. *intra lauream.* In alterius aversa: L. SEXTILI. L. F. *inscriptum aedificio columnis fulto, in imo* IIII. AE. III. (Morelli, Pembrock P. III. tab. 97.)

Hos in verae monetae usum serviisse, adduci non possum, ut credam. Plures exstant aenei III. formae his similes cum capite Augusti variis notis arithmeticis insignes, quorum etiam usus

a) L. X. c. 9.

hactenus ignotus. In praesentibus C. Mitreius vocatur *magister juventutis*, si Havercampum audias, Caio et Lucio regendis additus. Vnum illi istud opinandi argumentum, quod anticae caput Agrippam utriusque patrem exhibeat. Sed enim et istud perperam statuitur, et est potius ipsius C. Mitreii, cujus adstituitur epigraphe, servierintque hi numi in gymnasii sui usum ad eum fere modum, quo certos quosdam numulos Ephesios arti pharmaceuticae serviisse in Ephesi moneta diximus. Similis argumenti numos, sed plumbeos dabimus in tractatu de pseudomoneta. Hujus C. Mitreii nulla apud veteres mentio. Verrium Flaccum Caii et Lucii praeceptorem indicat Suetonius [a]).

MVCIA.

Gens plebeia. Cognomen *Cordus.*

* * *

KALENI. *Capita duo jugata, juvenile laureatum, juxta quod* HO., *et juvenile galeatum, juxta quod* VIRT.

CORDI. *Mulier, juxta quam scriptum* ITAL., *stans et s. cornucopiae tenens dexteram jungit cum muliere alia, juxta quam scriptum* RO., *s. sceptrum tenente, et d. pede globo insistente.* Sunt serrati, iique R.

Prodiit jam hic denarius in gente Fufia, ex qua fuit Kalenus, quo loco adverti, non satis constare, quis fuerit uterque hujus denarii auctor. De *Honore* et *Virtute*, quorum in antica capita proponuntur, hinc distinctius agendum, quoniam Mucia gens de utroque numine praeclare est merita. Honoris et Virtutis vetus in urbe religio, cum Marcellus in bello Gallico ad Clastidium utrique aedem vovisset, aedificassetque, ut testatur Livius [b]), Val. Maximus [c]), et Plutarchus [d]), de qua aede et alibi sic [e]): *ἐιτα Μαρκελλος το Ουιρτυτις τε και Ονωρις προσαγορευομενον* aedificavit. Alteras deinde utrique aedes C. Marius excitavit, cujus testis vetus lapis citatus a Grutero [f]), qui inter alia haec de Mario prodit: DE. MANVBIEIS. CIMBRICEIS. ET. TEVTONICEIS. AEDEM. HONORI. ET. VIRTVTI. VICTOR. FECIT. Ejus non modo binis locis meminit Vitruvius [g]): *ad Mariana Honoris et Virtutis*, idem: *aedes Honoris et Virtutis Marianae cellae*, sed etiam architectum perhibet C. Mucium, ingentes ei ab hac scientia laudes admensus. Triumphavit Marius de Cimbris V. C. 653, ac tum erecta utrique genio aedes, et non multo post a quopiam Cordo gentis Muciae hic signatus denarius, propositis in eo Honoris Virtutisque capitibus, quod C. Mucius in statuenda eorum aede scientiam suam tanta cum gloria comprobavit. Dixi, non multo post, nam cum denarii hi serrati sint, non possunt in multo recentiora tempora dimoveri.

a) De illustr. gramm. c. 17. b) L. XXVII. c. 25. c) L. I. c. 1. 8. d) in Marcell. p. m. 314. e) de Fort. Rom. p. m. 318. f) pag. 436. 3. g) L. III. et VII.

Non advertit ad hanc peristasin Begerus, qui eos sub Augusto signatos putavit, propterea quod hic narrante Dione ad annum V. C. 737 aliqua in ludis Honori et Virtuti sacris immutavit [a]). Numi Galbae: HONOS. ET. VIRTVS, uterque genius stans cum suis attributis. HONOS vero solus in numis M. Aurelii adhuc Caesaris.

De partis aversae ITAL*ia* et RO*ma* egi in gente Fufia.

MVMMIA.

Numi Goltziani.

MVNATIA.

Gens plebeia. Cognomen *Plancus*.

* * *

C. CAES. DIC. TER. *Protome Victoriae.*

L. PLANC. PR. vel PRAEF. VRB. *Guttus.* AV. C.

M. ANTON. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. *Lituus et guttus.*

L. PLANCVS. PRO. COS., *in alio:* IMP. ITER. *Guttus inter fulmen et caduceum.* (Morelli in Munat. et Anton.) AR. R.

L. Munatius Plancus a Caesare dictatore stetit, et initio belli civilis in Hispania adversus L. Afranium arma tulit. Praefectus deinde urbi a Caesare constitutus mox Galliam ulteriorem proconsul rexit, quo tempore Lugdunum coloniam deduxit. Ex S. C. bellum gerere cum M. Antonio jussus, qui ad Mutinam victus in Galliam fugerat, prodita rep. una cum Lepido tum Galliae Narbonensis praeside ad Antonium transivit. Cujus causa officii permissum ei a IIIviris, ut V. C. 711 de Gallis triumpharet, et in annum sequentem consul designaretur. V. C. 714 ab Antonio regendae Asiae praeficitur [b]). Consul iterum V. C. 718, postea Syriae praefectus de Sex. Pompeji caede ab se imperata suspectus fuit [c]). Apertis inter utrumque IIIvirum inimicitiis Antonii proditor ad Octavianum transivit. V. C. 732 censuram egit [d]).

Numi priores aurei, iique obvii Plancum praefectum urbi appellant, de quo magistratu complura observavi in gente Cestia. Hos, ut et sequentes denarios, praeclare explicat marmor Gruteri [e]): *L. Munatius L. F. L. N. L. Pron. Plancus cos. cens. imp. iter. VIIvir epul. triump. ex Raetis, aedem Saturni fecit, de manubis agros divisit in Italia Beneventi, in Gallia colonias deduxit Lug-*

a) Thes. Br. T. II. p. 566. b) Dio L. XLVIII. §. 24. c) Appian. B. Civ. L. V. sub fin. d) Dio. e) p. 439. 8.

dunum et Rauricam. Argentei alterius loci haud dubie signati sunt, cum Asiam rexit.

* * *

PLANCVS. COS. *Caput nudum.* S. P. Q. R. OB. CIV. SER. *intra coronam.* AE. I. et II. (Catal. d'Ennery pag. 58.) Similis editus jam fuit a Goltzio, tum et serius in Catalogo Pembrock Part. III. tab. 6.) sed in utriusque antica deest COS.

Auctor catalogi d'Ennery utrumque suum numum vere antiquum profitetur, cusumque conjicit a Lugdunensibus in gratiam L. Munatii Planci, qui, ut diximus, Lugdunum coloniam deduxit. Quod quidem judicium, siquidem genuini sunt hi numi, magis mihi adridet prae altero Vaillantii, qui in suis ad citatum Goltzii numum observatis ejus auctorem numi facit L. Munatium Plancum, teste altero Goltzii numo IIIvirum monetalem sub Augusto, qui adeo patris imaginem jure suo in moneta spectandam obtulit.

MVSSIDIA.

Gens praeterquam in numis parum cognita. Cognomen *Longus.*

* * *

Caput I. Caesaris laureatum. — *Caput Solis radiatum.* — CONCORDIA. *Caput Concordiae velatum, ante quod astrum vel solis, vel lunae.*

L. MVSSIDIVS. LONGVS. *Comitium, in quo stans diribitor et civis suffragium ferens, comitio inscriptum:* CLOACIN. AR. C.

Hujus denarii typum jam prolixe illustravit Vrsinus. Esse comitium, indicant septa, et cancelli, et pons, quibus illud constitisse testantur veteres. Quare et observat Servius a): *Septa proprie sunt loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus stans P. R. suffragia ferre consueverat; sed quoniam haec septa similia sunt ovilibus, duo haec invicem pro se ponuntur.* Vnde et Livius agens de comitiis consularibus b): *datum secreto in ovili cum his conloquendi tempus.* Et Lucanus c): *Concidit, et miserae maculavit ovilia Romae.* Et Ausonius agens de consulum in comitiis electione memorat ovilia d). Denique et Iuvenalis e): *Isidis, antiquo quae proxima surgit ovili.* In ponte stat diribitor, cujus erat, populo diribere, seu distribuere tabellas suffragiorum, cista item, in quam tabellae mittebantur. Verbum CLOACIN. ipsum hoc comitium notat; nam T. Tatius Sabinorum rex Veneris statuam in cloaca repertam ab eventu *Cloacinam* nominavit, et in comitio dedicavit. Vide Minucium f), Lactantium g), Cyprianum h). Sed lege de his largius disserentem Vrsinum. Non absimilem comitii typum videre est in gente Silia. Causam lecti hujus a Mus-

a) Ad Eclog. I. v. 34. b) L. XXVI. c. 22. c) L. II. v. 197. d) Paneg. ad Gratian. c. 13. e) Sat. VI. 529. f) Octav. c. 25. g) Instit. L. I. c. 20. h) Idol. van. c. 2.

sidio typi variam conjiciunt eruditi, nullam solidam.

* * *

Caput I. Caesaris.

L. MVSSIDIVS. LONGVS. *Gubernaculum, globus, cornucopiae, caduceus.* AR. C.

Caput Octaviani — M. Antonii — Lepidi.

L. MVSSIDIVS. T. F. LONGVS. IIIIVIR. A. P. F. *Mars nudus stans d. hastam, s. parazonium, s. pede clypeo insistit.* AV. R.

Ex posterioribus apparet, fuisse Mussidium IIIIvirum monetalem sub IIIviris. At tum jure quaeritur, sitne is idem cum illo, qui denarium praecedentem, et tot alios cum capite I. Caesaris signavit? Sin istud, consequens est, si modo I. Caesaris numos eo vivo percussos statuamus, Mussidiis IIIIviratum in tertium annum prorogatum. Hanc difficultatem cum persentisceret Havercampus, diversos facit L. Mussidium Longum, et L. Mussidium T. F. Longum IIIIvirum, priorem vero, qui frequenter caput I. Caesaris numis intulit, praefectum urbis, de quo actum in Cestia. Sed haec obscura omnia, quibus investigandis operam perdimus.

Omitto numos alios aureos argenteosque inscriptos: L. MVSSIDIVS. LONGVS, quod typos obvios continent.

NAEVIA.

Gens plebeia. Cognomina: *Balbus, Capella, Surdinus.*

* * *

Balbus.

Caput Veneris, in area S. C.

C. NAE. BALB. *Victoria in citis trigis. In parte antica sunt literae alphabeti, aut cum hae absunt, in aversa notae arithmeticae.* Sunt serrati omnes, et C.

* * *

Capella.

C. NAEVIVS. CAPELLA. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis III. sub Augusto signatis. C.

* * *

Surdinus.

L. NAEVIVS. SVRDINVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis I. et II. formae sub Augusto signatis. C,

NASIDIA.

Gens, sero nomen adepta.

NEPTVNI. *Caput Pompeji M., prae quo tridens.*

Q. NASIDIVS. *Navis expanso velo.* AV. RRRR. AR. R. In alio: *Quatuor triremes cum vectoribus.* AR. R.

Pars antica explicabitur in numis Sex. Pompeji. Aversa inscribit Q. Nasi-

dium, quem fuisse in Sicilia Sex. Pompeji classi praefectum, horum denariorum typi testantur. Ejus rebus desperatis descivisse ad M. Antonium perhibet Appianus a), a quo iterum rei maritimae praefectum ex Dione discimus b).

NERATIA.

M. Neratius Pansa in numis Graecis Galatiae et Cappadociae sub Tito signatis, quos vide.

NERIA.

Gens plebeia.

NERI. Q. VRB. *Caput Saturni prominente retro harpa.*

L. LENT. C. MARC. COS. *Aquila legionaria inter duo signa militaria, quorum uni inscriptum* H, *alteri* P. AR. C.

Hactenus ab antiquariis caput anticae esse Plutonis, sive Ditis creditum, illudque, quod pone prominet, esse uncum, pro quo in sequente Nonia apparent duo remi, nimirum, ut explicat Havercampus c), hoc unco ad inferos raptantur quasi omnes mortales, quibus cunctis *Orcus ducit pedes*, ut est apud Suetonium d), remis autem indicari cymbam Charontis, et transvectionem animarum, Plutonem vero divitiarum deum vulgo habitum, atque idcirco a Nerio quaestore, cui demandata aerarii cura jure numis insertum. At Vaillantius uncum Plutoni pro sceptro datum putat, quod divitiae ex terra unco extrahi videantur. Verum caput illud per harpam seu falcem sine dubio esse Saturni, facile intelliges, si velis consulere, quae ad numos Valeriani inscriptos AETERNITATI. AVGG. disseram. At non modo falx Saturnum probat, sed et additus Nerio *Quaestoris* VRB*ani* titulus, et signa militaria, quae sunt in aversa. Quaestores fuisse praefectos aerario constat, sed constat etiam, fuisse aerarium in aede Saturni e). Quare et Tertullianus f): *Ab ipso* (Saturno) *primum tabulae et imagine signatus numus et inde aerario praesidet.* In eandem sententiam Cyprianus g). Aerarium a Romanis ex vetere instituto in ejus fuisse templo, praeclare docet Plutarchus h), qui cum perhiberet, quae Poplicola de quaestoribus sanxit, commemorat etiam, ab eo templum Saturni aerario tributum, atque istud in suam usque aetatem obtinere, quod et confirmat marmor Sponii, in quo P. Plotius dicitur PRAEF*ectus* AER*ario* SAT*urni* i), et sic alibi Albinius k). Quid vero ad quaestorem signa militaria? Iure istud, nam ea in templo Saturni servabantur, quaestoribus eorum

a) Bell. civ. L. V. b) L. L. §. 13. c) pag. 295. d) in Nerone c. 39. e) Ascon. ad Verr. III. 4. f) Apolog. c. 10. g) de Idolor. van. sub init. h) in Poplic. p. m. 103. i) Miscell. p. 134. k) Doni Inscr. Cl. V. p. n. 219.

custodiae praefectis. Praeclare istud docet Livius [a]). *Haec omnia adeo mature perfecta accepimus, ut signa eo ipso die a quaestoribus ex aerario prompta delataque in campum, quarta diei hora mota ex campo sint.* Et alibi [b]): *Is impigre exercitu scripto cum omnes extra portam Capenam ad Martis aedem convenire armatos juniores jussisset, signaque eodem quaestores ex aerario deferre.* En tibi perspicuam causam, propter quam quaestor Nerius caput Saturni, et signa militaria denario suo inseruit. Adde praecipuam aliam a tempore petitam. Ab inscriptis consulibus L. Lentulo, et C. Marcello patet, denarium hunc signatum anno V. C. 705, quo I. Caesar pecuniis publicis inhians aerarium per vim effregit diripuitque, L. Metello tribuno plebis, qui sacras reip. opes objectu corporis tueri perrexerat, mortis metu statione depulso. Haec Plutarchus [c]), Appianus [d]), Lucanus [e]). Placuit igitur Nerio quaestori, qui una cum consulibus metu Caesaris urbe excesserat, ut hujus invidiam augeret, Saturni caput numis inserere, cujus nempe numen per vim violatum erat. Commode locum, in quo thesaurus hic reconditus, Lucanus appellat *Saturnia templa* [f]). In haec certa solidaque inquirere, non vacavit Ilyiris nostris, credo, quia conjecturarum modum, quibus fere unis delectabantur, excessere. Supersunt explicandae literae H et P vexillis inscriptae. Censet Vaillantius, cum legio constaret ex Hastatis, Principibus, et Triariis, H notare hastatos, P principes, mediam vero aquilam triarios. Verum eruditus le Beau existimat, has literas esse ἀρχαιὰσας praefecti centuriae. Causam addit, quia inde ab annis saltem L., ex quo denarii hi cusi sunt, in legione R. neque principes amplius fuere, neque hastati [g]). In re adeo incerta arbitrentur alii. Eadem aversa est etiam in denario Valerii Flacci.

NONIA.

Gens plebeia. Cognomina *Sufenas*, et *Quinctilianus*.

* * *

Sufenas.

SVFENAS. S. C. *Caput Saturni prominente retro harpa.*

SEX. NONI. PR. L. V. P. F. *Mulier d. hastam, s. gladiolum clypeis insidens coronatur a Victoria retro stante.* AR. R.

Ea, quae ad praecedentem denarium gentis Neriae de capite Saturni diximus, facile persuadent, Sex. Nonium Sufenatem in quaestura sua hos denarios feriundos curasse, nisi forte gens Nonia Saturnum tutorem suum professa est. Lego apud Donium [h]): SATVRNO. AVG. SACRVM. P. NONIVS. SABINVS. Idem in aversa vetus gentis suae decus memorat, sed in epigraphes lectione discrepant eruditi. Legunt alii:

a) L. III. c. 69. b) L. VII. c. 23. c) in Caesare p. m. 725. d) B. C. L. II. p. 453. e) L. III. v. 114. f) l. c. g) B. L. T. XXXV. p. 295. h) Insc. Cl. I. n. 79.

PRimus Ludos Votivos Publicos Fecit, alii pro PRimus legendum censent PRaetor. Posteriorem lectionem longe praefert Spanhemius, ubi et de ludis votivis late disserit a).

* * *

In denario, quem solus protulit Morellius, eadem pars antica hujus Sufenatis conjungitur cum aversa nota gentis Plautiae: C. YPSAE. COS. PRIV. CEPIT, ex quo nimis confidenter probare contendit Havercampus, Nonium Sufenatem una cum Hypsaeo adfuisse in Syria Aemilio Scauro Pompeji M. legato. Credam potius, matrices fuisse temere permutatas exemplo non raro, aut forte denarium hunc subaeratum, ad faciendam adeo fidem ineptum.

* * *

Quinctilianus.

SEX. NONIVS. QVINCTILIANVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti. C.

NORBANA.

Gens plebeia. Ejus nomen interiit, et cognomen *Norbanus* nominis vicem subiit. Perperam Spanhemius opinatur, Norbanos genti Iuniae subjiciendos b), sententiam quam suapte invalidam praeclare refutavit doctissimus Odericius c). Pighius Norbanos in Tigelliis numerat d), sed nulla adlata auctoritate.

C. NORBANVS. *Caput Veneris, pone notae arithmeticae. Spica, fasces cum securi, caduceus.* AR. C. Restitutus etiam a Trajano. AR. RRR.

Obvii sunt hi denarii solis numeris differentes, ad quem vero C. Norbanum pertineant, incertum.

* * *

Aureos inscriptos: C. NORBANVS. L. CESTIVS. PR. recitatos et explicatos vide in Cestia.

NOVIA.

Novii IIviri in coloniis, qui huc non pertinent.

NVMITORIA.

Gens plebeia.

Caput Palladis alatum, juxta X, *pone* ROMA.

C. NVMITORI. *Vir in quadrigis triumphalibus coronatur ab advolante Victoria.* In alio: *Victoria in citis quadrigis.* AR. C.

---

a) T. II. p. 140. b) T. II. p. 11. c) Saggi di Cort. Tom. VIII. p. 180. d) Tom. II. p. 69. 2.

C. NVMITORI. (non: L. NVMITORI., ut Morellium corrigit Liebeus in Goth. num. p. 396.) in semissibus, trientibus, quadrantibus. C.

NVMONIA.

Gens obscura. Cognomen *Vala.* Meminit Numonii Valae Velleius [a]), qui Varum in Germania turpiter deseruit, et Horatius ad Numonium Valam scripsit epistolam, quae est L. I. 15.

* * *

Caput Victoriae.

C. NVMONIVS. VAALA. *Miles vallum castrorum oppugnat, intus binis illud defendentibus.* AV. (Mus. Caes.) RRRR.

C. NVMONIVS. VAALA. *Caput imberbe nudum.*

VAALA. *Typus idem.* AR. R.

Restitutus etiam a Trajano. (Pellerin Mel. I. p. 192.) RRRR.

Ex numis his discimus, quod a scriptoribus praeteritum, aliquem C. Numonium in expugnando *vallo* inclaruisse, et insuper ex facto *Valae* cognomen adeptum ad posteros pro more propagatum, quo nunc eius posterorum quispiam gloriatur, praeclari etiam ejus viri imagine numo illata. VAALA pro VALA archaismus est, ut in numis Sullae FEELIX. pro FELIX. Archaismus etiam extrusum unum L. Sic et PILIPVS pro PHILIPPVS in gente Marcia. Habes in his denariis valli Romani formam; aliam vident eruditi in numis Licinii inscriptis: VIRT. EXERC.

OCTAVIA.

Numi aut Goltziani, aut IIvirorum Corinthi.

OGVLNIA.

Plebeia. Cognomen *Galbus.*

Caput juvenile laureatum, infra fulmen.

Q. OGVL. GAL. VER. CAR. In aliis: OGVL. VER. CAR. *Iuppiter fulminator in citis quadrigis.* AR. C.

OGVL. VER. CAR. in assibus. R.

De his numis actum jam est in gente Carvilia.

---

a) L. II. c. 119.

OPEIMIA.

Plebeia, celebris L. Opimio consule, a quo oppressus C. Gracchus.

Caput Palladis alatum juxta X, *pone corona.*

L. OPEIMI. *Victoria in citis quadrigis, in imo* ROMA. AR. R.

Caput Palladis alatum juxta X, *pone tripus.*

M. OPEIMI. *Apollo arcum intendens in citis bigis, infra* ROMA. AR. R.

OPEI. — L. OPEIM. — M. OPEI. in assibus, semissibus, quadrantibus. R.

OPPIA.

Gens plebeia. Cognomina *Capito* et *Salinator*.

* * *

Capito.

M. OPPIVS. CAPITO PROPR. PR. CLAS. F. C. in aeneis M. Antonii, quos vide illustratos in moneta hujus IIIviri.

* * *

Salinator.

Caput Iani gemini.

C. CASSI. L. SALIN. *Prora navis, cui inscriptum*: DSS. AE. II. RR.

Cognomen SALIN*ator* ad binas potest gentes pertinere, Liviam et Oppiam, teste Livio [a]), *praetores --- creati C. Livius, et L. Oppius, utrique eorum SALINATOR cognomen.* Mirum adeo, tam confidenter hunc numum genti Liviae a plerisque adjudicari. His contrarius Havercampus gentem Oppiam maluit suadente typo navis. Nam perhibente Livio L. Oppius Salinator V. C. 561 missus est cum classe ad tuendam Siciliae oram, et frumentum convehendum, quae adeo, inquit, frumentatio his numis celebratur [b]). Verum an necesse est post tot exempla comprobare, stante rep. perpetuum et fere unicum in moneta R. aenea fuisse typum proram navis? nisi velimus adserere, omnibus iis, quorum numi navim sistunt, aliquid in re maritima fuisse demandatum. Quod tamen numos hos malim potius genti Oppiae tribuere, in causa est praenomen Lucius, quo saepius Oppios, nunquam Livios Salinatores usos video. Iudicia a variis de epigraphe DSS lata in Cassia proposita vide.

* * *

Oppius incertus.

Caput Veneris, in nonnullis pone capricornus.

Q. OPPIVS. PR. *Victoria gradiens d. oblongum palmae ramum super humero, s. pateram frugibus refertam tenet.* AE. II. C.

Ex Havercampi sententia literae PR. legendae sunt PR*aefectus*, fuitque adeo Q. Oppius ex octo praefectis unus,

a) L. XXXV. c. 24. b) pag. 245.

quos L. Caesar in Hispanias profecturus Romae constituit. Eam viri eruditi opinionem latius proposui in gente Cestia, quam tamen ut universim vagam et intutam esse monui, ita adfirmare non vereor, in his Oppii numis non parum claudicare. Capricornus enim, qui in horum nonnullis adstituitur, in tempora magis sera invitat, nimirum Augusti rerum potiti, cujus gratia, et forte unius tantum, animal istud numis insertum est. Deinde numi ipsi fabricam urbis non obscure inficiantur, ut adeo magis sit verisimile in provincia quapiam signatos, quod etiam de aeneis Clovii probabile dixi, et cujus certa alia habemus exempla in aeneis Catonis, Lollii, aliorumque.

PACVVIA vel PAQVIA.

Hujus gentis memoriam conservant numi sequentes:

A. C. I. V. *Caput M. Antonii nudum.*
Q. PAQVIVS. RVF. LEG. *Figura togata sedens in sella curuli d. chartam, in quam intuetur, humi vas, aut globus.* AE. III. R.

Hujus generis unum olim vulgavi [a]); indicatis nonnullis aliis ejus exemplaribus. Dixi ibi, verisimile videri, adversae literas legendas: A*ntonius* C*olonia* I*ulia* V*ienna*, nempe Galliae Narbonensis. Neque tamen hic Q. Paquius Rufus inter magistratus municipales ablegandus, qui in his numis manifestus est M. Antonii LEG*atus*. Gens Paquia scriptoribus, quod norim, ignota. Ejus tamen aliquoties meminere lapides. Apud Gruterum in marmore Arelatensi legitur C. PAQVIVS. [b]), sed secundum castigationem Maffeii [c]). Alios adhuc Paquios vide in indice Gruteri. Exstat marmor apud Muratorium [d]): OSSA. PAQVVIAE. PAQVVI. RVFI. L. quo loco nequaquam dubito scriptum PAQVVI. pro PACVVI. exemplis innumeris positi Q pro C. et satis cognita Romae gente Pacuvia. Ergo si PAQVVIVS idem est, quod PACVVIVS, facile erit, numi nostri PAQVIVM cum eadem gente componere, si modo statuamus, alterum in scribendo hoc nomine V omissum, cujus plura exempla tam ex numis, quam marmoribus supra in gente Flavia dedimus. Quo permisso verisimile est, Paquium Rufum numi ex eadem esse gente, ex qua Pacuvium Rufum marmoris laudati.

Opportune hoc loco describemus numos alios ejusdem Paquii, et officinae, quos nuperrime jam cognitis addidit abbas Sestinus, subjectis nonnullis observatis. Vtar autem verbis ipsius praeconis [e]).

A. C. I. V. *ordine retrogrado circa caput Claudii nudum.*
Q. PAQVIVS. RVF. LEG. C. D. *Vir togatus in sella curuli sedens, d. elata*

a) Num. vet. p. 3. b) pag. 448. 5. c) Ant. Gall. p. m. 54. d) pag. 1616. 38.
e) Lettere Tom. V. p. 41.

ramum, *pro pedibus vas lustrale*. AE. III.

Satis apparet, numum hunc esse geminum illi, quem a me visum continuo descripsi, nisi quod ego caput M. Antonii adserui, Sestinus Claudii.

A. C. I. V. *Aper jacens.*

Q. PAQVI. RVF. LEG. *in medio numi.* AE. III.

A. C. I. V. *Vas lustrale*, *infra*. P.

P. PAQVI. RVF. LEG. D. D. *in area numi*. AE. III.

Inquirendum primo, cujus esse videatur caput numi I. In numo ea parte integerrimo, quem ipse oculis usurpavi, tum et in alio simili, quem vidi Romae in museo Ducis Bracciani, primo conspectu agnovi effigiem Antonii IIIviri. Eandem agnovit etiam Petrus Fundi auctor eruditus Musei Theupoli [a]). Verum Sestinus in suis caput Ti. Claudii videt, et hanc suam sententiam confirmat eo, quod in horum uno infra caput ait scriptas literas T. C., quas legit: *Tiberius Claudius*. De hoc Claudii capite dubium non moveo, cum Sestinianos numos ipse non viderim. Interim nemo sanus dubitavit, cum in omnibus his numis legatur Q. Paquius Rufus legatus, aut omnes hos numos offerre caput Antonii, aut omnes Claudii, nisi credere malit, Paquii legationem inde a M. Antonio in Claudii tempora pertinuisse. Ceterum siglas T. C. ad Ti. Claudium referri, non mihi potest satis probari. T. solum ex lege ordinaria Titum significat, Tiberium nonnisi rarissime. At istud plane praeter morem, principis Romani nominibus nullos summi principatus titulos, seu Caesaris, seu Augusti, seu imperatoris videre adjectos.

Plus dissidii efficiunt siglae caput ambientes. Eae in omnibus his numis hoc modo notantur:

A I
C V

Eas olim sic explicandas censui: A*ntonius* C*olonia* I*ulia* V*ienna*, additis causis, quas olim scriptas non recoquo [b]). At Sestinus: C*olonia* V*eterana* I*nvicta* A*pros*, tribuitque adeo hos numos urbi, quae coloniae nomine a Plinio et Ptolemaeo in Thracia collocatur, dicta *Apros*. Ergo hae literae Sestino scriptae videntur eo modo, quem nos βυστροφηδον vocamus. Nolo longius pugnare, parum commode aetati numi cum hac scribendi lege convenire. Istud observasse sufficiat, nullum in hac exstare exemplum scripturae sic positae, ut lectio incipiat a versu inferiore, et propagetur in superiorem. Majus nobis scripturae βυστροφηδον prodigium offert ex numo postremo supra descripto, in quo literae sic exaratae comparent:

A I
C V
P

legendae adeo ex mente Sestini: C*olonia* V*eterana* I*nvicta* AP*ros*, atque adeo elemento P ex tanto intervallo cum A sociato. Praestabit adeo, dum plus lucis accedat, hoc numorum genus in incertorum numerum referre.

a) Pag. 646. b) Numi vet. p. 3.

PAPIA.

Gens plebeia. Cognomen *Celsus*.

TRIVMPVS. *Caput juvenile laureatum prominente pone tropaeo.*

In aliis: *Caput Iunonis Sispitae.*

L. PAPIVS. CELSVS. IIIVIR. *Lupa fomitem ore stringens, et aquila expansis alis stantes ante ardentem lignorum struem.* AR. R.

Caput Iunonis Sispitae, pone varia minuta sigilla.

L. PAPI. *Gryphus currens, infra quem varia minuta sigilla.* Sunt serrati omnes, et C.

Caput Victoriae.

L. PAPIVS. CELSVS. *Virgo Lanuvina serpenti pabulum praebens.* Quin. RR.

CELSVS. *Caput Mercurii.*

L. PAPI. *Lyra.* Quin. RR.

Numi hi omnes elegantis sunt fabricae, et typi eruditi simul et non injucundi. Argumentum his maxime frequens suppeditat Lanuvium, unde gentem Papiam fuisse ortam non ab his modo numis comprobatur, sed et auctoritate Asconii, qui ad Ciceronis pro Milone orationem narrat, Milonem, qui antea C. Papius dictus est, ab Annio adoptatum, dictumque T. Annium Milonem Papianum. Ergo et Silius a):

Lanuvio generate, inquit, quem Sospito Iuno
Dat nobis, Milo.

Et in Miloniana narrat Cicero, Miloni fuisse iter necessarium Lanuvium ad prodendum Flaminem.

Denarius I. caput Triumphi exhibet adscripto etiam ἀρχαϊκῶς TRIVMPVS, more apud Romanos constante, qui omnia beatae honorataeque vitae subsidia imaginibus expressere. TRIVMPE quinquies repetitum legitur in antiquissimo cantico fratrum Arvalium anno 1778 Romae effosso. Triumphi instar dei culti nullus veterum meminit. Pars aversa novum argumentum objicit. Praeclare illud explicat Dionysius Halic. b). Lavinium, inquit, cum conderetur, oblata Trojanis quaedam prodigia. In nemore accenso sua sponte igne lupum ore adgessisse fomitem aridum, ibi aquilam advolasse, et alarum motu flammam excitasse, vulpem contra cauda in flumen mersa accensum ignem aspersisse, et modo praevalentibus, qui accenderant, modo vulpe, quae flammam sopiverat, hanc denique victam discessisse. Addit historicus, aereas horum animalium effigies in Laviniensium foro, ἐν τῇ Λαβινιατῶν ἀγορᾷ, in hunc usque diem adservatas. Cum fere in omnibus L. Papii numis Iuno Lanuvina recurrat, et, ut vidimus, Papia gens Lanuvio ortum debeat, censuere nonnulli, legendum in Dionysio Lanuvium, non Lavinium, quos inter Vrsinus ipse. Sed perperam, nam narrat historicus, factum istud prodigium interea temporis, cum urbs ab Aenea

a) L. XIII. v. 364. b) L. I. p. 43.

condideretur, at ab hoc non Lanuvium, sed Lavinium conditum novimus. Si igitur mendum subest, illud non librario, sed ipsi Dionysio imputandum, qui memoriae lapsu, et affini nomine deceptus Lavinio tribuerat, quod de Lanuvio fuit praedicandum. Non unus Dionysius utramque urbem temere confudit. Quis ignorat, Lanuvii cultam Iunonem Sispitam, atque ibi sacrum fuisse serpentem a virgine pasci solitum? de quo agam pluribus in gente Roscia. Tamen Aelianus haec item non de Lanuvio, sed Lavinio narrat a). Sed in hoc quoque absolvendus librarius, omnisque in auctore ipso culpa, nam et hic agit de urbe, quam condidit Aeneas, et de uxore Lavinium appellavit. Adde simile sphalma in Appiano, aut ejus librariis b), et quae ex uno Livio dubia collegit Drackenborchus c). At Begerus sic Dionysium cum numis conciliat, ut putet, Papium in Iunone Sispita respexisse Lanuvium, in lupa et aquila Lavinium, atque ita eleganter familiae suae origines conjunxisse cum originibus Romae d).

Denarius II. offert caput Sispitae, de qua, ut et de virgine draconis nutricia, quam quinarius sequens pingit, agam liberaliter in moneta gentis Rosciae. Quae sit causa gryphi parti aversae inserti, malo me ignorare candide profiteri, quam cum Havercampo existimare, notari curam monetae, quod hoc animal in locis in Orientem vergentibus aurum custodire credebatur. Vaillantius veterem nobis cantilenam occinit, cum grypho, quod Apollini sacer est habitus, indicari ludos Apollinares putat.

Dixi, in his denariis utrinque exstare minuta sigilla, quae sane, ut lepida sunt, ita infinita varietate, ex quo matricum monetae R. stupendam copiam colligas. Neglectis reliquis adiaphoris commemorandus denarius a Morellio propositus, qui juxta Sispitae caput tabellam exhibet, cui inscriptum PAPI. Duae libera rep. memorantur leges Papiae, una de Vestalibus lata, altera de peregrinis urbe pellendis, de quibus vide rerum R. scriptores.

Numus IV. Mercurium lyrae inventorem praedicat, de quo Horatius, aliique passim.

Quo tempore signati fuerint hi numi, nihil certi posse definiri, dicetur in Roscia.

PAPIRIA.

Plebeia. Cognomina in numis *Carbo* et *Turdus*.

* * *

Carbo.

Caput Palladis alatum, prae quo X, *pone ramus.*

CARB. *vel* M. CARB. *Iuppiter fulmina-*

a) Nat. anim. L. XI. c. 16. b) Bell. civ. L. II. c. 20. c) ad L. III. cap. 29. d) Observ. in num. ant. p. 19.

tor in citis quadrigis, in imo ROMA. AR. C.

CARBO in semissibus, et quadrantibus. R.

ΕΠΙ. ΓΑΙΟΥ. ΠΑΠΙΡΙΟΥ. ΚΑΡΒΩΝΟΣ, de quo vide prolegomena ad numos Bithyniae.

* * *

Turdus.

TVRD. in assibus et quadrantibus. R.

PASIDIENVS.

Gentis incertae. ΕΠΙ. ΦΡ. ΠΑΣΙΔΙΗΝΟΥ. ΦΙΡΜΟΥ. ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Vide prolegomena ad numos Bithyniae.

PASSIENVS.

Numus Goltzianus.

PEDANIA.

Gens obscura. Cognomen *Costa.*

COSTA. LEG. *Caput muliebre laur.*

BRVTVS. IMP. *Tropaeum.* AR. R.

Aliud ex hoc denario non eruimus, quam Costam hunc Bruto in bello civili adhaesisse.

PEDIA, PERPERNA.

Numi Goltziani.

PETILLIA.

Plebeia. Cognomen *Capitolinus.*

CAPITOLINVS. *Caput Iovis.*

PETILIVS. *Templum sex columnarum. In nonnullis hinc* S, *inde* F. AR. R.

PETILLIVS. CAPITOLINVS. *Aquila expansis alis fulmini insistens.* *Templum sex columnarum fastigio multis statuis exornato. In nonnullis hinc* S, *illinc* F, *vel hinc* F, *illinc* S. (Mus. Caes.) AR. R.

Quaecunque ratio fuerit, cur Capitolini cognomen abstulerint Petillii, istud certum, typum tam Iovis Capitolini,

quam templi ad cognomen istud adludere. Serius quispiam ex eadem gente templi Capitolini curator pretiosa varia ex eodem suffuratus dicitur Horatio a):

Mentio si qua
De Capitolini furtis injecta Petilli
Te coram fuerit.

Literas S. F. Vaillantius legit *Sacris Faciundis*, Havercampus mavult, *Sexti Filius*. Vtramque sententiam vexant numi musei Caesarei, in quibus promiscue S. F. et F. S. scribitur. Hactenus ergo ignotus earum sensus.

PETRONIA.

Plebeia et antiquissima. Cognomen *Turpilianus*. Fuit P. Petronius Turpilianus IIIvir monetalis sub Augusto, cujus aut caput, aut epigraphen numi ejus omnes offerunt. Typi aut ad ipsum Petronium pertinent, aut in laudibus Augusti occupantur, commemorando, quod et praestant denarii Aquillii, Durmii, Caninii, signa a Parthis recepta, Armeniam captam, aliaque, quae fuere Augusti decora V. C. 734 parta. Ex quo intelligimus, Petronium hunc inde ab hoc anno fuisse IIIvirum monetalem.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Hujus caput nudum.*

IIIVIR. TVRPILIANVS. *Virgo Tarpeia clypeorum congerie obruta.* AR. R.

FERON. TVRPILIANVS. IIIVIR. *Caput deae Feroniae.*

CAESAR. AVGVSTVS. SIGN. RECE. *Parthus genuflexus signum offert.* AR. R.

Typos Sabinos jure monetae suae intulit Petronius, cujus gens et ipsa Sabina fuit; nam Petronios ipso etiam cognomine *Sabinos*, nimirum capto ex regione, e qua Romam commigraverunt, ex Val. Maximo, Fastis, et marmoribus praeclare comprobat Vrsinus. Prioris denarii argumentum insigne Tarpeia virgo, filia Sp. Tarpeii, qui per bellum a Sabinis raptarum virginum causa illatum Romanae arci praeerat. Ea armillarum, quas aureas Sabini gestaverunt, cupiditate illecta prodituram se illis arcem pacta est ea lege, ut darent, quod in sinistris manibus (armillas intelligebat) haberent. Et stetere promissis Sabini, sed pro armillis clypeos, quos sinistrae etiam manus tulere, in eam conjecerunt, dum obrueretur. Haec praeter Varronem et Servium Livius b). At Dionysio Halic. proditionis absolvenda videtur, quod eam Romani in eo loco, ubi ceciderat, sepulchri honore dignati sunt, eique inferias quotannis faciunt c). Admonet me imago hujus numi, quae Tarpeiam scutis paene obrutam sistit, ejus convicii, quod apud Homerum in Paridem torsit Hector d):

ἤ τε κεν ἤδη
Λαΐνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ', ὅσσα ἔοργας.

a) L. I. Sat. IV. v. 93. b) L. I. c. 11. c) L. II. c. 40. d) Il Γ. 56.

jam enim vero
Lapideam indutus fuisses tunicam
ob mala, quae patrasti,

id est: *lapidibus obrutus fuisses.* Denarius alter caput Feroniae sistit, quam a Sabinis cultam, dictamque a Graecis Ανθηφορον, Φιλοςεφανον, Φερσεφονην tradidit Dionysius Halic. a). Feroniam urbem, quae eodem nomine deam magna religione coluit, sub monte Soracte positam refert Strabo. Argumenta Sabina, nempe eandem iterum Tarpeiam, et Sabinarum raptum, vide in numis Titurii, qui Sabinus et ipse fuit, et appellatus est aeque ac Petronius.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Hujus caput nudum.*

P. PETRON. TVRPILIAN. IIIVIR. *Siren stans singulis manibus singulas tubas tenet.* AR. R.

En Sirenum unam, earumque secundum veterum figmenta verum habitum, quas Acheloo et Terpsichore, secundum alios Calliope Musa progenitas ut propter cantus illecebras amabiles, ita propter collocatas incautis insidias inimicas finxit antiquitas. Stat ore virgineo, nexis humero alis, inferne in volucrem desinens, et tubas in cantum praeferens, nimirum, ut ait Servius b), Sirenes tres fuere, harum una voce, altera tibiis, alia lyra canebat, et primo juxta Pelorum, post in Capreis insula habitaverunt Revera, ait, fuisse meretrices, quae quia transeuntes ad incitas redegerunt, his fictae sunt inferre naufragia. Stantes in concentu tres, et cum iisdem artis instrumentis videre saepe est in veterum anaglyphis, ac praecipue Etruscorum sarcophagis, sociato plerumque Vlysse navi vecto religatis ad malum manibus. Vide de Sirenibus plura ad numos Apterae Cretae, et Neapolis Campaniae, et apud Apollonium c), ejusque scholiastem. Anaxilaus apud Athenaeum d), dum Theano meretricem Sireni comparat, sic eam lepide describit: ἡ Θεανω δ' ουχι Σειρην ἐςιν ἀποτετιλμενη; βλεμμα και φωνη γυναικος, τα σκελη δε κοψιχυ. *Theano vero an non Siren vulsa est? aspectus et vox mulieris, crura merulae.* Cur typus Sirenis in Petronii numis compareat, ignoro. Qui eo indicari putant seu deductam ab Augusto Cumas coloniam, seu instauratam Neapolin, incertis conjecturis nituntur.

* * *

Numi, in quibus *Armenia genuflexa — Parthus signa reddens — Imperator bigis elephantorum vectus*, similesque alii exstant, cum Augusti acta eloquantur, explicabuntur ad annum V. C. 734. Argumenta alia dubia: *Pegasus — Astra solis et lunae — Caput Bacchi — Vir nudus humi sedens — Lyra*, quae omnia incertum, utrum Augustum, an Petronium respiciant.

* * *

Petronium proconsulem Asiae sub Tiberio vide in numis Smyrnae, Petronium proconsulem Syriae sub Claudio in numis Antiochiae Syriae.

---

a) L. III. p. 173. b) ad Aen. V. 864. c) L. IV. v. 892. d) L. XIII. p. m. 558.

PINARIA.

Gens patricia et antiquissima, Pinariis jam ab Evandro una cum Potitiis ad sacrorum Herculis ministerium designatis [a]). Cognomina in numis *Natta* et *Scarpus*.

* * *

Natta.

Caput Palladis alatum, *pone* X. NAT. *vel* NATTA. *Victoria in citis bigis*, vel: *Dioscuri equites*, *in imo* ROMA. AR. C.

NAT. in assibus et quadrantibus. R.

* * *

Scarpus.

M. ANTO. COS. III. IMP. IIII. *Caput Iovis Ammonis.*

ANTONIVS. AVG. SCARPVS. IMP. *Victoria gradiens.* In alio: SCARPVS. IMP. *Aquila legionaria inter duo signa militaria adscripto* LEG. VIII. (Pembrock Part. III. tab. 13.) AR. RR.

* * *

Hos ordine sequuntur numi Octaviani nondum Augusti, qui, etsi Scarpi nomen non adjiciant, tamen propter typum Ammonis ab eodem in Africa videntur signati. Eos vide descriptos inter numos Octaviani ab anno V. C. 719 usque 726.

* * *

CAESAR. DIVI. F. AVG. PONT. *Victoria stans super globo coronam porrigit.*

IMP. CAESARI. SCARPVS. IMP. *Manus aperta.* AR. R.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Victoria stans super globo coronam porrigit.*

IMP. CAESARI. SCARPVS. IMP. *Manus aperta.* AR. R.

M. ANTON. IMP. COS. DES. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Caput Antonii jugatum cum capite Cleopatrae.*

L. PINAR. SCARPVS. IMP. AF. *Navis expanso velo.* AE. I. (Angeloni post pag. 19 num. 10.)

Denarius I. causa COS. III., qui honos Antonio tribuitur, signatus est inde ab anno V. C. 723, quo consul III. processit. Praeclare ad explicandum hunc numum servit, quod narrat Dio [b]): victum ad Actium Antonium cursum in Africam direxisse ad Pinarium Scarpum, qui ibi cum exercitu ad tuendam Aegyptum haerebat, sed ab hoc non receptum infectis rebus discedere coactum. Hunc ipsum esse hujus denarii Scarpum, dubium non est: nam primum signatus est sub exitum rerum Antonii, deinde ipse etiam typus Ammonis Africanam ejus praefecturam eloquitur. Necesse ergo est, hunc numum in ea provincia signatum. Conjunctus denarius Pembrockianus per signa militaria delatum ei exercitus imperium indicat, de quo Dio. Et hactenus dicta liberaliter comprobat aeneus Angelonianus, cujus epigraphe si rite excepta est, habemus etiam certum Pinarii praenomen *Lucius*, quod reticuerunt et numi alii, et Dio,

a) Liv. L. I. c. 7. b) L. LI. §. 5.

et praeterea literis AF. Africanum ejus imperium. Quae alia ad aenei hujus numi explicatum pertinent, vide in ejus conlegis, in moneta M. Antonii lustratis.

Denarii Scarpi reliqui, ex quo is prodito Antonio ad Octavianum transivit, deinceps per vices sunt signati, et tertius quidem propter titulum CAESAR. DIVI. F. usque ad annum V. C. 727 cusus agnoscitur, quo demum Caesar Augusti nomen admisit, inde ab hoc anno signatus est numus, qui sequitur, cum Augusti appellatione. Qua is in provincia, incertum. Perhibet iterum Dio [a]), Scarpum vivo adhuc Antonio Octaviani jussu exercitum suum Cornelio Gallo tradidisse, quod et confirmat Orosius [b]). Fieri tamen poterat, ut paullo post ad priorem stationem redire juberetur, nam Octavianus non multo post eundem Gallum captae Aegypto praefecit.

Typum manus sic apertae, ut interiorem ejus partem, seu volam, oculis objiciat, Vrsinus refert ad cognomen *Scarpi*, quasi illud ducatur a Graeco καρπος, quod *manus volam* significat. Addit continuo: *S literam, quae detrahendi vim habet, Graecae voci καρπος adjectam opinor, quod qui primus Scarpi cognomine usus est, aliquam in ea manus parte, quae καρπος dicitur, vel a natura, vel a fortuna labem acceperit, cum contra, qui nullum in ea incommodum passi fuerint, ἐυκαρποι dicti sunt.* Graviter in hoc judicio adversus linguae Graecae indolem peccari a viro praestantissimo video, etsi facile in eo acquieverint Vaillantius et Havercampus. Quis enim unquam grammaticorum adseruit elementum S in Graecis habere detrahendi vim? Satis apparet, homini Italo, ut fit, linguam patriam imposuisse, in qua saepe praefixum S detrahit, ut in vocabulis: *sconoscere*, *sconfortare*, *sconcertare*, et similibus. Novi, Atticos nonnunquam elemento K vel M praefixisse Σ, at novi etiam, praefixum hunc sibilum nihil in significatione mutasse, et fuisse perinde κνιψ, μικρος scripserint, an σκνιψ, σμικρος. Nova etiam vox, et lexicographis ignota ἐυκαρπος, sic ut ea significetur is qui sano est carpo. Tamen facile puto concedendum, Scarpum typo volae adlusisse ad vocem καρπος, nimirum quod suum cognomen Scarpus non magnopere a καρπος differt. Sic et Accoleius larices in numis suis signavit quod cognomen suum Lariscolae aliquam cum laricibus adfinitatem habet.

PLAETORIA.

Gens plebeia. Cognomen *Cestianus.*

Caput muliebre, pone varia sigilla.

M. PLAETOR. CEST. S. C. *Protome juvenilis imposita basi, cui inscriptum:* SORS. AR. R.

a) L. LI. c. 9. b) L. VI. c. 19.

Caput muliebre crinibus in occipite reticulo colligatis, pone varia sigilla.

M. PLAETORI. CEST. S. C. *Fastigium templi trigonum.* AR. R.

Prior denarius Sortis habet effigiem. Est vero Sors teste Cicerone [a]) *idem propemodum, quod micare, quod talos jacere, quod tesseras, quibus in rebus temeritas et casus, non ratio, nec consilium valet.* Tamen etsi totum sortis negotium a fortuna pendebat, vetus illi superstitio, perinde atque nostra, oraculi vim addidit, quin et religione consecravit, sic ut teste Plinio pro deo esset [b]). Iunctam semper cum Fortuna declarant sortes Antiaticae et Praenestinae olim insignis nominis, nam apud Antium et Praeneste celeberrima fuere Fortunae templa. Cujus generis, locive sit Sors in hoc denario proposita, et templum denarii alterius, (nam illud esse Sortis, videtur verisimile) incertum est. Illud non omittendum, Fortunas Antiates non absimili modo proponi in denario gentis Rustiae.

* * *

CESTIANVS. S. C. *Protome muliebris galeata, humero alato, prominente pone pharetra, juxta cornucopiae.*

M. PLAETORIVS. M. F. AED. CVR. *Aquila fulmini insistens.* AR. R.

CESTIANVS. *Caput muliebre turritum, ante quod globus.*

M. PLAETORIVS. AED. CVR. *Sella curulis, juxta varia minuta sigilla.* AR. C.

Caput juvenile prolixis crinibus, pone varia minuta sigilla.

M. PLAETORI. CEST. EX. S. C. *Caduceus.* AR. C.

Caput muliebre crinibus in occipite reticulo colligatis. In aliis: MONETA. S. C. *Caput Monetae.*

M. PLAETORI. CEST. EX. S. C. *Guttus et fax ardens.* AR. C.

Denarii priores Plaetorium aedilem curulem faciunt, et revera Cicero M. Plaetorium hoc magistratu insignem memorat [c]), et ad hunc videntur adludere typi. De sella curuli istud extra controversiam. Aquila, et caput turritum Cybeles sacros Iovi et Matri Magnae ludos, et ab aedilibus curulibus peragi solitos haud dubie indicant. At protome numi I., nisi Pantheon est, quod congesta attributa videntur suadere, aenigmatis rationem habet. Neque etiam typi numorum sequentium sensum satis aperiunt, nullo operae pretio ei indagando longius immorari.

* * *

MONETA. S. C. *Caput Monetae.*

L. PLAETORI. L. F. Q. S. C. *Vir nudus currens d. et s. incertum quid tenet, infra varia minuta sigilla.* AR. C.

BRVT. IMP. L. PLAET. CEST. *Caput Bruti nudum.*

EID. MAR. *Pileus libertatis inter duos pugiones.* AR. RRR.

Taedet commemorare, qua ratione Vaillantius et Havercampus ambiguum aversae typum, qui est in denario priore, explicare sint aggressi. Rem

a) De Divin. L. II. c. 41. b) L. II. §. 5. p. 73. c) pro Cluent. c. 45.

satius in incerto reliquendam puto. Denarius alter, quem in moneta Bruti latius explicabimus, L. Plaetorium sistit, qui in bello civili a Bruto stetit.

PLANCIA.

Gens plebeia.

CN. PLANCIVS. AED. CVR. S. C. *Caput muliebre tectum pileo.*

Capra silvestris, pone arcus et pharetra. AR. C.

Praetereo iterum, quae de numi hujus auctore, et typis multa, sed incerta omnia hactenus prolata sunt. Caput simili pileo tectum exstat quoque in numis C. Antonii. Praeplacet nupera sententia cl. Ennii Visconti, adserentis, hoc typo expressum caput Dianae, quod praeclare stabilit ex vetere marmore, in quo mentio fit DIANAE PLANCIANAE, ex quo conjici potest, fuisse in Planciorum aedibus cultam Dianam, atque ab his illi nomen inditum [a]). Et vero partis aversae attributa plane Diania sunt.

* * *

M. Plancius Varus proconsul in numis urbium Bithyniae imperante Vespasiano, quos descripsimus in prolegomenis ad numos Bithyniae. Idem proconsul Asiae eodem imperante. Vide monetam Apameae Phrygiae.

PLAVTIA, PLVTIA.

Gens plebeia. Cognomina: *Hypsaeus*, et *Plancus.*

* * *

Hypsaeus.

P. YPSAE. S. C. *Caput muliebre latiore fascia redimitum, pone delphinus.* In aliis: *Caput Neptuni, pone tridens.*

C. YPSAE. COS. PRIV. CEPIT. *Iuppiter fulminator in citis quadrigis.* AR. C.

P. HVPSAEVS. AED. CVR. C. HVPSAE. COS. PREIVER. CAPT. *vel* CAPTV. *vel* CAPTVM. *Iuppiter fulminator in citis quadrigis, infra quas in nonnullis scorpius.*

M. SCAVR. AED. CVR. EX. S. C. REX. ARETAS. *Aretas juxta camelum genuflexus oleae ramum offert.* AR. C.

Vterque denarius decorum genti Plautiae argumentum sistit. Nimirum C. Plautius V. C. 425 consul Privernum cepit, et de urbe victa triumphavit, de quo vide Pighium ad hunc annum. Dicitur hic in Fastis triumphalibus *C. Plautius Decianus*, ex quo, numorumque praesentium testimonio conficitur, Decium quendam a Plautio Hypsaeo ad-

a) Mus. Pio-Clem. Tom. II. p. 21. nota a.

optatum, dictumque adeo C. Plautium Hypsaeum Decianum. At Pighius in hujus denarii C. Hypsaeo non ejus, quem diximus, anni consulem C. Plautium indicari putat, sed C. Plautium consulem anni V. C. 413, cui ex ipsis his denariis fuisse cognomen Hypsaei conjicit. Enimvero bis a quodam C. Plautio consule intra annos XII. Privernum captum refert Livius, anno V. C. 413 [a]), et V. C. 425 [b]). Res obscura. Crederem lectum Iovis fulminatoris typum cum adlusione ad nomen *Hypsaei*, nempe qui ἀπο τȣ ὑψȣς, *ex alto*, tonat fulguratque, nisi idem typus in consulibus esset perfrequens. Notandum in praecedente denario scriptum YPSAE pro HYPSAE., omissa Graecorum more aspirata. Cujus sit caput numi prioris, decidere vereor, forte Veneris marinae propter adjectum delphinum; neque etiam certa ratio capitis Neptuni, et qui saepe per aversae aream repit, scorpii. Aversam denarii alterius jam explicavimus in numis Aemilii Scauri, quo loco et verisimile diximus, P. Hypsaei nostri, et M. Scauri aedilitatem incidere in annum V. C. 696. Vterque V. C. 702 Pompeio sine conlega consule propter ambitum, et vim damnatus est [c]).

* * *

Plancus.

L. PLAVTIVS. *Persona muliebris intextis capillitio serpentibus, qui in nonnullis absunt.*

PLANCVS. *Aurora alata quatuor equos junctos ducens.* AR. C.

Lubet hujus argumenti hactenus non rite intellecti explicationem, quam olim dederam [d]), huc transferre. Vaillantius faciem partis adversae caput Solis plenum dicit, et argumentum solito suo more ad ludos Apollinares refert. Idem sentit Havercampus addito altero errore, numum potuisse in Oriente signari, Aurora eam orbis partem designante. At vero denarii hujus typos dilucide explicat Ovidius [e]). Narrat, tibicines Romae a censorum altero (Appius Claudius is erat) irritatos urbem exilio mutasse, et Tibur recessisse. At mox Romanos profugorum desiderium tenuit, quod iis absentibus et scena, et sacrificia, et supremae naeniae conticuere. Id aegre ferens C. Plautius in censura conlega astu rem aggressus, homines noctu vino madidos plaustris impositos mane sub Aurorae tempus Romam Tibure devehi, et ne a magistratu agnoscerentur, eorum vultus personis tegi jussit. Restituta pax, et in facti memoriam quinquatrus minusculae institutae, quibus permissum tibicinibus, *vestitu, quo vellent, personatis, temulentisque urbem pervagari*, ut ait Censorinus [f]). Omissis reliquis eos versus, qui praecipue huc faciunt, exscribam:

Iamque per Esquilias Romanam intraverat urbem,
Et MANE in medio plaustra fuere foro.
PLAVTIVS, ut possent specie numeroque senatum
Fallere, personis imperat ora tegi.

---

a) L. VIII. c. 1. b) L. VIII. c. 20. c) Appian. B. C. L. II. Dio L. XL. §. 53. Val. Max. L. IX. c. 5. d) Numi veteres pag. 13. e) Fast. VI. 651. f) de die natali c. XII.

Nemo non videt, factum istud per se leve quidem, ac leporis plane rustici, sed quod Romanis instituendi novi festi, nempe quinquatruum minorum, occasionem dedit, a posterorum quodam Plautii, qui hic ab Ovidio fabulae, et restitutae pacis auctor dicitur, in numo esse signatum. In aversa typo Aurorae tempus designatur, quo revera lepida fabulae catastrophe peracta fuit, quodque vates vocabulo *mane* innuit, et apertius Livius, qui factum istud facete narrat [a]): *nec prius sensere, quam plaustris in foro relictis plenos crapulae eos LVX oppressit. Tunc concursus populi factus etc.* Vide etiam Val. Maximum [b]).

Iam igitur facies partis adversae persona est ab Ovidio memorata, quae caput Medusae esse nequit, nisi improprie, quatenus Medusae crines serpentibus horrentes propter aspectus atrocitatem personis Gorgoneis nomen fecere, ut Hesychio γοργεια dicuntur προσωπεια, nempe in quibus effictum sit Gorgonis caput. Personam, licet ab hac diversam, exhibet etiam denarius gentis Iuniae, eadem, ut opinor, de causa; nam annus, quo istud contigit, scilicet V. C. 443, consulem habuit C. Iunium Bubulcum, ut diximus in numis gentis Iuniae Silanorum. Aversa sistit certam Auroram alatam, et quatuor suos equos freno cohibentem. Causa alarum eam Euripides vocat λευκοπτερον, *albis alis instructam* [c]), eidemque quadrigas tribuit [d])., etsi idem, aliique in equorum numero varient. Binos ei largitur Homerus expressis praeterea nominibus [e]):

> *Λαμπον και Φαεθονθ', διτ' Ηω πωλοι ἀγουσι.*
>
> *Lampum et Phacthonta, qui Auroram equi ducunt,*

tum et bigis vectam sinuato per caput peplo saepe propositam videmus in gemmis veteribus. Alibi unicum illi indulget Euripides, cum μονοπωλον illam, id est: *uno equo vectam*, appellat (in Oreste v. 1004.), et uno equo contenta est in numo Aegyptio, quem olim ex museo Caesareo edidi, adjecto praeterea Aurorae nomine HΩ. (Sylloge I. p. 72.) Lycophron Pegaso vectam contendit. (in Alexandra v. 17.) Idem Aurorae argumentum, eodemque, ut in his numis, modo propositum, exstat in insigni gemma, quae fuit olim ducis Aurelianensis: Rufi artificis nomine insuper notata. (Descript. des pierr. grav. T. I. p. 195.) Alia praeterea Aurorae in numis permissa attributa vide in laudato numo Aegyptio, et in numo divi Trajani, quem in moneta Trajani proponemus.

Hujus denarii aliud adhuc est meritum, quod veram Pighii lectionem confirmat, qui in Ovidii Fast. VI. v. 685 legendum recte censet *Plautius*, cum in hoc vocabulo varient codices, quorum alii jam *Callidus*, jam *Cautius*, jam *Claudius* praeferunt. Verba *Callidus*, et *Cautius* sensum corrumpunt. Vox *Claudius* veritati historicae adversatur,

---

a) L. IX. c. 30. b) L. II. c. 5. §. 4. c) in Troad. v. 848. d) ibid. v. 855. Odyss. Ψ. v. 246.

nam Claudius censor tibicinum conlegio inimicus fuit, et auctor, cur Tibur discedere maluerint.

* * *

Commemorandi hoc loco numi sequentes:

PLAVTIVS. *Persona similis.*
Sine epigraphe. Aurora alata d. hastam unum, in alio numo duos Solis equos freno ducit. AV. (Mus. Caes.)

Horum tres sunt in museo Caesareo, aliis, quod norim, museis ignoti, et una cum pluribus aliis numis barbaris anno 1713 in Transilvania effossi in hunc thesaurum translati sunt. Hae peristases, ac praeterea, quod nonnihil barbarae sunt fabricae a Romanae monetae modo multum abludentis, suspicari jure faciunt, esse ex eorum numorum genere, quos cuderunt barbari adhibitis cultiorum populorum archetypis, de quo more alibi ex proposito egimus. (Vol. IV. p. 176.)

* * *

Plautii incerti.

A. PLAVTIVS. AED. CVR. S. C.
Caput muliebre turritum.
BACCHIVS. IVDAEVS. *Bacchius genuflexus s. camelum freno retinet, d. oleae ramum offert.* AR. R.

Cum ex Plautiis soli Silvani cum praenomine Auli reperiantur, jure conjicit Havercampus, horum cuipiam hunc denarium tribuendum. Caput anticae ludos Matris Magnae indicat ab aedilibus curulibus obiri solitos, ut diximus ad caput simile gentis Plaetoriae. At aversa argumentum historicis intactum offert, nempe Bacchium Iudaeum eodem modo supplicem, quo in numis M. Aemilii Scauri regem Aretam. Indubitatum igitur, quo tempore Cn. Pompejus per Scaurum ad petendam pacem Aretam compulit, per A. Plautium Bacchio Arabiae, ut videtur, dynastae, et religione Iudaeo leges dictasse, quam deinde laudem in denariis in sua aedilitate percussis restituit.

* * *

A. PLAVTIVS. PROCOS. in numo Cypri cum capite Augusti. Vide numos ejus insulae.

* * *

Plutius.

Caput Palladis alatum, pone X.
C. PLVTI. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. C.

Ad gentem Plautiam hunc denarium vulgo referunt eruditi, quia *Plautius, Plotius, Plutius* eandem notare gentem existimant.

PLOTIA.

Eadem cum Plautia. Sic et Claudius, et Clodius, Cauponius, et Coponius, Faustulus, et Fostulus etc.

C. PLOTIVS. RVFVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti. C.

Forte hic est idem, quem conspirasse contra Augustum refert Suetonius a).

a) In Aug. c. 19.

POBLICIA.

Gens plebeia. Cognomen *Malleolus.*

C. MALLE. C. F. *Caput Palladis alatum*, *retro* X.

L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus in citis bigis d. hastam intorquet*, *s. clypeum*, *et lituum militarem.* Sunt serrati, et C.

De denariis similibus jam egi in Cosconia.

* * *

Caput muliebre tectum galea, *cui superne malleolus imminet*, *juxta* X.

C. MAL. *Vir nudus stans ante tropaeum d. hastam dexterum pedem thoraci imponit*, *in area prora navis*, *cui in nonnullis apis insistit; in aliquibus* το C. MAL. *insculptum est cistae quadratae.* AR. C.

Caput Apollinis laureatum, *in nonnullis juxta scriptum:* L. METEL. A. ALB. S. F.

C. MAL. *Figura seminuda clypeis insidens d. hastam pendente ad latus parazonio coronatur a Victoria retro stante*, *in imo* ROMA. AR. C.

In priore denario observandus malleolus manifeste ad cognomen Malleoli adludens. Quam dixi cistam quadratam, incudem statuit Havercampus, nempe cum qua opportune jungas malleum. Denarius alter videtur offerre tres monetales L. Metellum, A. Albinum, et C. Malleolum. Quis fuerit hic C. Malleolus, et quis reliquorum typorum sensus, incertum. Vis conjecturas? pasce te ex Havercampo.

* * *

Poblicii incerti.

Caput muliebre galeatum, *pone* ROMA, *superne litera alphabeti.*

C. POBLICI. Q. F. *Hercules stans leonem suffocat*, *in area arcus et pharetra*, *et eadem litera*, *quae in antica.* Sunt serrati, et C.

M. POBLICI. LEG. PRO. PR. *Caput Palladis.*

CN. MAGNVS. IMP. *Pompejus M. paludatus ex navi egrediens palmam accipit*, *quam ei accedens genius muliebris Hispaniae duo jacula et clypeolum rotundum gestans offert.* AE. R.

De priore item denario certa adferri non possunt. Alter secundum receptam opinionem sistit M. Poblicium legatum propraetore sub Pompejo M., et indicat typus eundem Pompejum a genio Hispaniae benigne exceptum, cum is ad debellandum Sertorium eo profectus est, sed quam sententiam uberius expendemus in Pompeja. Simile fere argumentum habet aversa numorum M. Minatii Sabini.

POMPEIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Faustulus*, *Magnus*, *Pius*, *Rufus.*

* * *

Faustulus.

Caput Palladis alatum, *prae quo* X, *pone urceus.*

SEX. POM. FOSTLVS. *Romulus et Remus lactentes sub ficu Ruminali, cui picus insidet, quem adstans pastor Faustulus extenta manu indicat.* AR. C.

Gemini a lupa nutriti, ficus Ruminalis, picus avis, pastor Faustulus, nimirum urbis aeternae incunabula, notiora sunt, quam ut iis enarrandis inhaeream. Sex. Pompejus hujus auctor denarii hunc selegit aversae typum, seu quod idem haberet cum geminorum nutricio cognomen, seu quod revera genus suum ab hoc pastore duci credidit, aut credi voluit. Scribitur FOSTLVS pro FAVSTVLVS. Paullo supra in Plotia vidimus AV et O permutata, etiam V saepius extrusum, sic *vincula* et *vincla*, *Proculus* et *Proclus*, *Alcumena* et *Alcmena*.

* * *

Magnus.

Cn. Pompejus natus eodem, quo M. Tullius anno V. C. 648 patre Cn. Pompejo Strabone, cujus eximia virtus bello sociali enituit. In dissensu civili Sullae et Marii, illius partes amplexus praeclaram Sullae operam navavit, adeo hoc adolescentis virtutem mirante, ut annos natum XXIII. *imperatorem* ipse salutaret. Ab eodem paullo post in Africam missus, ut Cn. Domitium Ahenobarbum ad obsequium revocaret, qui unus ex proscriptis armis sese tueri intenderat, confecto feliciter bello redux maximis a Sulla et universo populo laudibus elatus est. Longum esset referre, quantis subinde accessionibus has famae meritorumque primitias auxerit, Sertorio, piratis, Mithridate, Tigrane incredibili virtute devictis, prolatisque imperii finibus, felix undequaque cum propria virtute, morumque commendatione, tum singulari totius imperii in eum adfectu, at eo infelix, quod gloriae aemulum nactus est Caesarem, cum quo minus reip., quam occultae ambitionis causa collisus post cladem Pharsalicam exitum in Aegypto, quo confugerat, reperit ipsis victoribus indignum visum, et seriis lacrimis decoratum V. C. 706, relictis binis filiis Cnaeo et Sexto calamitatis paternae haeredibus, de quibus mox. Vide haec passim in rei R. scriptoribus, at praecipue Plutarchum.

MAGNI cognomen, si Plutarcho credimus, adeptus est mature admodum praecone ipso Sulla, hoc eum nomine compellante, cum victo in Africa Domitio Romam reversus est [a]). In eadem sententia fuit Plinius [b]). Alii serius sic compellatum tradunt, ut diceretur ad proximos numos. Vtut erit, in cognomen certe deinde abiit omisso patrio Strabonis, duravitque in hac familia, dum a Caligula, quem aviti et illustres civium tituli usserant, aboleretur [c]), non diuturna jactura, nam restituit successor Claudius, qui suam insuper filiam Cn. Pompejo Magno uxorem dedit [d]).

* * *

CN. PISO. PRO. Q. *Caput Numae barbatum cinctum diademate, cui inscriptum* NVMA.
MAGN. PRO. COS. *Prora navis.* AR. R.

a) In Pomp. p. m. 625. b) L. VII. §. 27. c) Sueton. in Calig. c. 35. d) Dio L. LX. §. 5.

VARRO. PROQ. *Caput barbatum diadematum instar termini.*
MAGN. PROCOS. *Aquila et delphinus medio inter hos sceptro erecto.* AR. R.
MAGNVS. *Caput muliebre elephanti exuviis tectum lituum inter et urceum, omnia intra coronam.*
PROCOS. *Pompejus in quadrigis adstante Victoria.* AV. (Catal. d'Ennery p. 195.) RRRR.

Omnium confessione numi hi signati sunt tum, cum Pompejus bello praedonum intentus esset, proquaestoribus Cn. Pisone, et Varrone, de quibus, ut et de partibus horum numorum anticis agitur in Calpurnia, et Terentia. Facile istud colligitur ex typis aversarum maritimis. Pompejus in his dicitur *proconsul*, nimirum decreto, uti toto mari, et ad quinquagesimum a mari milliarium eo in bello proconsularem potestatem haberet. Additum *Magni* nomen aliquam de tempore collati ejus honoris lucem adfundit. Appianus binis locis, (Bell. Mithr. c. 97. 118. 121.) sed dubitantis modo innuit, post bellum Mithridaticum, aut saltem post victos praedones istud ei elogium datum. Alexander Severus apud Lampridium adserit, Pompejum illud post magnos triumphos accepisse. Quoniam ergo in praesentibus denariis, qui certe per bellum praedonum signati sunt, jam *Magni* nomine gloriatur, plus fidei meretur oratio Plutarchi et Plinii supra citata, collatum a Sylla adfirmantium. Vide et numos sequentes.

* * *

M. POBLICI. LEG. PRO. PR. *Caput Palladis.*
CN. MAGNVS. IMP. *Imperator paludatus e navi egrediens palmam accipit, quam ei accedens muliebris Hispaniae genius duo jacula, et clypeolum rotundum gestans offert.* AR. R.
CN. MAGNVS. IMP. *Caput Pompeji M. nudum.*
M. MINAT. SABIN. PR. Q. *Imperator paludatus navi egressus dexteram jungit cum muliere turrita s. hastam tenente, pro cujus pedibus strues armorum Hispanicorum.* AR. RR.

Adde similes alios in gente Minatia descriptos.

Denarium priorem statuunt antiquarii signatum tum, cum Pompejus M. in Hispania proconsule bellum cum Sertorio gessit M. Poblicio legato numos hos feriundos curante. Istud si verum, jam tum Pompejus Magni nomine insignis fuit, de quo actum in numis praecedentibus. Ab his abit Havercampus, cum censet signatos serius, nimirum quando Pompejus duas Hispanias proconsulari potestate in quinquennium obtinuit, de quo vide Pighium ad annum V. C. 699. Quare, ait, adventum Pompeji laeta excipit Hispania, illique victorias suas gratulatur, cum paullo supra adseruisset, tum iterum Pompejum in Hispaniam proconsulari potestate profectum. Istud luculente falsum, nam certum est ex scriptoribus omnibus, Pompejum, ex quo decreta illi tum Hispania fuit, nunquam toto eo quinquennio pedem in eam tulisse, Afranio, Petreio, Varrone legatis eam pro se administrantibus, ipsum vero rei frumentariae causa ex S. C. in urbe substitisse. Quare cum Pompejus secundum typum hujus dena-

rii vere in Hispaniam videatur appulsus, nullo pacto in alterum hoc tempus denarius hic potest moveri.

Quo minus antiquarii denarium alterum in Pompeji vivi tempora vocarent, etsi typorum similitudo aetatem priori synchronam suaderet, obstitit religio capitis Pompeji in eo signati, cum illa aetate nondum licuisset hominis vivi caput monetae inferre. Ergo a Sex. Pompejo in Sicilia cusus vulgo creditur. Quid si statuamus, utrumque denarium signatum in Hispania, quo tempore Cnaeus Magni F. bellum adversus Caesarem apparavit? Sane in hac sententia typi nihil obturbant. Proponitur enim Cnaeus in Hispaniam appulsus, et ab ejus urbibus propter patris memoriam benigne exceptus. Ejusdem memoriae, et in filio pietatis causa insertum numo Pompeji mortui caput. Non obstat epigraphe CN. MAGNVS. IMP., quae ad filium Cnaeum aeque potest pertinere; nam nomen *Magni* perinde ac Sextus habuit haereditarium, dictum autem fuisse imperatorem, etsi istud a nemine veterum proditum norim, tamen pronum est credere, quod rei summa in eo bello ad Cnaeum delata is titulus auctoritatem in castris addidit, ac vel ideo ambitiosius est quaesitus, neque multo labore partus. Sic et M. Brutum, cum bellum adversus Octavianum pararet, hunc sibi honorem promereri studuisse, ut majore dignitate rebus praeesset, in ejus numis dicetur. Adverto etiam, minus videri verisimile, alterum hunc denarium a Sex. Pompejo cusum, nam hic in certis suis numis sua semper nomina capiti patris adscripsit, quae lex in hoc M. Minatii Sabini denario observata non est. Auctor belli Hispaniensis meminit L. Minatii, qui in Hispania desperatis ducis sui Cnaei rebus ad Caesarem deficere parabat [a]). Praeclare istud conjecturam meam juvaret, sed Minatius in numo dicitur Marcus, non Lucius.

* * *

Numum Γ. ΠΟΜΠΗΙΟC. cum capite Pompeji M. vide in numis Pompejopolitarum Ciliciae.

* * *

Sex. Pompeji numos nexus historici causa in monetam imperatorum differo.

* * *

Rufus.

Denarios Q. Pompeji Rufi vide recitatos in numis Cornelii Sullae.

* * *

Pompeji incerti.

POMP. — L. POMP. — SEX. POM. — P. POM. — T. POM. SEX. F. in aeneis cum unciarum notis, incertum tamen, an non horum aliqui sint gentis Pomponiae.

---

a) Cap. 19.

POMPONIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis Romanis: *Molo*, *Musa*, *Rufus*, in externis, *Bassus*, *Flaccus*.

* * *

L. POMPON. MOLO. *Caput Apollinis laureatum.*

NVMA. POMPIL. *Numa s. lituum tenens stat ante aram luculentam, camillo caprum admovente.* AR. RR.

Molones in historia R. ignoti. Gentem Pomponiam ad Numam retulisse genus, disertum testem habemus Plutarchum (in Numa p. 73.). Cum enim enarrasset, fuisse Numae filios quatuor, Pomponem, Pinum, Calpum et Mamercum, subdit: ἐιναι γαρ ἀπο μεν τυ Πομπωνος τυς Πομπωνιυς, *a Pompone enim derivari Pomponios.* Ejus causa in aversa proponitur Numa occupatus sacro munere, cujus ipse praecipuus auctor exstitit. Eodem titulo Calpurnii quoque, Calpi nepotes, et Marcii Censorini Numam denariis intulere, ut vidimus.

* * *

Musa.

Q. POMPONI. MVSA. *Caput juvenile diadematum crinibus per cincinnos dependentibus.*

HERCVLES. MVSARVM. *Hercules stans cum attributis lyra canit.* AR. R.

Caput muliebre laureatum, pone varia minuta sigilla.

Q. POMPONI. MVSA. *Musarum una stans cum attributo sui muneris, quod in singulis variat.* AR. C.

Dubitatum a nonnullis, utrum MVSA in his denariis cognomen Pomponii indicet, an ad ipsas in illis propositas Musas, ut habemus in numis Aciliae VALETV*do* scriptum juxta Valetudinem stantem, sit referendum. Verum tota scripturae ratio satis comprobat, esse putandum cognomen. Nequaquam obest, nullum a veteribus memorari Pomponium Musam, nam neque Pomponium Molonem, ut diximus, habemus. Et fuit cum hoc Musae cognomine Antonius, notus Romae sub Augusto medicus.

Offerunt hi denarii primum Herculem Musarum, dein ipsum earum chorum. Fuisse Romae templum Herculis Musarum, seu Musagetae, veteres docuere. Liberalissime de hoc Eumenius [a]): *Aedem Herculis Musarum in circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit - - quod in Graecia cum esset imperator, acceperat Herculem Musagetem esse, id est: comitem ducemque Musarum, idemque primus novem signa, hoc est: omnium Camenarum ex Ambraciensi oppido translata sub tutela fortissimi numinis consecravit, ut res est, quia mutuis opibus et praemiis juvari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, et virtus Herculis voce Musarum.* Transvectae sunt hae ab

---

a) Orat. pro restaur. schol. c. 7.

Ambracia opes V. C. 568, quo Fulvius de Aetolis triumphavit. Facti hujus meminit quoque Servius [a]). Teste Suetonio [b]) inter praeclara opera, quae a privatis hortante Augusto aedificata sunt, fuit etiam aedes Herculis Musarum a Marcio Philippo Augusti vitrico exstructa, idemque confirmat Ovidius [c]), qui et alibi docet, ficticios crines, quos mulierculae in nativorum deficientium locum suffecere, Romae fuisse venales

Herculis ante oculos, virgineumque chorum [d]).

At cum constet ex Eumenio, aedes has jam olim conditas a Fulvio, apparet, eas a Philippo solum refectas, aut sic novis accessionibus auctas, ut earum velut conditor diei meruerit. Quae alia de Hercule Musageta dici possunt, pete ex praeclara dissertatione abbatis Fontenu [e]). Proponitur in hoc numo lyra canens, atque eo cultu videtur fuisse archetypon in denarium translatum. Ita et Ovidius de hoc Hercule Musageta loquens ait [f]):

Adnuit Alcides, increpuitque lyram.

Herculem citharoedum dixit etiam Theocritus [g]):

Αυταρ ἀοιδον ἐθηκε και ἀμφω χειρας ἐπλαξε
Πυξινα ἐν φορμιγγι Φιλαμμονιδας Ευμολπος.

Sed cantorem eum (Herculem) *fecit, et ambas manus formavit*
In buxea cithara Philammonides Eumolpus.

Habemus ergo invidum Herculem bis in Apollinis jura involantem, olim, cum Delphicum illi tripodem per vim abstulit, et modo primum inter Musas subsellium, cum ex vetere lege Apollo esset Μουσηγετης, et sic etiam compellaretur a Strabone [h]).

Denarii altero loco descripti novem Musarum agmen seorsim exhibent, quas, ut dixi, sua singulas attributa distinguunt, et dubium non est, ipso hoc cultu fuisse novem illa Musarum signa, quae a Fulvio Ambracia translata ex Eumenio narravimus. Difficile tamen, sua singulis ex cultu, quem in numis praeferunt, nomina imponere. Tentarunt istud Vrsinus, Vaillantius, Havercampus, quo successu, arbitretur lector. Pluribus additur lyra, vel tibia, ambiguo adeo criterio. Eadem difficultas in discriminandis Musis, quae sunt exculptae in celebri sarcophago, quem vulgavit Sponius [i]). Confer etiam picturas Herculanenses sub initium tomi II., in quibus videre est non solum sua singulis Musis adscripta nomina, sed et adpicta attributa. Vide etiam statuas musei Pio-Clementini tomo I. et ibidem tomo IV. tabulas XIV. XV., et museum Capitolinum tomo IV. p. 141. In re numismatica unicam habemus Musam nomen suum professam, nempe

a) Ad Aen. I. 8. b) in Aug. c. 29. c) Fast. L. VI. v. 797. d) Art. amat. L. III. 168. e) B. L. Mem. T. VII. p. 51. f) in Fast. l. c. g) Id. 24. v. 127. h) L. X. p. m. 717. i) Misc. p. 44.

CALLIOPE. AVG. in numo Probi. Vraniam satis distinguit globus coelestis tripodi impositus, quem ipsa radio contingit. Quae dextera clavam, sinistra personam Sileni tenet, capite leonis exuviis tecto, Euterpe est, secundum alios Melpomene, habita tragoediae inventrix; Herculis enim cultus ad facta heroica adludit, quae sunt tragoediae argumentum, et fuit tragoedia sacra Baccho, cujus comes Silenus. Terpsichore binas tibias manu tenet, quas invenisse ferebatur, et iis animasse choreas, parum pudicae ipsa vitae, quae sectata fluvios ex Acheloo Sirenes, ex Strymone Rhesum peperit a). Horum pars antica constanter praefert caput muliebre laureatum, quod esse Musae plerique censent. At mihi videtur indicari communis Musarum mater. Hanc plerique statuunt Mnemosynen, at sunt etiam, quos inter Hyginus, qui eas Iove, et Moneta natas adserunt, de quo vide Hyginum in prooemio ad fabulas, et ibi observata Munckeri. Monetae igitur caput per adlusionem cum ipsa moneta recte componitur, ac praeterea tanquam Musarum mater cum partibus aversis horum numorum.

* * *

Rufus.

RVFVS. S. C. *Caput Iovis.*

Q. POMPONI. *Aquila d. pede lauream stringens, in area serpens, scorpius etc.* AR. C.

Quis fuerit hic Pomponius Rufus, non liquet. In numo Morelliano eadem antica jungitur cum aversa Q. Pomponii Musae, quod tribuendum aut falsario, aut monetario indiligenti.

* * *

Pomponius incertus.

L. POMPONI. CN. F. *Caput Palladis alatum, pone* X.

L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus in citis bigis d. hastam intorquet, s. clypeum et lituum militarem.* Est serratus et C.

De numis similibus egi in gente Cosconia.

* * *

Bassus, Flaccus.

T. Pomponius Bassus legatus Nervae et Trajani in numis Graecis Galatiae, et Cappadociae, quas vide.

ΕΠΙ. ΦΛΑΚΚΟΥ, in numo Antiochiae Syriae cum capite Tiberii. Vide ejus urbis numos.

PONTINIA, POPILIA, POPPAEA.

Numi Goltziani.

PORCIA.

Gens plebeia. Cognomina in numis: *Cato, Laeca, Licinus.*

* * *

Cato.

Caput Palladis alatum, pone X.

a) Euripid. in Rheso.

C. CATO. *Victoria in citis bigis, in imo* ROMA. AR. C.

M. CATO., *addito in nonnullis* PRO. PR. *Caput muliebre pone* ROMA, *in nonnullis sine hoc.*

VICTRIX. *Victoria sedens d. pateram protendit, s. palmae ramum, in aliquibus intra sellae fulcra* ST. AR. C.

M. CATO, *addito in nonnullis* PRO. PR. *aut pro hoc literis alphabeti Latini, rarius Graeci, vel minutis sigillis. Caput juvenile hedera redimitum.*

Eadem aversa. Quin. C.

Denarium I. nihil nisi longius aevum commendat. Denarii et quinarii sequentes ut idem habent argumentum, ita et eundem auctorem, et quidem M. Porcium Catonem Vticensem, ut plerique existimant, quanquam eo differunt, quod alii percussos putant tum, cum ad redigendas Ptolemaei opes pro praetore in Cyprum missus est, alii, cum bellum in Africa adversus Caesarem duce Scipione gereretur. Res incerta. Havercampus utriusque partis epigraphen conjungit, sic ut legendum sit: ROMA. VICTRIX. Verius videtur, quod opinatur Vrsinus, a Catone renovari vetus gentis suae decus narrante Livio ad annum V. C. 561 [a]): *Iisdem diebus aediculam Victoriae virginis prope aedem Victoriae M. Porcius Cato dedicavit.*

* * *

CATO inscriptum numis aeneis, quos Panormo Siciliae tribuimus, ut in hac dictum. Item S. CATO. PR. vel PROCOS. in Cyrenaicis.

* * *

Laeca.

LAECA. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

M. PORC. *Mulier in citis quadrigis d. pileum praefert, et ab advolante Victoria coronatur.* AR. C.

P. LAECA. *Caput Palladis alatum, in area* X *et* ROMA.

PROVOCO. *Vir paludatus stans dexteram imponit capiti adstantis civis togati, illinc stans lictor cum virgis.* AR. R.

Insignis denarius alter revocat memoriam legis Porciae de provocatione latae pro tergo civium, qua gravis poena irrogabatur, si quis verberasset, necassetve civem Romanum, ut ait Livius [b]). Ejus saepe meminere Cicero, aliique. A quo tamen Porcio lata sit, ignoratur. Lege Pighium de ea fuse disserentem [c]). Ad eam legem videtur adludere mulier denarii prioris, quae pileum libertatis ostentat.

* * *

Licinus.

L. PORCI. LICI. *Caput Palladis alatum, pone* X.

L. LIC. CN. DOM. *Mars nudus in citis bigis d. hastam intorquet, s. clypeum, et lituum militarem.* Est serratus.

Vide, quae de denariis similibus dixi in gente Cosconia.

---

a) L. XXXV. c. 9. b) L. X. c. 9. c). Tom. II. p. 255.

POSTVMIA.

Gens patricia, et talis semper permansit a nullo plebeio adoptata. Cognomen *Albinus*, quae familia fuit clarissima, et ad quam verisimile est pertinere sequentes denarios omnes, etiam in quibus Albini nomen non additur.

* * *

A. POSTVMIVS. COS. *Caput Postumii nudum.*

ALBINVS. BRVTI. F. *scriptam intra coronam spiceam.* AR. R.

Diximus in numis gentis Iuniae Brutorum, signatum hunc denarium a D. Iunio Bruto, qui adoptatus ab A. Postumio Albino deinde *Albinus Bruti F.* dictus est, quique ad indicandam gentis claritatem, in quam transiit, A. Postumium Album numis inscripsit, qui V. C. 258 in ipsis reip. incunabulis insignem de Latinis ad lacum Regillensem victoriam retulit, a qua et Regillensis dictus est, caesis in acie Tito et Sexto Tarquiniis regis Superbi filiis, praecipuis belli auctoribus, de quo late egere rei Romanae scriptores.

* * *

Caput Apollinis laureatum, prae quo X, *pone astrum, infra* ROMA.

A. ALBINVS. S. F. *Dioscuri stantes equos suos ad fontem potant, in area lunula.* AR. C.

Caput Dianae, pone ROMA.

A. ALBINVS. S. F. *Tres equites armati citato cursu, quos miles pedestris effugere nititur.* AR. C.

L. METEL. A. ALB. S. F. *Caput Apollinis.*

C. MAL. *Vide reliqua in gente Poblicia.*

Aversam denarii I. luculente explicant scriptores Romani, ac praecipue Plinius, Dionysius, Livius. Refertur nimirum ad eandem A. Postumii ad lacum Regillensem victoriam, quo eodem tempore visi sunt Romae in foro duo adolescentes pulcherrimi militari cultu equos sudore manantes ad fontem lavare, qui cum circumstantibus incompertam hactenus victoriam narrassent, deinceps amplius conspecti non sunt. Visi etiam in ipsa acie duo juvenes ex candidis equis summa virtute pro Romanis pugnare. Hi cum passim Dioscuri crederentur, eorum in urbe cultus coepit inclarescere dicata iis publice aede. Eodem etiam haud dubie pertinet argumentum denarii II. Nam cum in eodem praelio nutaret victoria, magister equitum equis frenos demi jussit, ut tanto acrius in hostem ferrentur, quo facto aciem hostium perruperunt, et castra ceperunt. Similem Dioscurorum ἐπιφάνειαν pro Locris adversus Crotoniatas dimicantium habes apud Iustinum [a]), et Simonidem poetam a camerae ruina illaesum servantium, ut narrat Phaedrus [b]).

In Postumiorum numis praenomen *Spurius*, nunquam scribitur SP., sed S

a) L. XX. c. 3. b) L. IV. fab. 24.

simplice, quod quo minus legatur *Sextus*, vetat, quod Postumiorum gens Sextos non tulit. Eodem modo et in S. C. de Bacchanalibus scribitur: S. POSTVMIVS. L. F.

* * *

Caput Dianae, cui superne caput Iovis imminet.

A. POST. A. F. S. N. ALBIN. *Mons, super quo stans vir togatus dexteram super bovem victimam extendit, media inter utrumque ara ignita.* Sunt serrati, et C.

HISPAN. *Caput muliebre velatum sparsis crinibus.*

A. POST. A. F. S. N. ALBIN. *Vir togatus stans dexteram extendit versus aquilam legionariam juxta defixam, pone fasces cum securi.* Sunt serrati, et R.

Narrat Livius a), A. Postumium Albinum in locum L. Cornelii Lentuli Xvirum sacris faciundis creatum. Xvirorum cum esset procurare ludos saeculares, existimant antiquarii, ab hoc, aut ejus filio in eodem munere constituto eos celebratos, et hunc honorem serius ab Aulo his denariis insculptum. Acti enim fuere in honorem Apollinis et Dianae, cujus imago in antica proponitur. Praeterea in monte Aventino ejus templum et ara steterunt, et immolatae in his ludis Dianae boves teste horum omnium Horatio in carmine saeculari:

Quique vos bobus veneratur albis - - -
Quaeque Aventinum tenet, Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet - -

De quo vide plura apud Vrsinum ad hunc denarium. Certius forte adludit typus ad templum Πιςιϰ Διος, *Iovis Fidii*, a Tarquinio votum, a Sp. Postumio dedicatum, quod stetit in colle Quirinali b).

Denarii II. typis putat Vrsinus adludi ad triumphum, quem L. Postumius Albinus V. C. 576 de Lusitanis et Vaccaeis ex Hispania ulteriore egit, ut testantur Livius, et fasti triumphales.

Iuvat inquirere in auctores primum, deinde verisimilem aetatem numorum, qui A. ALBINVS. S. F. et A. POST. A. F. S. N. ALBIN. inscribuntur. Recte me judice conjicit Vrsinus, A. Albinum priorem fuisse filium ejus Spurii, qui consul fuit V. C. 606. Filius vero Aulus idem forte est, qui V. C. 655 processit consul, quique in fastis dicitur SP. F. SP. N. Hujus deinde A. Albini filius fuerit A. Albinus posterior, dictus in numis Auli F. Spurii N. Ex quo colligitur, posterioris hujus numos signatos circa annum V. C. 650, quod propter aetatem numorum serratorum indagare placuit, cujus rationis sunt denarii omnes A. Albini Auli F. Spurii N.

* * *

Caput Palladis alatum, prae quo X, pone apex.

L. POST. A. F. *Mars tropaeophorus in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

Caput Dianae.

C. POSTVMI. *Canis currens, infra quem hasta, in imo monogramma* AT. AR. C.

De utroque hoc numo, quod ad cer-

a) L. XLII. c. 10. b) Dion. Halic. L. IX. c. 60.

tum, aut dignum memorem, non habeo. Satis liberales de iis conjectores fuerunt, qui me praecessere. In numo priore Mars proponitur, qualis a Marone describitur a):

Parte alia Marti currumque, rotasque volucres
Instabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes.

PROCILIA.

Gens plebeia.

Caput Iovis laureatum, pone S. C.

L. PROCILI. F. *Sispita cum calceolis repandis gradiens d. hastam vibrat, s. scutulum praetendit, pro pedibus serpens.* AR. R.

Caput Iunonis Sispitae, pone S. C.

L. PROCILI. F. *Iuno Sispita in citis bigis d. hastam vibrat, s. scutulum praetendit, infra serpens.* Sunt serrati. AR. C.

Ex typis Iunonis Sispitae apparet, gentem Prociliam fuisse Lanuvio oriundam. Eos hic explicare non aggredior, cum istud ex instituto facturus sim in moneta gentis Rosciae. Animadvertenda litera F nomini subjecta. Existimat Havercampus, indicare F*laminem* Iunonis Sispitae cujus ordinis sacerdotem apud Lanuvium sacra ejus deae procurasse ex Ciceronis pro Milone oratione constat. Cum haec scriberet vir eruditus, non advertit animum, perinde etiam scribi in numis REGVLVS. F. — MESSAL. F. — C. CVR. F. Eodem igitur modo explicandum etiam L. PROCILI. F., et verisimiliter *το* F. legendum F*ilius*, ut dixi in Curiatia. Quis fuerit hic L. Procilius, incertum. Secundi loci denarii omnes sunt serrati, etsi tales non sint, quos priore loco stiti, et tamen satis apparet, utrosque eundem habere auctorem de quo vide, quae in Prolegomenis capite de numis serratis dixi.

PROCVLEIA.

Gens primum sub Augusto cognita.

Caput laureatum barbatum, pone monogramma, quod ex O *et* K *conflatum videtur.*

C. PROCVLEI. L. F. *Bipennis*, in aliis: *Raia piscis.* AE. III. Vaillantius male argenteos facit. AE. R.

Numi similes jam pridem editi, ac praecipue ab iis, qui in imagines virorum illustrium inquisivere, Fulvio Vrsino, ejusque commentatore Fabro, Bellorio, Haymio, cumque horum nonnulli sub pisce legerent scriptum ΤΑΡΑΣ, alii monogrammatis literas resolverent in

a) Aen. VIII. 433.

ΑΡΚ., numos credidere Tarentinos, et a Tarentinis in antica propositum Archytam philosophum celebrem apud se natum. Sed haec adserta jam fastidiuntur. Morellius et Havercampus esse nummos Corcyrenses edixere, quod simile monogramma in moneta Corcyrae frequenter comparet. Verum an unquam in hac insula signati numi Latine inscripti? Nihil igitur aliud certum suppeditant hi numi praeter nomen gentis Proculeiae, reliqua incerta.

PVBLILIA.

ΤΑΜΙΟΥ. ΓΑΙΟΥ. ΠΟΠΛΙΛΙΟΥ, de quo vide, quae notavi in numis Macedoniae in genere.

PVPIA.

Numos A. Pupii Rufi Graece inscriptos vide in moneta Cyrenaica.

QVINCTIA.

Olim patricia, subinde plebeia. Cognomen *Crispinus* addito agnomine *Sulpiciani* per adoptionem.

* * *

Caput Palladis alatum, prae quo X, *pone apex.*

T. Q. *Dioscuri equites infra quos clypeus instar Macedonici, in imo* ROMA. AR. R.

Caput Iovis, pone S.

T. Q. ROMA. *Prora navis.* AE. III. (Mus. Caes.) RR.

Caput Palladis alatum, pone X.

SX. Q. *Dioscuri equites, infra* ROMA AR. R.

Priorem denarium ad aliquem Quinctium Flaminium pertinere propter adstitutum apicem eruditis verisimile visum, quia verisimile quoque, a Flamine, cujus insigne apex, Quinctiorum quampiam familiam Flaminini cognomen tulisse, et videtur hoc loco apex pro ipso Flaminini cognomine positus, pro recepto nimirum in hujus aevi denariis more, quo cognomen in partem anticam trajici est solitum. Cl. Pacciaudus arguit, typo clypei Macedonici adludi ad victoriam a T. Quinctio Flaminino de Philippo Macedonum rege relatam a). Nequaquam repugnavero, quod videam in denario quoque M. Caecilii Metelli typo scutorum Macedonicorum jactari Q. Metelli victoriam de Macedonum rege Philippo partam. At vero quod idem contendit, hunc T. Quinctium Philippi victorem fuisse pri-

---

a) Monum. Pelop. Vol. II. p. 109.

mum, qui illato in domum suam flaminatu Flaminini cognomen abstulerit, et in posteros propagaverit, istud certe fallit, cum jam multis ante annis Livius quemdam L. Quinctium Flamininum prodiderit [a]).

* * *

Protome Herculis laureata pendentibus ab humero leonis exuviis, et eminente sursum clava.

TI. Q. *Desultor cum binis equis citato cursu, humi repit mus, superne variantes alphabeti literae, inferne basis, in qua literae introrsum sculptae* D. S. S. AR. R.

Denarios hos Morellius inter incertos reposuit. Havercampus non vane conjectat, eos collatis numis praecedentibus ad quendam TIberium Quinctium pertinere, qui forte *Muris* cognomen habuit, ut Decii [b]). Minus placet, quod literas D. S. S. legit: *Dedit Sumptibus Suis.* Hae literae, quae leguntur etiam in aeneis Cassii, et Oppii Salinatoris insculptae navi, idoneum interpretem adhuc exspectant, ut dixi in gente Cassia.

* * *

Crispinus Sulpicianus.

T. QVINCTIVS. CRISPINVS. SVLPICIANVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis I. et II. formae sub Augusto signatis. C.

QVINCTILIA.

Gens patricia. Cognomen *Varus.*

ΕΠΙ. ΟΥΑΡΟΥ. in numis Antiochiae Syriae, quos vide.

P. QVINCTILI. VARI in numis Achullae Byzacenes, quos vide.

RABIRIA.

Gens plebeia.

In argenteo Chiorum numo cum obvio typo Sphingis et diotae legitur ΡΑΒΙΡΙΟΣ. ΧΙΟΣ. Fuit igitur Rabirius quidam hujus insulae magistratus, sed vix credam, fuisse hominem Romanum, et adeo gentem Rabiriam ex iis, quae in numis leguntur, expungendam censeo.

RENIA.

Gens ex historicis ignota.

Caput Palladis alatum, pone X.

C. RENI. *Mulier in citis hircorum bigis.* AR. C.

Ad hujus denarii aversam haec Vrsinus; *alii non hircos, sed renos esse, qui currum ducant, opinantur, affirmantque ex veteris scriptoris auctoritate,*

a) L. XXV. 1. b) p. 460.

animal id esse hirco perquam simile, a quo fortasse Renius nomen familiae deductum fuisse indicare voluerit. Quis sit hic vetus scriptor, non additur. Quae Vrsinus ex aliorum sententia attulit, cupide amplexi sunt Vaillantius, et Havercampus. Addit praeterea Vaillantius, eorum adhuc usum esse in Finlandia supra nivem ad trahendos currus, quod sunt veloces. Ex quo patet, ab eo intelligi animal, quod *Rennthier* appellamus, Galli *rennes.* At viris praestantibus inquirendum ante omnia fuerat, utrum Romanis cognitum unquam fuerit animal istud, quod suapte domicilia sua nonnisi frigidissimo Septentrionis tractui admovet. Ejus natura cum adeo adversetur calori, ut in Germaniam, Galliamve vi migrare jussum post paucos plerumque dies exspiret, quo pacto Italici coeli aestum ferret, quando teporem Germanicum perferre non potest? Sunt, quibus habitasse olim inter Germaniae Galliaeque nives verisimile videtur, quo tempore utraque haec regio propter saltuum paludumque inculta frigore concreta jacuit, at horum conjectura in dubia Iulii Caesaris, ac Plinii descriptione nititur. Cum ergo Romanis fuerit plane ignotum, ac praecipue remota illa aetate, qua praesens denarius signatus fuit, quo pacto illi ex lingua sua nomen *reni* imponere poterant? aut quo pacto animal istud *reni* nomine fuisse signatum poterunt contendere, quando vocabulum istud omni retro Latinorum antiquitati fuit ignotum? Cum deficeret vetus, verumque nomen Latinum, nostra, ut fit, aetas aliquod reperit, et est nobis nomine *renonis* vel *rangiferi* cognitum. At multo magis mirandum, cum bina denarii nostri animalia tam perfecte hircos referant, quam unquam hircos fabricavit natura, posse dici renones, qui sunt ex cervorum genere, et formae plane disparis, et cum in hoc denario nolint agnoscere hircum, mirum iterum, cur animal simillimum in numis gentis Fonteiae malint dicere hircum, quam renonem. Vrsino, qui ante duo et amplius saecula suum Familiarum Romanarum opus scripsit, veniam damus, si renonum naturam minus habuit perspectam. An possumus pari indulgentia excusare Vaillantium, ac praecipue Havercampum? Ceterum cur C. Renio hircorum bigae placuerint, ignoramus.

ROSCIA.

Gens plebeia. Cognomen *Fabatus.*

L. ROSCI. *Caput Iunonis Sispitae, pone variantia minuta sigilla.*

FABATI. *Virgo adsurgentem serpentem ex sinu pascit, in area variantia minuta sigilla.* Sunt serrati, et C.

Qui Lanuvio oriundi fuere, Iunonem Sispitam, maxima religione hoc in oppido cultam, numis suis inseruerunt. Luculentum ejus exemplum in Papia, et Thoria habemus, et eadem de causa Antoninus Pius, et Commodus eam quoque numis insculpserunt, quia uter-

que Lanuvii natus fuit. De Roscio in eadem urbe nato haec Cicero [a]): *Quid amores, ac deliciae tuae Roscius? num aut ipse, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui cum esset in cunabulis, educareturque in Solonio, qui est campus agri Lanuvini, noctu lumine adposito experrecta nutrix animadvertit puerum dormientem circumplicatum serpentis amplexu. Quo aspectu exterrita clamorem sustulit. Pater autem Roscii ad haruspices retulit, qui responderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore.* Video eruditos omnes, qui in hos Roscii Fabati numos sunt commentati, haec Ciceronis verba ad gentem nostram Rosciam muneribus publicis in urbe conspicuam referre, atque ex iis probare, Roscios fuisse Lanuvio oriundos, et satis mirari non possum, qua ratione potuerit adserere Vrsinus, memoratum istud serpentum prodigium in Roscio Fabato, cujus sunt praesentes denarii, contigisse. Etenim cum Cicero magis infra stultum istud prodigium, haruspicumque responsum his verbis irrideat: *nam quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore, miror, deos immortales HISTRIONI futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano* [b]), quis non videt, non agi hic de nostro L. Roscio Fabato, sed Q. Roscio histrione in paucis claro, cui ex facto *Comoedi* cognomen inditum, quemque Cicero reum oratione, cujus pars exstat, defendit? Tamen horum typi denariorum, qui Lanuvini toti sunt, persuadent, etiam Rosciam Fabatorum gentem Lanuvio fuisse oriundam. Dio legatos a Pompejo ad Caesarem missos perhibet L. Caesarem, et L. Roscium [c]), at Cicero L. Caesarem, et Fabatum [d]), habemus ergo legatorum alterum L. Roscium Fabatum, forte filium ejus L. Roscii Fabati, a quo praesentes denarii cusi.

Ad hunc locum distuli, quae de Iunone hac, non Lanuvii modo, sed et in urbe magni nominis, jam ad varios gentium praecedentium numos animadvertenda fuere. Innumera sunt veterum auctorum, aut monumentorum testimonia, quae stabilitum Lanuvii ejus deae cultum memoriae prodidere. Sed fecit adfinitas nominum *Lanuvii*, et *Lavinii*, ut non librarii modo, sed ipsi quoque auctores Lavinium pro Lanuvio sive per imprudentiam, sive ignorantiam scriberent. Lapsus a Dionysio Halicarnassensi et Aeliano admissos supra in gente Papia perstrinximus. Librariorum peccata jam ab aliis observata reperio apud Ovidium [e]): *Laviniumque meum*, et apud Silium [f]): *Lavinio generate*, cui lectioni praeter argumenta alia satis cognita reclamat etiam lex metri, cum in vocabulo *Lavinium* secunda syllaba certo producatur.

Quam auctores passim dixere *Sospitam*, numi Antonini, et Commodi appellant *Sispitam*. Certum tamen, valuisse utramque appellationem. Ita nempe Festus [g]): *Sispitem Iunonem, quam vulgo Sospitem appellant, cum ea vox ex*

---

a) De Divinat. L. I. c. 36. b) de Divinat. L. II. c. 31. c) L. XLI. §. 5. d) ad Attic. L. VIII. ep. 12. e) Fast. VI. v. 60. f) L. XIII. v. 364. g) in Sispitem.

Graeco videatur sumpta, quod est σωζειν. Vide de hoc plura apud Spanhemium a).

Species hujus Iunonis, aliaeque peristases, quoniam ea frequenter in numis cum familiarum, tum imperatoriis recurrit, adcuratius hoc loco pertractanda. Graphice eam secundum numos describit Tullius b): *Quid igitur censes? Apim illum, sanctum Aegyptiorum bovem, nonne deum videri Aegyptiis? tam hercle, quam tibi illam nostram Sospitam, quam tu nunquam neque in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, cum calceolis repandis.* Pelle caprina tegitur in numis omnibus. At unde hic cultus Iunoni? An quod Lacedaemone colebatur Iuno ἀιγοφαγος, *caprivora*, et ei immolabantur caprae institutore ejus sacrificii Hercule, ut narrat Pausanias c)? fuitque forte hic Iunonis Spartanae cultus traductus Lanuvium, ut Iunonis Argivae ad vicinos Faliscos? Non inhaereo his incertis. Lubet tantum commemorare Iunonem huic Sispitae adfinem ex vetere marmore edito a principe Turris Muciae d):

IVNONI. DORCADI. S.

quae forte Graecis eadem fuit cum Sispita nostra; nam δορκας Graecis *capra*. Hasta et scutulum habentur in omnibus iis numis, in quibus ea toto corpore fingitur, ut in numis Mettiae, et Prociliae. Calceoli vero repandi, seu recurvi manifeste agnoscuntur in denariis Prociliae.

In variis id genus numis pars aversa puellam in consortio cum serpente arrecto sistit. In gente Mettia ea velut colloquens cum serpente proponitur. At in Papia et Roscia ei pabulum ex sinu offert. Sacrum hunc ritum praeclare describit Propertius e):

Lanuvium anosi vetus est tutela draconis,
Hic ubi tam rarae non perit hora morae.
Qua sacer abripitur caeco descensus hiatu,
Qua penetrat virgo, tale iter omne cave.
Iejuni serpentis honos cum pabula poscit
Annua, et ex ima sibila torquet humo.
Talia demissae pallent ad sacra puellae,
Cum temere anguino creditur ore manus.
Ille sibi admotas a virgine corripit escas,
Virginis in palmis ipsa canistra tremunt.
Si fuerint castae, redeunt in colla parentum,
Clamantque agricolae, fertilis annus erit.

Idem refert Aelianus f) verbis Latine redditis: *Ceterum apud Lanuvium sacer est lucus magnus et opacus, juxtaque ipsum aedes Iunonis Argolidis. In luco autem latibulum est amplum ac profundum, draconis cubile. In hunc*

a) Tom. I p. 124. b) de Nat. deor. L. I. c. 29. c) L. III. c. 15. d) Inscript. Sicil. p. 3. e) L. IV. eleg. 8. f) de Nat. anim. L. XI. c. 16.

lucum sacrae virgines statis diebus ingrediuntur offam gestantes manibus, oculis fascia revinctis. Eas recta ad latibulum divinus quidam spiritus deducit, sensimque ac pedetentim progrediuntur sine offensione, ac si apertis oculis viderent. Quod si virgines fuerint, admittit cibos draco, tanquam puros, et convenientes animali diis amico; sin minus, fastidit, intelligens, divinansque, esse corruptos. Idem auctor paullo supra [a]) similem superstitionis ritum, qui apud Epirotas valuerat, exposuit. Eodem modo draconem velleris aurei custodem a Medea saginatum canit Valerius Flaccus [b]):

multifidas regis quem filia linguas
Vibrantem ex adytis cantu dapibusque vocabat,
Et dabat hesterno liventia mella veneno.

Ajebam, in ipsa urbe magnam fuisse ejus deae religionem. Nam cum primum civitas Lanuvinis data fuit, sancitum, ut aedes lucusque Sospitae Iunonis communis Lanuvinis municipibus cum populo Romano esset [c]). Duae etiam ejus aedes in urbe stabant, altera in foro Olitorio, quam C. Cornelius Cethegus vovit, dedicavitque [d]), altera in regione X. referente P. Victore: *aedis matris deum; huic fuit contermінum delubrum Sospitae Iunonis*, quod et confirmat Ovidius [e]). Et testatur Cicero, omnes consules huic deae ex lege sacrificasse [f]), et forte ab hac diversa non est *Iuno Caprotina*, quam in urbe cultam fuisse narrat Varro [g]).

Ad Roscii nostri denarios ut revertar, pleraque cum denariis L. Papii habent communia, elegantiam operis, typum Sispitae, copiam insignem, miram minutorum sigillorum varietatem, oram serratam. De tempore, quo utriusque hi numi signati sunt, nihil potest adfirmari. Opinatur Havercampus, Papii numos signatos a filio C. Papii, qui fuit tribunus pl. V. C. 698, Roscianos vero cusos in Gallia V. C. 698 a Roscio I. Caesaris quaestore. Verum an ea adhuc aetate numi serrati valuere?

RVBELLIA.

Gens equestris Tibure profecta, ut docet Tacitus [h]). Cognomen *Blandus.*

C. RVBELLIVS. BLANDVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in minutis aeneis sub Augusto signatis. C.

---

a) Cap. II. b) Argon. I. 61. c) Liv. L. VIII. c. 14. d) Liv. L. XXXIV. c. 53. e) Fast. II. v. 55. f) pro Murena cap. ult. g) de L. L. Lib. V. h) Ann. L. VI. c. 27.

RVBRIA.

Gens plebeia. Cognomen *Dossenus.*

DOSSEN. *Caput Iovis, pone sceptrum.*

L. RVBRI. *Lentae quadrigae, ex quibus superne avolat Victoriola.* AR. C.

Restitutus a Trajano. RRR.

DOS. *Caput Iunonis velatum, pone sceptrum.*

L. RVBRI. *Idem typus.* AR. C.

Restitutus a Trajano. RRR.

DOS. *Caput Palladis.*

L. RVBRI. *Lentae quadrigae, ex quibus superne defixa Victoria in citis bigis vecta.* AR. C.

Restitutus a Trajano. RRR.

Existimat Vrsinus, quem sequuntur reliqui, his quadrigis indicari thensas, quibus deorum signa ludis Circensibus in Circum vehi solebant, easque his denariis insertas, vel quod inter pontifices esset Rubrius, ad quos pertinuere thensae, vel alias ob causas nobis ignotas. At qui ipsas numi imagines volet inspicere, videbit, currus hos esse ejus formae, qua triumphales fingi sunt soliti, et multum abludere a thensis, quas superne compages arcuata clausit, clausis etiam lateribus, patente solo anteriore, per quod condita intus deorum signa poterant conspici, quam formam passim offerunt numi Augustarum consecratarum, quin et numi Graeci Ephesii addito ΑΠΗΝΗ. Verisimilius ergo hi denarii victoriam aliquam respiciunt. Solitis suis conjecturis indulget Havercampus, dum ex his ipsis, ut putabat, thensis Rubrium nostrum praefectum urbis sub I. Caesare facit. Quo tempore sint signati, conjecturas aliquas dictabo in sequentibus.

* * *

DOSSEN. *Caput Neptuni cum tridente.*

L. RVBRI. *Victoria gradiens s. oblongum palmae ramum super humero tenet, pro pedibus ara, super qua ovum dimidiatum, cui serpens obvolvitur.* Quin. R.

Caput Iani geminum intermedia ara cum ovo et serpente, ut in praecedente.

L. RVBRI. DOSSEN. *Navis prora, infra* ROMA. AE. I. R.

Capita Herculis juvenis, et Mercurii instar Iani conjuncta cum suis attributis clava et caduceo.

L. RVBRI. DOSSEN. *Prora navis, juxta templum distylum intra quod ara cum ovo et serpente, ut in praecedentibus.* AE. I. R.

Aram, serpentem ovo implexum, et navim eruditi ad Aesculapium Epidauro Romam vectum referunt, de quo prolixe egi in numis gentis Eppiae, qui similis sunt rationis. Sed quaecunque adferuntur, una nituntur conjectura. Istud unum ex Eppiae numis satis liquido colligitur, tam Eppii, quam Rubrii numos eadem aetate fuisse cusos, et ut credibile est, cum uterque in eodem magistratu, qualis esse poterat IIIviratus monetalis, esset constitutus. Quo admisso irrita sunt, quae Havercampus inaniter conjecit statuendo Rubrium ex octo praefectis unum, quos Iulius Caesar in Hispanias adversus Pompeji liberos profecturus

Romae reliquit, ac tum ab eo hos numos signatos. Enimvero Eppium Caesari inimicum Pompejanis fideliter adhaesisse ex ejus numis videmus. Vnde ergo in hoc animorum dissensu is consensus, quem testantur numi? Scimus ergo, utriusque numos in eandem aetatem, nimirum saeculum urbis conditae octavum, incidere, quae alia ad Rubrium pertinent, ignoramus.

Pars adversa numi postremi videtur explicare, quod scribit Cicero ad Atticum [a]): *Signa nostra, et HERMERACLAS, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas.* Signa juncta Mercurii, et Herculis passim in gymnasiis, et palaestris erigi solebant, cujus causam adfert Athenaeus [b]), quod Mercurius orationis, et facundiae est praeses, Hercules roboris ac virium, quo utroque conjuncto vigent in republica amicitia, et consensio, quibus libertas invalescit. Ex simili causa natum Herculem Musarum, in Pomponia diximus. Idem utriusque consortium memerat Aristides quoque [c]): ἀλλα μην Ερμῃ γε και Ηρακλευς ἐςι νυν ἀγαλματα κοινα· προς τοσουτον ἡκουσι της ἑταιρειας, *jam inter Mercurium, et Herculem tanta intercedit familiaritas, ut eorum statuae conjungantur.* Novi, ab aliquibus, quos inter Sponius [d]), Hermeraclas dici capita Herculis lapidibus quadratis imposita, nempe in Hermarum morem, et secundum hoc explicant Hermathenam Ciceronis, et Hermerotas Plinii. At qua tum ratione explicabimus *Ζηνοποσειδωνα* Athenaei [e])? Capita bina sic a veteribus jungi solita docent obvia exempla Iani, et in numis Tenedi capita Tennis, et Hemitheae. Vide, quae de hoc argumento plura dixi ad denarios gentis Fonteiae.

RVPILIA.

Numi Goltziani.

RVSTIA.

Gens stante rep. vix cognita.

Caput Martis imberbe, prae quo X; *pone* S. C.

L. RVSTI. *Aries.* AR. C.

Audi ingeniosam Vaillantii, et Havercampi explicationem in compendium redactam. Marti, a quo Martius mensis nomen habet, ex zodiaci signis respondet aries. Martius Romae ante Numam annum aperuit. Pronum igitur credere, typis Martis, et arietis respici annum a Iulio Caesare correctum.

a) L. I. ep. 10. b) L. XIII. p. m. 561. c) Orat. Tom. I. p. 35. d) Miscell. p. 9. seq. e) L. VIII. p. m. 337.

Haec illi. Miseret me male collocatae operae. Vniversa hujus denarii ratio luculente arguit, antiquiorem eum esse anno V. C. 708, quo fastos correxit Caesar. In certis ejus aetatis denariis non amplius reperiri notam X, omnes norunt, etsi commode hunc ictum declinasse visi sint illustres IIviri, dum adserunt, *sub mento esse Martis astrum sex radiis constans, ne quis denarii notam literam* X *esse existimet.* Verum adeo similis est numi hujus nota illi, quae passim in denariis occurrit, nimirum τῷ X linea horizontali bissecto, ut necesse sit, aut in omnibus aliis notari astrum, sin contra, hujus quoque numi nota indicari denarium. Accedit, satis esse ambiguum, sitne in adversa caput Martis potius, quam Palladis. Vultus certe est ambiguus inter marem juvenem et feminam, quod idem dubium urget etiam in denariis Satrieni fatente ipso Havercampo.

* *

Q. RVSTIVS. FORTVNAE. ANTIAT. *Duae protomae muliebres impositae cippo utrinque in caput arietis excurrenti.*

CAESARI. AVGVSTO. EX. S. C. *Ara, cui inscriptum:* FOR. RE. Est AR. R.

Fortunae Antiates, dictae ab urbe Antio, ubi illustre templum habuere, magni fuere apud veteres nominis, et a multis commendatae scriptoribus. Fortunae etiam Antiati commendat Augustum Horatius: *o diva, gratum quae regis Antium* a). Forte, quod cippum dixi, vehiculum est, quo, admonente Macrobio b), *apud Antium promovebantur simulacra Fortunarum ad danda responsa.* Simili fere typo est SORS in numis Plaetoriae. Aversa ad Augustum pertinet, quae docet, denarium signatum V. C. 735, ut dicetur in ejus numis ad hunc annum.

RVSTICELIA.

Numos coloniae incertae binos cum capite Tiberii edidit Pellerinius c), in quorum uno legitur: L. RVSTICELIVS. CORDVS. IIVIR. QVINQ. D. D., in altero: C. BAEBIVS. P. L. RVSTICELIVS. BASTERNA. IIVIR. QVINQ. D. D. qua vera lectione lis omnis tollitur, quae hactenus eruditos distraxit, quamque fuse enarratam videre potes in commentariis Havercampi d). Reliqua non moror, cum Rusticelii hi sint magistratus municipales.

RVTILIA.

Gens plebeia. Cognomen *Flaccus.*

FLAC. *Caput Palladis alatum.* L. RVTILI. *Victoria in citis bigis* AR. C.

a) L. I. ode 35. b) Sat. L. I. c. 23. c) Mel. I. p. 257. d) pag. 369.

SALVIA.

Gens plebeia. Cognomen *Otho*.

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani modice barbatum.*

Q. SALVIVS. IMP. COS. DESIG. *Fulmen.* AR. R.

Cum non reperirent eruditi Q. Salvium, cui omnia, quae in hoc denario praedicantur, convenirent, conversi sunt ad Q. Salvidienum Rufum, de quo ad annum V. C. 714 haec perhibet Dio: fuisse obscuro genere natum, pascentique gregem flammam e capite emicuisse, postea a Caesare ad id dignitatis evectum, ut CONSVL, cum senator nunquam fuisset, DESIGNARETVR, postea rerum novarum suspectum Caesaris jussu interfectum. De eo Dio pluribus locis. Ad hunc ergo pertinere denarios hos existimat, etsi rationem non reperiant, cur pro Salvidieno, ut eum constanter vocant Dio et Appianus, in numo dicatur Salvius. Ex quo praeclaro facto *imperatoris* titulum abstulerit, non satis liquet.

* * *

Otho.

M. SALVIVS. OTHO. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis I. et II. formae cum capite Augusti. C.

Fuit hic avus Othonis Augusti, ut dicetur in hujus numis.

SALVSTIA.

Ex qua gente fuit *primus Romana Crispus in historia*, ut canit Martialis. Ejus imaginem conservant numi aliquot inscripti: SALVSTIVS. AVTOR, sed de quibus, quod contorniati sunt, agitur alibi.

SANQVINIA.

Gentis Sanquiniae praeter hos numos, Tacitum et Dionem, qui Sanquinii Maximi consularis meminere sub Tiberio, et Caligula, monumenta deficiunt.

M. SANQVINIVS. IIIVIR. *Caput laureatum, cujus vertici astrum imminet.*

AVGVST. DIVI F. LVDOS. SAE. *Vir togatus stans capite galeato d. caduceum, s. clypeum rotundum gestat.* AR. R.

Astrum vertici imminens facit, ut dictum caput credatur esse Iulii Caesaris, quod olim astro coruscum passim fingebatur propter causam, quam in numis D. Iulii copiose persequar. Quanquam, ut verum fatear, lineamenta in his denariis parum I. Caesari respondeant.

Pars aversa praedicat ludos saeculares ab Augusto celebratos, de quibus agetur in hujus numis ad annum V. C. 737, quo acti fuere. Fuit ergo Sanquinius noster illo anno IIIvir monetalis. Hoc tamen loco agendum est de insolentiore aversae typo. Virum eo cultu, qualem descripsimus, plerique sacerdotem Salium esse adfirmant sacerdotii sui clypeum ancile gestantem. At ancilia multum diversa fuere forma, ut constat ex denariis Licinii Stolonis, aliisque monumentis. Ad haec Saliorum non erat curare ludos saeculares, sed XVvirorum sacris faciundis. Alii Fecialem maluere. Sed neque ad Feciales saecularium apparatus pertinuit. Verior multo eorum sententia, existimantium, esse praeconem sacro indutum habitu, denunciantem populo ludorum saecularium solennia. Narrat Suetonius [a]), *fecit et saeculares - - quare vox PRAECONIS irrisa est invitantis more solenni ad ludos etc.* Similia refert Herodianus agens de ludis saecularibus a Severo factis; nimirum per urbem ac Italiam ivisse praecones, hortantes, venirent, viderent, quae nec vidissent hactenus, nec visuri essent. Similis praeco occurrit etiam in denariis Domitiani inscriptis: COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC., praeterquam quod pro caduceo sceptrum, aut baculum gestat.

* * *

M. SANQVINIVS. Q. F. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis I. et II. formae cum capite Augusti. C.

SATRIENVS.

Ex solis numis cognitus, noti tamen Satrii, a quibus videtur ductus Satrienus, ut a Nasidio Nasidienus, ab Allio Allienus etc.

Caput juvenile galeatum, pone variantes notae arithmeticae.

P. SATRIENVS. *Lupa gradiens.* AR. C.

Caput anticae alii Martis, alii Palladis putant. Certe Palladi magis favent lineamenta delicata. Sin Mars est, facile cum hoc conciliabis lupam partis aversae. Teste Albrico [b]) *ante Martem lupus ovem portans pingebatur, quia illud animal ab antiquis gentilibus ipsi Marti specialiter consecratum erat.* Propius huc pertinet, quod refertur in *Origine gentis R.* Aurelio Victori vulgo tributa, *lupam Martiae esse tutelae*, Marte insigne illud beneficium rependente, quod ea suis ex Rhea gemellis lac praebuit. Eam esse causam puto, cur lupus Virgilio dicatur *Martius* [c]), et apud Livium [d]): *hinc victor Martius lupus gentis nos Martiae, et conditoris nostri admonuit.* Recte igitur dixit Laurentius Lydus [e]) Διος συμβολον αετος, Ηλιυ λεοντες, Αρεως λυκος, Ερμυ δρακοντες, *Iovis symbolum est aquila, Solis leones, Martis lupus, Mercurii serpentes.*

---

a) In Claud. c. 21. b) deor. imag. n. 3. c) Aen. IX. 566. d) L. X. c. 27. e) de Mensib. P. I. c. 7.

SAVFEIA.

Gens plebeia.

Caput Palladis alatum, pone X. L. SAVF. *Victoria in citis bigis, infra* ROMA. AR. C.

L. SAVF. in assibus. — C. SA. in aeneis varii ponderis, sed posterior haec ratio an Saufeiam indicet, dubium. C.

SCRIBONIA.

Gens plebeia. Cognomen *Libo.*

Caput Palladis alatum, pone X. C. SCR. *Dioscuri equites, infra* ROMA. AR. C.

C. SCR. in assibus, et trientibus. R.

* * *

PAVLVS. LEPIDVS. CONCORD. *Caput Concordiae velatum.*

PVTEAL. SCRIBON. *infra:* LIBO. *Puteal, ex quo pendent duae lyrae, et encarpi.* AV. (Mus. Caes.) RRRR. AR. R.

LIBO. BON. EVENT. *Caput muliebre, cujus frons fascia redimitur.*

PVTEAL. SCRIBON. *Idem typus.* AR. C.

Restitutus item a Trajano. (Pembrock Part. III. tab. 93.) RRRR.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput Augusti nudum.*

Eadem aversa. (Haym. T. II. tab. 25.) AR. RRRR.

Quis fuerit Paulus Lepidus partis anticae, et cur in eodem numo conjunctus cum Scribonio Libone, copiose disserui in Paulo Lepido gentis Aemiliae. Ibidem actum etiam de capite Concordiae. Aversa utriusque denarii sistit celebratum puteal Scribonii. Est autem puteal, ductum a *puteus*, septum cujuscunque materiae impositum puteo, ne incautius accedentes in praeceps ruant. Fecit rei similitudo, ut vocabulum istud transferretur ad significandum septum loco sacro circumjectum, ne humus consecrata irreligiosius pedibus conculcaretur. In altero hoc sensu bina fuere in urbe putealia insignis famae. Horum unius meminit Cicero, cum Attii Navii miraculum cotem novacula discindentis enarrasset. *Cotem autem illam*, addit [a]), *et novaculam defossam in comitio, supraque impositum puteal accepimus.* De altero, et quod nostri est argumenti, haec Pompejus Festus, sed loco lacunis turpiter hiante, quas aliqui sic explent [b]): *SCRIBONII PVTEAL ante atrium Minervae, quod Scribonius, cui negotium datum fuerat, ut conquireret sacella, id ponendum curavit, quia in eo loco olim sacellum fuit, quod ignorabatur. Tradunt qui-*

a) Divinat. L. I. c. 17. b) in: Sceleratus campus.

dam, fulgur conditum eo loco, quod nefas est integi, sed super foramine aperto coelum patet. Sed et locus de coelo tactus, et eodem modo septus *bidental* appellabatur. Vetus scholiastes ad Persii Sat. II. v. 27. *Bidental locus sacro percussus fulmine, qui bidente ab aruspicibus consecratur, quem calcare nefas est.* Et Sidonius Apollinaris [a]):

Nec quae fulmine Tuscus expiato
SEPTVM numina quaerit ad BIDENTAL.

Quoniam in ea populi Romani ruditate non ex naturae legibus cadere fulmina videbantur, sed in ostentis habita, non defuit aegris mortalibus ea procurandi votum, ac desiderium. Eam scientiam cum sibi parare cuperet omnis superstitionis Romanae architectus Numa, deae Egeriae monitu collocatis opportune insidiis Faunum et Martium Picum fateri coegit, quibus ad terras modis Iuppiter posset sacrificiis elici. Hac arte superum regem coelo detractum novis iterum fraudibus circumvenit Numa, et sancitum denique, ut fulgurita capite cepitio, capillo, pisce procurarentur, expiarenturque. Vide haec humanae mentis opprobria, quae se divinae particulam aurae credi voluit, curate enarrata apud Ovidium [b]), Plutarchum [c]), Arnobium ex Antiate [d]), Livium [e]). Memoriae praeterea proditum, Tullum Hostilium volventem commentarios Numae, cum ibi quaedam occulta sacrificia Iovi Elicio facta invenisset, his quoque fuisse operatum, sed cum haec non rite inita curatave essent, non solum nullam ei oblatam coelestium speciem, sed ira Iovis, sollicitati prava religione, fulmine ictum cum domo conflagrasse [f]).

Si fato Hostiliano absteriti posteri ausi amplius non sunt Iovem coelo elicere, perrexere tamen, quod periculo vacabat, fulgurita praescriptis caerimoniis condere, ac procurare. Earum nos partem edocuit Lucanus [g]), que teste vocatus in urbem Tuscus

Arruns dispersos fulminis ignes
Colligit, et terrae moesto cum murmure condit,
Datque locis numen sacris; tunc admovet aris
Electa cervice marem etc.

Vetus scholiastes ad versum Iuvenalis [h]):

Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit,

haec observat: *Condi fulgura dicuntur, quotiescunque pontifex dispersos ignes in unum redigit, et tacita ignorataque prece locum aggestione consecratum it.* Alter scholiastes ad versum Persii [i]):

Triste jaces lucis, evitandumque bidental,

a) Carm. IX. 188. b) Fast. L. III. 285. seq. c) in Numa p. 70. d) adv. gent. L. V. sub. init. e) L. I. c. 20. f) Livius L. I. c. 31. Plinius L. XXVIII. §. 4. et L. II. §. 54. g) Phars. L. I. 606. h) Sat. VI. 586. i) Sat. II. 26.

haec memorat: *In usu fuit, ut augures, vel aruspices adducti de Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent.*

His occupatis facilis est partis aversae horum numorum explicatio. Dicitur puteal, quia veri putealis puteo impositi habet formam, serviitque, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, accessu profanaretur, ut principio dictum. Sed et arae formam his in denariis exhibet. Quo factum, ut Dionysius Halicarnassensis, qui Attii Navii prodigium copiose describit [a]), hujus puteal jam *φρεαρ*, *puteum*, jam *βωμον*, *aram* dixerit. Ornatur lyris et encarpis, quibus arae etiam ornari saepe extrinsecus consuevere. Scriboniani hujus putealis saepe meminere poetae. Ei vicinum fuit tribunal, unde Horatius [b]): *Forum, putealque Libonis mandabo siccis.* Vide testimonia alia apud eruditos lexicographos. Vtrumque istud puteal, et Attii Navii, et Scribonii ab eruditis fuisse confusum, post Salmasium advertit Spanhemius [c]).

In denario altero occurrit *Bonus Eventus*, consecrantibus nimirum Romanis, quidquid boni, malive inferendi capax exstitit, ut Fortunam, Spem, Genium etc., ita et Eventum, secundum quae Lucretio in Eventis ponuntur servitium, libertas, divitiae, paupertas, bellum, concordia [d]). Est vero Eventus definiente Cicerone [e]): *alicujus exitus negotii, in quo quaeri solet, quid ex quaque re evenerit, eveniat, eventurumque sit.* Ergo si quid bene evenit, id Bono Eventui acceptum ferebatur. Fuisse eum ejusdem naturae cum Felicitate habitum, probat denarius, quem proponit Morellius [f]), in quo juxta caput muliebre scriptum: BON. EVENT. ET. FELICITAS. Credo, hunc Romanorum genium eundem esse cum *Αυτοματια* Graecorum. Refert de Timoleonte Plutarchus [g]): *ἐπι δε της οικιας ἱερον ἱδρυσαμενος* Αυτοματιας *ἐθυσεν, ἀυτην δε την οικιαν* Ιερῳ Δαιμονι *καθιερωσεν, domi exstructo sacello* Αυτοματιας *ei sacrificavit, ipsam vero domum sacro Genio dedicavit.* Et Nepos in ejus vita: *itaque suae domi sacellum* Αυτοματιας *constituerat, idque sanctissime colebat.* Causa fuit, quod, quidquid tentaverat, etiam praeter spem feliciter caderet. Ergo *Αυτοματια* aliud non est, quam spontanea Fortunae actio, seu Eventus, et quidem Bonus, quia grates illi rependebantur, et cui praeesse credebatur Bonus, vel Sacer Genius, Graecis *ἀγαθος*, vel *ἱερος δαιμων*. Habuit Bonus Eventus teste P. Victore in urbe templum in regione IX, cujus meminit quoque Ammianus [h]). In his denariis muliebris sexus Eventui datur, ut et in numis Galbae Aug., at in aliorum Augustorum numis usque ad Gallienum est vir nudus stans ad aram, d. pateram, s. spicas cum papavere tenens. Hanc ejus formam graphice proponit Plinius [i]), cum laudat *simulacrum Boni Eventus d. pateram, s. spicam, ac papaver tenens*, opus Euphranoris. Atqui et Bonum Eventum in

---

a) Ant. Rom. L. III. p. 204. b) L. I. epist. 19. v. 8. c) Tom. II. p. 189. d) L. II. v. 456. e) de Invent. L. I. c. 28. f) in incertis tab. II. A. g) in ejus vita cap. 36. h) L. XXIX. i) L. XXXIV. p. 655.

numinibus rusticis posuit Varro [a]), quia *sine successu, ac Bono Eventu frustratio est non cultura.* Et Festus [b]): *Panibus redimibant caput equi immolati idib. Octobris in campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum eventum.* Vide de Bono Eventu praeclaram dissertationem cl. Moreau de Mautour [c]).

SEMPRONIA.

Cognomina in numis *Atratinus Graccus, Pitio*, ex quibus Atratini patricii, ut constat ex Livio [d]), Gracchi plebeji, Pitionum ordo incertus.

* * *

Atratinus.

Caput Iani gemini.

ATRA. *Prora navis, infra* ROMA. AE. I. RR.

Denarium antiquae formae per monogramma ATR. Atratinis tribuit Morellius; verum illud resolvendum potius in AVTR. videtur, et esse familiae Autroniae, ut in hac diximus.

L. ATRATINVS. AVGVR. *Caput imberbe in Iani morem.*

ANTONIVS. IMP. *Prora navis.* AE. II. (Liebe p. 398.) RRRR.

L. ATRATINVS. AVGVR. PRAEF. CLAS. F. C. in aeneis I. formae cum capite M. Antonii, de quibus agetur in moneta hujus IIIviri.

In numis Lilybaei et Entellae Siciliae legitur magistratus ATRATIN., verum an is ad hanc gentem pertineat, incertum.

* * *

Graccus.

CAESAR. (*etiam sine epigraphe*) *Caput Iulii Caesaris laureatum, in nonnullis juxta* S. C. *vel lituus.*

TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. Q. DESIG. *Signum militare, aquila legionaria, aratrum, decempeda, in area* S. C. AR. R.

DIVI. IVLI. F. *Caput Octaviani modice barbatum.*

TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIIVIR. Q. DESIG. *Typus idem sine* S. C. AR. R. In alio: *Mulier stans d. gubernaculum, s. cornucopiae.* AV. RRR.

TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti I. et II. formae. C.

Havercampus ad definiendam aetatem numorum, quos I. et II. loco recensui, adoptat regulam Vaillantii: Octavianum non dici Divi filium, nisi post victum Antonium et triumphum de Aegypto; deinceps cessasse appellationem IIIviri R. P. C., et dictum DIVI Filium, donec Augusti titulum admitteret. Quo constituto arguit eos signatos ab anno V. C. 725 usque 727, cumque Dio in actis ad annum 725 narret, ab Octaviano coloniam Carthaginem deductam [e]), quod is alio loco copiosius persequitur [f]), ideo a IIIIviro Ti. Gracco coloniae typum lectum.

---

a) De R. R. L. I. c. 1. b) in Panibus. c) B. L. Tom. II. p. 418. d) L. IV. c. 6 et 7.
e) L. LII. f) L. XLIII.

In hac dissertatione bis altum dormitat Havercampus, primum, quod de titulo DIVI. IVLI. F. memorat, quem multo ante ab Octaviano adscitum, in hujus moneta liquido docebitur. Deinde quae Dio L. XLIII. de deducta colonia Carthagine perhibet, ad Octavianum non pertinent, sed I. Caesarem. Lege prolixos eruditorum in haec numismata commentarios apud Havercampum in Sempronia, et Schlegelium in Morellii Impp. T. I. p. 43, si lubet conjecturis te implere. Istud certum, numos hos multo ante signatos, quam istud Havercampo creditum, nimirum eo tempore, quo barbam adhuc aluit Octavianus, de qua peristasi agam ex instituto in hujus numis, et est verisimile, Graccum hunc fuisse IIIIvirum monetalem, et una quaestorem designatum. Eodem modo in numis Q. Voconii eadem occurrunt Iulii, et Octaviani capita cum eadem inscriptione: DIVI. IVLI. F. et Q. VOCONIVS. VITVLVS. Q. DESIGN., et quod mirere, eos ipsos Havercampus paullo post Iulii Caesaris mortem signatos adserit, qui similes hos Gracchi numos, etsi eadem eorum sit ratio, multis serius annis cusos statuere non dubitavit.

* * *

Pitio.

PITIO. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

L. SEMP. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. C.

L. SEMP. PITIO in assibus. R.

Pitionum familiae scriptores veteres non meminerunt.

SENTIA.

Gens plebeia. Cognomen *Saturninus.*

ARG. PVB. *Caput Palladis alatum.*

L. SENTI. C. F. *Iuppiter in citis quadrigis d. hastam, s. fulmen, in area varians litera alphabeti.* AR. C.

Caput Palladis alatum.

L. SATVRN. *Vir nudus in citis quadrigis d. elata cultrum incurvum, in area varians alphabeti litera.* Noti id genus argentei, sed in catalogo d'Ennery citatur similis aureus, an genuinus? AR. C.

Caput Palladis alatum, pone litera alphabeti.

L. SAT. *in monogrammate. Caput simile Palladis.* AR. C.

Quis fuerit hic L. Sentius, qui priores denarios ex ARG*ento* PVB*lico* feriundos curavit, non liquet. Quod vir nudus denarii alterius dextera gestat, et Vaillantio lituus est visum, verius Havercampus falcem dixit, atque ex hac agnoscendum Saturnum, tanto lubentius a Sentio in numos suos lectum, quod deus hic ad suum Saturnini cognomen adludit. Vide falcem non absimilem Saturno additam in numis gentis Memmiae, et Calpurnii Pisonis. Denarius III. sitne hujus gentis, minus expeditum, nam monogramma literis SAT. conflatum perinde in STA*tius* resolvi potest.

SEPVLLIA.

Gens ex unis numis cognita. Cognomen *Macer.*

Caput Iulii Caesaris vario cultu et inscriptione.

P. SEPVLLIVS. MACER. *Venus stans d. Victoriolam, s. hastam.* AR. C.

Caput M. Antonii barbatum velatum, hinc lituus, illinc guttus. In aliis: CLEMENTIAE. CAESARIS. *Templum quatuor columnarum.*

P. SEPVLLIVS. MACER. *Eques desultor binos equos incitans, in area corona, et palmae ramus.*

Ex barba M. Antonio addita, quam is aliquanto tempore causa luctus ob Caesaris necem aluit, apparet, hos Sepullii denarios haud multo post dictatoris caedem fuisse percussos, inserto horum nonnullis Iulii capite ob memoriam tanti viri dominantibus tum IIIviris gratam. De Venere Victrice in Iulii Caesaris numis obvia et Clementia agetur in hujus numis. Desultoris typum explicavimus in gente Marcia.

* * *

Caput Mercurii, pone HS, *quae nota in aliis abest.*

P. SEPVLLIVS. *Caduceus.* Sestertius RRRR.

Vt rari sunt sestertii omnes, ita rarissimi, qui gentis nomen adscribunt. Praesentem vero unicum novi, qui praeter gentis nomen ipsam etiam sestertii notam offert. Idem sestertius est etiam in Caesareo, sed absque nota HS.

SERGIA.

Gens patricia, quam ad Aeneae usque tempora promovet Virgilius [a]):

Sergestusque, domus tenet a quo
Sergia nomen.

Ex ea fuit Catilina in Ciceronis gloriam perduellis. In numis cognomen *Silus.*

* * *

EX. S. C. *Caput Palladis alatum, pone* ROMA.

M. SERGI. SILVS. *Eques galeatus paludatus citato cursu s. gladium, et amputatum caput humanum gestans, in area* Q.

Aversa hujus denarii sistit veterem M. Sergium, fortitudinis, animique ad bella nati prodigium, per bella Gallica, et Hannibalica spectatum. De eo insignis locus Plinii [b]), ex quo, etsi totus legi meretur, pauca tantum huc facientia excerpam. *M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quemquam hominum jure praetulerit, licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dexteram manum perdidit, stipendiis*

a) Aen. V. 121. b) L. VII. §. 29.

que duobus ter et vicies vulneratus est - - - Sinistra manu sola quater pugnavit - - dexteram sibi ferream fecit, eaque religata praeliatus etc. Quare cum in his denariis videamus, equitem hunc ensem, et hostile caput tenere sinistra, quod dexterae competit, eundem hunc M. Sergium eo typo adumbratum dubitari nequit, cui probabile est ob haec virtutis documenta statuam equestrem ea specie, quam numus exhibet, positam fuisse.

SERVILIA.

Haec gens excisa Alba Romam traducta, et in patriciorum numerum lecta est testibus Livio [a]), et Dionysio Halic. [b]). In multas divisa familias, sed in numis memorantur tantum *Ahala*, *Caepio*, *Casca*, *Rullus*. Posteriores duo fuere plebeji. De Rullo istud satis constat, et Cascam tribunum plebis facit Dio [c]).

* * *

Ahala.

AHALA. *Caput Ahalae nudum barbatum.*
BRVTVS. *Caput Bruti nudum barbatum.* AV. (Mus. Caes.) RRRR. AR. C.

Vide, quae ad hunc denarium commentabimur in numis Iunii Bruti.

* * *

Caepio.

Denarios inscriptos PISO. CAEPIO. Q. vide in numis Calpurnii Pisonis.

Alios inscriptos: Q. CAEPIO. BRVTVS. IMP., quae sunt nomina M. Bruti ejus, qui Caesarem percussit, vide in numis hujus Iunii Bruti.

* * *

Casca.

CASCA. LONGVS. *Tropaeum erectum inter duas navium proras, in medio numi* L.
BRVTVS. IMP. *Caput M. Bruti nudum intra coronam quernam.* AV. (Mus. Caes.) RRRR.

CASCA. LONGVS. *Caput Neptuni.*
BRVTVS. IMP. *Victoria stans s. palmae ramum, et simul utraque manu coronam lemniscatam.* AR. RR.

Duos Servilios Cascas fratres fuisse inter percussores Caesaris, tradit Plutarchus [d]). Ex his P. Casca, quem fuisse tribunum plebis adserit Dio [e]), primum Caesari ictum tulit [f]). Moto deinde in parricidas bello eum sese Bruto sociasse docemur primum a Plutarcho [g]), a quo P. Casca in eo bello inter amicos Bruti recensetur, tum a numis, quos hic recensui. Alteri Cascae fuisse praenomen Caji, docet Appianus [h]). Ceterum longum, et taediosum apud Havercampum examen, sintne *Casca* et *Longus* diversarum familiarum cognomina, an Longus agnomen Cascae, an aliud [i]). Typi ad victoriam maritimam adludunt, incertum quam.

a) L. I. c. 30. b) Ant. L. III. p. 170. c) L. XLIV. §. 52. d) in Caes. p. 739. e) L. XLIV. §. 52, et L. XLVI. § 49. f) Plut. l. c. g) in Bruto p. 1005. h) Bell. civ. L. II. i) in fam. Iunia p. 226.

* * *

Rullus.

RVLLI. *Protome Palladis.*

P. SERVILI. M. F. *Victoria in citis bigis, in area.* AR. C.

Notus P. Servilius Rullus tribunus plebis, cujus legem agrariam Cicero consul oratione, quae adhuc exstat, solide impugnavit. Ejus pater fuit P. Servilius Rullus, quem fuisse Romanorum primum ait Plinius, qui solidum aprum in epulis adposuit [a]). Vtrius sit hic denarius, incertum.

* * *

Servilii incerti.

ROMA. *Caput Palladis alatum, prae quo* X, *pone lituus.*

C. SERVEIL. *Eques galeatus cum hasta et clypeo, cui inscriptum* M, *citato cursu invehitur in equitem alium fugientem, et sese adducto gladio retrorsum defendentem.* AR. C.

ROMA. *Caput muliebre laureatum, prae quo* X, *pone lituus et variantes alphabeti literae.*

Eadem aversa. AR. C.

FLORAL. PRIMVS. *Caput muliebre floribus ornatum, pone lituus.*

C. SERVEILI. C. F. *Duo milites armati, et adversi stantes pugiones eductos conferunt.* AR. C.

Cum in omnibus his numis compareat lituus, verisimile visum eruditis, tribuendos Servilio Auguri, quem narrat Plutarchus [b]), a Lucullo adolescente publico crimine accusatum, quod sui patris is antea accusatorem egerat. Possunt tamen praecedentes duo denarii esse ejus filii, qui sese typo litui patre augure fuisse natum potuit profiteri. Tertius tam vetusti operis non est, de quo postea. In typo aversae, quem priores duo denarii exhibent, non morabor, quia ad eum explicandum verisimile nihil adferre possum.

Antica denarii III. illustre argumentum continet, et deae Florae proprium. Havercampus, qui in id genus numis, ectypon Morellianum secutus, non FLORAL. legit, quod ab aliis factum, sed FLORA, receptam hactenus eorum sententiam repudiat, qui legendum censuere: FLORAL*ia* PRIMVS *fecit*, cumque certum putet, praetensum FLORA referri ad propositum caput Florae, et τo PRIMVS esse cognomen gentis Serviliae, utriusque partis inscriptionem conjungendo legit: FLORA. C. SERVEILI. C. F. PRIMVS. Perperam. Nam, quod ait, inauditum esse morem loquendi: *Floralia primus* subintellecto *fecit*, falsum est, et miror sane, non advertisse animum ad numos gentis Mesciniae, et Sanquiniae, in quibus post verba LVDOS SAEC. etiam subaudire oportet: *fecit*, ut et ipse subintelligi debere docuit. Deinde non satis commode cuidam familiae hujus gentis fuisse cognomen *Primi* ex numo coloniae Corinthi conficit, quem ibidem pictum sistit Morellius, et in quo scriptum: C. SERVILIO. PRIMO. II. VIR., nam dubitari jure potest, utrum hi coloniarum magistratus revera ad familias Romanas cognomines pertineant. Ceterum quidquid in rem suam adferre

a) L. VIII. 78. b) in Lucullo sub init.

possit Havercampus, illud omne eo corruit, quod in numis his non legatur FLORA, sed FLORAL, literis A et L manifeste colligatis, ut istud denarii integerrimi musei Caesarei aperte docent.

Retinenda igitur vetus sententia, qua docemur, C. Servilium Floralia primum fecisse. Quo anno ea primum fieri coeperint, variare videntur auctores. De iis sic Velleius a): *proximoque anno, Torquato, Sempronioque cos., Brundisium, et post triennium Spoletium, quo anno Floralium ludorum factum est initium.* Torquati, et Sempronii consulatus incidit in annum V. C. 510, ergo Floralium initium in annum V. C. 514. Aliud videtur docere Ovidius b):

Convenere patres, et, si bene floreat annus,
Numinibus nostris (Florae) *annua festa vovent.*
Adnuimus voto. Consul cum consule ludos
Postumio Laenas persoluere mihi.

L. Postumii, et Popilii Laenatis consulatus incidit in annum V. C. 581. Pugnantes in speciem sententiae facile conciliantur. Idem Ovidius paullo supra c) narrat, Floralia aedilibus Publiciis fieri coepta rursum intermissa esse. Quod aegre ferens Flora segetes herbasque passa est aeris injuriis corrumpi. Quare demum anno V. C. 581 patrum decreto annua, et constantia festa vota sunt. Locum Plinii anno V. C. 516 Florales institutos scribentis d) in mendo cubare jam suspicati sunt Pighius e), et Harduinus. Lege de hoc argumento copiose disserentem Spanhemium f).

Si Lactantium audimus g), fuit Flora nobile Romae scortum, quae ingentes opes meretriciis artibus partas supremis tabulis populo reliquerat ea lege, ut quotannis ejus dies natalis editione ludorum celebraretur, quos appellabant Floralia. Pudendae rei ut dignitas adderetur, Floram Romani deam dixerunt, floribusque praesidere jusserunt. At vero hoc Lactantii testimonium, qui vadem neminem citat, suspectum videri potest, cum Varro testetur h), jam Romuli aetate a rege Tatio Sabino Florae cultum inductum. Ovidio Flora nympha fuisse dicitur nupta Zephyro, florumque ac hortorum praeses. Lege eum omnia, quae ad hanc deam pertinent, fuse ac eleganter persequentem i). Habuit aedem juxta Circum maximum a L. et M. Publiciis aedilibus constitutam, ut narrat Tacitus k) innuitque Ovidius l). Ejus ludi Floralia bis celebrabantur, exeunte Aprili, et ineunte Majo, ut testatur Ovidius m):

Incipis Aprili, transis in tempora Maji.

et Kalendaria, etsi in his, si dies spectes, nonnullus sit dissensus, de quo vide disserentem Fogginium n). Liberam per

a) L. I. c. 14. b) Fast. V. 327. c) v. 287. d) L. XVIII. §. 69. e) ad ann. 513.
f) Tom. II. p. 246. g) de fals. relig. L. I. h) de L. L. i) Fast. L. V. 183. seq.
k) Annal. II. 49. l) l. c. v. 287. m) Fast. L. IV. 947. n) Fast. Verrii p. 67.

hos ludos obscoenitatem non modo profitentur scriptores Christiani Lactantius [a]), Augustinus [b]), et Arnobius [c]), sed neque veteres licentiam tum permissam inficiantur. In his enim ait Ovidius [d]): *Scena joci morem liberioris habet.* Et auctores sunt Val. Maximus [e]), et Seneca [f]), cum per ludos Florales mos obtineret, ut meretrices nudarentur, idque populus praesentis Catonis reverentia postulare erubesceret, Catonem ejus rei ab amico admonitum e theatro discessisse, quo ejus consilio publice collaudato mox solitum jocorum morem in scenam revocatum. Quod factum lepide perstringit Martialis [g]):

Nosses jocosae dulce cum sacrum Florae,
Festosque lusus, et licentiam vulgi,
Cur in theatrum Cato severe venisti?
An ideo tantum veneras, ut exires?

Atqui idem jam supra dixerat [h]): *Epigrammata illis scribuntur, qui solent spectare Florales. Non intret Cato theatrum nostrum, aut si intraverit, spectet.* Ad quod haud dubie adlusit Ausonius, cum canit [i]):

Nec non lascivi Floralia laeta theatri,
Quae spectare volunt, qui voluisse negant.

Typum partis aversae in eodem hoc denario plerique ad duos Servilios Cascas, de quibus egi supra, referunt, qui nimirum gladio elato proponerentur, tanquam qui de Caesare ab se interfecto palam gloriarentur. Ei sententiae accessit quoque Spanhemius [k]), etsi dubium illi moveat habitus militaris, quo certe tum induti non fuerunt, cum Caesarem percussere. Iustum viri eruditi dubium. Enim vero cum in numo aeneo, qui certo est Acerrarum Campaniae, sed quem ex iniqua inscriptionis Oscae lectione perperam gentis Serviliae numis intulere Vaillantius [l]), et Morellius [m]), simillimus sit typus duorum militum pugiones conferentium, communis utrique numo explicatus, certe a Caesaris caede alienus, est investigandus. Sine dubio vetus aliquod, illustriusque foedus a quopiam ex gente Servilia procuratum in his C. Servilii denariis renovatur. Accedit, denarios praesentes antiquioris videri fabricae, quam ut verisimile sit post Caesaris mortem signatos, ac denique, ut principio dixi, denarii Serviliorum omnes, qui lituum praeferunt, verius videntur ad Servilios Augures, quam Cascas pertinere.

* * *

Caput Palladis alatum, retro litera varians alphabeti Graeci.

M. SERVEILI. C. F. *Duo equites omissis equis pedestrem pugnam ineunt, in imo litera varians alphabeti Latini.* AR. C.

Caput Palladis alatam, retro X. *et corona, infra* ROMA.

---

a) De falsa rel. L. I. c. 12. b) de civ. dei L. II. c. 27. c) adv. gentes L. III. et VII. d) Fast. L. IV. v. 946. e) L. II. c. 10. §. 8. f) Epist. 97. g) L. I. epigr. 3. h) in epist. ad libr. I. i) Carm 385. v. 25. k) Tom. II. p. 148. l) num. 12. m) tab. II. lit. A.

C. SERVEILI. M. F. *Castor et Pollux in diversum equitantes.* AV. (Pembrock P. I. tab. 7.) RRRR. AR. C.

C. SERVEILI. M. F. in quadrantibus. RR.

Ambiguum in his denariis argumentum. In priore haud dubie ad illustre aliquod Servilii cujuspiam factum adluditur. Secundum Morellii picturam ex unius equitis fronte protuberant duo cornua. Quo viso continuo ariolatur Havercampus, indicari hoc typo Macedonum quempiam ducem a M. Servilio Pulice devictum, quia testibus numis gentis Marciae ex galea regis Philippi hircina cornua prominent. Verum conjectura haec non sat firmo stat talo, nam dubitare licet, utrum praetensa haec a Morellio cornua in ipsis archetypis existant. Sane ea absunt in numis id genus omnibus, qui sunt in museo Caesareo. Quod ad denarium alterum attinet, ingeniosa est eruditorum conjectura, qui propter typum Castoris et Pollucis geminorum denarios similes ad quemdam Servilium cognomine *Geminum* referendos putant. Quod vero in diversas partes tendunt, eo videtur adludi ad notum eorum fatum, quo decretum erat, ut alternis viveret alter, alter moreretur secundum illud Maronis [a]):

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties.

Eodem modo explicamus capita duo in diversum spectantia in numis Istri Moesiae inferioris, quos vide. Hic denarius spectatis utriusque partis typis simillimus est numis C. Papii Mutili, qui recensentur in numis Samniticis.

* * *

M. SERVILIVS. LEG. *Caput muliebre laureatum.*
Q. CAEPIO. BRVTVS. IMP. *Tropaeum.* AV. (Mus. Caes.) RRRR.

C. CASSI. IMP. *Caput simile.*
M. SERVILIVS. LEG. *Acrostolium.* AV. RRR.

C. CASSEI. IMP. *Caput simile.*
M. SERVILIVS. LEG. *Pagurus forficulis acrostolium stringens, inferne diadema solutum, et balaustium.* AR. R.

Ad quem M. Servilium Bruti et Cassii legatum hi numi pertineant, multis disputatum, nullo hactenus emolumento. Videtur is idem esse, quem Cicero tribunum plebis vocat [b]), et pro libertate stetisse [c]), sed cognomen non prodit. Priores duo typos habent temporibus Bruti, et Cassii adcommodatos. Postremus in aenigmata patet, quae cum explicare nituntur Vaillantius, et Havercampus, mira nobis et incredibilia occinunt. Cum typus plane est allegoricus, veniam nobis dabunt ipsi veterum manes, si griphos, quibus saepe verum occuluere, nonnunquam explicare recusemus. Id unum forte verisimile, balaustium, quoniam is obvius est Rhodiorum typus, adludere ad victoriam a Cassio de his νησιώταις relatam, quam perhibent Dio, et Appianus. Ajebam, inferne comparere diadema solutum, atque istud adsero confidenter ex numis nitidissimis musei Caesarei, cum tamen illud in iconismis passim fingatur, tan-

a) Aen. VI. 121. b) ad Famil. L. XII. ep. 7. c) Phil. IV. cap. 6.

quam esset stolo ex balaustii caudice prognatus. Arduum divinare, quis hujus sit diadematis sensus, nisi forte adludit ad solutam, quam Iulius Caesar adfectavit, regiam potestatem.

SESTIA.

Eadem cum Sextia esse putatur. Olim patricia, serius plebeia.

L. SESTI. PRO. Q. *Caput muliebre velatum.*

Q. CAEPIO. BRVTVS. PRO. COS. *Tripus, hinc secespita, inde simpuvium.* AR. R.

Eadem adversa.

Eadem epigraphe. Victoria gradiens. Quin. (Mus. Caes.) RRR.

L. SESTI. PRO. Q. *Sedile cum hasta inclinata, infra quid modio simile.*

Aversa similis. Quin. RRR.

Narrat Appianus a) *Publius Bruti quaestor ab Antonianis de proditione frustra solicitatus, ac propterea proscriptus, tandem in patriam reversus in Caesaris amicitiam receptus est, cui aliquando domi suae imagines etiam Bruti spectandas praebuit, id quoque probanti.* At quis hic Publius Bruti quaestor, cujus solum hic praenomen ponitur? Ergo Vrsinus pro *Publius* legendum censet *L. Sestius*, motus eo, quod simillima facta a Dione de L. Sestio praedicari vidit. Sic enim ille ad annum V. C. 731 agens de Augusto b): *subrogavit in locum suum* (consulatum). *L. Sestium, qui vir semper Bruti rebus faverat, omnibusque in bellis ei adfuerat, ac adhuc ejus memoriam colebat, imagines ejus habebat, eumque laudare solebat. Amicitiae vero observantiam, fidemque Sestii non modo non odio, sed honori etiam habebat Augustus.* Sedile et hasta jus quaestorium indicant, de quo agam copiosius in denariis Sulpitii Platorini. Aversas explicatas vide in numis M. Iunii Bruti, qui et Caepio.

Notandus Vrsini lapsus, qui bina mensae fulcra binos putavit pugiones, et quod modio simile diximus, pileum libertatis, numumque adeo suum secundum notum illum Plaetorii Cestiani, inscriptum EID. MAR. explicavit. Vnde apparet, cimelium suum ea parte labem traxisse.

Alium adhuc quinarium protulit Morellius:

Caput Iovis, pone A.

L. SESTI. PRO. Q. *Mensa cum hasta.* Ea aetate, qua L. Sestii numi cusi sunt, vix amplius alphabeti literae numis insertae sunt. Quare arguere licet, numum esse hybridam, et anticam monetarii vitio captam ex similibus quinariis Titurii Sabini.

SEXTIA.

Numi Goltziani.

a) Bel. civ. L. IV. cap. 51. b) L. LIII. c. 32.

SEXTILIA.

Binos aeneos proponit Morellius, quorum unus inscribitur - - - SEXTILIVS, alter: L. SEXTILI. L. F.; sed qui aut numi Romani non sunt, aut monetae rationem non habuerunt. Vide etiam, quae ad gentem Mitreiam advertimus.

SICINIA.

Gens plebeia, sed et olim patricia.

FORT. P. R. *Caput muliebre.*
SICINIVS. IIIVIR. *Caduceus, ramus palmae, corona laurea.* AR. R.

Primum denarii hujus vocabulum Vrsinus explet: FORT*itudo*, sed rectius alii: FORT*una*. Fortitudinem a Romanis cultam non constat, sed pro hac Virtutem, etsi utrumque fere aequivaleat. At Fortunae apud Romanos ingens honos, cui templa splendida, antiqua, ac nomine multiplici, et tantum non cum primis urbis fundamentis posita sunt, ut ait Plutarchus [a]), qui praeterea adfirmare non dubitat, plus Romanos fortunae, quam virtuti suae debuisse incrementa, quae postquam primum Assyrios et Persas, deinde Macedones, mox Syriam, Aegyptum, tum et Carthaginienses in sinu gestasset, tandem transmisso Tiberi abjectis continuo alis talaribusque, et relicto versatili globo Romam ut mansura intravit. In numis gentis Arriae est item F. P. R. Pars aversa symbolis occupatur.

* * *

Denarium alium hujus Q. Sicinii vide in gente Coponia.

SILIA.

Gens plebeia. Cognomina *Nerva*, et *Italicus.*

* * *

Nerva.

ROMA. *Protome muliebris galeata d. hastam super humero, s. clypeum, supra galeam lunula, juxta* X.

P. NERVA. *Septa comitiorum, intra quae stans civis tabellam urnae immittit accedente altero tabellas a diribitore accepturo, aream numi superiorem secat linea, ex qua defixa tabula, quam animal quoddam censuit Havercampus.* AV. (Pembrock P. I. tab. 10. RRRR.) AR. C.

Denarium hunc Vrsinus, et Morel-

---

a) De Fortuna Rom.

lius gentis Liciniae numis inseruere, cui etiam cognomen Nervae proprium. Melius Vaillantius Siliam respexit, quia nullum Licinium Nervam cum praenomine Publii novimus, quo tamen plures Silii Nervae praediti fuere. Cujus sit statuenda protome anticae, non satis liquere puto. Esse imaginem Romae putat Havercampus, forte quod juxta scriptum ROMA vidit. Verum istud saepe scribitur propter imagines, quae certe Romae non sunt. Clypeo, qui Romae deae addi consuevit, insculpti esse solent gemini a lupa nutriti, at clypeo denarii praesentis insculptus eques. Denique quid adstituta capiti lunula ad Romam faciat, rationem non reperio. Quare caput illud in incertorum numero puto. Similis typus comitiorum est etiam in Mussidia, ex qua hujus aversae explicationem pete.

* * *

SILIVS. ANNIVS. LAMIA. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis III. formae imperante Augusto signatis. C.

* * *

Italicus.

C. Silius Italicus poeta consularis memoratur in numis Smyrnae, quos adi.

SOSIA.

Gens plebeia.

Caput M. Antonii.

C. SOSIVS. IMP. *Tropaeum, ad cujus imum mulier moesta sedens, et vir nudus revinctis manibus.* AE. III. Editus etiam a Seguino p. 95. RRR.

IMP. *Caput M. Antonii.*

C. SOSIVS. Q. *Aquila insistens fulmini, ante quam caduceus, in area* ΣA. AE. II. (Liebe p. 400.) RRRR.

Caput juvenile forte Bacchi.

C. SOSIVS. COS. DESIG. *Tripus.* AE. III. RRRR.

Numus prior insigne monumentum est victi a M. Antonio V. C. 716 regis Iudaeae Antigoni, ultimi ex Hasamonaeorum stirpe, quae annos CXX. regnum obtinuit, quem captis Hierosolymis dediditium virgis primum caesum, quod regibus hactenus a Romanis non contigit, securi percussit, Herode in regno confirmato. Ei bello pro Antonio praefuit C. Sosius Syriae, et Ciliciae praefectus. Vide haec late descripta a Iosepho variis locis, qui et graviter insignem Sosii morum asperitatem perstringit, tum et Dione [a]).

Numum alterum jam edidere Goltzius [b]), Vaillantius, et Morellius. Omnibus his visum, in area scriptum ZA. At Liebeus in integerrimo suo legit ΣA, putatque signatum Salamine Cypri, vel Saite Aegypti, judicium istud stabiliente etiam typo aquilae. Sed haec multum ambigua.

Numus tertius hactenus in ineditis putandus. Ejus duplex exemplar ex Dalmatia allatum est excell. Ascanio Molin patricio Veneto, quorum alterum, sed scriptura minus integra, et

a) L. XLIX. §. 22. b) in Fast. ad V. C. 721.

quod vidi ipse, in museum ill. Com. Vitzai fuit derivatum. Praeclari hi numuli C. Sosium CO*n*S*ulem* DESIG*natum* appellant. Constat vero etiam ex Appiano a), C. Sosium anno V. C. 715 designatum fuisse consulem in annum V. C. 722 conlega Cn. Domitio Ahenobarbo, eoque utrumque processisse, fasti docent. De horum quoque patria numorum incerti sumus, etsi certum plane sit, omnes hos Sosii numos, quos dedimus, peregre fuisse signatos.

* * *

Plumbeum edidit Ficoronus b):

Caput M. Antonii.

CΩCIOΣ. *sine typo*, sed quod numorum genus rationem monetae non habet.

SPVRILIA.

Gentem Spuriliam ex veterum scriptis certa fide non habemus, nam Spurilium tribunum pl. apud Livium c) alii in Sp. Icilium refingunt. Vrsinus ex Appiano M. Spurilium inter percussores Caesaris numerat. Nescio, ex quo is codice, aut editione nomen istud exceperit. In mea editione Henrici Stephani d), tum et in novissima Shweighäuseri e) lego Μαρκον Σπορiον. Reperio tamen in Gruteri indice C. Spurilios. Interea το SPVRI. sequentis denarii potest aeque legi *Spurius*, vel *Spurinus*, vel aliter.

* * *

Caput Palladis alatum, pone X. A. SPVRI. *Luna in citis bigis, infra* ROMA. AR. R.

STATIA.

Gens plebeia. Cognomen *Murcus.*

Caput Neptuni.

MVRCVS. IMP. *Tropaeum, ante quod vir togatus stans dexteram offert mulieri genuflexae.* AR. RR.

L. Statius Murcus Iulii Caesaris per bellum civile legatus f), ab eodem ipso caedis suae anno pro consule in Syriam missus, illo interfecto Octaviani res in Syria adjuvit primum, mox sese Cassio contra sese adventanti non difficulter dedidit, qui homini non modo dignitatem, quam antea tenuerat, intactam reliquit, sed classem praeterea commisit g), unde Neptuni caput in denario. Eum *imperatorem* appellat Cassius ipse in epistola ad Ciceronem data h), et a Velleio dicitur vir praetorius, et *imperator* i). Causa ejus honoris ignoratur. Ex quo in numis titulus IMP. Eum

a) Bell. civ. L. V. c. 73. b) Piombi. ant p. 89. c) L. IV. c. 42. d) Bell. civ. L. II. p. 499. e) ibid. cap. 113. f) Caes. Bell. civ. L. III. c. 15. 16. g) Dio. L. XLVII. §. 27. 28. h) Fam. L. XII. ep. 12. i) L. II. c. 69.

Cicero proconsulem publice appellat a). In portum Laodicensem classe invectus obvium Dolabellam praelio vicit, et ad pacem adegit b). Paullo post Cassii nomine Rhodios mari profligavit c), et qua pollebat rei navalis peritia, IIIvirorum res mari graviter adflixit. Victis Bruto et Cassio in Siciliam profugus a Sex. Pompejo benigne primum exceptus, deinde quod majores spiritus gerere videretur, proditionis obtentu occisus est d). In aversa denarii videtur proponi Asia Cassii opem suppliciter exposcens.

* * *

Caput Vulcani, pone forceps.
STATI. TREBO. *Victoria in lentis quadrigis.* AE. III. RRR.

Seguinus, qui numum prior edidit, epigraphen explet: STATI*us* TREBO*nius*. Haud dubie in provincia quapiam est signatus. Reliqua omnia incerta.

STATILIA.

Gens fuit sub Caesaribus primum cognita. Vide Vrsinum. Cognomina *Taurus*, et forte *Libo*.

* * *

Taurus.

TAVRVS. REGVLVS. PVLCHER. IIIVIR. A. A. A. F. F. in aeneis III. formae sub Augusto cusis. C.

* * *

Libo.

CN. STATI. LIBO. PRAEF.
Caput virile nudum.
SACERDOS. *Patera, et guttus.* AE. II. (Florez. tab. LVII. n. 12.) RRR.

Primus numum hunc edidit Patinus in Vrsino suo restituto. Restituit deinde Morellius. Similis alter est in museo Pembrock e). Alium similem Havercampus in suo ad hunc numum commentario se possidere testatur, nisi quod in ejus antica legitur: CN. STATI. PRAEF. Ceterum ignoratur, sitne *Statio* cuipiam, an *Statilio* tribuendus, nam utroque modo *το* STATI. legi potest, neque aliud quidquam de hoc Libone sacerdote constat. Numus certe est partus peregrini. Sane Florezius ex addito PRAEF. eum Hispaniensem putat, et caput Agrippae in antica videtur agnoscere, et sive Celsae, sive Caesaraugustae signatum conjicit f).

SVILLIA.

M. Suillius Nerulinus procos. memoratur in numis Smyrnae sub Vespasiano cusis, item in moneta Hierapolis Phrygiae. Vide utriusque urbis numos.

---

a) Phil. XI. c. 12. b) Dio L. XLVII. §. 30. c) Dio ibid. §. 33. d) Dio L. XLVIII. §. 19. e) Part. III. tab. 9. f) l. c.

SVLPICIA.

Gens illustris et pervetusta. Cognomina in numis *Galba*, *Platorinus*, *Proclus*, *Rufus*. Ex his Galbae patricii, Rufi plebeji, de reliquis non constat.

* * *

Galba.

Caput Palladis alatum, *pone* X. P. GALB. *Mulier in vitis bigis coronatur ab advolante Victoria.* AR. C.

Caput muliebre velatum, *pone* S. C. P. GALB. AE. CVR. In aliis: AED. CVR. *Culter*, *simpuvium*, *secespita.* AR. R.

P. Galb. in aeneis variis. R.

Minus certum, ad quos P. Galbas varii hi, et parum conspicui numi pertineant. Ex hac familia fuit Galba Aug.

* * *

Platorinus.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.* PLATORINVS. IIIVIR. M. AGRIPPA. *Caput M. Agrippae nudum.* AR. RRR.

Eadem adversa. C. SVLPICIVS. PLATORIN. *Duo viri togati insidentes mensae humili, ex cujus basi tria navium rostra defixa sunt; mensae inclinatur hasta.* AR. R.

Platorini nulla in vetere historia mentio. Typus partis aversae in denario altero admodum ambiguus. Vrsinus eo rostra nova, sive Iulia videt a Caesare constituta, in cujus sententiam facile concessere Spanhemius a), Vaillantius, et Havercampus, qui praeterea de suo addunt, proponi Augustum, et Agrippam consules in his rostris sedentes. Verum quid humile subsellium forma longiore instar mensae effictum ad consules, et tantae dignitatis viros, quos decet sedere in sella curuli? Adverto, hujus formae sedile tribui magistratibus inferioribus, qui jus sellae curulis non habuerunt, cujus plura exempla suppeditant numi. Tali insident Piso et Caepio quaestores ad frumentum emundum, M. Fannius et L. Critonius aediles plebeji; tale tribuitur Aesillae quaestori Macedoniae in Macedonum tetradrachmis obviis, et Pupio Rufo quaestori (TAMIAI) in numis Cyrenaicis, denique et L. Sestio proquaestori; praeterea hasta ad sellam acclinis, ut in praesente, exstat in iisdem numis Sestii proquaestoris, Pupii Rufi quaestoris, et L. Caninii Galli. En igitur tibi istud sedilis genus tributum quaestoribus, proquaestoribus, aedilibus plebejis, quod nullus dubito esse illud ipsum, cujus usum describit Asconius b): *Subsellia sunt tribunorum, triumvirorum, quaestorum, et hujusmodi minora judicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.* Facile utriusque sedilis discrimen reperies, si conferas sedilia haec vulgaria in numis hic citatis proposita cum certis sellis curulibus, quales exstant v. g.

a) Tom. II. p. 199. b) in Cicer. divinationem c. 15.

in denariis Cornelii Sullae, Cestii, Norbani, Lollii, aliorumque, et poteris indicata haec ab Asconio subsellia oculis usurpare. Certissimum discrimen suppeditant collati denarii Furii Crassipedis aedilis curulis, et L. Critonii aedilis plebeji, atque ipsum istud discrimen praeclare explicat Plutarchus a), *δυο γαρ*, inquit, *εἰσι ταξεις ἀγορανομων, ἡ μεν ἀπο των διφρων των ἀγκυλοποδων, ἐφ᾽ ὧν καθεζομενοι χρηματιζουσιν, ἐχουσα τ᾽ ὀνομα της ἀρχης, τὴν δ᾽ ὑποδεεστεραν δημοτικην καλουσιν*, *duo enim sunt ordines aedilium, quorum unus a sellis, quarum incurva sunt fulcra, quibus insidentes jus dicunt, potestatis nomen accepit, alter inferior plebis appellatur*. En ut Plutarchus utrorumque aedilium sellas ex forma distinguit, dum aedilium curulium sellas ait esse pedibus incurvis, et quod sequitur, sellas aedilium plebejorum pedibus rectis, praeclare ad citata hic monumenta. Nullo igitur pacto sedentes in hoc denario IIviri togati Augustus, et Agrippa sunt putandi reclamante vel una sedilis forma, suntque haud dubie quaestores duo urgente annonae caritate, quod saepe sub Augusto factum, ad frumenti negotium destinati, seu Piso et Caepio quaestores, defixa vero navium rostra indicare possunt naves ad frumentarium hoc negotium destinatas. Malim vero quaestores prae aedilibus plebis propter hastam sedili acclinem, quam saepius quaestoribus in numis tribui modo vidimus. Atque eodem modo explicandum puto simile sedile cum hasta in denariis citatis Caninii, etsi reliquae peristases, quae similis typi causa fuerunt, tacentibus historicis maneant ignotae.

* * *

Proclus.

M. Sulpicius Proclus procos. Bithyniae, quem vide in prolegomenis ad numos Bithyniae.

* * *

Rufus.

L. SERVIVS. RVFVS. *Caput nudum modice barbatum.*

Viri duo nudi hastati stantes, imminente astro singulorum capiti laureato pileato. AR. RR.

Restitutus etiam a Trajano. RRR.

L. SERVIVS. RVFVS. *Duo capita juvenilia jugata pileata laureata astro singulis imminente.*

Moenia civitatis, cujus portae inscriptum TVSCVL. Est AV. RRRR.

D. PP. *Capita duo juvenilia jugata laureata.*

C. SVLPICI. C. F. *Duo viri paludati et hastati stantes jacentem in medio scrofam dextera commonstrant, superne varians litera alphabeti.* Sunt serrati omnes. AR. C.

Erudite ad denarium I. notat Vrsinus, Sulpiciam Ruforum familiam duobus simul praenominibus usam fuisse, Servii, quod etiam cum aliis, v. g. Sulpiciis Galbis, fuit commune, et vel Lucii, vel Publii, vel Marci, vel Quinti, quod pluribus is argumentis comprobat. Servii vero praenomen adeo invaluit, ut eo solo Sulpicia gens jam satis notaretur, unde apud Tacitum b) ait Otho: *post Iulios, Claudios, SERVIOS se primum in familiam novam im-*

a) In Mario cap. 5. b) Hist. L. XI. c. 5.

perium intulisse. Intelligit autem Servium Sulpicium Galbam. Atque haec ratio est, cur in his denariis praenomen SERVIVS plene scribatur, cum alias praenomina paucioribus literis finiri consueverint, et diserte testetur Plutarchus [a]), praenomen *Servii* tribus primis literis fuisse exaratum. Quis fuerit hic L. Servius Rufus, non satis constat. Existimant eruditi, fuisse filium Ser. Sulpicii Rufi celebris jurisconsulti, et Ciceronis amici, cujus cum eo literarum commercium notum, qui consul V. C. 703 subinde Caesaris partes amplexus in legatione ad M. Antonium tempore belli Mutinensis obiit, ex quo Cicerone perorante tota Philippica IX. statua ei pedestris aenea posita est, quo loco a Cicerone vocatur: *Ser. Sulpicius Q. filius Lemonia Rufus.*

Censuere plerique, caput denarii prioris esse hujus ipsius Ser. Sulpicii jurisconsulti a filio L. Servio memoriae causa numo illati. Reclamat Havercampus propter barbam, quam Romani pridem alere desivere; referendum adeo potius ad perantiquum Ser. Sulpicium Rufum tribunum militum Tusculo servato celebratum, de quo mox. Perperam, nam veteres illi Romani, quorum non raro effigies in hac numorum classe proponuntur, ut L. Bruti primi consulis, Ahalae, aliorumque, multo liberaliorem barbam promittunt, quam quae in hoc denario tenuis ac parca genas vestit. Putarem Octavianum, quod jam aliquibus visum, sed non satis hunc comprobant lineamenta. Litem ergo injudicatam relinquere satius puto, quod feci etiam in simili causa numi Arrii Secundi.

Pars aversa jam in judicium vocanda. Geminos stantes esse Dioscuros eorum cultus et attributa palam eloquuntur. Atque iidem agnoscendi etiam ex iisdem causis in antica denarii II. Causa lecti hujus typi fuit, quod Servius Sulpicius tribunus militum consulari potestate V. C. 378 Tusculum a Latinis infensis arcta obsidione pressum cum exercitu ex urbe adcurrens liberavit [b]). At constat ex Cicerone [c]), stetisse Tusculi aedes Castoris, et Pollucis, et Castorem in hoc oppido cultum docet etiam Festus [d]). Hujus ergo aviti honoris causa non modo numina Tusculanis praecipua religione sacra, sed et ipsa urbs Tusculum in praestantissimo altero aureo proponuntur. Ad idem argumentum revocamus etiam capita in numo III. exstantia, etsi juxta scriptum sit D. P. P. id est: D*ei* P*enates*. Similia capita jugata laureata imminentibus astris sunt etiam in denariis Fonteiae addito PP., id est: P*enates*. At apertius in gentis Antiae numis juxta capita itidem jugata legitur DEI. PENATES. Diversa in speciem numina, quia aliter in numis enunciantur, reipsa tamen eadem sunt cum Dioscuris. Fuerant dei Penates dicti secundum Ciceronem [e]) *sive a* penu *ducto nomine (est enim omne, quo vescuntur homines, penus) sive ab eo, quod* penitus *insident, ex quo etiam penetrales a poetis vocantur.* Secundum Macrobium [f]). *Penates sunt,*

---

a) Quaest. Rom. b) Liv. L. VI. c. 33. c) de Divinat. L. I. c. 43. d) in Stroppus. e) de Nat. deor. L. II. c. 27. f) Saturn. L. III. c. 4.

per quos penitus *spiramus*, *per quos habemus corpus*, *per quos rationem animi possidemus*. Eodem is loco docet ex Varrone, deos Penates ex Samothrace in Phrygiam a Dardano, et ex Phrygia in Italiam ab Aenea esse delatos; et mox infra ex Cassio Hemina, Samothracas deos, eosdemque Romanorum Penates proprie dici θεους μεγαλους, θεους χρηστους, θεους δυνατους, *deos magnos*, *deos salutares*, *deos potentes*. Simile memorat Servius a) citato Varrone: *Varro quidem unum esse dicit Penates*, *et Magnos deos*, praeterea: *idem Varro*, *et alii complures Magnos deos adfirmant simulacra duo virilia Castoris et Pollucis.* Penates etiam hastatos proponi alibi prodit b), ut et Dionysius Halic. c), qui cum de Penatibus prolixe disserit, tum quae huc faciunt, praecipua haec: εισιν δε νεανιαι δυο, δορατα διειληφοτες --- πολλα δε και ἀλλα ἐν ἱεροις ἀρχαιοις εἰδωλα των θεων τουτων ἐθεασαμεθα, και ἐν ἁπασι νεανισκοι δυο στρατιωτικα σχηματα φαινονται ἐχοντες: *Sunt autem duo juvenes sedentes cum hastis --- multas etiam alias horum deorum imagines in antiquis templis conspeximus*, *et in omnibus apparent duo juvenes habitu militari.* Eos vero dictos fuisse *Penates*, continuo supra adseruit. At constat etiam ex iis, quae ad numos Tripolis Phoeniciae diximus, Cabiros eosdem fuisse cum Dioscuris, eadem cum his forma propositos, et eorum cultum ex Phoenicia, ut multi censent, in Samothraciam delatum, et late ibi inter mysteria, et caerimonias fuisse conspicuum. Ergo cum praeeunte Varrone, quo nemo alius patrii deorum cultus fuit scientior, creditum sit, deos Penates ex Phrygia in Italiam traductos, iidem etiam Dioscuri sint habiti, et perinde atque hi cum hastis propositi, ac denique in postremo ex numis hic descriptis ipsum Penatium nomen notetur, dubium sane non est, in praecedentibus quoque, sive capita spectes, sive in aversa binos cum hastis stantes, Penates esse intelligendos, etsi in iis horum nomen non addatur, atque hos ipsos a Sulpiciis ad resuscitandum vetus decus apud Tusculum partum fuisse intentos, etsi eos Cicero, et Festus Castorem, et Pollucem dixere, quod absque errore facere poterant, cum, ut vidimus, qui Penates, iidem et Dioscuri fuerint. Ceterum quam confusa, male cohaerentia, et ἀσυστατα nobis veteres ipsi de his sive Cabiris, sive Penatibus, sive Dioscuris memoriae prodita reliquerint, cujus dissensus principes causae fuerunt, sive quod haec mysteria revelare nefas fuit, sive quod ea vel ideo ipsis veteribus partim ignorata, partim male percepta fuerunt, paucis attigi in numis Tripolis Phoeniciae, et videri potest apud Pellerinium d).

Typus aversae numi III. in dissensus patet. Putant alii, exhiberi duos Aeneae comites, qui primi scrofam albam triginta sub ilice foetus enixam viderint, et monstrarint, de quo Varro e), et Virgilius f), quorum unus ex *sue specta* deinde *Suispicius*, ac tandem *Sulpicius* vocatus esset, et gentis auctor habitus. Alii ad foedus inter Tullum

a) Ad Virg. Aen. III. 12. b) ad Virg. Aen. II. 325. c) Ant. L. I. p. 54. d) Mel. I. p. 77. e) L. IV. de L. L. f) Aen. VIII. 81.

Hostilium, et Mettium Fuffetium mactata porca initum referunt. Tertia sententia omnium vero proxima, quae jam fuit Ericii, exhiberi iterum deos Penates, quos hastis fuisse armatos, et militari cultu propositos supra docuimus. Probat istud ex Varrone narrante a), Lavinii esse deos Penates, ac praeterea fuisse Lavinium, quorsum sus alba ex Aeneae navi profugit, quae deinde triginta generis sui foetus ibi enixa est. Addo auctorem libri *de origine gentis Rom.* docentem ex Caesare, et Lucatio, Aeneam in Italiam appulsum cum scrofam immolare parasset, atque haec e ministrorum se manibus eripuisset, fugientem illam cum simulacris deorum Penatium prosecutum, et ubi illa procubuit, et triginta porculos enixa est, ibidem auspicatum, locumque dixisse Lavinium; et paullo infra ex Catone in origine generis Rom. *suem triginta porculos peperisse in eo loco, ubi nunc est Lavinium, cumque Aeneas ibi urbem condere constituisset, propterque agri sterilitatem metueret, per quietem ei visa deorum Penatum simulacra adhortantium, ut perseveraret in condenda urbe, quam coeperat; nam post annos totidem, quot foetus illius suis essent, Trojanos in loca fertilia atque uberiorem agrum transmigraturos, et urbem clarissimi nominis in Italia condituros.* In eandem etiam sententiam auctor gravis Dionysius Halic. b) qui praeterea addit, ab Aenea triginta foetus una cum matre diis Penatibus immolatos. Haec apud Lavinium deorum Penatium sacra ut rite semper celebrarentur, magna religio Romanos tenuit. Nam M. Aemilius Scaurus princeps senatus, cum crimini datum esset, sacra publica P. R. deorum Penatium, quae Lavinii fierent, opera ejus minus recte casteque fieri, judicium populi aegre evasit, ut refert Asconius ad orationem Ciceronis pro Scauro. Haec testimonia cum tam nitide cum typo numi conspirent, et in Sulpiciorum numis obvii sint dii Penates, dubium certe non est, praesentis numi typo ad ea, quae diximus, adludi. Ceterum non adfirmo, denarium hunc ad Sulpicium aliquem cognomine Rufum pertinere. Conjunxi cum certis Ruforum propter idem Penatium argumentum.

* * *

Sulpicius incertus.

SER. SVLP. *Caput juvenile laureatum.*

Vniversus rei nauticae apparatus in modum tropaei compositus; adstat hinc vir togatus obvolutis toga manibus, illinc vir nudus manibus post tergum revinctis. AR. R.

Pars antica Honoris caput sistit. Aversa hactenus nonnisi per conjecturas leves explicata, quas odi.

T A D I A.

Tadii IIviri Corinthi et Vticae, quos in hanc numorum classem non admitto.

---

a) l. c. b) L. I. c. 56. 57.

TARIA.

Numus Goltzianus.

TARQVITIA.

Gens familias patricias et plebeias complexa. Cognomen in numo peregrino *Priscus*.

C. ANNIVS. T. F. T. N. PRO. COS. EX. S. C. *Caput muliebre.*

Q. TARQVITI. P. F. Q. *Victoria incitis bigis, superne variantes notae arithmeticae* AR. C.

Denarium hunc jam stitimus in numis Anniae, qui docent, Q. Tarquitium, et L. Fabium C. Annio procos. quaestores fuisse additos. Reliqua, quae ad hunc denarium pertinent, pete ex Annia.

* * *

Priscus.

M. Tarquitius Priscus procos. in numis Nicaeae, cujus numos vide in prolegomenis ad monetam urbium Bithyniae.

TERENTIA.

Plebeia. Cognomina in numis Romanis: *Lucanus*, *Varro*, in peregrinis: *Culleo*.

* * *

Lucanus.

Caput Palladis alatum, quod stans pone Victoriola coronat, pone X.

C. TER. LVC. *Dioscuri equites, in imo* ROMA. AR. C.

C. TER. LVC. in assibus, semissibus, quadrantibus, in quibus item navis partis aversae constanter a Victoria supervolante coronatur. R.

Vetus jam est inde ab Vrsino doctrina, explendam epigraphen legendo: C. TER*entius* LVC*anus*. Verum pro sana hac absurdam parturivit Havercampus, dum legit: C. TER*entius*, LV*Cretius*, tanquam totidem IIIviros monetales. Habemus P. Terentium Lucanum patronum P. Terentii Afri celeberrimi comoediarum scriptoris. Vide Pighium a). C. Terentii Lucani pictoris meminit Plinius b).

Idem TERENTIVS poeta exstat in numo, sed contorniato, quem quaere in hac numorum classe.

* * *

Varro.

VARRO. PRO. Q. *Caput barbatum diadematum instar termini.*

MAGN. PRO. COS. *Aquila, et delphi-*

a) Annal. T. II. p. 347. b) L. XXXV. §. 33.

nus medio inter hos sceptro erecto. AR. R.

M. Terentius Varro, cujus unius viventis propter singulare ingenium, et multiplicem rerum scientiam ab Asinio Pollione imago in bibliotheca posita est [a]), Pompeji M. dux in bello piratico fuit, jussus mare Ionium classe tueri, quod nos docuit ipse [b]), et Appianus [c]), quo tempore cogitavit, fretum, quod est inter Hydruntum Italiae, et Apolloniam Illyrici, ponte jungere [d]). Propter praeclara facta eo bello praestita a Pompejo corona navali donatus [e]). Denarius Varronem per id bellum proquaestorem Pompeji fuisse docet, quo etiam tempore eum cusum diximus in numis Pompeji M. In bello civili ejus legatus fuit conlegis Afranio et Petreio [f]), sed Caesari se denique dedere est coactus. Caput anticae alii Quirinum, alii Iovem Terminalem faciunt, utrumque incertum.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

Q. TERENTIO. CVLLEONE. PROCOS. *Caput Apollinis laureatum.* AE. I. (Morelli in Terentia, et in Impp. tab. 33. n. 19.) RR.

ΕΠΙ. ΚΟΤΛΛΕΩΝΟΣ. ΑΙΓΕΑΙΩΝ. ΔΗΜΟΤ, *scriptum intra lauream*, in numo Tiberii. (Vaillant. num. Graec.) RRR.

Priorem numum ediderunt Patinus et Vaillantius, sed vice PROCOS. legerunt IIVIR - - - Havercampus in primo suo ad Morellii familiam Terentiam commentario utramque lectionem tuetur; nam exstare ait in museo suo numum, in quo:

Caput Augusti.

Q. TERENTIO. CVLLEONE. PROCOS. IIV., sic tamen, ut in numo ultimae literae sint scriptae sic: IΓ. Ex quo arguit, hunc Culleonem fuisse una proconsulem, una IIvirum honorarium, rem non rari exempli. Statuit vero, fuisse eum proconsulem Macedoniae, atque eodem tempore IIvirum Corinthi. Idem Havercampus altero loco in eundem numum commentatus [g]) priorum, quae scripserat, velut oblitus, ait legi in suo numo: PROCOS. III., additque, singularem suo numo dignitatem accedere, utpote tertio proconsulatus ejusdem anno signato. Ceterum ubi hic numus cusus sit, hoc loco nihil decidit; nam lectorem ad Morellii familias ablegat, ubi testatur, sese ad numi hujus explicationem non poenitenda protulisse. Ex variantibus his de numi lectione testimoniis certa videtur illa, quam postremam adfert Havercampus, nempe: PROCOS. III., nam nonnunquam proconsulatus annum addi solitum docent numi Vticae, et quos in moneta Carthaginis descripsi. Quare videtur hic Culleo fuisse proconsul Africae, in qua hic mos obtinuit.

Numum alterum Aegis Ciliciae tribuit Vaillantius, et Harduinus, at Havercampus commentator, qui in hoc Culleone priorem suum proconsulem vi-

---

a) Plin. L. VII. §. 31. b) in Prooem. ad L. II. de R. R. c) Bell. Mithr. c. 95. d) Plin. L. III. p. 166. e) Plin. L. XVI. §. 3., et L. VII. §. 31. f) Caesar. B. C. L. I. c. 38. Dio. L. XLI. §. 23. g) Morelli Impp. T. I. p. 374.

det, eum apud Aegas Macedoniae signatum adserit [a]). Fuisse adeo eum Macedoniae proconsulem statuit exeunte Augusti, et incipiente Tiberii imperio. Quod ut facilius persuadeat, prolixum Iosephi testimonium Graece et Latine recitat, quo comprobet, Augustum provinciarum magistratus prorogasse. Quam facile est, ampla volumina conscribere, si quidquid temere mens parturit, illud nullo discrimine tolli jubeas. At si omnia, quae scripsit, virgae censoriae subjecisset, neque cum legentium fastidio tot veterum utraque lingua testimonia nulla necessitate conglobasset, an haberemus hodie Havercampiana, cum quibus artis numismaticae studiosi misere conflictamur? Docentibus tot numis, quos Vaillantius, aliique edidere, ignorare non debuerat Havercampus, hujus Macedoniae urbis incolas jam inde ab Augusto non amplius *Aegarum* nomine usos, sed vetus *Edessae* recepisse. Inania ergo sunt, quaecunque de hoc suo Macedoniae proconsule secundum quietem vidit. Ceterum hic numus causa gentilis ΑΙΓΕΑΙΩΝ apud Aegas Ciliciae videtur signatus. Quis vero sit Culleo in numo memoratus, an homo Romanus, an Graecus, an proconsul, an magistratus eponymus, aliusve, decidere nequeo.

* * *

Terentius incertus.

Caput Iani.

P. TE. (*in monogrammate.*) *Lupa gemellos pascens.* Æ. I. R.

P. Terentio assem hunc tribuunt eruditi, incertum cui, quanquam et monogramma TE. aliter legi potest, numusque alteri genti applicari.

THORIA.

Gens plebeia. Cognomen *Balbus*, in peregrinis *Flaccus.*

* * *

Balbus.

I. S. M. R. *Caput Iunonis Sispitae.*

L. THORIVS. BALBVS. *Bos irruens, superne varians alphabeti litera.* AR. R.

Causam illatae his numis *Iunonis Sispite* Magnae Reginae (sic enim hae literae explendae testibus copiosis marmoribus) suppeditat Cicero loco memorabili [b]): *L. Thorius Balbus fuit Lanuvinus, quem meminisse tu non potes. Is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret. Erat et cupidus voluptatum, et cujusvis generis ejus intelligens, et copiosus; ita non superstitiosus, ut plurima in sua patria sacrificia et fana contemneret, ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob remp. interfectus.* Lege reliqua elegantia sane. Quae ad Iunonem Lanuvinam pertinent, pete ex gente Roscia. Fuerunt, qui typo tauri adlusionem ad legem agrariam a Sp. Thorio Balbo tribuno pl. latam censuere, de qua vide Pighium [c]). Verius credo, esse

a) Fam. Morell. p. 414. b) L. II. de fin. c 20. c) Annal. T. III. p. 136.

adlusionem ad nomen Thorii, nam θυριος, vel θοριος significat *impetuosus*, et impetuose in hoc numo bos fertur, ex qua causa et Thurios Italiae bovem cum impetu ruentem in numis signasse puto. Vide dicta ad horum numos.

* * *

Flaccus.

Thorius Flaccus proconsul Bithyniae sub Augusto, cujus numos vide in prolegomenis ad numos Bithyniae.

TITIA.

Gens plebeia.

Caput diadematum alatum cum barba prolixa. In aliis: *Caput Bacchi hedera redimitum.*

Q. TITI. *Pegasus volans.* AR. C. *Restitutus item a Trajano.* RRR. In alio: *Eques togatus citato cursu.*

Protome Victoriae.

Q. TITI. *Pegasus volans.* Quin. R.

Q. TITI. in assibus. C.

Capite alato barbato alii insignem poetam, cui Titio nomen fuerit, alii Bacchum proponi arbitrantur. Neutra sententia satisfacit, et utraque parum idoneis argumentis probatur. Vereor etiam, ut eruditis probetur sententia cl. Visconti, in hoc capite Somni effigiem videntis a). Neque Pegasi ratio certa, aut viri equitis.

Simillima aversa, qualis est in his denariis, et quinariis, Pegasum intelligo, est etiam in copiosis aureis IV. formae fabricae barbarae, quos dubium non est, a barbaris ad superiorum exemplar signatos. Auctor operis: *Catalogue raisonné* eos cuipiam ex Celtarum regibus tribuit b). Quis fuerit horum numorum Q. Titius, si leves conjecturas aspernare, cum omnibus ignoro.

TITINIA.

Gens cum patricia, tum plebeia.

Caput Palladis alatum, pone XVI.

C. TITINI. *Victoria in citis bigis.* AR. C.

M. TITINI. in assibus, et sextantibus. C.

TITVRIA.

An patricia, an plebeia incertum. Cognomen *Sabinus.*

SABIN. *Caput nudum barbatum.*

L. TITVRI. *Victoria in citis bigis d.*

---

a) Mus. Pio-Clem. T. I. p. 59. b) p. 15.

coronam, in imo vel literae alphabeti, vel notae arithmeticae, vel minuta sigilla. AR. C.

SABIN. *Caput nudum barbatum, juxta.* A. PV., *in aliis ramus palmae.*

L. TITVRI. *Tarpeia virgo passis crinibus et extentis brachiis sedens in scutorum congerie, utrinqae accedit Sabinus et ipse clypei jactum intentans, superne sol et luna.* AR. C.

SABIN. *Caput nudum barbatum, juxta* TA. *in monogrammate, vel* A. PV., *vel ramus palmae.*

L. TITVRI. *Duo Romani suam singuli Sabinam rapiunt.* AR. C.

L. TITVRI. L. F. SABINVS, in assibus, in quibus caput Iani defixos superne habet palos, de cujus significatione egi in numis gentis Fonteiae. R.

Et nomen *Sabinus*, et typi ex Sabinorum historia petiti satis arguunt, Titariam gentem ex Sabinis fuisse ortam. Tarpeiam scutis obrutam a Sabinis perfidiae ultoribus, sed et ipsis perfidis, jam vidimus in Petronia. At novus typus raptae a Romanis Sabinae, fabula in vulgus nota, quam et sistunt nonnulli contorniati inscripto: SABINAE. Modum, quo in his denariis Sabinas rapi a militibus videmus, graphice exprimit Naso [a]):

Si qua repugnarat nimium, comitemque negarat,
Sublatam cupido vir tulit ipse sinu.

Causa hujus typi verisimile est, caput anticae esse Tatii Sabinorum eo ipso tempore regis quo facta in his numis proposita contigere, quod comprobare etiam videtur monogramma TA. in horum pluribus obvium. Idem caput addito eodem monogrammate est etiam in denariis Vettii Sabini. Literae A. PV. idem certe significant, quod in numis Sentiae ARG. PVB.

* * *

Caput Iovis, pone variantes alphabeti literae.

P. SABIN. Q. *Victoria tropaeum coronans, in area eadem litera, quae in antica.* Quin. C.

TREBANIA.

Ordinis incerti.

Caput Palladis alatum, pone X.

L. TREBANI. *Iuppiter fulminator in citis quadrigis, infra* ROMA. AR. C.

L. TREBANI. in variis aeneis. R.

TREBONIA.

Numus Goltzianus. In aeneo apud Seguinum legitur STATI. TREBO., quem vide in Statia.

a) Art. amat. L. I. v. 127.

TVLLIA.

Gens partim patricia, partim plebeia.

ROMA. *Caput Palladis alatum.*
M. TVLLI. *Victoria in citis quadrigis s. palmae ramum, in area corona, et* X. AR. C. *Restitutus etiam a Trajano.* RRR.

Ad quem Tullium, et quo cognomine denarium hunc referas, incertum, nam haec gens late patuit per multa, et varia cognomina. Forma ipsa numi altiorem antiquitatem sapit, quam ut possit esse oratoris Ciceronis, quod nonnulli credidere.

* * *

Cista mystica semiaperta, ex qua provolvitur serpens, inter coronam ex hedera et corymbis contextam.
M. TVLL. IMP. ΛΑΒΑΣ. ΠΥΡΡΟΥ. ΛΑΟ. *Serpentes duo intortis caudis.* AR. m. m. RRR.

Si priorem denarium Ciceroni, oratorum, philosophorumque Romanorum principi eripui, hunc certe elegantissimum, rarissimumque cistophorum ei jure vindicabimus, quem primus edidit Seguinus, et erudito commentario illustravit a). Cistophoros in una provincia Asia signatos constat. Cicero V. C. 703 proconsule in Ciliciam missus est, ad cujus regimen pertinuere tum etiam Pamphylia, Lycaonia, et Phrygiae majoris pars, et quidem ea, in qua sita Laodicea, quae numum hunc signavit, ut docet additum ΛΑΟ. In hac frequenter celebrasse conventus, ex ejus epistolis passim constat, et quidem ex idib. Febr. ad Kal. Majas omnium dioecesium Asiaticarum forum egit b). Additur IMPerator, quem sese honorem adeptum ipse scribit M. Coelio Rufo c): *Ita victoria justa IMPERATOR appellatus apud Issum, quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus tibi narravit, Darium ab Alexandro esse superatum.* De cistophoris alibi egimus. (Vol. IV. p. 352.)

* * *

Cum genuinum M. Tullii Ciceronis numum protulimus, opportunum videtur, hoc ipso loco commemorare adulterinos partus, quos pinguioris quaestus spes concepit, quae fallere sane non potuit, cum nemo non gestiat, ejus viri, quem inter praestantissimos veteris aevi jure numeramus, praesentem vultum cernere. At non propositum est, eos omnes commemorare, quorum mala fides jam primo conspectu facile offendit, sed ex omni numero unum proferre, quem multorum judicia in hunc usque diem γνησιοτητος jure donaverunt. Eccum!

ΜΑΡΚΟΣ. ΤΟΥΛΛΙΟΣ. ΚΙΚΕΡΩΝ. *Caput Ciceronis nudum.*
ΜΑΓΝΗΤΩΝ. ΑΠΟ. ΣΙΠΥΛΟΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ. *Dextera tenens coronam, ramum, et palmitem.* AE. II.

Vulgati hujus pridem numi non mo-

a) Sel. num. pag. 82. b) ad Attic. L. VI. ep. 1 et 2. L. V. ep. 21. c) Famil. L. II. ep. 10.

de historiam scripsit, sed fidem etiam in examen vocavit cl. Paciaudus a). Refert is ex autographis Fulvii Vrsini epistolis, quae servantur in bibliotheca Vaticana, numum hunc ineunte anno post Christum 1598 Vrsino Bononia a quodam veteris mercis propola ostentatum, et ut in antiqua cimelia toto impetu ferebatur, quin oculis antea ejus fidem exploraret, eminus cupide emptum numerato C. florenorum argenteorum pretio. Eum subinde probaverunt, et operibus suis inseruerunt non pauci spectatae eruditionis viri, quos inter numerandus in primis Tristanus b). Editus iterum, et summis laudibus mactatus est a Pedrusio Tomo VIII. concinnati a se musei Farnesiani, quorsum cimelium istud supremis Vrsini tabulis migravit. Non tamen unicum istud numisma duxeris. Ita enim Antonius Faber in suis ad Vrsini illustrium imagines commentariis, postquam de hoc Vrsini numo disseruisset, *triginta*, inquit, *et plus abhinc annis numisma prorsus huic simile, et ab eodem monetario cusum in agro Romano erutum esse, sed ita aerugine consumptum, et deformatum, ut vix ac ne vix quidem agnosci possit.* At ne nostram aetatem sive invidam, sive tantarum sterilem opum dicamus, en tibi similem tertium a Winkelmanno in urbe conspectum. En ejus verba in epistola scripta XXVIII. Decembris 1765, quae exstat in parte I. ejus epistolarum, quae editae sunt Dresdae anno 1777, pag. 172, *en tibi*, ait, *unum ex recentissimis et maxime memorabilibus inventis. Graecum intelligo numum aeneum, ab urbe Magnesia M. Ciceronis honori signatum. Repertus a rustico in agro Romano, et a quodam veterum numorum propola, homine magni in hoc negotio usus, quia limus adhuc inhaeserat, pro numo Augusti in Graeca quapiam colonia cuso emptus est. Eum subinde nactus eruditus abbas Sartius monachus Camaldulensis detexit scriptum juxta caput:* Μ. ΤΥΛ. ΚΙ - - - *etc.* Ejus ipsius numi meminit etiam Christophorus Amadutius in editis nuper *Monumentis Mathaeianis* classe I. tab. XI. testatus et ipse, emptum a Mauro Sartio, et nunc adservari Ravennae in Museo Classensi fratrum Camaldulensium, ut vero numum ipse describit, apparet, esse Vrsiniano, ut guttam guttae, simillimum. Alium id genus sibi oblatum ad me scripsit eruditus Cousineryus Gallicus Thessalonicae consul, in quo hinc: ΜΑΡΚΟΣ. ΤΟΥΛΛΙΟΣ. ΚΙΚΕΡΩΝ, illinc: ΜΑΓΝΗΤΩΝ. ΤΩΝ. ΑΠΟ. ΣΙΠΥΛΟΥ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ, typis utrinque iisdem.

Similium historiam numorum enarravi. Iam et eorum γνησιοτης investiganda. Satis constat ex ipsius Vrsini literis, quas testes adhibet Paciaudus c), numum in urbem delatum continuo in suspectis habuisse Vrsinum, persensisse technas, odoratumque fallaciae signa, et venditorem in malae fraudis judicium vocasse. Addit idem, viros artis nostrae peritos, qui olim Parmae, et nuper Neapoli numum inspexere, detexisse adscititium aeruginis colorem, et alicubi limae indicia. Inter variantes has autoptarum sententias quorum

a) Animadv. philol. p. 50. b) Comm. hist. T. II. p. 429. c) l. c.

denique judicio standum? Ego, qui numum non viderim, neque condemnare ab ea parte, neque recipere possum. Omissis igitur auctoritatibus una mihi argumenta extrinseca permissa video, quibus secundum artis nostrae praecepta admotis facile est numorum similium omnium spurios natales detegere. Ac primum quidem quid ad Ciceronem nostrum Magnesia Sipyli? Fuit is proconsul Ciliciae, ad quam jurisdictionem tum pertinuere quoque Cyprus, Pisidia, Pamphylia, Lycaonia, et tres dioeceses Asiaticae, Cibyratica, Synnadensis, Apamensis. At Magnesia in Lydia sita eodem tempore Q. Minutio Thermo propraetori Asiae paruit. Qua ergo de causa tam diligentem in observando homine alieno Magnesiam statuemus? Advertit ad hunc lapidem Antonius Faber a), quem adeo ut declinaret, adserit, *esse cusum numisma a Magnesianis sub Quinti fratris imperio, sub quo omnes Asiani complura, maximaque beneficia a Cicerone acceperunt, ob quae publicos honores illi decreverunt, quorum Cicero ipse meminit epistola I. ad Quintum fratrem lib. I. et ad Atticum L. V. ep. ult.* Enimvero reperio in priore ex citatis epistola, quo tempore Q. Cicero propraetore Asiam rexit, (fuit autem in ea inde ab anno V. C. 693) civitates Asiae pro magnis Marci meritis, et maximis Quinti beneficiis ad commune utriusque templum, et monumentum pecunias decrevisse, quem tamen honorem non accipiendum putaverunt. In epistola altera refert Cicero loquens de civitatibus suae jurisdictionis: *nullos honores nisi verborum decerni sino, statuas, fana, τεθριππα prohibeo, nec sum ulla re alia molestus civitatibus.* Qui prohibuerat, ne sibi ponerentur statuae, et templa, quos tamen honores in proconsules collatos non his modo testimoniis docemur, sed etiam a Suetonio b), an is permissurus fuisset, ut sua imagine signaretur numus? an istud ausura Asia? an in tanto numero hominum Romanorum de provinciis praeclare meritorum vel unicum exstat exemplum, quod doceret, stante rep. viventis caput etsi amplissime de se meriti monetae publicae illatum? Praesidum, patronorumque frequenter legimus nomina, at ignoramus vultum. T. Quinctio Flaminino Chalcidenses Euboeae ob praeclara sua adversum se merita honores divinos habuere c), at caput ejus inserere monetae ausi non sunt. Nimirum urbis in hoc exemplum secutae sunt provinciae, cum caput in numis propositum semper summi fastigii, et inimicum libertatis sit habitum. Huic gravissimo argumento si addas insolentem aversae typum nullo pacto ad veterem modum comparatum, ac praeterea tria ejus exemplaria reperta in uno fere agro Romano, tanto a Magnesia intervallo distante, quando hactenus ex ipsa Lydia, cujus civitatum numis musea nostra abundant, alter similis allatus non est, satis credo apparet, numos hos esse opus obscurae officinae, et ubi repertos, ibi et natos. Tamen

a) l. c. p. m. 378.

b) in Aug. c. 52.

c) Reines. Synt. inscr. T. I. p. 292. Plut. in Flamin.

numum musei Classensis, de quo egi supra, suffragio suo genuinum appellat cl. Iacobus Blancanius a).

Ergo ex numis nihil habemus subsidii, ad veram summi hujus oratoris, ac philosophi capiendam imaginem. Neque multo plus solatii cupidis nobis offerunt monumenta alia. Vetus fama nobilitavit protomen marmoream, quae est Romae in aedibus Mathaeorum, et credita referre Ciceronem tanto certiore fiducia, quod ejus nomen inscriptum offert. At mihi, qui monumentum adcurate inspexi, literae nequaquam vetus opus visae sunt, sed novicium, qua in sententia fuere alii quoque. Atque ut scripturam vere antiquam demus, ipsa facies quam misere ab aetatis injuriis vexata fuit! lacerae nares, labia, mentum. Quibus conspectis vulneribus venit mihi in mentem ejus, quod Maro apud inferos accidisse Aeneae memorat, qui cum forte vidisset hominem *lacerum crudeliter ora, et truncas inhonesto vulnere nares*, in hac formae conversione *vix adeo agnovit* Deiphobum Trojanum, longo sibi in vita usu cognitum. At recens manus, quae vulnera sanavit, quo quaeso duce effecit, ne in partibus laesis restituendis aut addendo peccaret, aut minuendo? Plures alias Ciceronis effigies severior crisis expunxit, ne quidem satis ad fidem valido ciceris in gena argumento. Restat tamen credulis, quorum se aspectu delectent, non vulgaris Ciceronum copia, quos recitat cl. Amadutius b), una iis cupiditate fidem faciente, nimirum quod ait Caesar c), *quae volumus, et credimus libenter, et quae sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.*

* * *

M. ΤΥΛΛΙ. inscriptum numis Temenothyrarum Lydiae, quos edidere Morellius, aliique, non pertinere ad Ciceronem nostrum, disputavi in moneta hujus urbis.

TVRILLIA.

Huic forte tribuendus denarius cum epigraphe: D. TVR., quem vide recitatum in moneta Antonii IIIviri ad annum V. C. 723.

VALERIA.

Gens ex Sabinis profecta, in patriciam et plebeiam distincta. Cognomina: *Acisculus*, *Catullus*, *Flaccus*, *Messalla*, et *Barbatus* forte.

* * *

Acisculus.

ACISCVLVS. *Caput juvenile diadematum imminente astro, crinibus per cincinnos pendentibus, pone malleus in cuspitem desinens, omnia intra coronam.*

a) Orat. de antiq. stud. p. XX. b) l. c. c) Bell. civ. L. II. c. 27.

L. VALERIVS. *Caput muliebre colligatis filo crinibus, intra coronam.* AR. R.

Eadem adversa.

L. VALERIVS. *Volucris capite virgineo galeato, cujus sinistro lateri adhaerent clypeus, et duae hastae, intra coronam.* AR. R.

Eadem adversa, sed abest corona.

L. VALERIVS. *Europa tauro lente gradiente vecta utraque manu velum explicat.* AR. R.

Restitutus etiam a Trajano. (Mus. Caes.) RRRR.

ACISCVLVS. *Caput Solis radiatum, pone malleus similis.*

L. VALERIVS. *Luna in citis bigis.* AR. R.

Restitutus etiam a Trajano, sed scripto ACISCOLVS, *saltem juxta Morellii picturam.* RRRR.

ACISCVLVS. *Caput Iovis, pone malleus similis, omnia intra coronam.*

L. VALERIVS. *Mulier in duas piscium caudas desinens.* AR. R.

Protome Victoriae.

ACISCVLVS. *Malleus similis.* Quin. RR.

In omnibus his, ut videmus, numis comparet malleus, cujus una transversa pars in cuspidem abit. Glossarium vetus sic: *Acisculus* λατομος, *et Acisculum* σκαφιον, ὀρυξ. Fuit ergo instrumentum in latomiis adhiberi solitum, ipsumque adlusio ad cognomen *Acisculi*, ut in Poblicia vidimus adstitui malleolum ad indicandum *Malleoli* cognomen. Vide simile instrumentum, et ad eosdem usus in numo Damastii Epiri a). Ceterum de Valeriis cognomine Acisculi nihil proditum reliquere veteres. Ignoramus adeo, quis fuerit hic Acisculus, qui tam copiosos, et elegantes, et multiplicis argumenti numos signavit.

Denarii I. antica proponit caput Solis, at cujus sit caput muliebre partis aversae, ignoro. Havercampus caput Sibyllae statuit, sed non probat.

Denarii II. argumentum mirum, de quo copiose disputatum. Monstrum istud Vrsinus Sirenen dixit, ut et Montfauconus b), quae sententia jure repudiata est, cum Sirenum longe aliam esse formam ex Petronii Turpiliani denariis constet. Causeus illud in gemma repertum jam Chimaeram dixit c), jam amuletum d). Chimaera, nisi sensu latiore, dici nequit, amuleti vere modum vel propterea non habet, quod typus hic in moneta ipsa exstat. Spanhemius e), Vaillantius, Havercampus, Winckelmannus f) avem Stymphaliden dixere, quos aeque falli, quod tantorum virorum pace dictum sit, certus sum. Constat de Stymphalidum figura cum ex descriptione veterum, tum monumentis ipsis, quae cum avis in his denariis propositae forma nullatenus conspirant. Pausanias g) eas sic describit: *magnitudine sunt gruibus pares, similes vero ibidibus, rostrum autem validius habent, neque ita curvatum, ut ibides.* Nullum in

a) Vol. II. pag. 164. b) Diar. Ital. pag. 191. c) Gemm. ant. fig. Part. II. n. 180. d) Mus. Rom. Tom. I. tab. 46. e) Tom. I. pag. 256. f) in Stosch pierr. grav. p. 279. g) in Arcad. c. 22.

nostra volucre rostrum, merus vultus virgineus. Auctores reliqui, qui Stymphalidum meminere, nihil de facie muliebri adferunt, quod utique omnium minime dissimulandum fuerat. At neque monumenta Spanhemio, et sequacibus favent. In numo Nicaeensium cum capite Maximi Caesaris edito a Frölichio [a]), et in altero Perinthiorum cum capite Gordiani [b]) fingitur Hercules Stymphalidas telis configens. In numo Stymphali Pelleriniano luculentum est avis caput cum collo longiore. Cum rostro finguntur etiam in marmore anaglypho Herculis labores sistente, quod edidit Winckelmannus. (Mon. antichi scop. num. 65.) Nulla in omnibus his facies muliebris. Alii Harpyiam credidere, et adsentirem his, si certum esset, hoc typo mythologicum aliquod animal proponi. Sane in nonnullis prorsus conspirat cum verbis Virgilii [c]):

Virginei volucrum vultus, turpissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper
Ora fame.

Tzetzes eas hoc ritu pingit [d]): *αι Αρπυιαι ἐν Θρακῃ ὠτα ἀρκτων, σωματα γυπων, προσωπα κορων ἐχυσαι*, *Harpyiae in Thracia aures ursorum, corpora vulturum, facies virginum habentes.* Hinc videmus, in Harpyiis spectato volucrum vultu mythologis convenire, quare et Hesiodus eas vocat *ἠΰκομυς*, *bene comatas* [e]).

Variorum igitur eruditorum sententias si audias, habebis in hoc typo Sirenen, Chimaeram, Stymphalida, Harpyiam, amuletum, et quid non? Sed enim cum harum quamlibet verae, justaeque difficultates impugnent, avertendum a fabularum monstris animum, et typi explicatum, ut saepe alias, a symbolis petendum plane existimo. Persuadet istud gemma proposita in museo Odescalcho [f]), et apud Causeum [g]), in qua sistitur eadem volucris capite virgineo galeato cum hasta et clypeo, praeterea (sed quod abest in numis nostris) insistit ramo oleae, et Medusae capiti. Videmus ergo, in utriusque generis monumentis aliud artificibus propositum non fuisse, quam lepido quodam modo omnia Palladis attributa in unum conferre, atque, si ita loqui fas est, his quoddam Palladis tropaeum statuere. Sed cum ad noctuae caput minus apte quadrare videretur galea, eo a trunco avulso ipsius deae caput imponere placuit. En tibi alteram Minervam, non qualis e Iovis, sed artificum cerebro prosiluit. Scripseram haec, quum serius viderem, istud ipsum jam fuisse animadversum erudito Rodulphino Venuto [h]).

Denarii V. monstrum Vaillantius, et Havercampus Amphitriten adserunt: utinam vadem citassent, qui eam inferne piscem pronunciet. Hesiodus eam *ἐΰσφυρον*, *pulchros talos habentem* vocat. Similem figuram Spanhemius Nereiden vocat [i]). At laudati semper Nereidum pedes, ut de Thetide Ovidius [k]).

---

a) IV. Tent. b) Mus. Albani. c) Aen. L. III. v. 216. d) ad Cassandr. v. 653. e) Theog. v. 267. f) Tom. II. n. 30. g) Mus. Rom. l. c. h) Mus. Albani Vol. II. p. 21. i) Tom. I. p. 253. k) Epist. heroid. XX. 61.

Et Thetidi quales vix rear esse pedes.

Psamathen Hesiodus χαριεσσαν δεμας, *corpore gratioso insignem* vocat a). Simili forma, qualis in hoc numo proponitur, fuit Derceto, de qua vide dicta in numis Ascalonis Iudaeae.

Denarii reliqui obvios habent typos.

* * *

Catullus.

L. VALERIVS. CATVLLVS. III-VIR. A. A. A. F. F. in aeneis parvis sub Augusto signatis. R.

* * *

Flaccus.

Caput Palladis alatum pone X, *in aliis:* XVI.

C. VAL. C. F. FLAC. *Victoria in citis bigis, infra.* ROMA. AR. C.

Protome Victoriae, pone varians litera alphabeti, aut minutum aliquod sigillum.

C. VAL. FLA. IMPERAT. EX. S. C. *Aquila legionaria inter duo signa militaria, quorum uni inscriptum* H, *alteri* P. AR. C.

Protome Victoriae, prae qua X.

L. VALERI. FLACCI. *Mars stans d. hastam s. tropaeum, hinc apex, inde spica.*

Incertum, quis fuerit C. Valerius Flaccus imperator, quem prodit denarius alter, cum fuerint his nominibus plures viri illustres. C. Flaccum imperatorem nominat Cicero b). Aversam explicatam vide in gente Neria, nam utrobique eadem est, sed ex causa diversa. Nerius signa denariis suis intulit, quia quaestor fuit, cujus curae ea commissa fuere, ut in ejus numis diximus, et Valerius noster, quia imperator fuit, et talis in hoc denario dicitur. Verisimile enim est, hunc C. Valerium Flaccum conscripsisse legiones, quae ab auctore dictae sunt *Valerianae*, et quarum mentio in Luculli bello Mithridatico apud Livium c), Sallustium, et aliquoties apud Dionem, quo etiam auctore legio XX. dicta fuit *Valeria* d), et quod epitheton confirmant numi Victorini Aug.

L. Valerium Flaccum, quem denarius III. sistit, fuisse flaminem, persuadet adpositus apex. Bini memorantur Lucii Flacci flamines, vetustior flamen Martialis, et consul V. C. 623, de quo Cicero e). Alter flamen item Martialis, ut testatur idem f), qui praetor Ciceroni consuli in detegendis Catilinae insidiis praesto fuit, quemque serius Cicero oratione, quae exstat, defendit. Eruditi alii denarium hunc priori, alii posteriori tribuunt. Mallem cum Havercampo posteriorem suadente istud recentiore ejus forma.

* * *

Messalla.

MESSAL. F. *Protome Palladis galeata obverso tergo, s. hastam*

PATER. COS. S. C. *Sella curulis.* AR. RRR.

VOLVSVS. VALER. MESSAL. III-VIR. A. A. A. F. F. in aeneis Augusti II. formae. C.

---

a) Theog. v. 260. b) pro Quinctio c. 7. c) Epit. L. XCVIII. d) L. LV. §. 23. e) Phil. XI. c. 8. f) de divinat. L. I. c. 46.

MESSALLA. IIIVIR. A. A. A. F. F. *conjunctus cum* GALLVS. APRONIVS. SISENNA. in aeneis III. formae sub Augusto cusis. C.

Insignis numus prior, idemque rarissimus satis per se eloquitur, ei inscriptum MESSAL*lam* F*ilium* eo ipso anno sese feriundum curasse, quo *pater consul* erat. Anno V. C. 701 fasti habent consulem M. Valerium Messallam, rursus anno 723 celebrem M. Valerium Messallam Corvinum. At disputatur, cujus consulis filius hoc denario notetur. In priorem propendet Vrsinus, in posteriorem Havercampus. Vtriusque rationes ejus momenti sunt, ut incertum denique lectorem relinquant. Sella curulis refertur ad honorem consulatus, ut in numis Sullae, et Pompeji Rufi cos.

Numus II. propter praenomen Volusi observari meretur. Diximus principio, gentem Valeriam fuisse ex Sabinis oriundam. Nimirum Valerius fuit Sabinus, qui popularibus suis propter virgines raptas irritatis, ut cum Romanis in foedus coirent, persuasit, ut testatur Plutarchus a). Eum Dionysius Halic. Ουολεσσον Ουαλεριον vocat b). Ex hujus posteris fuisse oriundum P. Valerium cognomine Poplicolam, qui primus Romae consul fuit, eodem loco docet Plutarchus, et ab hoc derivari suae aetatis Valerios, testatur Cicero c). Videntur ergo Valerii Messallae praenomen Volusi rursum adoptasse ad jactandam generis antiquitatem. Idem Volusi nomen in agnomen cessit. Sic in fastis ad V. C. 344 legitur consul C. Valerius Potitus Volusus, et ad V. C. 758 L. Valerius Potiti F. Messalla Volusus, et ad quem verisimile est, numum, de quo agimus, pertinere. Is subinde proconsul Asiae perhibetur a Seneca d), cum trecentos una die securi percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo proclamasse Graece: *o rem regiam! quis haec rex fecisset?*

* * *

Barbatus forte.

M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. M. BARBAT. Q. P. *Caput Antonii nudum.*

Caput et epigraphe Octaviani. AV. (Pembrock tab. XII.) RRRR. AR. C.

Appianus in haec verba e): Βαρβατιος δε ὁ Αντωνιυ ταμιας etc. quem locum corrigendum suadet Vrsinus, et restituendum ex hoc denario Βαρβατιος. Verum ut Barbati Messallae ex auctoribus priscis cognoscuntur, quibus adde et Quinctios, et Horatios Barbatos ex Livio, sic etiam Barbatii, nam praeter Appianum Cicero quoque Barbatios habet f), et numus coloniae Corinthi cum capite Augusti M. Barbatium, et το BARBAT., quod in numo legitur, aeque Barbatium, quam Barbatum indicare potest. Non igitur, saltem quod ad hunc numum attinet, solicitanda Appiani lectio. Vide plura apud Havercampum p. 432. Additas literas Q. P. verisimiliter legendas *Quaestor Propraetore*, diximus alibi g).

---

a) In Poplic. sub init. b) L. II. p. 111. c) pro Flaco cap. 11. d) de ira L. II. c. 5.
e) Bell. civ. L. V. c. 31. f) Phil. XIII. c. 2. g) Vol. IV. p. 248.

VALGIA.

Numus Goltzianus.

VARGVNTEIA.

De ordine non constat. Ipsa etiam gens parum memorata.

M. VARG. *Caput Palladis alatum, juxta* X.

Iupiter in lentis quadrigis s. fulmen, d. palmae ramum, in imo ROMA. AR. C.

M. VARG. in semissibus, trientibus, quadrantibus. C.

VATINIA.

Numi Goltziani.

VENTIDIA.

Gens ignobilis, ut dicetur.

M. ANT. - - - R. P. C. *Caput M. Antonii nudum barbatum.*

P. VENTIDI. PONT. IMP. *Vir nudus stans d. hastam, s. ramum.* (Mus. Caes., sed in Morelliano est: P. VENT.) AR. RRR.

P. Ventidius Bassus in Piceno natus genere humili capto a Pompejo Strabone Asculo puer adhuc in triumpho Romae circumductus postea sordido mulorum commercio vitam toleravit. A Iulio Caesare in Gallias ductus per ejus amicitiam remp. capessere coepit, factusque tribunus plebis, pontifex, et V. C. 711 eodem anno, quo praetor erat, in locum mortui Pedii suffectus consul, quod adeo non ferendum visum populo, ut vulgo per compita cantarentur versiculi, quos servavit Gellius [a]):

Concurrite omnes augures, haruspices,
Portentum inusitatum conflatum est recens.
Nam mulos qui fricabat, consul factus est.

At idem V. C. 715 a M. Antonio legatus in Syriam missus Labienum, qui, ut in gente Atia diximus, a Romanis palam defecit, et Orientis provincias a Parthis adjutus vexavit, vivum cepit, ac paullo post Crassi manium vindex

a) L. XV. c. 4.

Parthos ingenti clade adfecit caeso Pacoro Orodis filio, primusque de Parthis triumphavit V. C. 716 a), quam miram fortunae conversionem his versibus notavit Iuvenalis b):

Ventidius quid enim, quid Tullius? anne aliud quam
Sidus, et occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabant, captivis fata triumphos.

Reliqua, quae ad novum hunc hominem pertinent, vide apud Dionem, Plinium, Gellium, Val. Maximum, Vellejum.

VERGINIA, vel VERGILIA.

Ad alterutram ex his referuntur numi inscripti: VER. CAR. OGVL., quos dedi in Carvilia, et Ogulnia.

VERRIA.

T. Verrius IIvir in numis Caesaraugustae, sed qui huc non pertinet.

VETTIA.

Gens antiqua: Cognomina *Iudex Sabinus*, *Bolanus*, *Niger*.

* * *

Iudex Sabinus.

SABINVS. S. C. *Caput nudum barbatum; juxta monogramma* TA.

T. VETTIVS. IVDEX. *Vir togatus vectus lentis bigis, s. hastam.* Sunt serrati. AR. R.

T. Vettius Iudex praetor urbanus a Pighio ad annum V. C. 695 eruitur. Sed verisimile est, denarium hunc ad vetustiorem aliquem Vettium pertinere, quod numi hi omnes serrati sunt. Praeeunte hoc numo Vrsinus, et Patinus c) contendunt, quoties apud Ciceronem, vel Suetonium ad nomen L. Vettii, qui conjurationis Catilinariae indicium fecit, additur *Index*, pro hoc reponendum *Iudex*. Audax oratio. Vettius ab his auctoribus dicitur *index*, quia revera index fuit, ut idem Cicero alibi *Nerius index* d), et multis locis aliis, atque ut ab auctoribus dicitur *Vettius index*, ita etiam *Vettii indicio* e). Deni-

a) Plut. in Anton. pag. 931. Fragm. Capitol. apud Gruter. pag. 297. b) Sat. VII. v. 199. c) ad Sueton. c. 17. in Caes. d) ad Quint. fratr. L. II. ep. 3. e) Cic. in Vatin. c. 10.

que Cicero ad Atticum L. II. ep. 24, quae tota de Vettii indiciis agit, *Vettius ille, ille noster index.* Auctorum igitur verba, quae manu medica non egent, intacta relinquenda.

Commentatores nostri nomen SABINVS, quod est in horum denariorum antica, in nominibus Vettii non agnoscunt, sed ad ipsum regis Tatii, qui Sabinus fuit, adstitutum caput referunt. At cur iidem in gente Tituria idem illud nomen eidem Tatii capiti adjectum esse cognomen Titurii admittunt, in Vettia non ferunt? Absterruerit viros eruditos, quod Vettio jam est cognomen IVDEX. Verum an non saepe Romanis praeter cognomen fuit agnomen, ut: *Cornelius Lentulus* Spinther? Praeivit sententiae meae Norisius [a]), qui mihi ex Capitolino Vettium Sabinum indicavit, tum et marmor Gruteri [b]), in quo habes: P. VETTIO. P. F. CAM. SABINO, in quibus *Sabinus* certum est cognomen. Vettius ergo dicitur Sabinus ex eadem causa, ex qua Titurius, et vero videtur simile, fuisse Vettium ex iis, qui regnante Romulo composita Romanos inter et Sabinos pace Romae restitere, quorum aliquot memoriae prodidit Dionysius Halic. [c]). Enimvero Plutarchus Sp. Vettium diserte nominat mortuo Romulo interregem, dum Numa succederet [d]).

Typum partis aversae, quia praeter conjecturas nihil adferre possum, prudens praetereo.

* * *

Bolanus.

Proconsul Asiae in numis Smyrnae, quam adi.

* * *

Niger.

Proconsul Asiae in numis Apameae Phrygiae.

VETVRIA.

Gens vetus et patricia.

TI. VET. *Caput galeatum lanugine vestitum, pone* X.

ROMA. *Vir ingeniculatus porcam tenet, quam adstantes duo milites hastati bacillis contingunt.*

Dubitatum Vrsino et Perizonio, sitne denarius hic Veturiis potius, an Vettiis tribuendus, cum monogramma VET. utrinque possit accipi. Verum cum de Vettiis non constet, eos Tiberii praenomine usos, habeamus autem Ti. Veturium Philonem flaminem [e]), gens Veturia haud dubie praeferenda. Caput anticae Havercampus censet esse Virtutis. In definienda aversa variant eruditi. Suspicatur Vrsinus, indicari foedus inter Romulum, et Tatium ictum, cui feriundo forte Veturius aliquis interfuerit, praecipue cum Veturium Mamurium ancilium opificem jam regnante Numa Romae exstitisse constet.

---

a) Cenot. Piss. Diss. I. c. 5. b) pag. 486. n. 7. c) Ant. L. II. p. 111. d) in Numa pag. 64. e) Pighius Annal. T. II. p. 120.

Aliis foedus Tullum Hostilium inter et Albanos initum praeplacet, at Havercampo foedus Romanorum cum sociis Italiae, quo his denique post pertinax bellum jus civitatis datum est. Quidquid erit, istud certum, typum foedus aliquod respicere. Nam ejus ritus a feciali porco saxo silice percusso peragebatur, quem liberaliter describit Livius [a]), et magis apposite ad numi hujus typum Virgilius [b]):

Post iidem inter se posito certamine reges
Armati Iovis ante aras, paterasque tenentes
Stabant, et caesa jungebant foedera porca.

Ejusdem modi ritum describit alibi Virgilius [c]). Similis typus, atque eodem sensu exstat etiam in numis Antistiae, Acerrarum Campaniae, ac praecipue in Samniticis.

Huic Veturii denario Vrsinus, et Morellius subjecerunt insignem aureum sequentem:

Capita duo imberbia in Iani morem.

ROMA. *Similis typus.* AV. RRR.

Numus idem operis elegantissimi est etiam in museo Caesareo. Cum is nihil in se contineat, quo se gentis Veturiae numum profiteretur, haud dubie eum viri praeclari propter typi similitudinem huc adegere. Verum dixi continuo, typum similem in aliis quoque numis exstare. Omitto foederis typum, qui est in aversa, de quo egi continuo, et copiosius in numis gentis Antistiae. De sola antica sunt nonnulla observanda Geminatum in hac caput Ianum plerique dixere. Non diffiteor, foederis ritum cum Iano recte posse componi. Enimvero apud Virgilium narrantem, quo pacto Latinus et Aeneas mactata sue in pacis conditiones iverint, Latinus praeter terram, mare, et fidera testatur quoque

Latonaeque genus duplex, Ianumque bifrontem [d]).

Ad quem versum ita Servius: *Rite hunc* (Ianum) *quoque invocat, quia ipse faciendis foederibus praeest. Namque postquam Romulus, et Titus Tatius in foedera convenerunt, Iano simulacrum duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum.* Similia alibi idem commemorat [e]). Verum late disputavi in numis gentis Fonteiae, in Romanis Ianum semper liberaliter barbatum proponi fuisse solitum, binis vero capitibus saepe restitutam inter duos populos concordiam fuisse indicatam. Accedit, non videri praeclarum hunc numum Romae fuisse signatum propter causas, quas alibi hoc ipso in volumine indicavi [f]), unde minor propensionis in Ianum causa.

---

a) L. I. c. 24. b) Aen. VIII. 639. c) Aen. XII. 169. d) Aen. XII. 198. e) ad Aen. I. 291. f) pag. 31 et 35.

VIBIA.

Gens plebeia. Cognomina in Romanis *Pansa*, *Varus*, in externis *Marsus*.

* * *

Pansa.

PANSA. *Caput Appollinis*, *prae quo variantes literae*, *vel minuta sigilla variantia.*

C. VIBIVS. C. F. *Pallas citis quadrigis vecta d.*, *ut videtur*, *minutum tropaeum*, *s. hastam.* AR. C.

PANSA. *Pallas eodem modo vecta.*

C. VIBIVS. C. F. *Pallas eodem modo vecta.* AR. C.

C. PANSA. — C. VIBI. PANS. in assibus, in quibus *tres navium prorae.* C.

Havercampus citatos denarios C. Vibio Pansae consuli tribuit, et signatos tanta copia ad conducendos milites, quos consul ipse V. C. 711 adversus M. Antonium Mutinam duxit, apud quam urbem, etsi praelio victor, saucius ex vulneribus obiit. At saltem denarius is, quem primo loco descripsi, altius aevum postulat, nam illa aetate, cui eum Havercampus infert, vix amplius video aut alphabeti literas, aut notas arithmeticas numis insertas, quid quod et ipsum horum denariorum opus, quorum numerus est ingens, majorem haud dubie antiquitatem prodit. Tutius ergo hic denarius tribuetur C. Vibio seu patri, seu avo, cum in his numis, et quos mox proferemus, habeamus C. F. C. N. Denarius II., qui etiam est in museo Caesareo, et alibi passim, istud habet praeter morem, quod eundem offerat utrinque typum careatque eo, quo partes anticae insigniri solent. Cur in his numis exstent effigies Apollinis, et Cereris, mihi ignotum, at non Havercampo, qui perspexit, indicari honores, quibus ante consulatum insignis fuit, nimirum praetor cum esset, edidit ludos Apollinares, et aedilis curulis Ceriales. Nihil sane hac in re dixit a se alienum.

* * *

PANSA. *Caput Bacchi.*

C. VIBIVS. C. F. C. N. *Ceres vecta in draconum bigis s. ardentem taedam praefert.* In aliis: *Ceres gradiens capite spicis coronato singulis manibus singulas taedas praefert ante eam aratrum.* AR. C.

PANSA. *Caput juvenile laureatum*, *prae quo variantia sigilla.*

C. VIBIVS. C. F. *Ceres gradiens singulis manibus singulas taedas praefert comite porca*, *omnia intra lauream.* AR. C.

PANSA. *Persona Panos*, *pone pedum.*

C. VIBIVS. C. F. C. N. IOVIS. AXVR. *Iuppiter Axur capite imberbi*, *et radiato seminudus sedens d. pateram*, *s. hastam.* AR. R.

PANSA. *Persona Panos*, *hedera*, *et corymbis redimita.*

C. VIBIVS. C. F. *Persona Panos*, *prae qua tibia*, *vel aliud.* AR. C.

Liber et alma Ceres in denariis numero I. descriptis typos faciunt. Vtrumque numum simili ferre cultu conjun-

ctum habes etiam in Volteia. Porcam Cereri sociatam jam vidimus in numis Eleusinis Atticae, cujus causam diximus, quod animal istud propter illata agris damna Cereris gratissima victima est habitum. At quo modo illud in praesente denario Cererem placide praecedere fingitur, istud amicam potius societatem indicat, quam confirmat Plutarchus, cum refert [a]), primam fuisse suem, quae cum rostro terram finderet, arationem, ac vomeris usum docuit, quem et dictum *ὑνιν* adfirmat *ἀπο της ὑος*, *a porca*. Aegyptios quoque jacta super Nili limum semente induxisse porcorum greges, qui calcanda, fodiendaque terra semen occulerent.

IOVIS. AXVR. in denario II. novus typus. Dicitur IOVIS in nominandi casu, ut in numis Domitiani IOVIS CVSTOS. Iovis Anxuris meminit quoque Virgilius [b]):

> *Circaeumque jugum, queis IVPPITER ANXVRVS arvis*
> *Praesidet.*

Ad quem versum notat Servius: *circa tractum Campaniae colebatur puer Iuppiter, qui Anxurus dicebatur, quasi ἀνευ ξυρȣ, id est: sine novacula, quia barbam nunquam rasisset.* Hunc tractum Campaniae propius indicat Plinius [c]): *Terrania oppidum lingua Volscorum* Anxur *dictum.* Et Festus [d]): *Anxur vocabatur, quae nunc Terracina dicitur Volscae gentis.* Haec si vera, valeat Servii fabula, et etymon Graecum *ἀνευ ξυρȣ*, dicamusque, sic dictum Iovem a loco, ut Dianam ab Epheso. Denarius ipse veram nobis Iovis Axuris formam sistit, videturque per caput radiatum, et imberbe esse idem cum Apolline, seu Sole, ut Vejuppiter gentis Caesiae, et Iuppiter Heliopolitanus, de quo egimus in moneta Heliopolis Coelesyriae. De Iove, eodem cum Sole, vide etiam Macrobium [e]).

Antica denarii III, et IV. personam offert. Eam Sileni dixere eruditi, et referendam ad Liberalia a Pansa aedile celebrata existimant. At non satis in ea Silenum video. Deus hic fere recalvaster est, at personae hujus frons probe comata. Iuxta plerumque adstituitur pedum, aut organum musicum, at Silenus in uno fere suo utre acquievit. Quis vero negabit, haec omnia aptius convenire Pani contentis veterum monumentis? Fuere haec instrumenta propria non pastorum modo, sed ipsius Panos, quod manifeste docent numi Arcadum, et, quae in his sita, Megalopoleos. Apud Theocritum formosus pastor Daphnis *ἀνθετο Πανι ταδε. Τȣς τρισσȣς δονακας, το λαγωβολον κ. τ. λ.* *haec Pani dedicavit: tres tibias, pedum etc.* Confer quaeso horum personas denariorum cum certis Panos capitibus, quae sunt in numis Panticapaei Tauricae, atque ut in his diximus, illatum in ejus monetam hujus dei caput propter adlusionem ad urbis nomen, cujus prima syllaba illud numen enunciat, ita idem placuisse Pansae jure possum conjicere. Ad quem Pansam videantur

a) Sympos. L. IV. probl. 5. b) Aen. VII. 799. c) L. III. p. 153. d) in Anxur.
e) Saturn. L. I. c. 23.

pertinere hi denarii, ad proximos numos monebo.

* * *

LIBERTATIS. *Caput muliebre laureatum.*

C. PANSA. C. F. C. N. *Roma galeata clypeis insidens d. hastae innixa, s. pede globum premit, et ab advolante Victoriola coronatur.* AR. R.

C. PANSA. *Persona Panos.*

ALBINVS. BRVTI. F. *Duae dexterae junctae caduceum sustinent.*

Iudicio Havercampi numi omnes C. Vibii Pansae hactenus citati cusi sunt a Pansa consule, et eo quidem ipso anno, quo consul fuit, nempe V. C. 711. Dixi supra, horum alios vetustioris videri fabricae, quam ut possint huic anno adcommodari. Accedit, mirum sane esse, denarios tanto numero (nam incredibilis est eorum vis) Pansae consulis unius nomine fuisse signatos, quando conlegae Hirtii, et pari potestate praediti ne unum quidem ad hunc annum habemus. Verius credam, hunc posse statui ordinem numorum Pansae. Praecedunt haud dubie ii, quos priore loco descripsi. Suadet istud cum fabrica, ut dixi, vetustior, tum simplex C. F. omisso C. N. Hi ergo ad vetustiorem quendam Pansam referendi, ac forte patrem Pansae consulis. Quos altero loco proposui, inscriptos plerosque C. F. C. N., ei lubenter tribuo, qui consul fuit, sed nullam video causam adserendi, esse eo etiam consule signatos, cum antea in aliquo ejus magistratu feriri potuerint. At binos denarios, quos tertio hoc loco proposui, in ipsum ejus consulatum cadere non inficior, cum ejus anni historiam propalam eloquantur. In prioris enim antica sistitur effigies libertatis, in aversa Romae; nimirum Pansa movit arma in M. Antonium, qui, quod omnia arbitratu suo et inimica libertati agere videretur, hostis reipublicae ex S. C. dictus est. In denario altero jungitur Pansa cos. cum Albino Bruti F., quem eundem cum D. Bruto fuisse in Iuniis Brutis diximus. Fuit is eodem anno proconsul Galliae citerioris, sed a M. Antonio, qui eam provinciam per vim occupaverat, Mutinae obsessus, ab adcurrentibus deinde Hirtio et Pansa cos. relata insigni victoria, sed quae utrique consuli fatalis fuit, in libertatem adsertus. Vide historiae Rom. scriptores passim.

* * *

ΕΠΙ. Γ. ΟΤΙΒΙΟΤ. ΠΑΝΣΑ. in numis urbium Bithyniae, quem fuisse ejus proconsulem, eundemque cum illo, qui postea V. C. 711 consul fuit, diximus in prolegomenis ad numos Bithyniae.

M. Vibius Pansa proconsul in numo Ephesi.

* * *

Varus.

Caput muliebre laureatum.

C. VIBIVS. VARVS. *Venus seminuda aversa stans propter columnam in speculum intuetur.* AV. (Mus. Caes.) RRRR. AR. R.

Protome Palladis d. hastam, s. clypeum.

C. VIBIVS. VARVS. *Mulier alata stans d. vestis sinum a pectore faciem versus adducit.* AV. (Mus. Caes.) RRRR.

Caput Palladis. X *Hercules stans.* — *Caput Herculis barbatum laureatum.*

✗ *Pallas Nicephora stans.* — *Caput Bacchi.* ✗ *Pantheriscus ad aram adsiliens, super qua persona, et juxta thyrsus. In omnibus eadem epigraphe.* AR. R.

Caput M. Antonii barbatum.

C. VIBIVS. VARVS. *Venus stans d. Victoriolam, s. cornucopiae.* AR. R.

Caput Octaviani nudum.

C. VIBIVS. VARVS. *Pallas Nicephora stans.* AR. R.

Quis fuerit C. Vibius Varus, obstinato veterum ad eum prodendum silentio usque modo ignoramus. Quare satis mirari non possum, eum ab Havercampo diei filium C. Vibii Pansae consulis a), de quo supra egimus, quin vel levissimo argumento sententiam stabiliat. Ex numis duobus postremis elucet, fuisse eum IIIvirum monetalem, aut alio quopiam in magistratu constitutum paullo post dictatoris caedem, et initum IIIviratum, quod docet adhaerens Antonii mento barba, quam is sub IIIviratus primordia aluit, ut in hujus moneta dicetur.

Numus primus aureus ignotus Morellio in hoc metallo, et omnibus, qui praecessere, exstat in museo Caesareo, et editus etiam est a Liebeo ex museo Saxo-gothano b). Recte is quidem Vrsini et Vaillantii judicia corrigit, qui, quod Venus sinistra tenet, capsulam, aut bacillum seu pinxerunt, seu dixerunt. Verum hic quoque me judice fallitur, quando deam manu praeferre concham adserit. In integerrimo musei Caesarei luculentum video speculum, gratissimas Veneris ejusque discipularum delicias, ad quod illa frequenter in veterum monumentis illecebras suas explorat. Quare sic de illa Callimachus c):

- - - - Κυπρις δε διαυγεα χαλκον ἑλοισα
Πολλακι ταν αυταν δις μετεθηκε κομαν.
At Venus nitidum aes (speculum) *capiens*
Saepe eandem bis aliter disposuit comam.

Numum II. in solo, quod norim, museo Caesareo reperias. Esse deam Nemesin, patet ex typo non multum abludente, qui obvius est in numis Claudii Aug. inscriptis PACI. AVGVSTAE, quos vide.

Numi reliqui nihil dignum nostris studiis sufficiunt.

* * *

Marsus.

C. Vibius Marsus procos. in numis municipii Vticensis.

VILLIA.

Numus Goltzianus.

---

a) Pag. 442. b) pag. 30. c) in Pallad. v. 21.

VINICIA.

Gens plebeia

CONCORDIAE, (*in uno musei Caes. ἀρχαϊκῶς*: CONCORDIAI.) *Caput Concordiae laureatum.*

L. VINICI. *Victoria propere gradiens s. oblongum palmae ramum tenet, cui illigatae quatuor laureae.* AR. R.

L. VINICIVS. L. F. IIIVIR. in denariis cum capite Augusti, cujus in horum uno memoratur trib. potestas VIII., quae coepit V. C. 738, quo anno hos numos recensebimus, quorum typi in Augusti laudibus, viis munitis et honoribus Parthicis versantur. Videtur hic L. Vinicius fuisse filius Lucii, quem fasti V. C. 721 in consulibus suffectis memorant. Gens Vinicia sub Tiberio clarissima exstitit, ex qua fuit M. Vinicius, qui Iuliam Livillam Germanici filiam Tiberii neptem uxorem duxit, et cui Velleius libros suos dedicavit.

VIPSANIA.

M. Vipsanii Agrippae numos vide in moneta imperatorum.

VISELLIA.

Numus Goltzianus.

VITELLIA.

P. Vitellius procos. in numo Nicomediae cum capite Germanici, de quo egimus in prolegomenis ad numos Bithyniae.

VMMIDIA.

An patricia, an plebeia, non satis constat. Cognomen *Quadratus.*

ΕΠΙ. ΚΟΥΑΔΡΑΤΟΥ, in numis Antiochiae Syriae, quos vide.

VOCONIA.

Gens plebeia. Cognomen *Vitulus*.

Caput I. Caesaris laureatum.

Q. VOCONIVS. VITVLVS, *addito in aliis:* Q. DESIGN. S. C. *Vitulus stans.* AR. R.

DIVI. IVLI. F. *Caput Octaviani barbatulum.*

Similis aversa. AV. RR.

Typus vituli adlusionem ad nomen facit, etsi animal in denariis his propositum magis videam ad taurum accedere. Apparet, Q. Voconium fuisse IIIIvirum monetalem paullo post Caesaris violentam mortem, et talis cum esset, fuisse *Quaestorem* DESIGN*atum*. Apertius istud loquuntur numi Ti. Sempronii Gracchi addito IIIIVIR. Q. DESIG., cujus numi cum aurei quoque sint, et perinde capita cum I. Caesaris, tum Octaviani barbati praeferant, patet, utrumque una in eodem magistratu fuisse constitutum.

VOLCATIA.

Numus Goltzianus.

Alius VOLC. in museo Pembrock a) est Volcarum Arecomicorum Galliae.

VOLTEIA.

Incerti ordinis. Cognomen *Strabo*.

Caput Iovis.

M. VOLTEI. M. F. *Templum quatuor columnarum.* AR. R.

Caput Herculis imberbe leonis exuviis tectum.

M. VOLTEI. M. F. *Aper Erymanthius.* AR. R.

Caput Bacchi vel Bacchae hedera et corymbis redimitum.

M. VOLTEI. M. F. *Ceres ardentes taedas praetendens in draconum bigis, pone variantia minuta sigilla.* AR. C.

Caput Palladis, (nisi forte est Martis juvenis) pone variantia minuta sigilla.

M. VOLTEI. M. F. *Cybele leonum bigis vecta, superne notae arithmeticae Graecae:* Ϲ. ΚΓ. ΚϹ. ΞΔ. ΟΘ. etc. AR. C.

Havercampus repudiatis omnibus eorum sententiis, qui praecessere, audacter hos denarios in tempora IIIvirorum confert, et in his a M. Volteio IIIIviro monetali laudes Iulii Caesaris extolli. Vt saepe alias, ita etiam hoc loco parum commode numorum aetatem discrevit. Cum tot suppetant denarii inde a I. Caesare, de quorum aetate certo

a) Part. III. tab. 19.

constat, velim mihi vel unum eorum genus proferat, in quo variantia haec sigilla, aut notae arithmeticae exstarent. Ex quo apparet, morem hunc jam pridem antiquatum, numosque omnes, qui ea praeferunt, remotiori aetati deberi. Quis sit hic M. Volteius, cum exigua sit hujus gentis inter veteres mentio, incertum. Typi explicationem non desiderant. Singulares sunt notae Graecae in denario postremo. Alphabeti Graeci literas in aliorum quidem denariis jam vidimus, at in nullo alio numeros Graecos.

* * *

Caput muliebre laureatum.

M. VOLTEI. M. F. *Tripus, cui serpens obvolvitur, juxta:* S. C. D. T. Sunt AR. R.

Additas has literas alii explicant: S. C. *Die Tertio*, alii: *Dedicato Tripode* Inanes conjecturae.

* * *

Strabo.

Caput Iovis, pone varians litera alphabeti.

L. VOL. L. F. STRAB. *Europa tauro vecta, pone fulmen, infra folium hederae.* Sunt serrati. AR. C.

Nihil de Volteio Strabone apud veteres reperias.

VOLVMNIA.

L. Volumnius IIvir in numis coloniae incertae cum capitibus Neronis, et Octaviae, quorum ille cultu solis, haec lunae proponitur.

VOLVSIA.

Volusius Saturninus praeses Syriae, et Africae, cujus numos vide in moneta Antiochiae Syriae, et Achullae Byzacenes.

NVMI INCERTI FAMILIARVM.

Vrsinus, Vaillantius, Morellius huic classi, quae familiarum numos complectitur, subjecere numos alios, quos *incertos* dixere, non optimo sane, ut videtur, consilio. Nam familiarum numos non alia de causa appellamus, quam quod gentis, vel familiae R. nomen sistunt. Hoc si absit, cur ad hanc seriem referantur, non video, praecipue cum fere horum omnibus alia facile, iisque propria statio possit adsignari. Sic, ut Morellii solum incertis immorer, qui id genus numos majore numero vulgavit, I. qui typos continent in familiarum numis obvios, ut: caput galeatum alatum, Dioscuros equi-

tes, Victoriam in bigis etc. cujus generis habemus denarios, quinarios, sestertios, ad eam classem pertinent, quae monetam stante rep. signatam, quam consularem dicimus, continet, quare et nos eam supra Sectione I. recensuimus. II. Ii, qui VRBS. ROMA, vel INVICTA. ROMA inscriptum habent, in saecula Constantini M., vel Gothorum Italiae regum sunt dimovendi. III. Multi sunt, qui neque familiae nomen, neque imperantis caput produnt, quos tamen ex certis indiciis constat, Augustorum aetati deberi. Horum plures descriptos videbis in numis Augusti ad annum V. C. 734, tum in moneta Galbae, et Vitellii. In nonnullis tamen id genus denariis imperium minus tuto potest definiri. IV. Qui inscribuntur ITALIA, vel literis Oscis nomine Papii Mutili, vel Vitellii, signatos credimus tempore belli socialis, et referri solent inter numos Samniticos, inter quos etiam a me describuntur.

His ergo in suas classes rite tributis vix jam supersunt, quos inter incertos familiarum reponas. Alii, qui per decurtata vocabula variis possent familiis adplicari, jam per ipsum hoc opus certae cuidam familiae probabili conjectura sunt illigati, ut denarii, in quibus T. Q. vel TI. Q. familiae Quinctiae. In aliis epigraphe barbara non quidem familiam incertam efficit, sed numum barbarum, de quo genere, quod copiosum est in hac serie, egimus alibi. Alii vitio, ut videtur, monetarii, de familia incertos nos relinquunt. Hujus generis videtur esse quinarius musei Caesarei, in quo legitur: CROT.

FINIS VOLVMINIS V.

INDICES III.

IN VOLVMEN V.

QVORVM.

I. est: Cognominum.

II. Inscriptionum.

III. Rerum.

INDEX I.

COGNOMINVM.

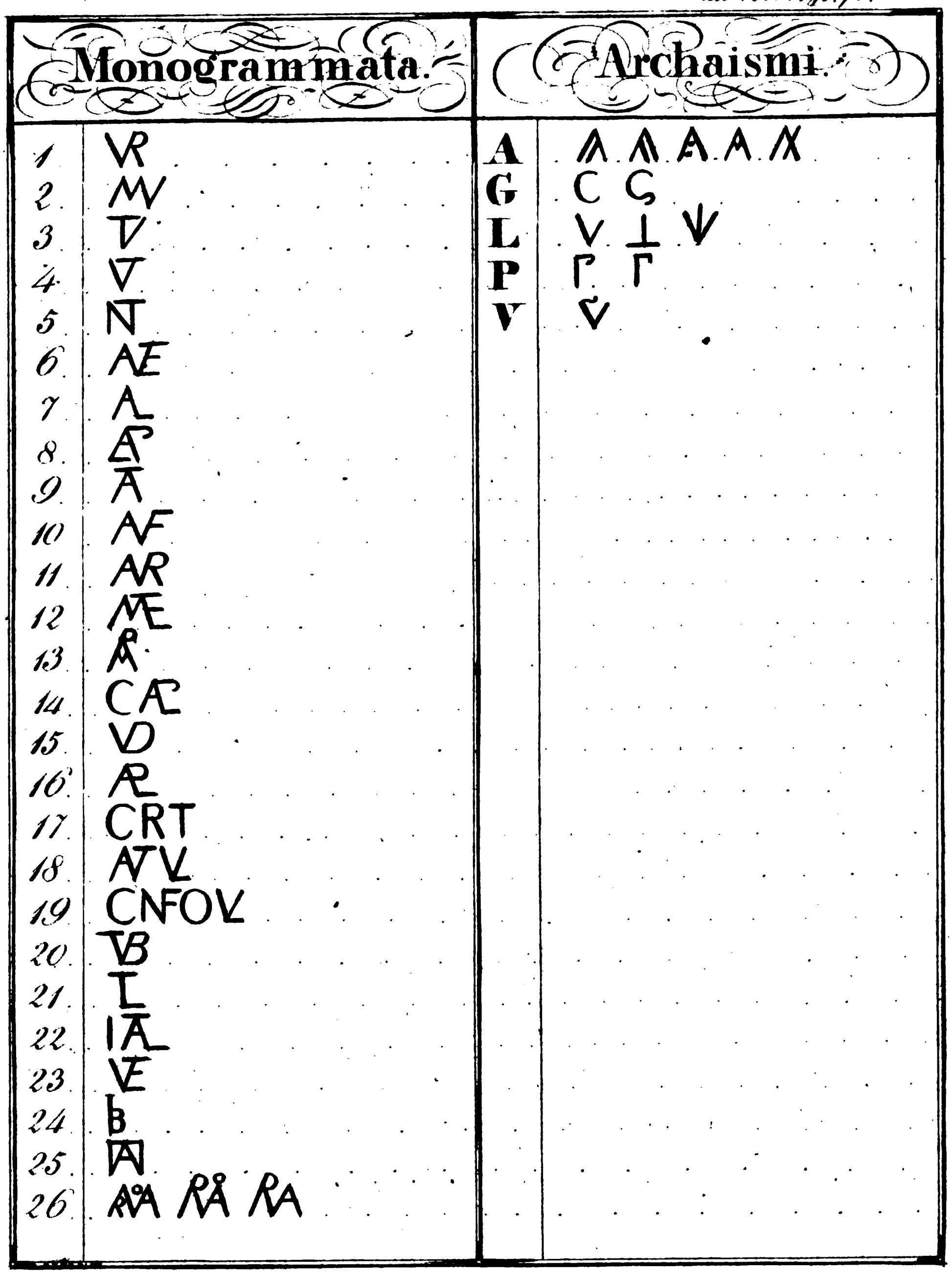
Limetanus	Mamiliae.	Pitio	Semproniae.
Longinus	Cassiae.	Pius	Caeciliae, Pompeiae.
Longus	Musidiae.	Plancus	Munatiae, Plautiae.
Lucanus	Terentiae.	Platorinus	Sulpiciae.
Lupercus	Galliae.	Pollio	Asiniae, Mindiae.
Lupus	Corneliae.	Priscus	Tarquitiae.
Macer	Claudiae, Liciniae, Sepulliae.	Proclus	Cominiae, Sulpiciae.
Magnus	Pompeiae.	Pulcher	Claudiae.
Malleolus	Publiciae.	Purpureo	Furiae.
Marcellinus	Corneliae.	Quadratus	Vmmidiae.
Marcellus	Claudiae.	Quinctilianus	Noniae.
Maridianus	Cossutiae.	Reginus	Antestiae.
Marsus	Vibiae.	Regulus	Livineiae.
Maximus	Egnatiae, Fabiae.	Restio	Antiae.
Mensor	Farsuleiae.	Rocus	Crepereiae.
Messalla	Valeriae.	Rufus	Aureliae, Cadiae, Claudiae, Cordiae, Luciliae, Maeciae, Mesciniae, Minuciae, Pacuviae, Plotiae, Pompeiae, Pomponiae, Pupiae, Sulpiciae.
Metellus	Caeciliae.	Rullus	Serviliae.
Molo	Pomponiae.	Rus	Aufidiae.
Mucianus	Liciniae.	Sabinus	Minatiae, Tituriae, Vettiae.
Murcus	Statiae.	Sabula	Cossutiae.
Murena	Liciniae.	Salinator	Oppiae.
Musa	Pomponiae.	Saranus	Atiliae.
Naso	Antoniae, Axiae.	Saserna	Hostiliae.
Natta	Pinariae.	Saturninus	Sentiae, Volusiae.
Nerva	Cocceiae, Liciniae, Siliae.	Scarpus	Pinariae.
Nerulinus	Suilliae.	Scaurus	Aemiliae, Aureliae.
Niger	Vettiae.	Scipio	Corneliae.
Nonianus	Considiae.	Secundus	Arriae.
Otho	Salviae.	Sejanus	Aeliae.
Paetus	Aeliae, Caesenniae, Considiae.		
Palicanus	Lolliae.		
Pansa	Neratiae, Vibiae.		
Paternus	Fabriciae.		
Paullus	Aemiliae.		
Philippus	Marciae.		
Philus	Furiae.		
Pictor	Fabiae.		
Piso	Calpurniae.		

INDEX II.

INSCRIPTIONVM.

INDEX III.

RERVM.

Monogrammata.
Archaismi.
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
A
G
L
P
V
CRT